Lékařská
fakulta

Univerzita Palackého
v Olomouci

Patologická fyziologie

vypracované otázky

2021

34 — Poruchy motility tenkého a tlustého střeva 204
35 — Poruchy imunitního a hormonálního systému střeva 212
36 — Maldigesce, malabsorpce 216
37 — Patofyziologie ileu 220
38 — Patofyziologie krvácení z GIT 224
39 — Patofyziologie abdominální bolesti 228
40 — Poruchy exokrinní části pankreatu 232

4. Patofyziologie jater 237

41 — Patofyziologie selhání jater 238
42 — Ikterus, subikterus, pseudoikterus, porfyrie 242
43 — Hepatitidy 248
44 — Steatóza, cirhóza, ascites 252
45 — Jaterní encefalopatie, hepatorenální syndrom 258
46 — Cholelitiáza, cholecystitidy 262

5. Patofyziologie krve a krvetvorné tkáně 267

47 — Anémie ze zvýšených ztrát erytrocytů 268
48 — Anémie ze snížené produkce erytrocytů 274
49 — Polycytemie 278
50 — Leukopenie, leukocytóza 280
51 — Myelo- a lymfoproliferační syndromy 284
52 — Patofyziologie sleziny 292
53 — Patofyziologie krevní transfuze 294
54 — Patofyziologie poruch prim. hemostázy 298
55 — Patofyziologie poruch sek. hemostázy 302
56 — Trombofilie 306
57 — Trombózy, embolie, DIC 308

6. Patofyziologie nervového systému 315

58 — Bolest 316
59 — Patofyziologie centrální obrny 322
60 — Patofyziologie periferní obrny 325
61 — Patofyziologie míšních syndromů 328
62 — Patofyziologie poruch extrapyramidového systému 333
63 — Patofyziologie poruch vegetativního a limbického systému 338
64 — Ataxie 346
65 — Kvantitativní a kvalitativní poruchy kognitivních funkcí 350
66 — Patofyziologie poruch prokrvení mozku 356

67 — Patofyziologie epilepsie 364
68 — Patofyziologie poruch vědomí, kóma 368
7. Patofyziologie oběhového systému 375
69 — Patofyziologie změn krevního tlaku 382
70 — Primární arteriální hypertenze 395
71 — Sekundární arteriální hypertenze 400
72 — Akutní selhání cirkulace 404
73 — Patofyziologie cirkulačního šoku 410
74 — Patofyziologie hypovolemického šoku 416
75 — Patofyziologie septického šoku, MODS 418
76 — Patofyziologie tkáňové ischemie 422
77 — Venostáza, zvýšený žilní tlak 426
78 — Patofyziologie aterosklerózy 432
79 — Patofyziologie levostranného selhání srdce 436
80 — Patofyziologie pravostranného selhání srdce 439
81 — Patofyziologie srdečních arytmií — poruchy tvorby vzruchů 442
82 — Patofyziologie srdečních arytmií — poruchy vedení vzruchu 448
83 — Hlavní vrozené srdeční vady 458
84 — Hlavní získané srdeční vady 462
85 — Endokarditidy, myokarditidy, kardiomyopatie 466
86 — Ischemie myokardu 472
87 — Patofyziologie ICHS 476
88 — Akutní infarkt myokardu 480
89 — Patofyziologické principy EKG 488
8. Patofyziologie dýchacího systému 505
90 — Přehled respiračních onemocnění 506
91 — Hypoxie organismu 514
92 — Patofyziologie respirační insuficience 522
93 — Patofyziologie hypoxemie při onemocnění respiračního traktu 526
94 — Patofyziologie hypo- a hyperventilace 528
95 — Patofyziologie výměny krevních plynů 530
96 — Poruchy alveolokapilární membrány 534
97 — Poruchy perfuze plic 538
98 — Patofyziologie mech. aspektů dýchání 541
99 — Typy dýchání, poruchy dýchání 548
100 — Akutně vzniklé poruchy respirace 550

101 — ARDS, RDS 554
102 — Patofyziologie plicního edému 558
103 — Patofyziologie pneumonie a plicní fibrózy 562
104 — Patofyziologie CHOPN 564
105 — Patofyziologie pleurální dutiny 570
9. Patofyziologie ledvin 575
106 — Nefrotický a nefritický syndrom 576
107 — Patofyziologie akutního selhání ledvin 580
108 — Patofyziologie chronického selhání ledvin, renální anemie a hormonálních poruch 584
109 — Proteinurie a hematurie 588
110 — Patofyziologie tubulointerstic. onemocnění 592
111 — Patofyziologie urolitiázy 597
112 — Patofyziologie ledvinných onemocnění z extrarenálních příčin 600
10. Patofyziologie žláz s vnitřní sekrecí 607
113 — Patofyziologie hypothalamického systému 608
114 — Patofyziologie hypofyzárního systému 612
115 — Patofyziologie hypertyreoidismu 618
116 — Patofyziologie hypotyreoidismu 621
117 — Poruchy sekrece a působení paratyreoidálního hormonu 624
118 — Akutní a chronická insuficience kůry nadledvin, Cushingova nemoc 628
119 — Prim. a sek. hyperaldosteronismus, pseudohyperaldosteronismus 632
120 — Patofyziologie menstruačního cyklu, puberty, klimakteria, hypogonadismu 634
121 — Obezita, Pickwickův syndom, metabolický syndrom 644
122 — Diabetes mellitus — etiopatogeneze 650
123 — Hyperglykemie a hypoglykemie 656
124 — Diabetes mellitus — akutní komplikace 660
125 — Diabetes mellitus — chronické komplikace 663
126 — Inzulinová rezistence 666
127 — Urgentní stavy vzniklé z endokrinních příčin 670
128 — Patofyziologie osteoporózy 674

6. Patofyziologie **nervového systému**

58 — Bolest

PATOGENEZE, VÝZNAM, KLASIFIKACE, PŘÍKLADY VNÍMÁNÍ BOLESTI, MEDIÁTORY BOLESTI, PRINCIPY TERAPEUTICKÉHO OBLIVNĚNÍ BOLESTI. BOLEST A STRES, BOLEST HLAVY.

Bolest

= nepříjemná vjemová nebo emocionální zkušenost spojená se skutečným nebo potenciálním poškozením tkáně

- **bolestivý podnět** = podnět, jehož intenzita je poškozující nebo případně může poškodit celistvost tkáně
- **nocicepce** = proces detekce a signalizace přítomnosti bolestivého podnětu

Význam bolesti

- jedná se o nejčastější subjektivní stesk pacientů – **pomáhá v diagnóze**
- u každého pacienta, který udává bolest se musíme doptat na — lokalizaci, typ, propagaci, trvání, periodičnost, úlevová poloha, intenzita, vyvolávající faktory a přidružené symptomy
- je to důležitý **ochranný mechanismus**, protože zabraňuje jedinci pokračovat v tom co dělá a tím zabraňuje ireverzibilnímu tkáňovému poškození
- **POZOR! Ne vždy má bolest účelný charakter** – například u neuralgie n. trigeminus (je prostě zbytečná)

Komponenty bolesti

- dříve **algognostická** (somatická) a **algotymická** (emoční) složka bolesti

1. **senzoricko-diskriminační** — uvědomění si lokalizace, času, intezity
2. **vegetativní** — aktivace sympatiku či aktivace parasympatiku
3. **motorická** — únikové reflexy, změna svalového tonu, změna mimiky
4. **emoční (afektivní)** — zpracování do nelibých pocitů, pocit utrpení

Klasifikace bolesti

- neurologická:
    1. nociceptivní — zpravidla vychází z kloubů a jejich pouzder, šlach, vazů, svalů a jejich fascií, cév apod.
    2. periferně neurogenní — neuropatie (poškození myelinu a/nebo axonu), kořenové bolesti, úžinové syndromy
    3. centrální neurogenní — způsobené primární lézí nebo dysfunkcí CNS
    4. s aktivací sympatiku — CRPS (komplexní regionální bolestivý syndrom)
    5. psychogenní — u hypersenzitivních jedinců
- podle lokalizace
    1. somatická
    2. viscerální
    3. kořenová
    4. fantomová
    5. centrální
- podle průběhu:
    a) **akutní** — trvá zřídka déle než jeden měsíc
    b) **chronická** — déle než 3-6 měsíců trvá i po zhojení základního procesu; **nádorová** a **nenádorová**

Látky stimulující vznik bolesti

1. látky vyvolávající zánět — **mediátory bolesti** (**histamin**, **K+ ionty**, **bradykinin**)
2. látky přímo působící na nocireceptory — hlavně K+ ionty, které se uvolňují na primárních aferentních zakončeních v míše a samy velmi intenzivně vyvolávají bolest
3. látky, které vyvolávají zvýšenou citlivost (**senzibilizátory**), při níž i nižší koncentrace určité látky, nebo nižší podnět, vyvolává bolest

Typy nociceptorů

- nociceptory mají **povahu mechanoreceptorů, chemoreceptorů či termoreceptorů** (pozor jedná se o specializované receptory, bolest nevzniká po nadlimitním dráždění klasického termoreceptoru, mechanoreceptoru nebo chemoreceptoru)

1. **volná nervová zakončení** — mají na konci ztluštění nesoucí na povrchu skutečné receptory bolesti, zejména Na+ a K+ kanály
   - **depolarizace při — ↑K^+ v ECT, serotonin, bradynkinin**
   - **senzibilizátory** (tj. mediátory, které zvyšují citlivost, vytváří hyperalgezii) — **PGE_1 a PGE_2, leukotrieny, histamin, ↓pH (↑H^+, u zánětu), ↓Ca^{2+}**
   - **substance P** — látka uvolňovaná z aktivovatných volých nervových zakončení — podporuje vazodilataci, tvorbu otoku a degranulaxi žírných buněk → histamin (senzibil.)
2. **polymodální nociceptory** — vnímají bolest (citlivé k mediátorům bolesti), chlad, teplo a mechanické dráždění
3. **vysokoprahové mechanoreceptory** — reagují na velmi silný mechanický podnět a teplo
4. **tiché (mlčící) nociceptory** — aktivují se až po určitém patologickém podráždění

Typy vláken

1. **rychlá — Aδ — myelinizovaná** — vedení ostré a lokalizovatelné bolest
2. **pomalá — C — nemyelinizovaná** — vedení hluboké, difuzní bolesti

- poté, co dojde vzruch do zadních rohů míšních, je interneurony předáván na další neurony, a to prostřednictvím neurotransmiterů — mezi tyto neurotransmitery v CNS patří:

\+ **excitační neurotransmitery — kys. glutamová Glu a enkefalin**

– **inhibiční neurotransmiter — glycin Gly**

Dráha bolesti — 3 neuronová

1. **neuron — pseudounipolární neuron ggl. spinale**
   - dendrit představuje volné nervové zakončení, které se podráždí
   - axon je veden do zadních rohů míšních, kde předá signál na 2. neuron
2. **neuron — neuron zadních rohů míšních**
   - ten vysílá axon, který se v přední komisuře kříží a pokračuje kontralaterálně v anterolaterálním provazci do thalamu
   - existují 4 vzestupné drahy:
     — souvislost s komponenty bolesti
     1. **tr. spino-thalamicus**
     2. tr. spino-reticulo-thalamicus
     3. tr. spino-mesencephalicus
     4. tr. spino-hypothalamicus
3. **neuron — neuron v thalamu**
   - ten vysílá svůj axon do kůry, ale také například do limbického systému

Patogeneze

- poranění (píchnutí jelou) → z buněk se vyplaví řada mediátorů bolesti (K^+, bradykinin, serotonin) + senzibilizátory nervových zakončení (PG, LT, histamin) → **podráždí membránu volných nervových zakončení** (podráždí nociceptor) **— otevřou Na^+ kanály pro vznik ATP** (dle intenzity podráždění se vyvolá **příslušná frekvence AP**) → přenos impulzu napříč neurony → vznik komplexního prožitku
- bolest modulují descendentní serotoninergní a noradrenergní neurony + endogenní opioidy

Vrátková teorie

- buňkami zadních kořenů míšních (substantia gelatinosa Rolandi) projde jen omezený počet impulzů
- při podráždění silně myelinizovaných vláken Aα/Aβ mechanickými poděnty dojde (pomocí interneuronů) k útlumu přenosu bolesti vlákny Aδ a C

Nocicepce

- má 4 fáze:
  1. **transdukce** — změna informace na elektrochemickou aktivitu nervového sysétmu
  2. **transmise** — předávání impulzů napříč CNS
  3. **percepce** — uvědomění si bolesti; dynamická a proměnlivá v závislosti na stupni vývoje člověka, jeho prostředí, nemoci a poranění
  4. **modulace** — neurony mozkového kmene vysílají signál do spinální míchy (pomocí serotoninu a noradrenalinu) — ze spinální míchy pak zase transmisí do periferie k efektorům motorické reakce

Klasifikace podle lokalizace

1. Somatická bolest (parietální, povrchová)

- vzniká při dráždění nociceptorů v kůži a pobřišnici → vedena **spinálními nervy** a spinothalamickým svazkem
- **epikritická** — ostrá, ohraničená, jasná lokalizace, většinou nevyzařuje

2. Viscerální bolest (útrobní, hluboká)

- vzniká při dráždění receptorů nitrobřišních orgánů → vedena **sympatickými nervy**
- **protopatická** — tupá, nejasné lokalizace
- může se přenášet do kožních oblastí příslušného míšního segmentu (**Headovy zóny**) — **přenesená bolest**
- často provázena vegetativními příznaky — **nauzea**, **pocení**, **tachykardie**

3. Kořenová bolest

- vzniká **při podráždění zadních kořenů míšních**
- například při výhřezu ploténky, fraktuře obratlů, herpes zoster
- bolest pociťujeme v celé oblasti, ze které přichází nervová zakončení, která jsou pak vedena danými zadními kořeny míšními
- **ostrá**, **pálivá**, **intermitentní**, oblast kůže (z níž jsou vedeny senzitivní nervy) je citlivá

4. Fantomová bolest

- bolest **v amputované části** těla
- vzniká podrážděním zachovalých neuronů, které by normálně přiváděly citlivost například od palce na noze

5. Centrální bolest

- vzniká **při lézích thalamu**
- prudká, nesnesitelná bolest

Pojmy

- **kauzalgie** — řada stavů poškozujících tkáně (operace) vede k tomu, že se **trvale senzibilizuje neuron v zadních rozích míšních** (k němu přichází vlákna mechanoreceptorů) — pozorujeme stav, kdy normálně nebolsetivé taktilní podněty (dotek šatů, závan větru) **mohou vyvolat prudkou bolest**
- **neuralgie** = bolestivé podněty šířící se podél kraniálních a spinálních nervů; je ostrá a palčivá, vzniká při infekci (například herpes zoster) nebo traumatu (v užším slova smyslu bolest bez morfologického poškození způsobena hyperreaktivitou aferentních neuronů)

Látky tlumící bolest — z farmy

- **analgetika**
  1. **opioidní analgetika = agonisté opoiodních receptorů v CNS**
     - agonisté opioidních receptorů
       a) silní agonisté — **morfin** (parciální, selektivní, agonista μ_1 — buprenorfin)
       b) slabí agonisté — **kodein**
     - dualisté (agonisté-antagonisté)
     - agonisté na κ, antagonisté na μ
     - prototypová látka nalbufin (dnes velmi omezené použití)
  2. **neopioidní analgetika = inhibitory cyklooxygenázy — COX-1 (konstitutivní), COX-2 (inducibilní) → blokáda tvorby eikosanoidů**
     - místo účinku — různé úrovně CNS, poškozené periferní tkáně, normální periferní tkáň (NÚ)

     2.1. nesteroidní antiflogistika (NSAID)

     1. neselektivní — prototypová látka ASA (kys. acetylsalicylová)
        - jedinečný typ inhibice COX na trombocytech (ireverzibilní — acetylace), použití jako antiagregans
     2. preferenční COX-2 — meloxikam, nimesulid
     3. selektivní COX-2 — prototypová látka celecoxib

     2.2. analgetika – antipyretika
  3. **adjuvantní látky** — antidepresiva, některá neuroleptika a anxiolytika, kortikosteroidy
  4. **léky vzláštních typů bolesti** — spazmolytika, antimigrenika, antianginózní látky, léky neuralgií a neuropatické bolesti
- **anestetika**
  a) **lokální** — zabraňují vedení vzruchu z nociceptorů (interagují s Na^+ kanály, zabraňují stupu Na^+ do ICT a zabraňují tak vznik AP
  b) **celková** — navozují dočasné bezvědomí (musí být řízeno anesteziologiem), analgezii a svalovou relaxaci

Abdominální bolest — viz otázku 39

Bolest při AIM — viz otázku 88

Bolest hlavy

- dělíme na

1. Primární (funkční)

- **migréna** — opakované záchvaty většinou jednostranné silné bolesti (strany se mohou střídat), záchvatu bolesti předchází tzv. **aura** (záblesky, či naopak zatmění v zorném poli) — **kombinace poruch CNS a vaskulárního systému v lebce**
  - obvykle trvá pár hodin až dnů
  - často nauzea, zvracení, fotofobie, fonofobie
  - častěji u žen
- **clusterová bolest** — cyklická (tzn. ve stejném období roku), vždy unilaterální v oblasti očnice s unilaterální fotofobií na dané straně; trvá jen několik hodin
  - někdy nauzea a zvracení, lakrimace a výtok z nosu (rinorea)
- **tenzní bolest** — tupé nebo svíravé bolesti hlavy většinou bilaterální, mírné až střední intenzity, nejsou doprovázeny vegetativními příznaky

2. Sekundární (organická)

- příčiny:
  1. **Intrakraniální příčina**
     pozor — mozek ani cévy v mozku nebolí, nemají nociceptory
     - **meningitida**
     - **nádor v mozku**
     - **intrakraniální krvácení** (po ruptuře aneuryzmatu, traumatu)
     - **toxicky způsobená** — při uremii, otravě Pb nebo Hg, chemikáliemi, CO
  2. **Extrakraniální příčina**
     - **sinusitida**
     - **zánět středoušní dutiny**
     - **podráždění očí** (konjunktivitida), **zubů** (kaz), **svalů** (zánět žvýkacích svalů), **šlach a kostí (resp. periostu) na hlavě**
     - **bolest z tenze** — nejčastější extrakraniální příčina sekund. bolest hlavy — vzniká zřejmě na podkladě psychogenního stresu, který způsobuje nadměrnou tenzi krčních svalů
       - bilaterální, stálá, palčivá, někdy navíc fotofobie a fonofobie
       - nejsou vegetativní příznaky
     - **vertebrogenní bolest** — při postižení krční páteře

59 — Patofyziologie centrální obrny

CHARAKTERISTIKA, PŘÍZNAKY DLE MÍSTA PŘERUŠENÍ, KMENOVÉ SYNDROMY.

Centrální (spastická) obrna

- **Obrna (paréza)** — označení pro stav, kdy je značně **snížená funkce** svalů, ale **částečně zachovalá** (stav, při kterém je značně **oslabena volní kontrola svalstva**)
- **Plegie (ochrnutí)** — označení pro stav, kdy **vůbec není zachovalá funkce** svalů – **úplná paralýza svalů (dochází** k **úplné ztrátě volní kontroly)**
- kromě volních pohybů je porušen i svalový tonus:
  a) **trvale snížený tonus — chabá paréze/plegie**
  b) **trvale zvýšený tonus — spastická paréza/plegie**
- **pro centrální obrnu je typické, že je spastická**

Příčiny centrální obrny

- příčinou je **postižení pyramidové dráhy (centrálního motoneuronu)** v kterékoliv části průběhu— tedy postižení na úrovni **somatomotorické kůry**, **kortkiospinálního traktu** či **kortikobulbárního traktu** (protože motorická dráha je 4 neuronová)

A) Generalizované postižení centrálního motoneuronu

- změna nitrolebního tlaku
- poruchy cirkulace liquoru
- amyotrofická laterální skleróza

B) Ložiskové postižení centrálního motoneuronu

- ischemie
- hemoragie
- úraz hlavy
- tumor
- neuroinfekce
- autoimunitní demyelinizační procesy

Charakteristika centální obrny

1. **svalová hypertonie → flexně-extenzní držení končetin**
2. **hyperreflexie** — periferní motoneurony nejsou postiženy a zachovávají reflexní činnost, ale současně odpadá tlumivý efekt kůry na reflexní okruh periferního motoneuronu
3. **patologické reflexy přítomny** — tzv. **deliberační fenomény**
   - například **Babinského refelx** — po podráždění chodidla dojde k extenzi palce (je fyziologický do 1-2 let věku, pak patologický)
4. **společné příznaky obrn** (parézy / plegie) každého typu (centrální i periferní):
   a) **snížení až ztráta volní (aktivní) hybnosti** — u centrálního typu mohou výt zachovány míšní motorické reflexy
   b) **snížení až ztráta svalové síly**

Příznaky centrální obrny

- postižení a celkové příznaky se horší, čím blíže jsou centru
  - přerušení kortikospinálního a kortikobulbárního traktu **v oblasti pontu** způsobí **úplnou ztrátu hybnosti při zachovalém vědomí — locked-in syndrom**
  - nejzávažnější je postižení (například ischemické či hemoragické) v oblasti **capsula int.** — tam je pyramidová dráha soustředěna do malého prostoru + tam je mnoho dalších aferentních drah
- tr. cortico-spinalis (80% vláken) se kříží v decusatio pyramidum, takže:
  - pokud dojde k **postižení před** decusatio pyramidum (**před zkřížením**), bude porucha na **kontralaterální straně** těla
  - pokud dojde k **postižení na úrovni postranního provazce** (**po zkřížení**), bude porucha na **ipsilaterální straně** těla
- dle místa postižení:

1. postižení kůry mozku

- ložiskové postižení (dle rozsahu postižené korové oblasti)
- **monoplegie HK nebo DK, faciolinguální, jednotlivé svaly končetin**
- je-li postižena dominantní hemisféra — **motorická afázie** (porucha chápání, myšlení a komunikace) a **motorická agrafie** (neschopnost psát)

1.A) Centrální paraplegie (paraparéza, „p-paréza“)

- bilaterální postižení horní části gyrus precentralis
- částečné ochrnutí obou končetin (většinou DKK)

1.B) Motorický „Rolandický“ syndrom

- poškození motorické korové oblasti (area 4)
- **příznaky** z oblasti gyrus praecentralis a postcentralis — mohou být **iritační** a **zánikové**
- typickým iritačním projevem **Jacksonská epilepsie motorická** (gyrus praecentralis, tonicko-klonické křeče)
- zánikovým projevem **kontralaterální paréza, Broccova motorická** (expresivní, non-fluentní) **afázie** (Brocovo centrum řeči) — porucha řeči

2. postižení subkortikální oblasti

- hemiparézy (hemiplegie, „h-plegie“)
- často **deviace hlavy a bulbů na stranu ložiska**, oslabení rotace hlavy na stranu

1. Kapsulární hemiplegie — poškození capsula int.

- **kontralaterální centrální h-plegie + homolaterální centrální h-plegie n. VII**
- **koma** ← často spolu s **poškozením talamu, striata**

2. Kmenové syndromy — viz dále

A) difúzní kmenové léze

- **spastická kvadruparéza**
- **dekortikační a decerebrační rigidita**

B) ložiskové léze

- **hemiplegia alternans** — poškození pyramidové dráhy se kombinuje s poškozením jádra hlavového nervu

3. postižení míchy — hemiplegia cruciata

Kmenové syndromy

= **soubory příznaků vznikající po postižení mozkového kmene**

A) Lokální postižení kmene

1. **Hemiplegia alternans** (alternující hemiplegie)

- projevuje se jako **kontralaterální hemiplegie** (kvůli poruše kortikospinální dráhy **před zkřížením**) + **ipsilaterální porucha** některého hlavového nervu
- dělí se podle toho, zda byl postižen mezencefalon, pons nebo oblongata:

a) Hemiplegia alternans <u>superior</u> (Weberův syndrom aj.) — postižen mezencephalon

- **postižen n. III** (oculomotorius) → ptóza, divergentní strabismus, mydriáza — vše **ipsilaterálně**

b) Hemiplegia alternans <u>media</u> (Millard-Gublerův syndrom aj.)— postižen pons

- ipsilaterální centrální i periferní **obrna n. VII (facialis)** — jádro n. VII má 2 části
  - centrální — zachovalá inervace v horní části, ale postižená inervace dolní části obličeje
  - periferní — povislý ústní koutek, nelze svraštit horní polovinu čela, je postižena celá ½ obličeje

c) Hemiplegia alternans <u>inferior</u> (Jacksonův syndrom aj.) — postižena oblongata

- ipsilaterální **obrna n. XII (hypoglossus)** — porucha hybnosti jazyka
  — jazyk se plazí homolaterálně (na postiženou stranu)

2. **Hemiplegia cruciata** (zkřížená hemiplegie)

- vzniká při postižení mozkového kmene (oblongaty) **v oblasti decusatio pyramidum** → obrna HK na kontralaterální straně a obrna DK na homolaterální vzácné poruchy
- léze nad dekuzací → paraparéza DK
- léze pod dekuzací → paraparéza HK

B) Difuzní postižení kmene

1. Difuzní spastická kvadruparéza

2. Dekortikační rigidita

- vzniká při postižení nad mezencefalem
- HKK flektovány v loktech i zápěstích + supinace
- DKK extendovány

3. Decerebrační rigidita

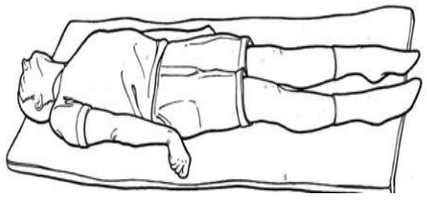

- vzniká při postižení na úrovni mezencefala
- HKK extendovány + pronace
- DKK extendovány

Amyotrofická laterální skleróza (ALS)

= degenerace postihující centrální i periferní motoneuron

- patogeneze neznámá
- v pozdějších stádiích je pacient zcela paralyzován
- žádná výživa svalů → svalová atrofie
- trpěl jí Stephen Hawking († 2018 ve věku 76 let)

60 — Patofyziologie periferní obrny

CHARAKTERISTIKA PORUCH FUNKCÍ, PŘÍZNAKY DLE MÍSTA PŘERUŠENÍ.

Periferní motoneuron

- **periferní motoneuron** → nervosvalová ploténka → příčně pruhovaný sval (kontrakce)
- tělo periferního motoneuronu — v **předních rozích míšních** nebo v **jádru hlavového nervu**
  - motoneuron **v krční míše — inervace svalů HKK**
  - motoneuron **v hrudní míše — inervace svalů hrudních a břišních**
  - motoneuron **v lumbální míše — inervace svalů DKK**
  - **čistě motorické hlavové nervy —** III, IV, VI, XI,XII
  - **smíšené hlavové nervy —** V, VII, IX, X
  - **čistě senzorické hlavové nervy —** I, II, VIII

Periferní (chabá) obrna

- **Obrna (paréza)** — označení pro stav, kdy je značně **snížená funkce** svalů, ale **částečně zachovalá** (stav, při kterém je značně **oslabena volní kontrola svalstva**)
- **Plegie (ochrnutí)** — označení pro stav, kdy **vůbec není zachovalá funkce** svalů – **úplná paralýza svalů (dochází** k **úplné ztrátě volní kontroly)**
- kromě volních pohybů je porušen i svalový tonus:
  a) **trvale snížený tonus — chabá paréze/plegie**
  b) **trvale zvýšený tonus — spastická paréza/plegie**
- **pro perifení obrnu je typické, že je chabá**

Charakteristika periferní (chabé) obrny

1. **svalová hypotonie**
2. **postupná atrofie svalů i trofické změny na kůži** — důvodem je porucha trofické inervace kůže (může být hladká, tenká nebo se olupuje, poruchy ochlupení, lomivost nehtů, bledá nebo cyanotická barva, poruchy sekrece potu; často se tvoří dekubity a vředy následkem narušené integrity)
3. **svalové fascikulace (záškuby)** — jsou způsobeny neřízenou svalovou aktivitou, kdy jsou skupiny svalových buněk kontrahovány, ale přesto nevzniká aktivní pohyb (sval se nezkracuje) — okem viditelné záškuby
4. **svalové fibrilace** — způsobeny spontánní aktivitou nervosvalové ploténky (zjistitelné na EMG)
5. **hyporeflexie až areflexie**
6. **společné příznaky obrn** (parézy / plegie) každého typu (centrální i periferní):
   a) **snížení až ztráta volní (aktivní) hybnosti** — u centrálního typu mohou výt zachovány míšní motorické reflexy, u periferní nejsou ani patologické
   b) **snížení až ztráta svalové síly**

CAVE pokud je antagonistou paretického svalu sval s tendencí ke zkracování, může dojít k tomu, že zdravý antagonista se vlivem funkční převahy nad paretetickým svalem začne zkracovat — tím se kloub dostává do nefyziologického postavení a současně dochází i k retrakci jeho vazivové složky → postižení kloubu a bolest

Příčiny periferní (chabé) obrny

- periferní obrna vzniká při **postižení periferního motoneuronu** (spinálního či kmenového) v kterémkoliv jeho průběhu — tedy od těla neuronu přes celý průběh axonu až po nervosvalovou ploténku

1. **traumatické** — například výhřez ploténky, fraktura obratlů, osteofyty, komoce, kontuze → důsledkem je například postižení předních kořenů míšních či hlavového nervu
2. **infekční záněty** — meningitidy, herpes zoster, borelióza
3. **cévní poruchy** — aterosklerotická polyneuropatie, embolizace, disekce (myelomalacie — míšní ischemie)
4. **nádory** — například komprese předních rohů míšních meningeomem, metastázy nádorů
5. **toxické poškození — endotoxické** (DM) **i exotoxické** (Hg, Pb, alkohol)

Příznaky podle místa přerušení

1. Postižení předních rohů míšních

- periferní chabá obrna, **bez poruchy citlivosti** a bez kořenové bolesti
- **svalová hypotonie, atrofie, areflexie** těch reflexů, které odpovídají danému míšnímu segmentu

2. Postižení předních kořenů míšních (radikulopatie)

- segmentální svalová slabost
- **atrofie** a **areflexie** svalů inervovaných z daných kořenů → segmentální obrna
- např. při lézi L5-S1 postihuje dorsální resp. plantární flexi nohy

3. Postižení nervového pletence

- je chabá obrna **celé končetiny** nebo **její větší části**
- **porucha citlivosti na celé končetině**

4. Postižení periferního nervu

- chabá obrna těch svalů, které jsou daným nervem inervovány

5. Postižení nervosvalové ploténky

- přenos vzruchu z ploténky na svalové vlákno je uskutečňován prostřednictvím **ACh** uvolněného z presynaptické části
- příčiny:
  1. **botulismus** — botulin blokuje syntézu a uvolňování ACh do synaptické štěrbiny
     - příznaky — poruchy vidění, řeči a polykání, závratě, **paralýza dýchacích svalů**
  2. **tubokurarin** (šípový jed, myorelaxans a anestetikum) — kompetitivní antagonista na nikotinovém receptoru pro ACh (vytlačí jej z tama)
  3. **myastenia gravis (MG) —** AIO s tvorbou protilátek proti ACh receptoru na nervosvalové ploténce → degradují je, a tím snižují počet převedených vzruchů na sval
     - příznaky — **rychlý vznik únavy**, **svalová slabost**, **paréza** (ptóza víček, diplopie, mimické svaly, mluvidla, svaly HKK, event. dýchací svaly)
     - u 10% lidí současná koexistence thymu a MG (po odstranění thymu zlepšení)
  4. **Lambert-Eatonův syndorm —** porucha uvolňování ACh z nervového zakončení
     - příčina neznámá, asi u 50% je současně **malobuněčný karcinom plic** — proto tento syndrom řadíme mezi **paraneoplastické syndromy**
     - **příznaky — jak motorické a senzitivní** (pálení, parestézie, tj. mravenčení), tak i **vegetativní** (suchost, zácpa, mikce nebo impotence)
  5. **myozitický a polymyozitický syndrom** — postižení svalu — svalová obrna

Axonální polyneuropatie

= degenerativní postižení axonu kvůli metabolickým a toxických příčinám

- příznaky — svalová slabost, ztráta reflexů, atrofie ale i porucha aferentace

Demyelinizační polyneuropatie

= **vrozené** i **získané** postižení myelinových pochev nebo Schwannových buněk, které myelin produkují

Syndrom Guillain-Barré

= **zánětlivá polyneuropatie** — klasické příznaky (hyporeflexie, svalová slabost, parestezie…), **postižení n. VII** (nejčastěji) a **postižení ANS → arytmie**

- u 80% benigní průběh, u zbylých může dojít i k poruše inervace dýchacích svalů → smrt

Syringomyelie

= **výskyt <u>dutin</u> v míše ohraničených <u>astrocytární gliózou</u>**

- formy:
  - **A) vrozená** — na podkladě embryonální dysplazie
  - **B) získaná** — porucha průtoku liquoru při proudění ze IV. komory → ↑tlak v páteřním kanále → následná perforace ependymu
  - **C) symptomatická** — následek úrazu, traumatu míchy, intra- či extramedulárního nádoru…
- projevy:
  1. **syringomyelická disociace čití —** oboustranná ztráta čití tepla, chladu a hluboké protopatie
  2. **změny trofiky** — popáleniny či omrzliny pro ztrátu tepelného čití
- pozdní projevy:
  3. **amyotrofický syndrom**
  4. **skolióza páteře**
  5. **spastické paraparézy** z postižení pyramidové dráhy
- **Terapie**
  - A) **radioterapie** (ozáření oblasti syringomyelie)
  - B) **neurochirurgická fenestrace**, pokud se dutinky chovají expanzivně

61 — Patofyziologie míšních syndromů

SYNDROM MÍŠNÍHO ŠOKU, TRANSVERZÁLNÍ MÍŠNÍ LÉZE, SYNDROM MÍŠNÍ HEMISEKCE, SYNDROM ZADNÍCH A POSTRANNÍCH MÍŠNÍCH PROVAZCŮ.

Syndrom míšního šoku

= **bezprostřední reakce** organismu na **přerušení míchy**, což je představováno **okamžitým vyhasnutím míšní aktivity oběma směry**

- trvalé dopady léze závisí na stupni míšního přerušení (úplné, neúplné) — čím blíže lebce, tím hůře (kvůli inervaci srdce krčním sympatikem je přerušení páteře v úrovni a nad úrovní C7 fatální — viz krční sympatikus)
- nejvýznamnější příznakům:
    1. okamžitá „**chabá**“ obrna, dočasná **ztráta spinálních reflexů a ztráta čití** (úplná) v oblasti pod lézí
    2. obrna sfinkterů — **postižená funkce močového měchýře, střev a rekta** (kumulace stolice a moči, ischuria paradoxa)
    3. obrna sympatiku → převaha parasympatiku — **vazodilatace, bradykardie → ↓odpor a ↓SV → ↓TK, poruchy termoregulace** → vyústěním je **šokový stav**
- stav míšního šoku trvá několik dní až několik týdnů

Dopadly dle lokalizace

A) Přerušení v horní části míchy

- **chabá obrna a necitlivost** ve všech končetinách a větší části trupu
- **postižený ANS** — **sympatikus v celém rozsahu**, parasympatikus jen sakrální část — plejáda důsledků:
    1. **porucha periferní vazokonstrikce → porucha termoregulace** + porucha třesové termogeneze → hrozí podchlazení nebo přehřátí organismu
    2. **vazodilatace žil → ↓žilní návrat a zpomalení toku krve v žilách** → riziko žilní **trombózy** a **embolizace** do plic
    3. **retence moči** (kvůli porušení parasympatické inervace močového měchýře) → přeplnění močového měchýře → **inkontinence z přeplnění (tzv. ischuria paradoxa) + ↑riziko infekce + ↑riziko vzniku močových kamenů**
    4. **↓motilita GIT + ztráta defekačního reflexu → hromadění stolice → ileus**
    5. **negativní dusíková bilance** — kvůli převaze katabolismu proteinů (nad anabolismem)
    6. **↓ventilace** — kvůli porušené inervaci mm. intercostales
    7. TK se výrazně nemění (může kolísta) — je to dáno myogenními reflexy v hladké svalovině cév — ale spolu s poruchou termoregulace ústí v šokový stav
    8. **chybí kašlací reflex, erekce i ejakulace** (teoreticky ani porod není možný)

B) Přerušení v dolní části míchy

- poruchy nejsou tak významné — omezeny na část těla
- není narušena ventilace ani termoregulace
- pokud jsou postiženy sakrální segmenty, neobnoví se reflexní vyprazdňování močového měchýře

Odeznívání míčního šoku

- po odeznění šoku **obnovování reflexů** — od kaudálních částí těla kraniálním směrem (nejprve **análního svěrač**)
- **obnovení reflexního vyprazdňování močového měchýře** (pokud nebyly přímo poškozeny sakrální segmenty)
- **chabá** (periferní) obrna se mění na **spastickou** (centrální) + současně **hyperreflexie** šlachových motorických reflexů
- porucha čití přetrvává
- chabá obrna přetrvává pouze ve výši poškozeného úseku

Syndrom transverzální míšní léze

= jedná se o soubor příznaků, které **vznikají po úplném příčném přerušení míchy**

- protože jsou vyšší centra nepoškozena → **zachováno vědomí**
- příznaky se rozvíjí na základě porušení funkce míchy **kaudálně od léze**
- **příznaky:**
  1. **okamžitá ztráta čití a volních pohybů pod místem léze**
  2. **paralýza svalů, mizí reflexy i svalový tonus**
  3. rozvíjí se **obraz míšního šoku —chabá obrna (periferní) → po odeznění míšního šoku obrna spastická (centrální) — chabá zůstává pouze ve výši poškozeného segmentu**
  4. v úrovni léze jsou pociťovány **křečovité bolesti** (kořenová bolest ve výšce léze), svalstvo rekta je ochablé
- dopad léze souvisí od její lokalizace:
  1. **Léze horní C míchy (C1-C4)**
     = přerušení inervace míšních motoneuronů inervující dýchací svaly → **akutní respirační selhání** → většinou **smrt**
     - **úplná kvadruplegie spastická, úplná anestézie**
     - ↓ všechna přerušení níže = zachování funkce bránice
  2. **Léze C intumescence (C5-C8)**
     - **úplná kvadruplegie** (asi spastická), **úplná ztráta citlivosti**
  3. **Léze Th míchy**
     - **spastická paraplegie DKK, ztráta citlivosti distální části trupu a DKK, částečné postižení mezižeberních svalů a oslabení dýchání**
  4. **Léze L intumescence**

Endogenní opioidy — opiopeptidy a jejich prekurzory

Prekurzor	Lokalizace	Endogenní opioid	Typ receptoru	Štěpící enzym
proopio-melanokortin	• adenohypofýza • hypotalamus	**β-endorfin**	μ (mí)	β-endorfináza
polyenkefalin-peptid	• dřeň nadledvin • striatum, zadní rohy míšní	**Met-enkefalin** **Leu-enkefalin**	δ (delta)	enkefalináza
pro-dynorfin	• spinální mícha	**dynorfin A** **dynorfin B**	κ (kappa)	dynorfináza

•chabá nebo

smíšená **parapareza**

- **porucha citlivosti DKK** podle výše postiženého segmentu
- **porucha funkce svěračů a sexuálních funkcí**

2. **Léze konu a kauda equina**
   - **bez poruchy hybnosti DKK**, **ztráta citlivosti perianogenitální krajiny** a mediální plochy stehen, sfinkterové potíže, areflexie přetrvává

Syndrom míšní hemisekce (Brown-Sequardův syndrom)

= soubor příznaků vznikající při **částečném (½) příčném** přerušení míchy

- vzniká po **traumatech**, ale i z **ischemických, nádorových** či jiných příčin
- příznaky:

A) Ipsilaterální — tj. na stejné straně jako léze

1. **ve výši léze** — chabá obrna a ztráta citlivosti
2. **pod lézí** — spastická obrna (kvůli postižení tr. cortico-spinalis), ztráta povrchového čití (kvůli postižení tr. spino-thalamicus ant. — nekříží se v míše)

B) Kontralaterální — tj. na druhé straně než léze

- **pouze kaudálně (2-3 segmenty)** je porucha termického čití a analgézie (kvůli postižení tr. spino-thalamicus lat. — kříží se v míše)

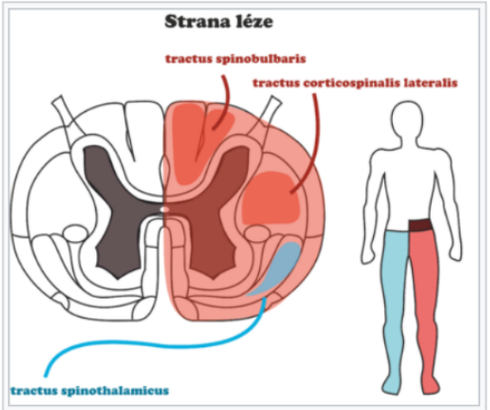

Schéma Brownova-Sequardova syndromu

Senzitivní dráhy

A) Dráhy exteroreceptivní citlivosti

1. **Tr. spino-thalamicus lat.** — dráha čití bolesti, tepla a chladu
   - postranní provazec — anterolaterálně
   - zkřížená
2. **Tr. spino-reticulo-thalamicus** — dráha tzv. **protopatického** čití — hrubé taktilní čití
   - postranní provazec — anterolaterálně
   - zkřížená
3. **Tr. spino-bulbaris** — dráha tzv. **epikritického** čití — jemné taktilní čití
   - zadní provazec
   - nezkřížená (fasciculus Golli a Burdachi)

B) Dráhy proprioceptivní citlivosti

1. **Tr. spino-cerebellaris** — dráha **neuvědomované** hluboké citlivosti (podkorová)
   - postranní provazec
   - zkřížená
2. **Tr. spino-bulbo-thalamicus** — dráha **uvědomované** hluboké citlivosti (korová)
   - zadní provazec
   - nezkřížená (fasciculus Golli a Burdachi)
   - somatosenzitivní kůra (gyrus postcentralis)

Provazcové syndromy

- jsou disociované, nemají segmentální (pásovou), ale cirkulární (obvodovou) distribuci
- dělení:
    1. **syndrom zadních míšních provazců (syndrom Lichtheimův-Dejerineův)**
    2. **syndrom postranních míšních provazců (syndrom Risienův-Russelův)**
    3. **syndrom zadních a postranních provazců** (kombinace obou výše uvedených syndromů při rozsáhlejším postižení)
    4. syndrom předních provazců není obecně uznáván (paréza)

1. Syndrom zadních míšních provazců (**Lichtheim-Dejerineův syndrom**, tabický, pseudotabický)

- v zadních míšních provazcích probíhá **lemniskální dráha**, která přináší info z periferie:
    1. z Meissnerových tělísek (dotyk, diskriminační čití)
    2. z Vater-Paciniho tělísek (vibrace)
    3. ze svalových vřetének a šlachových tělísek (statická část propriocepce — tah, tlak, vnímání váhy, polohy a těla v prostoru)
- příčiny:
    1. **syfilis (tabes dorsalis)**
    2. **perniciózní anémie (nedostatek vitamínu B_{12})**
    3. se syndromem zadních míšních provazců se setkáváme **při onemocněních s poškozením tr. spino-cerebellaris (Friedrichova choroba)**
    4. **maligní nádorové léze**
    5. **DM (neuropatie)**
- **projevy**
    1. tabická disociace čití — **porucha epikritického** (hmat, rozlišení tvaru) **i propriocepčního čití**; protopatické čití (teplo, chlad, bolest) je ale zachováno
        a) **porucha hmatu** (pacient není schopný rozlišit velikost, tvar a povrch drženého předmětu)
        b) **porucha diskriminačního čití** (neschopnost rozlišení vzdálenosti dvou bodů kožního povrchu)
        c) **porucha vibračního čití** (pacient necítí vibrace ladičky na kůži)
        d) zachováno vnímání bolesti a tepla
    2. **spinální ataxie** (chybí informace o svalovém napětí) — porucha koordinace pohybů při chůzi ve tmě a při zavřených očích, zejména DK
    3. parestézie, subjektivní pocity při došlapu - chůze po koberci, po měkkém mechu
    4. při poškození zadních míšních kořenů i radikulární bolestivost
    5. hyporeflexie až areflexe ← ↓proprioceptivních (šlachově-okosticových) reflexů, zatímco exteroceptivní (kožní) reflexy jsou zachovány

2. Syndrom postranních míšních provazců (**Risien-Russelův syndrom**, spastický)

- příčiny:
    1. **perniciózní anémie (neuroanemický syndrom)**
    2. **neurodegenerativní onemocnění (centrální i periferní motoneuron)**
    3. **amyotrofická laterální skleróza ALS**
    4. **familiární spastické paraparézy** (například **syndrom Erb–Strumpell–Lorrain**)
- projevy:
    1. „spastická“ paraparéza bez poruchy čití a bez poruchy sfinkterů (**poškození tr. corticospinalis lat**.)
    2. protopatická disociace čití - porucha protopatického čití — termické, algické, tlak (**poškození tr. spinothalamicus lat.**)

3. Syndrom zadních a postranních míšních provazců

= neurodegenerativní onemocnění typické pro **neuroanemický syndrom**

Neuroanemický syndrom

- dále také funikulární myelóza, subakutní kombinovaná degenerace míšní

= chronické degenerativní změny zadních a postranních provazců — ložiska demyelinizace, později zánik axonů

- porucha metabolická — porucha resorpce vitaminu B12 (percinózní anemie)
- příčiny:
    1. perniciózní anemie (porucha tvorby vnitřního faktoru v žaludeční sliznici)
    2. po totální resekci žaludku
    3. při onemocnění tenkého střeva
    4. při hypochromní anémii, leukémii…
    5. přísná vegetariánská nebo veganská dieta, malnutrice…
- klinické příznaky neuroanemického syndromu:
    - parestesie, elektrické výboje do končetin
    - spinální ataxie, poruchy rovnováhy horší potmě a při zavřených očích
    - poruchy hlubokého čití (vibrační — pallhypestesie, pallanestesie, polohocit, pohybocit)
    - encefalopatie (stavy zmatenosti, deprese, demence…)
- dg. — koncentrace B12 v séru, krevní obraz
- léčba — substituce B12 a podle základního onemocnění

62 — Patofyziologie poruch extrapyramidového systému

Extrapyramidový motorický systém (expy)

- je tvořen:
    1. **bazálními ganglii —** (ncl. caudatus + putamen) = striatum a globus pallidus; substantia nigra, ncl. subtalamicus, ncl. ruber, amygdala, ncl. acumbens…
    2. **motorickými jádry v mozkovém kmeni a talamu**
    3. **mozečkem**
    4. **oblast mozkové kůry, 6, 8, frontální lalok**
- **funkce — udržování svalového tonu, postoje a polohy — extrapyramidový motorický systém zajišťuje rychlé provedení pohybů**
    - bazální ganglia — vypracování mimovolných pohybových programů, řídí směr, rychlost a sílu mimovolných a volních pohybů
    - mozeček — opěrná motorika, koordinace cílených pohybů, řídí rychlé naučené pohybové vzorce + informace z proprioreceptorů
- společně s pyramidovou dráhou → celkový pohyb
    - iniciace — aktivace již před začátkem pohybu
    - automatické pohyby (chůze, zavazování tkaniček, i naučené pohyby — psaní na počítači…)), udržování vzpřímeného pohybu
    - **dopaminergní systém** → syndrom hypertonicko – hypokinetický
    - **cholinergní systém** → syndrom hyperkineticko – hypotonický
    - v normě — určitá rovnováha mezi dopaminem a acetylcholinem

Poruchy expů

1. Poruchy svalového tonu (rigidita, dystonie)

A. <u>rigidita</u> **— dlouhodobé zvýšení základního svalového tonu**, sval klade zvýšený odpor jak při aktivním pohybu, tak i při pasivním, pasivní pohyb není plynulý – je trhavý — „**fenomén ozubeného kola**“ (při pasivním změně délky jsou aktivována svalová vřeténka, která vyvolávají reflexní svalovou kontrakci)

- při centrálním (spastickém) typu obrny pozorujeme to, že odpor při pasivním pohybu je kladen pouze na začátku a poté je překonán — „**fenomén zavíracího nože**”

B. <u>dystonie</u> — **přetrvávající svalové stahy**, které působí kroucení postižené části těla, zvýrazňuje se při aktivním pohybu

- podkladem je zvýšená **aktivita spojení mezi striatem a pallidem** způsobená zvýšením cholinergního přenosu (Ach)
- **příčina** — idiopatická, poškození mozku vede k sekundární dystonii, perinatální encefalopatie, mozkové krvácení, úraz, zánět, hypoxie (CO), intoxikace, Wilsonova choroba …

2. Poruchy postoje (flexe trupu, šíje, tendence k pádům)

3. Snížená pohybová aktivita

a) **bradykineze** — zpomalení průběhu pohybu

b) **hypokineze** — snížení rozsahu (amplitudy) pohybů

c) **akineze** — porucha zahájení volních pohybů

d) **hypomimie**

4. Mimovolním patologickým pohybům (hyperkineze)

- typické je, že při poruše extrapyramidového systému se **hyperkineze zhoršuje s emocemi jako úzkost** a že obvykle **mizí ve spánku**

1. **balismus** — rozmáchlé pohyby končetin → vedou ke zraněním
    - poškození **ncl. subthalamicus** — jednostranně při ischemii či krvácení (hemibalismus)
2. **chorea** — rychlé, kroutivé pohyby hlavy, trupu nebo končetin
    - postižení **putamen**, které se projevuje nadměrnou dopaminergní aktivitou — neurodegenerativní onemocnění, poškození hypoxií včetně perinatální encefalopatie, metabolické poruchy (**jaterní encefalopatie**), intoxikace, streptokoková infekce
        - **atetóza** — pomalé kroutivé pohyby hlavy, trupu nebo končetin
        - **torticollis** — pomalé, kroutivé pohyby krku
3. **myoklonus** — prudké až bleskové škubavé kontrakce (fyziologické při usínání nebo škytavce)
    - podkladem **je zvýšená dráždivost neuronů** v různých etážích motorického systému — když jsou zvýšeně dráždivé:
        1. **neurony kůry** (**kortikální myoklonus**) → **záškuby obličeje**
        2. **neurony subkortikální** → **záškuby očních svalů**
        3. **neurony míchy** (**spinální myoklonus**) → **záškuby končetin**
    - příčiny — elektrolytový rozvrat, intoxikace, hypoxie CNS, úraz, CMP, nádor, demyelinizace
4. **tiky** — stereotypní záškuby nebo zvukové projevy (pokašlávání)
    - mohou se (jako jiné hyperkinezie) zhoršovat při poklesu, s emocemi
    - podkladem jsou poruchy bazálních ganglií — ↑aktivita dopaminergního systému
5. **třes** (tremor) — mimovolní, rytmické pohyby
    - fyziologický třes slouží k termogenezi, vyvolán účinkem adrenalinu (sympatiku) na citlivost svalových vřetének
    - v souvislosti se silnými emocemi, úzkostí, vyčerpáním, nejvíce na akrálních částech končetin

    a) **klidový** třes — například Parkinson

    b) **kinetický** třes — během volního pohybu

    c) **statický** (posturální) — při zaujmutí polohy s působením gravitace

Hypokinetické syndromy (parkinsonismus)

- patří zde:
  1. **Parkinsonova choroba**
  2. Prograsivní supranukleární degenerace
  3. Kortikobazální degenerace
  4. Nigrostriatální a olivopontocerebellární atrofie
  5. Parkinsonismus z jiných příčin
- charakteristika:
  - hypomimie
  - flexe trupu
  - zpomalění volních pohybů (bradykineze)
  - zpomalení zahájení pohybů (akineze)
  - porucha chůze
  - ↑rigidita svalů
  - **třes** typicky **klidový**
- **společným znakem je poškození (nízká aktivita) nigrostriatálního dopaminergního systému** — tj. systém, který přivádí dopamin z pars compacta subst. nigrae do striata
  - **pars compacta subst. nigrae** excituje dopaminem přes D1-receptory **striatum** → to inhibuje přes GABA **globus pallidus med**. → ten inhibuje **thalamus** → thalamus působí excitačně **na kůru** (takže nebude) — tj. přímá dráha BG do kůry (k vykonání pohybu)
  - GABA působí inhibičně, dopamin excitačně (i glutamát)
  - z toho plyne, že je-li nedostatečně tvořen dopamin v subst. nigra, striatum je málo excitováno a nedostatečně inhibuje globus pallidus med., a to tím pádem nadměrně inhibuje thalamus — kůra není excitována → porucha přímé dráhy — uplatňuje se tedy nepřímá, která má za úkol potlačit pohyb

Parkinsonova choroba

= hypokineticko hypertonický syndrom

= neurodegenerativní onemocnění postihující zejména lidi starší 60 let — dochází k urychlené apoptóze dopaminergních neuronů v pars compacta subst. nigrae

- klinicky se projeví až při zničení více jak 70% dopaminergních neuronů — čím je jich méně, tím jsou příznaky horší
- můžeme pozorovat depigmentaci ncl. ruber
- příznaky (viz výše):
  1. **klidový třes** – zhoršuje se s emocemi
     - postihuje hlavně prsty rukou = tremor (říká se mu „počítání peněz“)
  2. **rigidita** — hlavně flexorů
  3. **bradykineze, hypokineze, akineze**
  4. **nestabilita**
  5. **porucha chůze** — krátké šoupavé krůčky
  6. **únava, apatie**
  7. **hypomimie**
  8. **příznaky z poruch ANS**
     - **hypotenze, porucha inervace močového měchýře a střev → stáza moče + zácpa**
  9. **demence (20%)**

- příčina neznámá, předpokládá se vliv více faktorů:
    1. **exogenní toxiny**
    2. **ROS**
    3. **genetická predispozice** zvyšující senzitivitu k ROS
    4. **po lécích**

Hyperkinetické syndromy

= **hyperkineticko hypotonické**

- vznikají v důsledku nedostatečného (↓) inhibičního působení thalamu na kůru, při poruše cholinergních a GABAergních neuronů → důsledkem je převaha přímé cesty BG (která má za cíl vykonat, vytvořit, podpořit pohyb)

1. Huntingtonova chorea (chorea major)

- vrozená AD choroba
- způsobena **mutací genu HTT, který obsahuje více repetic tripletu CAG** než u normálního jedince (ten má **9–35 repetic**)
    - může dojít k situaci, kdy rodič má horní hranici normálního počtu repetic, avšak během meiózy dojde k vytvoření dalších repetic, a tak jeho potomek bude mít manifestaci tohoto onemocnění, přestože je jeho rodič zdravý
- gen HTT kóduje protein **huntingtin**, který je exprimován zejména v mozku → **hromadění huntingtinu způsobuje degeneraci striata a kůry mozkové**
- příznaky:
    1. **hyperkineze — chorea**
    2. **demence**
    3. **deprese** → často sebevražda

2. Wilsonova choroba (hepatolentikulární degenerace)

- vrozené AD onemocnění
- příčinou je mutage genu kódujícího **membránovou ATPázu pro měď (Cu)** → neefektivní vazba Cu na ceruloplazmin → **patologické ukládání Cu ve tkáních včetně BG a kůry** (dále v játrech, pankreatu, ledvinách, kostech, rohovce, příštítných tělíscích) → **atrofie putamen, poškození jater, hemolýza, Keiser-Fleischerův prstenec, mentální retardace**
- příznaky postižení BG (jinak viz otázku 21, 49, nebo ctrl+f):
    1. **dystonie**
    2. **rigidita**
    3. **hyperkinetické projevy**

3. Syndenhamova chorea (chorea minor) — tanec sv. Víta

- **postižení striata jako následek streptokokové infekce** — postižení corpus Luysii a na ncl. subthalamicus (↓GABA)
- vzniká u dětí školního věku jako jeden z příznaků **revmatické horečky**
- akutní průběh, akutní charakter
- příznaky — akutní chorea, obvykle po 3-4 měsících příznaky vymizí a jsou reverzibilní
    - choreatické, atetotické pohyby
    - hemibalismus

Poruchy mozečku

- projevy:
  - **poruchy rovnováhy**, intenční třes
  - **hyperkineze** a **akineze**
  - **hypotonie**
  - poruchy stoje, široká baze ve stoji
  - spontánní deviace na stranu mozečkové léze
  - **hypermetrie** (přestřelování)
  - **adiadochokineze** — neschopnost provádět pohyby vyžadující rychlé střídaní zapojení agonistů a antagonistů
  - **titubace** — kolísání při stoji, neobratnost
  - pomalá nesrozumitelná řeč
  - **nystagmus**
- příčiny:
  1. **infarkt (ischemie)**
  2. **hemoragie**
  3. **nádory**
  4. **vrozené poruchy**
  5. **poruchy myelinizace (sclerosis multiplex)**

63 — Patofyziologie poruch vegetativního a limbického systému

Autonomní nervový systém (ANS, vegetativní VNS)

- převážně eferentní systém — ovlivňuje **tonus hladké svaloviny** v cévách a ve vnitřních orgánech, **sekreci exokrinních žláz**, včetně žláz **potních** a **metabolismus** či i **membránový potenciál některých buněk**

Sympatikus (SNS)

- sympatikus může být aktivován **emocemi**, **↓TK** (hemoragický šok), **hypoglykémií**
  - **feochromocytom** může vytvářet a vydávat NA
  - **sympatomimetika** a **sympatolytika** mohou ovlivňovat aktivitu sympatiku
  - **při bolestech** aktivace sympatiku vyvolá doprovodné vegetativní reakce
- sympatikus má **presynaptický neurotransmiter** acetylcholin **ACh** a **postsynaptický neurotransmiter** noradrenalin **NA** (výjimečně adrenalin, a v potních žlázách má dokonce ACh)
- někde působí jako vazokonstriktor a jinde zase jako vazodilatátor — to je dáno tím, jaké **adrenergní receptory** jsou v daném orgánu:
  - **β_1 — působí pozitivně** batmotropie, inotropně, chronotropně, dromotropně + **lipolýza**
  - **α_1 — vazokonstrikce periferie a splanchniku** (cév v kůži, plicích, ledvinách, střevě a pohlavních orgánech) + **mydriáza**
  - **β_2 — vazodilatace** cév v srdci, svalech a játrech + **bronchodilatace**
  - **α_2** (přes ACh) — **pocení,** vazodilatace
- účinky sympatického ANS:
  1. ↑TK, kůže je následkem vazokonstrikce bledá
  2. stimulace sekrece potu a slin, napřimování chlupů, zvedání víček, rozšiřují se pupily
  3. dilatace bronchiální a děložní svaloviny
  4. útlum činnosti svaloviny střev, stimulace kontrakce sfinkterů střeva a močového měchýře
  5. kontrakce semenného váčku a ductus deferens — ejakulace (erekci dělá PSNS)
  6. vznik svalového třesu
  7. stimulace odbourávání glykogenu v játrech a svalech, lipolýza, výdej glukagonu, kortikotropinu, somatostatinu, reninu, útlum sekrece inzulinu a histaminu
  8. usnadňuje mobilizaci leukocytů a agregaci trombocytů
- poruchy funkce sympatického ANS:
  1. porucha regulace TK → ortostatická hypotenze
  2. porucha termoregulace pocením i porucha tvorby slz
  3. dyspeptické potíže (hlavně z DM)
  4. porucha vyprazdňování močového měchýře
  5. porucha erekce
  6. další — intenzivní míšní bolest (kauzalgie), mydriáza/mióza, tachykardie

Hlavní funkce ANS

Orgán	SYMPATIKUS		PARASYMPATIKUS	
	Receptor	Odpověď	Receptor	Odpověď
SRDCE				
SA uzel	β_1	zrychlení	M_2	zpomalení
svalovina síní		↑kontraktilita		↓kontraktilita
AV uzel		↑automaticita		↓rychlost vedení
svalovina komor		↑automaticita, ↑kontraktilita		↓automaticita, ↓kontraktilita
HLADKÁ SVALOVINA CÉV				
kůže, sliznice, vnitřní orgány	α_1, α_2	vazokonstrikce	nejsou inervovány	
kosterní svalstvo	β_2	vazodilatace		
PLÍCE				
svaly trachey a bronchů	β_2	relaxace		kontrakce
sekrece žláz bronchů		inhibice	M_3	stimulace
GIT				
svalovina	α_2, β_2	relaxace, ↓motilita	M_3	↑tonus, ↑motilita
svěrače	α_1	kontrakce		relaxace
	β_2	relaxace		
UROGENITÁL				
m. detrusor	β_2	relaxace	M_3	kontrakce
svěrače	α_1	kontrakce		relaxace
OKO				
nitrooční tlak		zvýšení		snížení
m. dilataror pup.	α_1	mydriáza		
m. sfincter pup.			M_3	mióza
m. ciliaris	β_2	akomodace do dálky		akomodace na blízko
ŽLÁZY				
slinné	α_1	slabá stimulace sekrece	M_3	silná sekrece
slzné				
ostatní				
játra	β_2	glykogenolýza, glukoneogeneze		
tuková tkáň	β_2, β_3	lipolýza		

- **současná silná aktivace sympatiku (vazodilatace ve svalech) a parasympatiku (bradykardie) → přechodná ztráta vědomí** (**mdloba**)
  - poruchy se mohou objevovat:
    a) **generalizovaně**
    b) **segmentálně**
    c) **místně**
  - příčiny:
    1. **poškození na úrovni mezimozku**
    2. **poškození mozkového kmene/míchy**
    3. **poškození ganglií**
    4. **poškození postgangliových vláken**
    - **většinou získaná onemocnění** (někdy i vrozená)

Periferní poruchy ANS

- příčiny:
  1. **Diabetická neuropatie**
  2. **Amyloidóza**
  3. **Alkoholismus**
  4. **Poranění → může vést k šoku a k nadměrně aktivitě SNS**
  5. **Idiopatická**
- projevy:
  - **hlavně poruchy vazomotoricky (vazodilatace či vazokonstrikce) →…**
  1. **místní ischemie** — uplatňuje se při tvorbě žaludečních erozí a vředů
     - **ischemie při šoku, stresu → ischemické poškození tubulů ledvin**
  2. **místní hyperemie** → ohřátí prokrveného místa
  3. **lokální zpomalení toku krve** → cyanóza (↑deoxyHb)
  4. **lokální edém**
  5. **dyspeptické potíže (typické pro DM)**

1. Hirschprungova nemoc (megacolon congenitum)

- chybí gangliové buňky v plx. Meissneri i plx. Auerbachi v tlustém střevě → chybí peristaltika → hromadění potravy → dilatace střeva (megacolon)

2. Achalázi jícnu — též viz otázku 30

- zánik gangliových buněk n. X → nedostatečné uvolnění svaloviny jícnu → porucha pasáže sousta

3. Raynaudova choroba

- idiopatická porucha inervace cév
- projevuje se **silnou vazokonstrikcí tepének při chladu → vede ke zbělání prstů až k ischemii**
- **naopak vazodilatace žil způsobuje hyperémii a zpomalení toku krve + cyanóza**

Míšní poruchy ASN

- **příčiny a projevy:**
    1. **léze krčního sympatiku — Hornerova trias:**
        1. **mióza**
        2. **<u>ptóza víčka</u>** na postižené straně
        3. **zdánlivý enoftalmus**

        + vazokonstrikce a chybí pocení
    2. **podráždění krčního sympatiku**
        - například při poruchách páteře, při změnách velikosti tyroidey
        - **mydriáza**, **exoftalmus** (způsobený rozšířením ošní štěrbiny)
          + vazokonstrikce v obličeji
    3. **postižení sakrálních segmentů míchy**, tj. postižení PSNS
        - například po úrazu s transverzální míšní lézí
        - poruchy mikce → retence moči → inkontinence z přeplnění (ischuria paradoxa)
        - poruchy defektace → chabá obrna sfinkterů → inkontinence stolice →→ ileus
- k některým poruchám dochází na základě **autonomních reflexů**
    - například **při bolesti** bude **a) z aktivace SNS** mydriáza, centralizace oběhu i snížená motilita žaludku a sekrece GIT žláz, **b) z aktivace PSNS** i nauzea, zvracení a zvýšená sekrece slz
    - při **renální kolice** bude reflexně způsobená **anurie** v druhostranné ledvině, protože vlivem SNS dojde k ↓GF v druhé ledvině

Centrální poruchy ANS

Poruchy ANS na úrovni oblongaty

- v oblongatě je **vazomotorické centrum, KVS centrum, jádro n. X, centrum pro zvracení**, **dechové centrum** atd.
- **příčiny — <u>nitrolebeční hypertenze</u>** → oblongata je vtlačována do foramen magnum → povede ke **zvýšení tonu vagu**
- **projevy —** souhrnně jako **<u>syndrom bulbární paralýzy</u>** – tj. porucha dýchání, arytmie, porucha regulace TK, porucha sekrece slin atd…

Poruchy ANS na úrovni mezencephala a diencephala

- součástí diencephala je **<u>hypothalamus</u> s <u>hypofýzou</u>**, **talamus**, **epitalamus** i **epifýza**
    - v hypothalamu je **centrum hladu/sytosti**, **termoregulační centrum**, **centra pro látkovou přeměnu a centrum vazomotoriky** → projeví se to na různých úrovních (například ↑TT, hypertenze)

Hypothalamus — centrum ANS

- **hypothalamus integruje vegetativní, endokrinní a somatomotorické funkce těla**
    - zodpovědný za regulaci různých homeostatických funkcí (například příjem potravy, hospodaření s elektrolyty a vodou, termoregulace, cirkadiální rytmy)
    - jeho funkce jsou přizpůsobeny požadovaným vzorcům chování (reakce „fight and flight“, nutritivní či sexuální chování) — vyvolány především neurony limbického systému

Léze hypothalamu

- následek **tumorů, traumat** nebo **zánětů**

a) léze předního hypothalamu

- **poruchy <u>termoregualce</u> a cirkadiální rytmicity** — zničení ncl. suprachiasmaticus
- projevují se mimojiné **nespavostí**
- **<u>pocit žízně</u>** — léze ncl. supraopticus a paraventricularis — **vyřazení produkce ADH** a oxytocinu

b) léze intermediálního hypothalamu

- poruchy **<u>termoregulace</u>** a **<u>pocity žízně</u>**
- **omezení výživy:**
  - **léze laterální části — ↓pocitu hladu** – žádný popud k přijímání potravy, nedostatečně se živí a hubnou (vzácně až anorexie)
  - **léze mediální části — žravost** a prostřednictvím hyperkalorického přívodu potravy vznik obezity (vzácně)
- **poruchy tvorby paměti a emocí**

c) léze zadního hypothalamu

- **vegetativní** a **emocionální poruchy**
- **poikilotermie** (neschopnost udržení stálé tělesné teploty), **nespavost**, výpadky paměti

+ poškození výdeje hypothalamu hormonů

- **výpadek produkce ADH** → například diabetes insipidus
- porušená sekrece **gonadotropinů**:
  - ↑uvolňování sexuálních hormonů → předčasné pohlavní dozrávání
  - ↓výdej → poruchy sexuálního dozrávání a neplodnost
- **pohlavní hormony, somatotropin, hormony štítné žlázy** podporují růst do délky
  - ↓ koncentrace → brždění růstu
  - omezené uvolňování → zpomalení uzavření epifyzárních štěrbin, ale i při počátečním pomalejším růstu může nakonec vést k obřímu vzrůstu (kortikotropin prostřednictvím kortizolu tlumí růst do délky)
- především **STH**, **hormony štítné žlázy** a **kortikotropinem** regulované hormony kůry nadledvin zasahují také do metabolismu — porušený výdej → rozsáhlé poruchy metabolismu
- hormony štítné žlázy a kůry nadledvin → výrazný vliv na krevní oběh
- hormony kůry nadledvin působí také na krevní buňky → ↑ erytrocyty, ↑trombocyty, ↑neutrofily a ↓ lymfocyty, ↓plazmatické buňky a ↓eosinofily
  - → ovlivňují transport O_2 krví, zástavu krvácení a imunitu

A. Poruchy v hypotalamu

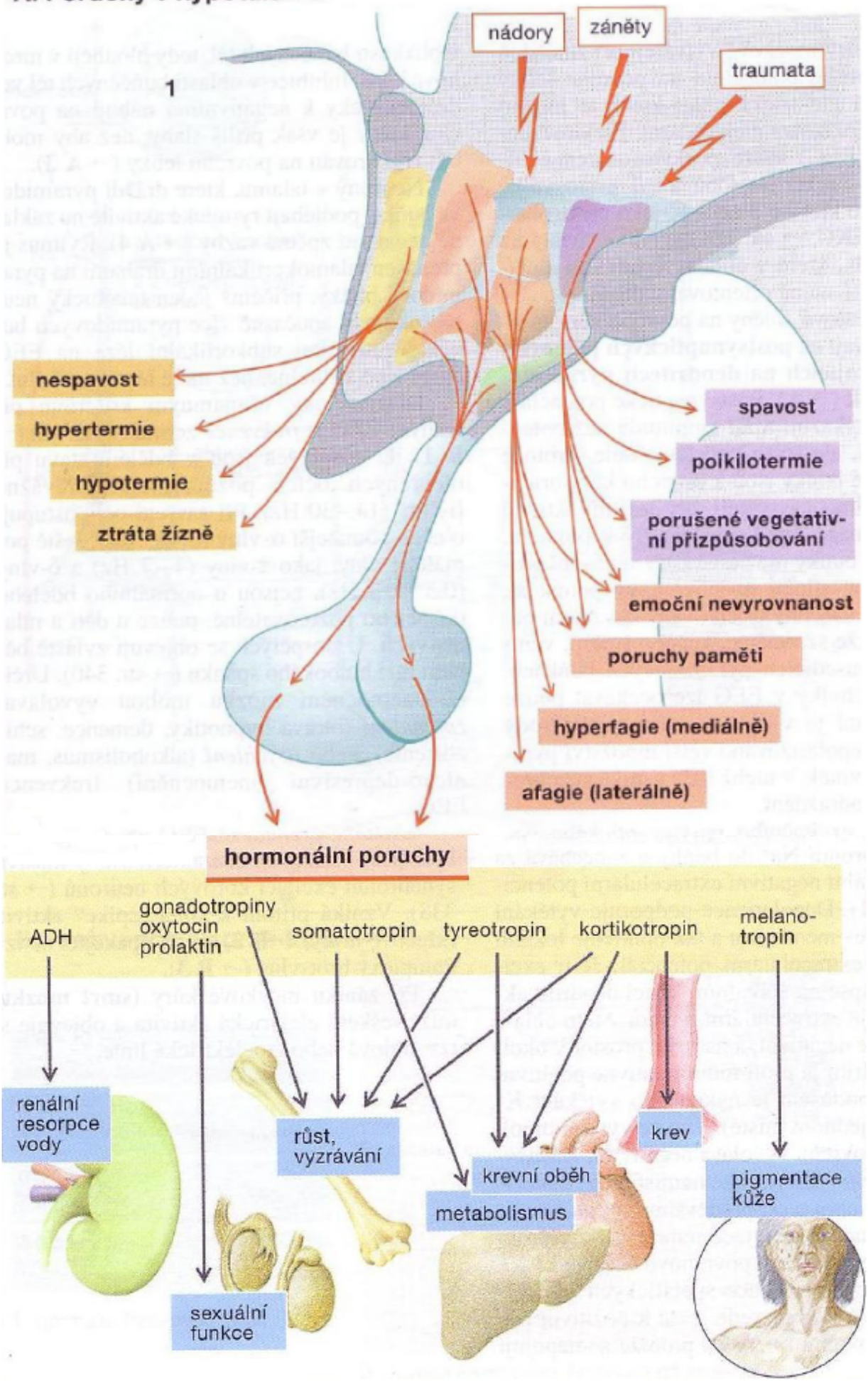

Limbický systém

= část mozkové kůry (**orbitofrontální oblast**, **gyrus cinguli**, **hippocampus**, **gyrus parahippocampalis**, **gyrus pyriformis**) a některé podkorové oblasti (**septum**, **amygdala**, **hypotalamus**, **přední talamus**)

- v časných fázích embryonálního vývoje jsou hipokampus, septum, amygdala i hypotalamus uloženy těsně vedle sebe
- dráhy, které je navzájem propojují, jsou přímé a krátké
- s vývojem předního mozku jednotlivé části limbického systému oddálily a vznikla velmi složitá organizace často velmi dlouhých vnitřních spojů.

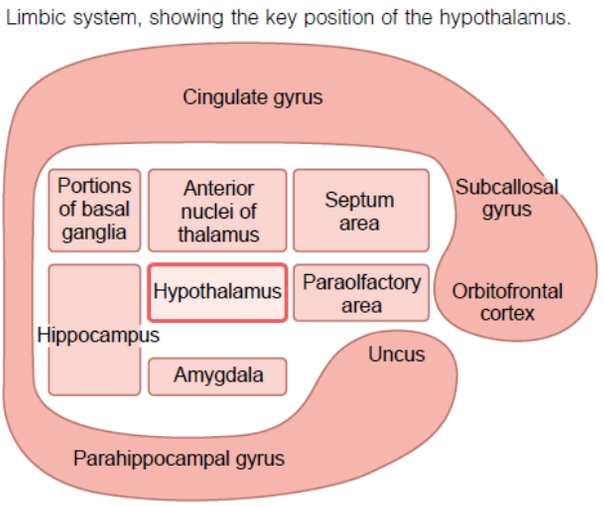

- **získává aferentní signalizaci ze všech vegetativně řízených orgánů, z korových oblastí a je citlivý na řadu humorálních faktorů**
- **eferentní vlákna kontrolují RF a hypotalamická jádra — corpora mamillaria** a **hypofýzu** — výdej hypofyzárních hormonů (regulují hypotalamo-hypofyzární osu)
  \+ spojení s thalamem (a kůrou) i substantia nigra mesencefala
  - je napojen na ANS
- vedle vegetativně-regulační funkce je **zodpovědný za emocionální chování** a zřejmě i imunitní procesy (vliv hipokampální formace)
- významný je rovněž vztah limbického systému k paměťovým okruhům, nejznámější je tzv. **Papezův okruh**
- funkce — **regulace emočních stavů** (strach, zlost, charakterovou poddajnost či vzpurnost, sexuální chování) určuje **uvědomování si sebe sama** zaznamenáváním a vnímáním viscerosenzitivních impulsů, podstatná účast v **paměti**
  - všechny tyto funkce mohou mít svou odpověď pouze v motorice somatického nebo v činnosti vegetativního systému
  - tzn. zlost nelze vyjádřit jinak než motoricky (například zaťaté pěsti) nebo mimovolně vegetativním systémem (například roztažením cév s následným zrudnutím nebo naběhnutím cév na spáncích + snadno zapomeneme na provedení svěřených úkolů)

Poruchy limbického systému

1. **psychosomatická onemocnění**
   - potlačování agrese, vzteku, sexuality vede k ↑tonu SNS, hypertonii a tvorbě stresových vředů, může také ↑tonus PSNS s GIT příznaky, s projevy astma bronchiale
2. **poruchy chování**
   - **Klüver-Bucyho syndrom** – selektivní **léze celé amygdaly** vyvolají změnu v chování, přehnanou reakci na všechny objekty, hypoemocionalitu, ztrátu strachu, ztrátu sociálního postavení, společenskou izolaci, hypersexualitu a hyperoralitu
   - porucha časné paměti, abnormální orální tendence, porucha optického rozlišování předmětů, afektivní zvraty,
3. **halucinace, iluze a psychózy** — při poruše dopamin-serotoninergní rovnováhy dochází k postižení mezencefalické dráhy
4. **psychomotorická epilepsie** — ložisko bývá lokalizováno v amygdale či v hypokampu s iradiací do septohypokampálního okruhu

Septum

a) **léze septa → potlačování agrese, vzteku, sexuality**

b) **dráždění septa → agrese**

Gyrus cinguli

a) **stimulace gyrus cinguli** → ↓dýchání a cirkulace, změny peristaltiky a sekrece GIT, mydriasa, změny svalového tonu a pohybové aktivity (většinou inhibice), agresivní chování

b) bilaterální zničení u opic → krotká, sociální kontakty nenavazující zvířata

- **chirurgická cingulotomie** byla používaná u pacientů s chronickou bolestí (konvenčně nezvládatelnou), současně zlepšovala deprese

Amygdala

= okno, kterým limbický systém pozoruje místo člověka v okolním světě — na polovědomé úrovni uvádí v soulad skutečné postavení a možnosti konání jedince s jeho vlastními představami a motivačním úsilím → je zdrojem celého spektra emočních reakcí, pohybujících se od pocitu libosti až ke strachu a hněvu

- jádro netvoří funkční jednotku — je složeno ze skupin jader:
  1. **basolaterální jádra** funkčně souvisí spíše s vědomím
     - stimulace — probuzení a zvyšující se pozornost (zvedání hlavy, mydriasa, rozhlížení se na druhou stranu než je dráždění); silná stimulace provokuje **strach**
       - strach lze vyvolat nejen drážděním amygdaly, ale i temporální kůry (která je na amygdalu napojena)
       - známé jsou pocity strachu před temporální epilepsií
  2. **jádra centrální a mediální** souvisí spíše s funkcemi autonomními
     - stimulace — mlaskání, slinění, olizování, žvýkací pohyby, vyprázdnění rekta a měchýře, inhibice volních pohybů; silná stimulace provokuje zuřivost
  3. **korové jádro** souvisí s čichovými reakcemi
- destrukce způsobují zvýšenou krotkost a redukci agresivity, hypersexualita (lézí kůry těsně vedle amygdaly)
- léze vyvolávají poruchy paměti a učení, mizí pocit strachu
- amygdala je jednou ze struktur CNS s **největší hustotou receptorů pro sex hormony** (ty jsou rozpustné v lipidech a prostupují membránou buněk i buněčnou bariérou)

Hipokampální formace

- vývojově patřil k čichovému analyzátoru, na jehož základě se zde tvořila závažná rozhodnutí, určující vztah k určitému objektu jakožto zdroji potravy, cíli sexuálního chování, zdroje nebezpečí
- posupně převzal úlohu rozpoznávat to nové a důležité ze všech signálů a řídit reakci na přicházející podnět — později se zde začala tvořit rozhodnutí – přenos informace z krátkodobé paměti do jejích trvalejších složek
- **hlavní rolí je učení a paměť**
  - nejdůležitější pro většinu druhů paměti, ale pro naučení se pohybům se neobejde bez mozečku
  - klinická i experimentální pozorování ukazují, že neexistuje „paměťové centrum“, dobře uložené informace jsou uloženy v distribuované formě a jsou-li již uloženy, hipokamu není dále potřeba; čas potřebný k tomuto uložení není znám (odhad 1 rok)
- pro paměť jsou důležité další limbické struktury
  - pacienti s **Karsakoffovou psychózou** mají těžkou amnesii — výbled buněk v corpus mamillare, ncl. mediodorsalis thalami, amygdale, prefrontální kůře
- zajímavý je vliv na imunitní reakce

64 — Ataxie

TYPY, KLINICKÉ ROZLIŠENÍ, MANIFESTACE + PATOFYZIOLOGIE PORUCH CHŮZE

Ataxie

= porucha koordinace pohybů

- projevy — porucha zacílení, odměření, provedení optimálně úsporného pohybu, v klidu se projevuje ↓stabilitou
- **příčiny —** je způsobena **lézí vestibula, mozečku nebo proprioceptivních drah**

Typy ataxie

1. Proprioceptivní (spinální) ataxie

- spinální ataxie vzniká při **poruše zadních provazců míšních —** tzn. když je **porušeno hluboké čití**, ale povrchové čití je zachováno
- doprovází **<u>syndrom zadních míšních provazců</u>**
- příčiny:
  1. **neuroanemický syndrom z nedostatku vitaminu B_{12}**
  2. **roztroušená skleróza (sclerosis multiplex)**
  3. **neurosyfilis (tabes dorsalis)**
  4. **infekce HIV**
- klinický obraz:
  1. **titubace** — kolísání ve stoji či při chůzi
  2. **poruchy stoje i chůze** → hrozí pád a zranění; zvýrazní se při chůzi ze schodů, v terénu
  3. **chůze o široké bázi**
  4. **neschopnost udržet směr — „námořnická chůze“**
  5. **nadměrné vymršťování DKK**
  6. **Pozitivní <u>Rombergův příznak</u>** — tj. kolébání a nerovnováha těla při stoji snožmo a pomalá chůze

2. Cerebellární ataxie

- příčinou je **léze mozečku či jeho drah**:
  - dráhy do mozečku:
    1. tr. spino-cerebellaris — informace o **poloze trupu** a **končetin**
    2. tr. vestibulo-cerebellares — informace o **pohybu těla v prostoru**
    3. fronto-cerebellární dráhy – informace o **zahájení pohybu**
  - části mozečku:
    1. **vestibulocerebellum** — odpovídá za **kontrolu rovnováhy**
    2. **paleocerebellum —** odpovídá za **napětí antigravitačního svalstva**
    3. **neocerebellum —** odpovídá za **zahájení a provedení volního pohybu**
- klinický obraz:
  - **a) porucha funkce flokulo-nodulárního laloku a paleocerebella**
    - poruchy stoje způsobené **hypotonií** svalů, většinou provázeny **hyporeflexií** — stoj je nejistý o široké bázi
    - držení těla — **spontánní deviace na stranu mozečkové léze**

- chůze vrávoravá a nejistá se širokou bází, **tendence k pádům** na jakoukoli stranu
- **problémy při změně polohy těla** způsobené poruchou koordinace axiálního svalstva
- na rozdíl od spinální ataxie se **nehorší při zavřených očích**

b) porucha funkce neocerebella

- zpomalené zahajování a opožděné zastavení pohybů → **hypermetrie** = přestřelování pohybu (narozdíl od hypometrie u parkinsonismu)
- **telebradykinesis** — zpomalování pohybu před jeho cílem
- **terminální tremor** — třes dostavující se a zhoršující se těsně před cílem
- **intenční třes** — ten vzniká při provádění cíleného pohybu
- **dysmetrie** — problém se zacílením pohybu
- **dyskoordinace** — problém součinnosti svalů agonistů a antagonistů při pohybu
- **adiadochokineze** — neschopnost provádět správně rychle alternující pohyby, které vyžadují rychlé a opakované přepojování aktivity svalových agonistů a antagonistů
- **deviace chůze + nystagmus na stranu mozečkové léze**
- **„rebound fenomén“** — pacient působí určitou silou proti nějakému odporu, ale když tento odpor odstraníme, tak není schopen rychle reagovat a tedy rychle snížit svou sílu
- adiadochokineze + asynergie + hypermetrie → celková neobratnost, nepřesnost a neúměrnost při provádění pohybů
- skandovaný zpěv — šeptá → výkřik
- **nehorší se při zavřených očích**

- příčiny:
  1. **vakuslární** — ischemie, hemoragie
  2. **nádory** — nádor mozečku, útlak mozečku nádorem nebo porucha cirkulace liquoru rostoucím nádorem → zvýšení intrakraniálního tlaku až vznik hydrocefalu
  3. **poruchy myelinizace**
  4. **sclerosis multiplex, akutní diseminovaná encefylomyelitida** (u dětí po infekci varicelou)
  5. **toxické vlivy** — alkohol, metabolické změny
  6. **vrozené malformace**

3. Vestibulární ataxie

- poškození labyrintu
- **příčiny — kinetózy, nádor, zánět, intoxikace**
- příznaky:
  1. **porucha vnímání rovnováhy a orientace v prostoru, porucha směru pohybu → padá na stranu léze**
  2. **tinitus a vertigo — závratě**
  3. **nystagmus**
  4. **hypacusis — nedoslýchavost, úbytek sluchu**
  5. **vegetativní příznaky**
  6. **pozitivní Rombergův příznak**

Chůze

= složitý, složený dynamický pohybový stereotyp

- pohyb lokomoční — skládá se z jednotlivých kroků
- využívá pravidelného střídání pohybů na DKK — ale zapojen je i trup a HKK
- k jejímu optimálnímu průběhu je třeba **koordinace na všech úrovních řízení motoriky** — na pyramidové i extrapyramidovém systému
- regulační okruhy — současně mícha, mozkový kmen, mozeček, BG, talamus, mozková kůra → aktivace všech proprioreceptorů a exteroceptorů
- mimořádný význam mají **mozeček** a **bazální ganglia**

Poruchy chůze

- vznikají jako následek poruchy některého z řídících okruhů na ose CNS – PNS – svaly
- typy:

a) Spastická chůze — centrální obrna

- **léze v průběhu pyramidové dráhy Þ**
- CMP, DMO

1. **monoparetická** — abdukčně-extenční držení DK, cirkumdukce
2. **paraparetická — nůžkovitá, digitigrádní chůze** (podkladu se dotýkají pouze prsty) = Mikláš

b) Paretetická chůze — periferní obrna

- **léze periferního motoneuronu** (poliomyelitida, amyotrofická laterální sklerosa, otrava botulotoxinem)

1. **monoparetická — podlamování končetiny v koleni, tahání končetiny za sebou**
2. **paraparetická — podlamování obou DKK, chůze bez opory nemožná**

c) Atatická chůze

- **léze zadních míšních provazců**
- **léze mozečkové**
- **léze vestibulární**
- chůze „opilce“ či „námořníka“ — široká báze, nestejná délka kroků, nadměrné vymršťování DKK, tendence k pádům

d) Parkinsonská chůze

- hypokinetická porucha extrapyramidového motorického systému
- krátké drobné krůčky
- končetiny i tělo v semiflexi
- chybění fyziologických souhybů HKK
- tendence k pádům dopředu
- přešlapování na místě při zahajování chůze
- hypsometrie

e) Choreoatetotická chůze

- hyperkinetická porucha expů — Huntingtonova chorea
- **chorea** — rychlé, trhavé pohyby aker HKK i DKK, připomínající bizardní tanec
- **atetóza** — pomalejší hadovité pohyby proximálních svalových skupin končetin

f) Myopatická chůze

- postižení příčně pruhovaného svalstva — myodystrofie Duchennova, Beckerova
- kolébavý „kachní“ ráz chůze, obtížná chůze do schodů

g) Artralgická chůze

- bolestivé postižení jedné DK či míšního kořene — podvrtnutý kotník, ischialgické syndromy
- ve snaze ulevit bolesti pacient přenáší váhu na nebolestivou DK

h) Hysterická chůze

- účelová simulace poruchy chůze
- bizardní kolísání
- pády směrem k záchraně
- provazolezecká chůze

65 — Kvantitativní a kvalitativní poruchy kognitivních funkcí

+ DEMENCE, PORUCHY ŘEČOVÝCH FUNKCÍ, PATOFYZIOLOGIE PORUCH SPÁNKU

Kognitivní funkce

- zahrnují:
  1. **myšlení**
  2. **paměť**
  3. **učení**
  4. porozumění
  5. vnímání okolního světa a sebe samého
  6. získané činnosti — čtení, psaní, počítání, malování…

Paměť

= proces ukládání, uchovávání a vybavování si informací podnětů, zkušeností

- základní jednotkou neuronální paměti je **paměťová stopa** (je představována konkrétními synapsemi v CNS zejména v limbickém systému — hippocampus a parahypocampální formace)
- 2 formy paměti:
  1. **Deklarativní forma paměti (explicitní)**
     - paměť **pro fakta** (kdo, co) **a události** (kdy, kde)
     - ukládá informace, které musí být vědomě vyvolávány
     - například potřebná pro opětovné poznávání určitých věcí (jablko, zvíře, obličeje)
  2. **Procedurální forma paměti (implicitní)**
     - ukládání **percepčních a pohybových zručností** (jak?)
     - informace se vybavují bez vědomého úmyslu (**automaticky**)
     - například emoční paměť, percepční paměť, motorická paměť
     - nepotřebuje žádnou vědomou aktivitu pro ukládání a reprodukování
     - podílejí se BG, mozeček, motorická kůra, amygdala (emocionální reakce),…
- 2 typy paměti:
  1. **Krátkodobá paměť (pracovní)**
     - jen přechodná, dočasná, protože **nevyžaduje strukturální změny nervové tkáně**
     - obecně informaci udržujeme v krátkodobé paměti do doby, než je informace **a) zapomenuta** nebo **b) uložena do dlouhodobé paměti**
     - **Millerovo magické číslo 7 ± 2 položky**
  2. **Dlouhodobá paměť**
     - **opakováním informace se vytváří paměťová stopa**
     - pro přepis z krátkodobé je nezbytný **hippokampus**
     - je **rezistentnější k patologickým procesům** než krátkodobá

Amnézie

= částečná nebo úplná ztráta paměti

1. **Anterográdní amnétie** — porucha uchování nových skutečností
2. **Retrográdní amnézie** — porucha vybavování starších skutečností, které byly zapamatovány před začátkem postižení

- příčiny amnézie:
  1. **úraz —** po úrazu mozku (může být antero- i retrográdní)
  2. **neurodegenerativní onemocnění**
  3. **otrava chemickými látkami, drogy, léky** (například otrava CO)
  4. **ischémie a hypoxie —** např. infarkt a. cerebri posterior (zásobuje hippokampus)
  5. **alkoholismus** → vede ke **Korsakově psychóze**
  6. **zánět**
  7. **deficit vit. B_1**
  8. **psychogenní —** například po značně stresové situaci (uvidíš po zkoušce)

Poruchy paměti

1. Kvantitativní poruchy paměti

- projevují se **snížením či úplnou ztrátou paměťové výkonnosti** (event. i zvýšení)

A) Hypoamnézie — ↓výkonnost paměti

a) globální hypoamnézie — postiženy jsou všechny kvantitativní ukazatele

b) parciální hypoamnézie — postiženy jsou jen některé z vlastností paměti

- nejčastěji při organickém postižení CNS (úraz, únava, hypnotika, některé ABT, alkohol, elektrošoky)

B) Hyperamnézie — ↑výkonnost — nepřiměřené pamatování si něčeho

- nadměrně a neúčelně zapamatování obsahů, které souvisí s bludnou produkcí
- selektivní hypermnézie se může vyskytovat u některých psychogenně podmíněných onemocnění
- například **posttraumatická stresová porucha** — jedinec má detailní vzpomínky na události netýkající se jeho traumatu

2. Kvalitativní porucha paměti

- projevují se poruchami paměti **s nepřesností a nespolehlivostí vzpomínek**
- informace jsou **špatně uložené, vzpomínka je zkreslená a nepřesná**

1. **Konfabulace** — doplňování chybějících vzpomínek vymyšlenými
   - výmysly, smyšlenky, které mají zaplnit mezery v naší paměti.
2. **Paramnézie** — tzv. **chorobné zkreslení** zapamatovaného obsahu
   - vybavená vzpomínka je pak nepřesná, zkreslená, je však zachován subjektivní pocit, že reprodukce je přesná, správná
3. **Ekmnézie — porucha časové lokalizace** pro danou paměťovou stopu
   - například pacient řekne, že byl na dovolené před 10 lety, ikdyž tam byl loni
4. **Kryptomnézie** se může vyskytnout i u psychicky normálních jedinců
   - pacient je přesvědčen o tom, že někdo něco udělal, přestože to udělal někdo jiný (nedělá to kvůli sekundárnímu zisku)
5. **Bájivá lhavost (pseudologia phantastica)** — sdělování vybájených zážitků, obvykle dramatické popisy, kde je pacient hlavním hrdinou

Demence

= **patologické snížení intelektuální kapacity jedince (↓IQ)**

- na rozdíl od Korsakovovy psychózy (tj. hlavně porucha **paměti**) jsou porušeny i **ostatní kognitivní funkce**
- může být buďto jako jeden (izolovaný) příznak anebo je součástí některého syndromu (jeden z mnoha příznaků)
- v podstatě každý patologický proces postihující mozkové hemisféry může způsobit demenci
- mezi první příznaky patří například **nepochopení situace, neschopnost vyřešit problém** (který by normálně ten jedinec vyřešil)

A) Kortikální demence

1. Alzheimerova choroba

= neurodegenerativní onemocnění postihující hlavně starší lidi

- **mozková kůra atrofuje**, obsahuje oblasti s chybějícími neurony, tzv. **senilní plaky** a v nich je nahromaděný **Aβ-amyloid**
- onemocnění se vyskytuje sporadicky (bez familiárního výskytu) ale v 5-10% dědičně
- **patogeneze — mutace pro gen APP vytvářející β-amyloidní peptidy —** tyto peptidy pak agregují a vytváří **Aβ-amyloid** → ten **aktivuje mozkové fagocyty (oligodendroglie)**, které pak produkují látky (jako například NO) **navozující apoptózu**
- příznaky — zhoršující se ztráta paměti, porucha orientace, řeči, nakonec změna osobnosti

2. Pickova nemoc

- na rozdíl od Alzheimerovi nemoci neatrofuje mozková kůra difuzně, ale atrofií je hlavně postižen **frontální a temporální lalok** — proto porucha pohybu a jazykových funkcí

B) Subkortikální demence

- jsou sdruženy s poruchami pyramidové i extrapyramidové dráhy, mozečku a motoriky

1. **Huntingtonova chorea**
2. **Parkinsonova choroba**
3. **Creutzfeld-Jacobova nemoc**
4. **HIV**
5. **nádory, toxiny**

Řeč

= **kognitivní funkce** řízená velkými oblastmi mozkové kůry — proces řeči je komplexní děj, který můžeme rozdělit na mluvenou řeč a psané slovo:

1. **porozumění mluvené řeči** – sluchový vjem snímán v **primární sluchové kůře**, poté je pochopen v senzorickém **řečovém centru (Wernickeovo centrum pro porozumění řeči)**
2. **porozumění psanému slovu** — vjem snímán **primární a sekundární zrakovou** oblastí, poté je vyhodnocen v **area 39**
3. **provedení řečového kódu — Brocovo motorické centrum pro tvoření řeči (area 44)**

- až u 80 % lidí jsou řečové funkce vázány na levou hemisféru

Afázie

= porucha řeči (tvorby či porozumění řeči)

- příčiny — traumatické nebo ischemické poškození (a. cerebri media) levé hemisféry

1. Wernickeova afázie (senzorická)

- vzniká při postižení temporálního laloku, kde je Wernickeovo centrum
- projevuje se tím, že pacient **nerozumí mluvenému ani psanému slovu — pacient hovoří plynule, ale nesrozumitelně**
- pacient působí jako cizinec nacházející se v zemi, kde mu nikdo nerozumí a navíc nerozumí ani sám své řeči

2. Brocova afázie (motorická)

- vzniká při postižení čelního laloku, kde je Brocovo centrum
- projevuje se tím, že pacient **rozumí mluvenému i psanému slovu**, ale sám není schopen mluvit ani psát

Spánek

= aktivní rytmický proces, během kterého se periodicky střídají 2 jevy:

1. **non-REM fáze (synchronní)** — slouží k regeneraci somatických funkcí
2. **REM fáze (paradoxní)** — slouží k regeneraci mozkových funkcí

- v dospělosti převažuje non-REM v poměru 4:1
- je nezbytný (nejdéle vydržel člověk 11 dní nespat, pak na to umřel)
- je nezávislý na zevních podmínkách — potlačena vnímavost, snížená aktivita SNS (takže mírná převaha PSNS)

Poruchy spánku

A) Insomnie

= snížení kvality i kvantity — charakteristická potíži s usínáním a/nebo předčasným probouzením (s příznaky podráždění, únavy atd.)

- příčiny:
  1. **úzkostná neuróza**
  2. **deprese**
  3. **u dětí, když mají roupy**

B) Hypersomnie

= zvýšení kvantity a kvality

- může být příznakem **organického** i **toxického poškození mozku** (ale i při neurózách – deprese)
- příčiny:
  1. **encefalitida**
  2. **epilepsie**
  3. **nedostatek orexinu**
- **narkolepsie** — záchvatocité epizody spánku (5–30 min) přes den
- **kataplexie** — emoce vyvolá ztrátu tonu a REM spánek

C) Kvalitativní poruchy spánku

- somnambulismus (náměsíčnost)
- noční děs a noční můra

Syndrom spánkové apnoe

= opakovaná (i 300x za noc) **dočasná zástava dechu** (**apnoická pauza**) v REM spánku trvající 15-90 s, po níž následuje krátké probuzení — p_aO_2 poklesne pod 6 kPa, saturace pod 70%

- apnoická pauza vede k přechoné hypoxemii → hypoxie vede k probuzení a náhlé obnově dýchání — **v okamžiku probuzení dochází k aktivaci sympatiku a mohutné adrenergní reakci (vlivem hypoxie a ↑p_aCO_2) → přechodné ↑TF a ↑TK → proto komplikace**, známky aktivace EEG
- spánek je fragmentovaný, chybí hluboká stadia non-REM spánku a chybí i REM spánek → nemocný je ospalý přes den

- často provází Pickwickův syndrom, může k ní docházet i u zdravých osob
- příčiny — nejčastěji vznik **přechodné obstrukce dýchacích cest v důsledku ochabnutí svalů v oblasti nazofaryngu (<u>obstrukční forma</u>)**, méně často **porucha ventilace během spánku (<u>centrální forma</u>) —** porucha činnosti dechových center ve spánku s následným znehybněním bránice a mezižeberních svalů a následným přerušením dýchacích pohybů z nedostatku jejich stimulace
  - u obstrukční formy pozorujeme zvýšené respirační úsilí, u funkční formy ne
  - predispozice — muži s krátkým krkem a obezitou nejčastěji mezi 40–60 lety, u žen je pravděpodobný ochranný účinek progesteronu
  - CAVE u novorozenců a kojenců (centrálního původu) je jednou z příčin náhlé smrti
- příznaky:
  1. zástavy dechu ve spánku, lapání po dechu, opakované probouzení (i chrápání)
  2. **bolesti hlavy po probuzení**
  3. únava, insomnie, nadměrná spavost
  4. xerostomie
  5. příznaky deprese
- důsledky a komplikace:
  1. **systémová arteriální hypertenze**
  2. **ICHS (syndrom spánkové apnoe mnohonásobně zvyšuje riziko KVS chorob)**
  3. **CMP**
  4. srdeční arytmie, srdeční selhání
  5. plicní hypertenze, cor pulmonale
  6. sekundární polycytemie
- terapie — přenosné respirátory, chirurgické úpravy anatomie horních cest dýchacích, léčba obezity, abstinence alkoholu před spánkem

66 — Patofyziologie poruch prokrvení mozku

MOZKOVÁ ISCHEMIE, MOZKOVÝ EDÉM

Ischemie mozku

- stálý průtok krve mozkem — **50 ml/min/100 g** (tj. 700 ml/min)
- tento průtok je zachován v rozmezí tlaku 60–150 mm Hg
- **funkční práh 20 ml/min/100 g** → pod 20 ml/min/100 g nastávají funkční ale reverzibilní změny
  - manifestuje se oploštěním záznamu EEG
- **infarktový práh 10 ml/min/100 g** → pod 10 ml/min/100 g po 5 min nastávají ireverzibilní změny

Spirála smrti

- **časový průběh** změn při ischemii mozku

Čas	Děj
8 s	spotřeba veškerého O_2
10-12 s	bezvědomí
30-40 s	vymizení odezvy na EEG
3-4 min	spotřeba veškeré glukózy, začíná smrt buněk
8-9 min	smrt mozku (u hypotermie později)

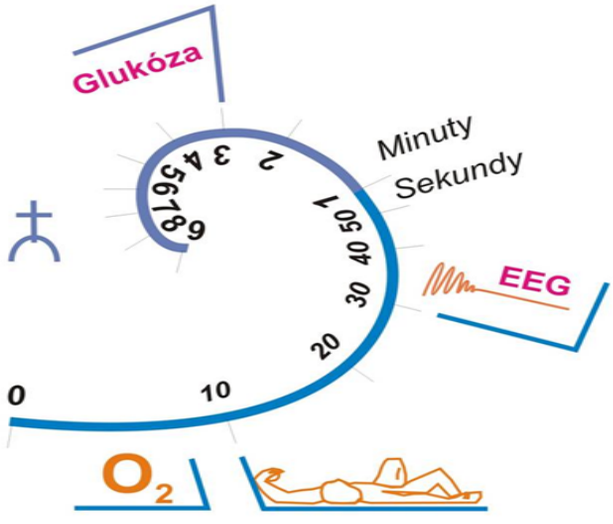

- výjimkou je **hypotermie** — snížen metabolismus

Reakce vazomotorického centra na hypoxii

- zprvu **masivní aktivace sympatické ANS** (tzv. **ischemická odpověď CNS**) — poslední krizové opatření pro zvýšení perfuze
- **po 15 min** se unaví a aktivita centra postupně vyhasíná

Etiologie lokální ischemie mozku

1. **ateroskleróza**
2. **trombóza, embolizace** (nejčastěji trombembolie)
3. **cévní spazmus**
4. **poruchy vlasnosti krve** (hyperviskózní syndrom…)
5. **vaskulitidy, aneuryzma, hemoragie**

Etiologie globální ischemie mozku

1. **okluze karotid**
2. **selhání cirkulace**
3. **selhání respirace (+ moc CO_2 tlumí dechová centra)**
4. **otrava CO**

Cévní mozková příhoda (CMP)

= **soubor příznaků vznikající na podkladě mozkové ischemie**

= 2. nejčastější neúrazová příčina mortality

- může být:
  - **A) ischemická (iCMP)** — například na podkladě trombózy
  - **B) hemoragická (hCMP)** — na podkladě prasklého aneuryzmatu

Klinický obraz

1. **spadlý koutek**
2. **hypomimie**
3. **porucha řeči**
4. **porucha motoriky**
5. **bolesti hlavy**
6. **závratě**
7. **poruchy zraku**

Klasifikace CMP

1. TIA (tranzitorní ischemická ataka)

- **epizoda fokálních** příznaků vyvolaná nedostatečnou dodávkou O_2 do CNS
- většinou na podkladě mikroembolizace nebo cévního spazmu
- **náhlý začátek, příznaky vymizí do 24 h a nezůstávají následky!**

2. RIND (reverzibilní ischemický neurologický deficit)

- upravuje se déle než 24 h
- nakonec nezanechává následky

3. Infarkt mozku

- deficit je trvalý a k úpravám nedochází (nebo jen mírné zlepšení)
- zanechává trvalé následky

Buněčné změny při ischemii

- ischemie = nedostatek O_2 — neschopnost aerobního metabolismu → **přechod na anaerobní (málo efektivní, výtěžek 2 ATP oproti 36) → vypotřebování ATP a nedostatek → porucha membránových ATPázových pupm → ↑Ca^{2+} a ↑Na^{+} v ICT, v ECT ↑K^{+} → apoptóza, nekróza neuronů**
- při lokální ischemii je kolem centrálního ireverzibilního poškození oblast tkáně, která je také zasažena hypoxií, ale ne tak moc, aby vznikaly ireverzibilní změny — tzn. je to oblast částečně nebo úplně reparabilní, tzv. **mozkový stín**

Terapie

1. **trombolytická terapie**
   - pro-urokináza**, streptokináza**
   - **tkáňový aktivátor plasminogenu** (do 3 hodin!)
2. **neuroprotektiva – blokace části ICH kaskády**
   - blokátory NMDA kanálů (Mg) — ↓ aktivace
   - inhibitory NOS
3. **antitrombotická terapie (Acylpyrin)**
   - léčba epileptických záchvatů — benzodiazepiny; (záchvaty E náročné, ↑ potřeba O_2)

Klinická symptomatologie CMP

- dána podle postižené oblasti zásobené cévou
- **a. cerebri med. (nejčastěji)**
  - **kontralaterální svalová slabost a spasticita** (hlavně mimické svaly a akra mimo DK) a **hemianestezie**
    - z důvodu vyřazení laterálních gyrus praecentralis a gyrus postcentralis
  - **stočení očí** — z poruchy zrakových motorických polí (frontální okohybné pole)
  - **motorické a senzorické poruchy řeči (Brocova a Wernickeova area dominantní hemisféry)**
  - **poruchy prostorového vnímání**, **apraxie** a **hemineglekt** (parietální laloky), (hemineglekt = ignorování kontralaterální poloviny těla a okolí na této straně)
- **a. cerebri ant. (vzácná, spíš mysli na nádor)**
  - kontralaterální hemiparézy a výpadky čití (výpadek mediální části gyrus praecentralis a gyrus postcentralis)
    - hlavně DK (homunkulus má mezi hemisférami nohy)
  - obtíže při řeči (poškozením suplementární motorické kůry)
  - oboustranný výpadek vede poškozením dolní části frontálního laloku a části limbického systému k apatii
- **a. cerebri post.**
  - **poruchy zraku** (hlavně kontralaterální homonymní hemianopsie – primární zraková kůra)
    - při oboustranném uzávěru — oslepnutí
  - výpadky paměti (dolní spánkový lalok)
- **a. choroidea ant.**
  - **hypokineze** — postižení BG
  - **hemiparéza** — capsula interna
  - **hemianopsie** — tractus opticus
- **a. communicans post.**
  - k talamu – poruchy citlivosti
- **a. basilaris**
  - obrna všech končetin a očních svalů, kóma
  - infarkty větví a. basilaris mohou poškodit mozeček, střední mozek, Varolův most a medulu oblongatu — následky:
    - závrať, nystagmus, hemiataxie (mozeček a n.vestibularis)
    - Parkinsonova choroba (substantia nigra), kontralaterální hemiplegie a tetraplegie (pyramidová dráha)
  - ztráta bolestivého a tepelného čití v ipsilaterální polovině obličeje a kontralaterálních končetinách (n.V a tr. spino-talamicus)
  - hypakuze (n. cochlearis), ageuzie (n. tractus solitari), singultus (RF)
  - ipsilaterální ptóza, mióza a anhidróza obličeje (Hornerův syndrom při výpadku sympatiku)
  - paréza měkkého patra a tachykardie (n. X.), obrna jazyka (n. XII.), svěšení ústního koutku (n. VII.), šilhání (n. III. a VI)
  - pseudobulbární paralýza s obrnou svalů ale zachovaným vědomím

Anatomie mozkových cév

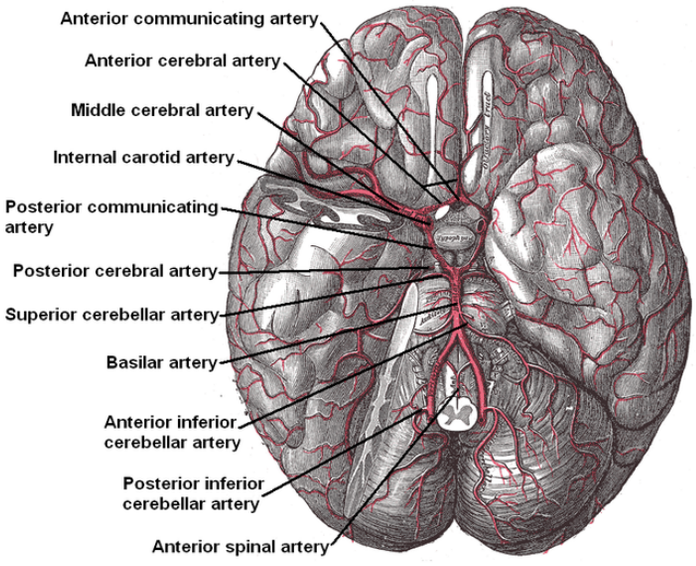

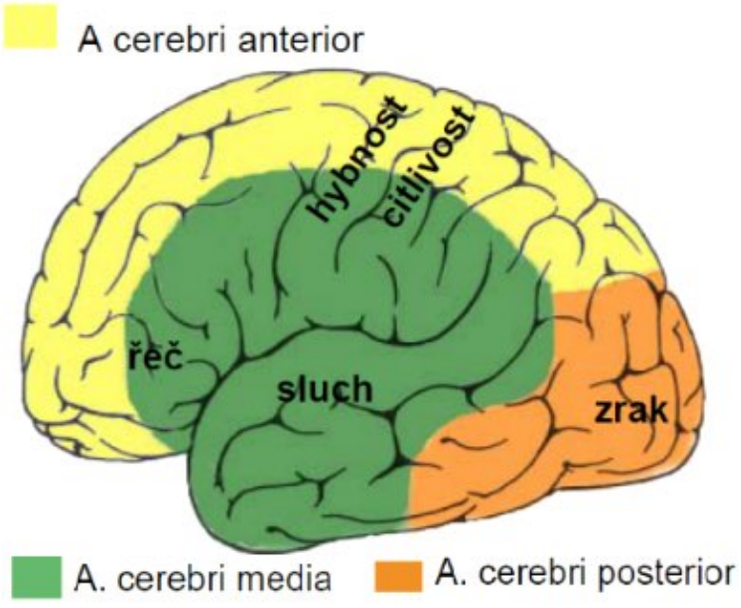

Motorický a senzitivní homunkulus

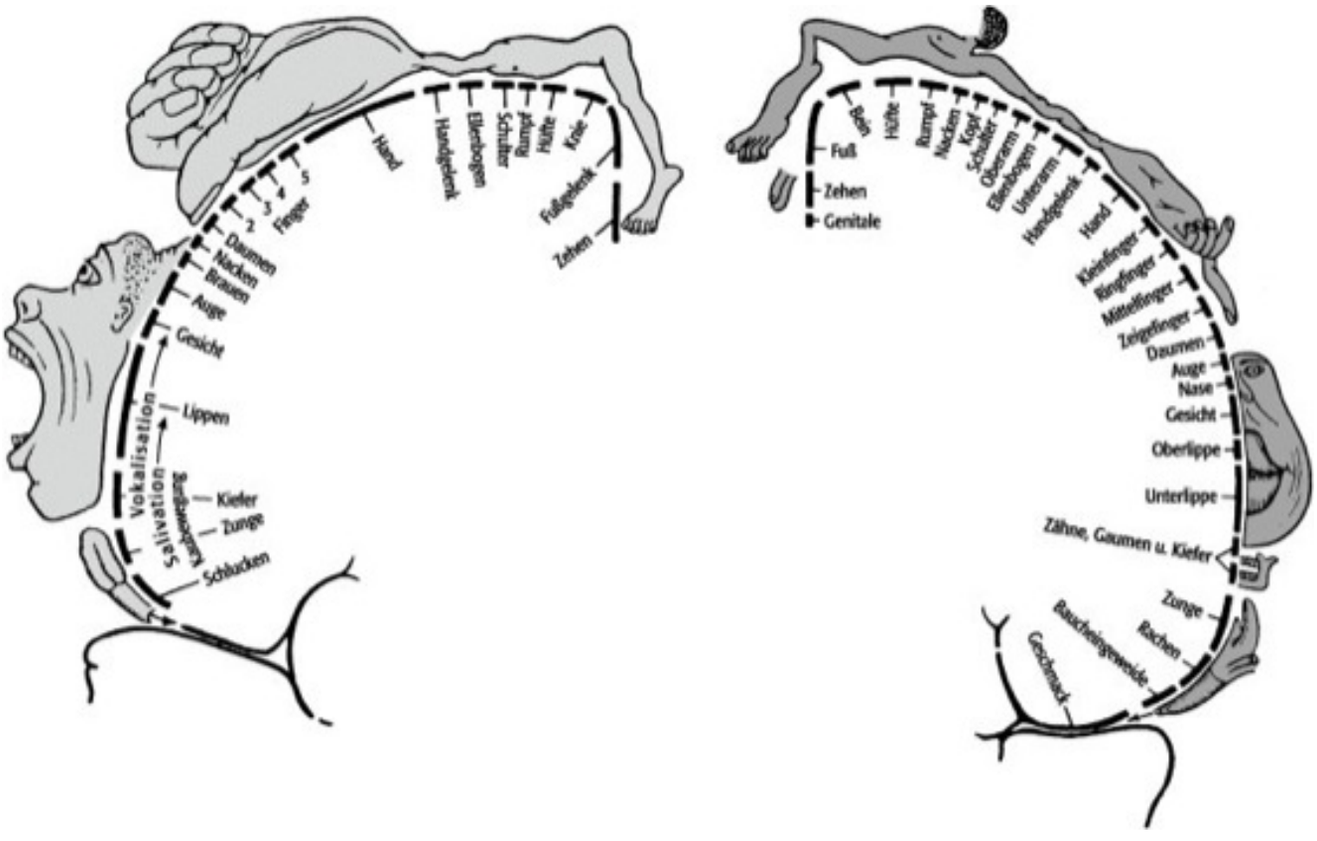

Mozkový edém

= **abnormální kumulace tekutiny v mozkovém parenchymu (intra- či extracelulárně)**

- mozek je po osifikaci lebečních švů obklopen nepoddajnou schránkou — objemové rozpínání už není více možné
- ↑IC nebo intersticiálního objemu nejprve probíhá na úkor **likvorového prostoru** (postupně kolabuje) → poté prudce → **↑nitrolební tlak**
  → následující stlačení cév vede rychle k **masivnímu omezení krevního průtoku** mozkem

Klasifikace

- podle rozsahu:
  1. **generalizovaný** — nejčastěji v důsledku hypoxie
  2. **ložiskový** — nejčastěji v důsledku kontuze a intracerebrálního hematomu
- podle patofyziologie:

A) Extracelulární mozkové edémy (intersticiální)

1. **Vazogenní**
   - příčina — nádory a záněty mozku, infekce, infarkty mozku
   - patogeneze — **↑permeabilita mozkových kapilár → zvýšená filtrace proteinů → ↑onkotický tlak intersticia → intersticiální otok**
     - nebo při poruše HEB, kdy se normálně pevná spojení tight junctions rozvolňují a tekutina uniká do intersticia
2. **Intersticiální**
   - patogeneze — vzniká při **akutním bloku odtoku liquoru → obstrukční či hyporesorpční <u>hydrocefalus</u> → narůstá hydrostatický tlak liquoru →** přestupuje **transependymálně z komor do bílé hmoty**
   - **příčiny — trauma, hemoragie, infekce, nádory**
3. **Hydrostatický**
   - vzniká při **akutní systémové hypertenzi** zvýšením hydrostatického tlaku krve nebo při městnání krve v žilách → v obou případech nedochází k úniku proteinů
4. **Hypoxiký**
   - patogeneze **— vazodilatace + narušení HEB**
   - **příčina** — edém u horolezců

B) Intracelulární mozkové edémy

5. **Cytotoxický**
   - **příčina — hypoxie buněk** (z ischemie či úrazku)
   - patogeneze — hypoxie buněk = **nedostatek ATP → zastavuje se Na/K-pumpa → Na^+ přestupuje do ICT a s ním voda → edém buněk** (ICT edém, v ECT se snižuje osmolarita — vzniká hypoosmolární dehydratace)
6. **Hyposmotický**
   - **příčina — hypoosmolární plazma** (například hyponatremie, hypochloremie, otrava čistou vodou, hypersekrece ADH)
   - patogeneze — **hypoosmolární plazma → nasávání vody do buněk za účelem vyrovnání osmotického gradientu**

a) **chronická hyponatremie (↓Na^+)** — déle než 48 h
   - rozvoj edému částečně omezován úbytkem elektrolytů (a jiných osmoticky aktivních látek) z ICT neuronů
   - rychlá korekce natremie může způsobit **demyelinizační syndrom** → poškození mozku s trvalými následky až smrt
   - léčba — prvně podáme **ureu**, ta volně přestupuje do ICT a nahrazuje úbytek osmoticky aktivních elektrolytů, poté až podáváme pomalou infuzi NaCl
   - **natremie by se neměla zvyšovat rychleji jak 12 mmol/den**

b) **akutní hyponatremie (↓Na^+)**
   - může způsobit **encefalopatii, křeče, bezvědomí i zástavu dechu**
   - demyelinizační syndrom hrozí méně — možná rychlejší terapie

Terapie mozkého edému

- **hyperventilace** — vyventilování ↑CO_2 → **↓pCO_2** → **vazokonstrikce** (dokáže trochu zmírnit mozkový edém)
- **osmotická diuretika** (Furosemid, Manitol) — ↑osmolarita v řečišti → vytahuje H_2O z mozku + vylučování H_2O ledvinami
- **zvýšení osmolarity plazmy** (Manitol)
- **glukokortikoidy** — u vazogenních edémů
- **barbituráty** — ↓potřeby metabolických nároků mozku
- **kraniální dekomprese** – chirurgie – u kraniálního krvácení
- profylaxe záchvatů

Intrakraniální tlak

= je dán **objemem lebeční dutiny** a **objemem mozkové tkáně, krve** a **mozkomíšního moku** — normálně 5–10 mm Hg

- pro intrakraniální prostor platí:
  1. **ohraničen skeletem — má stálý objem 1700 ml**
     - z toho 80% tvoří mozkovou tkáň
     - 10% tvoří krev z mozkových cév
     - 10% tvoří liquor v komorách a subarachnoidei
  2. **neměnný** — ohraničen skeletem a vzhledem k vysokému obsahu vody nestlačitelný
- **jakékoliv ↑objemu některé ze složek** (mozková tkáň, krev, liquor — otok, krvácení, hydrocepfalus i nádor) **je kompenzováno ↓objemu ostatních složek** (krev, liquor)
  - zprvu je stav kompenzovaný tím, že se sníží produkce likvoru a zvýší jeho resorpce
  - dále je kompenzace jen částečná díky sníženému objemu cirkulující krve (ale perfuze se se ještě nemění, protože se zvyšuje systémový arteriální tlak)
  - bez terapie se vyvíjí **dekompenzované stádium — ↑ intrakraniální tlak → ischemie mozku** (ta vede k ↑p_aCO_2 → to vede k vazodilataci → to vede k ještě většímu zhoršení nitrolební hypertenze), **hernie mozku**
  - kompenzační schopnosti jsou normálně poměrně omezené (výjimkou jsou děti (protože jim roste lebka, pacienti s atrofií mozku)

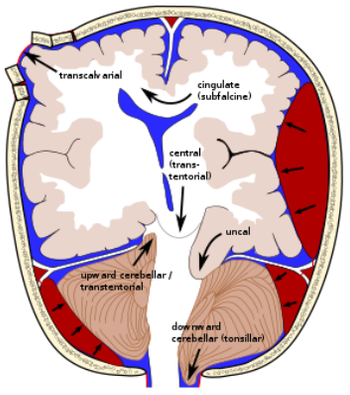

  - vyčerpané kompenzační mechanismy vedou ke ↑intrakraniálního tlaku (ICP) a stoupající **nitrolební hypertenze** vede ke zhoršování mozkové perfúze a herniacím mozkové tkáně

Nitrolební hypertenze

- příčiny:
  1. **poruchy cirkulace liquoru**
  2. **mozkový edém (nejčastější příčina)**
  3. **↑objemu krve**
     a) **intracerebrální krvácení (hCMP)**
     b) **intrakraniální hematomy** (poranění subdurální, epidurální, subarachnoidální)
     c) **vazodilatace** (například výšková nemoc – v důsledku hypoxie povšechná vazodil.)
  4. **nádor (event. nádorová metastáza)**
  5. **benigní intrakraniální hypertenze (pseudotumor cerebri)**
     - v souvislosti s hormonálními změnami (menstruační cyklus, těhotenství, myxedém, léky (HA, tetracyklin)

Symptomy zvýšeného intrakraniálního tlaku

- bolesti hlavy, nevolnost, zvracení, omezení vědomí (mimojiné z důvodu ↓ průtoku krve)
- konvergentní strabismus (stlačením n. IV), rozmazané vidění až ztráta zraku, obrna n. III a n. IV, široká, na světlo nereagující pupila (stlačením n. III)
- porucha pohledu vzhůru — **Parinaudův syndrom**
  - při kompresi centrální části mozku v oblasti hlavových nervů (nádory kolem chiasma, obstrukční hydrocefalus)
- vlivem tlaku v mozku → znemožnění odtoku lymfy z očního pozadí lymfatickým kanálem v centru zrakového nervu do intrakraniálního prostoru → v místě výstupu n. II lymfa městná a vyklene papilu — **městnavý edém papily**
- **Cushingův reflex**
  - **↑intrakraniálního tlaku → komprese cév vasomotorického centra → ischemická odpověď CNS → povšechná vazokonstrikce — ↑ TK nad hodnotu intrakraniálního TK → obnovení průtoku cévami vazomotorického centra**
- **bradykardie** a **hypertenze** (kompresí mozkového kmene)
- komprese mozkového kmene má za následek okamžitou smrt
- konečně hrozí výhřez části mozku skrze **tentorium cerebelli** nebo **foramen occipitale magnum**

67 — Patofyziologie epilepsie

TYPY, PŘÍČINY; ODLIŠENÍ OD JINÝCH ZÁCHVATOVITÝCH ONEMOCNĚNÍ (STRUČNĚ).

Epilepsie

= skupina onemocnění projevující se epileptickým záchvatem

- **epileptický záchvat** — **náhlá** a **přechodná porucha mozkové činnosti,** která je charakteristická poruchami **vědomí**, **křečemi, mimovolními pohyby, vegetativními projevy, poruchou paměti** a **změnami na EEG**
- **příčiny jsou značně komplexní a různorodé**
- výsykt v populaci asi 3-5% (u dětí 0,5-1%)

Patogeneze záchvatu

- záchvat vzniká jako důsledek abnormálně **zvýšené a současně synchronizované elektrické aktivity skupiny neuronů** (je to důsledek **nekontrolovatelné synchronní salvy výbojů** skupiny mozkových buněk)
  - tato skupina neuronů se nachází buď jen v jedné, anebo v několika oblastech mozkové kůry a šedé hmoty
  - některé oblasti jsou výrazně epileptogenní — například temporální lalok
- klinické projevy odráží oblast mozku, kde výboj začal — tzv. **epileptické ložisko** (**penumbra**)
  - epileptické ložisko tedy představuje různě velkou oblast, v níž jsou neurony s patologickou elektrickou aktivitou (s takovou aktivitou, kdy u nich dochází k **paroxysmálním depolarizacím)**
  - to je u nich dáno:
    1. **snížením inhibičních vlivů — vlivů GABA a glycinu Gly**
       - GABA po vazbě na GABA receptor vyvolá hyperpolarizaci membrány tím, že otevře kanály pro influx Cl^- — proto se také v terapii využívají antiepileptika ,která se váží jako agonisté na GABA receptory
    2. **zvýšením excitačních vlivů — vlivů glutamátu Glu a ACh**
       - **glutamát** po vazbě na **NMDA receptory** otevírá **Ca^{2+} kanály** pro influx Ca^{2+} — proto se také v terapii využívají antiepileptika, která působí jako antagonisté NMDA receptorů
    3. u některých forem **je porucha Ca^{2+} kanálů → influx Ca^{2+} → to otevře další kationtové kanály → důsledkem je masivní depolarizace**
- v centru ložiska je **depolarizace**, ale na okraji ložiska je naopak **hyperpolarizace,** která **brání šíření epileptického záchvatu** do dalších oblastí kůry (to se také projeví některými **zánikovými jevy** jako například ztrátou řeči)

Příčiny epilepsie

A) primární (vrozené)

1. mutace receptoru pro GABA či glutamát
2. mutace K^+ kanálů nebo Ca^{2+} kanálů
3. vrozené mozkové malformace

B) sekundární (získané)

1. traumata mozku (gliová jizva)
2. nádory, krvácení, abscesy v mozku
3. ischemie, hypoxie mozku
4. otravy (alkohol)
5. hypoglykemie, ↓Mg, ↓Ca
6. nedostatek spánku
7. opakované dráždění mozku — blikající světla, akustické podněty
8. záněty, horečky, edém mozku
9. těhotenství
10. hyperventilace → hypokapnie → vazokonstrikce v mozku → hypoxie
11. infekce mozku

Typy záchvatů

- **podle topografie** — podle toho, kde se nachází ložisko:

A. Fokální typ

- epileptické ložisko je definováno (například lalok, hemisféra, půlka kůry)
- z něj vzniká buďto záchvat:
  1. **Parciální** — ložisko je lokalizovatelné
  2. **Centrální** — rozšířený do okolí, vzniká z parciálního

B. Difúzní typ

- záchvat vzniká v **centroencefalické** oblasti mozku (**modulační talamokortikální oblasti**), odkud se šíří do mozkové kůry

- **podle etiologie** — podle toho, jaký faktor ho vyvolal:

I. primární

- příčina záchvatu není známa
- je charakteristická opakovanými záchvaty s nástupem v dětském období a v adolescenci
- existuje genetická predispozice

II. sekundární

- epileptogenní faktor znám (například jizvení po traumatu)
- je charakteristická opakovanými záchvaty
- není prokázána genetická dispozice

Parciální záchvaty

- vznikají fokálně a trvají 30–120 s
- rozdělení podle symptomatologie:
  - **a) jednoduché parciální záchvaty**
    - bez poruch vědomí s jednoduchou symptomatologií (například motorické svalové záškuby na jedné straně těla)
    - počátek v kterékoliv části mozku a symptomatologie je projevem postiženého okrsku (například postižení gyrus praecentralis → motorická aktivita na kontralaterální straně)
  - **b) komplexní parciální záchvaty**
    - s poruchami vědomí + komplexní symptomatologií
    - často vznikají ve frontálním nebo temporálním laloku
    - po odeznění jsou časté stavy zmatenosti
- **oba mohou druhotně generalizovat**
- symptomatologie je různorodá
  - začíná těžko definovatelnou „**aurou**“ v oblasti břicha
  - vlastní záchvat se projevuje nejrůznějšími automatismy provázenými psychickými projevy a doprovázen amnézií
- na EEG υ-vlny o f = 4–7 Hz

1. Jacksonova epilepsie

- parciální záchvaty s jednoduchými symptomy, šíření v kůře zůstává ohraničené
- pokus se výboj rozšíří na gyrus praecentralis → epilepsie se projeví poruchou motoriky; pokud na gyrus postcentralis → senzorický záchvat
- pacient je v obou případech při vědomí

2. Psychomotorický záchvat

- epileptické
- výboj

Generalizované záchvaty

- **vždy bilaterální a symetrické**
- poruchy vědomí, amnézie
- šíří se difuzně po celém mozku
- mohou být s **křečemi (konvulzivní)** i **bez křečí (non-konvulzivní)**
- typicky má průběh 3 fáze:
  1. **fáze před záchvatem — aura** (ta může chybět)
  2. **samotný záchvat** — trvá i několik minut
  3. **posléze pacient upadá do spánku**

1. Tonicko-klonický záchvat — typ grand-mal

- průběh:
  - začíná ztrátou vědomí a pádem, cyanózou, salivací, areflexií zornic
  - poté **tonicko-klonické křeče** postihující prakticky celé svalstvo (zprvu flekční poté extenzní charakter), v průběhu má pacient **amnézii** (necítí bolest) a **apnoi** (kvůli křečím dýchacích svalů), **pokouše si jazyk**, inkontinence moči a stolice

    - po záchvatu se nemocný probírá, cítí se **vyčerpaný**, má **bolesti hlavy,** někdy **usíná,** někdy **inkontinence**, po záchvatu má **svalovou hypotonii, parézu svalů**
  - **záchvat trvá 1–5 min**
  - **na EEG ostré vlny s vysokou amplitudou o frekvenci až 100 Hz**
  - vážnou komplikací je **status epilepticus** — stav, kdy se tonicko-klonické křeče opakují, aniž by pacient nabyl vědomí — je nutné podat benzodiazepiny (zesílí účinek GABA)

2. Absence — typ petit-mal

= náhlá krátká porucha vědomí — trvá 5-15 s (často i několikrát za den)

- pacient se **zastaví v činnosti, zahledí se, zastaví řeč, zastaví chování**, strne a zbledne
- nejčastěji u dětí
- na EEG bilaterální symetrické hrotové kmity s frekvencí 3 Hz

Diferenciální diagnóza

- epileptický záchvat je nutné odlišit od **stavů s poruchou vědomí:**
  1. **synkopy (například vazovagální, kardiální)**
  2. **arytmie s Adam-Stokesovým syndromem**
  3. **migrény**
  4. **hypokalcémie**
  5. **ortostatické hypotenze**
  6. **narkolepsie**
  7. **hysterický (psychogenní) záchvat**
     - většinou se neporaní při pádu na zem a chybí **areflexie zornic**, chybí **↑TK, ↑TF**
  8. **neuralgie n. V**
- významný je hlavně údaj o křečích, který zvyšuje podezření na epileptický záchvat
- **pro dif. dg. je nutná pečlivá anamnéza, také vyšetření psychologem, EEG monitorace, MRI, CT** (hledáme po tumorech, cystách apod. — pak je možné vyléčit pacienty chirurgicky)
- přesná dg. nám pomůže vyhnout se neindikovanému nasazení antiepileptik + samozřejmě nasměřujeme terapii správným směrem
- opožděná dg. epilepsie nevede k ohrožení pacienta — kromě status epilepticus u grand-mal, **opožděná dg. kardiální synkopy může být smrtelná!**

Souhrn dif. dg. epilepsie

Synkopa	Epileptický záchvat
Spontánní rychlý návrat k vědomí (do 20s) myoklonické záškuby, většinou arytmické, multifokální, není typický vývoj tonicko – klonických křečí, záškuby se objevují až s odstupem po ztrátě vědomí	Delší průběh bezvědomí (3 – 5min) Typický vývoj tonicko – klonických křečí, rytmické klonické záškuby, křeče jsou v okamžiku ztráty vědomí, často následují bolesti svalů trvající hodiny až dny
Automatismy nebývají	Mohou být automatismy
Není pokousání jazyka	Může být pokousání jazyka
Po návratu vědomí ihned plná orientace, může následovat únava (zejména u vazovagální synkopy)	Po návratu vědomí dezorientace, zmatenost
EEG – během synkopy zpomalení nebo oploštění, jinak normální záznam	V EEG může být i mimo vlastní záchvat epileptiformní aktivita

68 — Patofyziologie poruch vědomí, kóma

KLASIFIKACE, PŘÍČINY, VÝVOJ, MOŽNÉ KOMPENZACE A DŮSLEDKY.

Vědomí

= stav plného bdění, kdy jsme schopni vnímat a správně interpretovat podněty a adekvátně na ně odpovídat

- obsah vědomí je uložen v **asociačních korových oblastech mozku**
- **klasicky rozlišujeme 2 vědomostní složky:**
  1. **obsahová složka — mozová kůra**
     - **lucidita** (jasnost) — vědomí zachované jak po stránce kvantitativní, tak i kvalitativní (jedinec je vigilní i správně orientován
     - lucidita **nevylučuje poruchu psychické kompozice** (nálada, paměť, intelekt)
  2. **bdělostní složka — ARAS**
     - **vigilita** (bdělost) — vědomí zachované jen po stránce kvantitativní
     - vigilita spojená s neschopností navázat kontakt, představuje **coma vigile**
- pro správnou funkci vědomí je podstatná nepoškozená ARAS a jeho spojení s mozkovou kůrou, thalamus a jeho dráhy, propojení obou hemisfér a asociačních oblastí

Poruchy vědomí

1. Kvantitativní poruchy vědomí

= omezení obsahu; následek léze mozkového kmene

a) Mdloba (synkopa)

- náhlá, reverzibilní, bez následků (hypoxie, arteriální hypotenze)

b) Somnolence (spavost)

- při vědomí, spavý, reaguje i slovně, byť neadekvátně, zpomalená odpověď, sfinktery kontrolovány

c) Sopor (subkomatózní stav)

- **není při vědomí**, nereaguje na slovní podněty, ↓tlaku a reflexů, nepravidelný dech, **lze probudit bolestivými podněty, sfinktery neovládá**

d) Kóma

- pacient **není při vědomí, nereaguje na slovní ani bolestivé hmaty, dýchá, může polykat, obranné reflexy jsou pohaslé** (rohovkový, zornicový na osvit), příznaky ANS se mění podle hloubky komatu, sfinktery nekontrolovány
- u lehčího komatu je mydriáza a mírná reakce na osvit
- u těžšího komatu je mióza a u nejtěžšího kómatu je paralytická mydriáza bez reakce

e) Kóma depassé

- dochází k poškození i základních vitálních funkcí

f) Vegetativní stav (apatický syndrom)

- dlouhé periodické spontánní otevření očí — zachována funkce ARAS, spojení s mozkovou kůrou přerušeno, nelze navázat kontakt, spontánní dýchání, polykání, zachovalé některé reflexy

2. Kvalitativní poruchy vědomí

= změny rozsahu i obsahu vědomí, chybná interpretace; následek léze mozkové kůry

a) Obnubilace (mrákotný stav)

- nesmyslné jednání při zachovalé prostorové a časové orientaci

b) Delirium

- porucha časové a místní orientace + halucinace

c) Amentní stav

- delirium bez halucinací — CMP, epilepsie

d) Somnambulismus (náměsíčnost(

- nedokonalé probuzení z hlubokého non-REM

Kóma

- příčiny:

1. Poškození koncového mozku

1. **ischémie, hypoxie**
   - trombóza na aterosklerotickém podkladě, embolus
   - respirační selhání
   - krvácení, absces, tumor, léze, či zánět → útlak mozkových cév
   - hypoxie při otravě kyanidem, CO
2. **edém mozku**
   1. vazogenní
   2. cytotoxický
   3. intersticiální
   4. hypoosmotický
   5. hydrostatický
      - hypoglykémie
      - hyponatrémie (hypoosmol. stavy např. Barterrův sy, ↓mineralokortikoidy, nefritis se ztrátou solí…)
      - jaterní encefalopatie (↑ glutamin → otok)
3. **porucha dráždivosti neuronů mozkové kůry**
   - hyperglykémie (→dehydratace)
   - hypernatrémie (→dehydratace)
   - urémie, MAc, RAc (výsledkem je otok buněk)
   - hypertermie (tyreotoxikóza), hypotermie, zánět, neurodegenerativní onemocnění

2. Poškození, či útlum ARAS

- farmakologické ovlivnění (alkohol, narkotika, toxiny,…)
- trauma
- dekortikační rigidita (při rozsáhlé oboustranné lézi nad mezencefalem)
- decerebrační rigidita (oboustranné lézi v úrovní mesencephala nebo kaudálního diencephala)

Dg. kómatu

1. **pacient nereaguje na slovní ani bolestivé podněty**
2. **vyhaslý pupilární reflex, zúžené zornice, vyhaslé obranné reflexy (korneální reflex)**
1. **neurologické vyšetření, laboratoř** (KO, urea, sedimentace ery, osmolalita séra, elektrolyty, krevní plyny, moč, orientační vyšetření na léky)

1. Kóma bez ložiskových neurologických nálezů

- metabolická nebo toxická příčina
- při horečce může být indikováno i vyšetření mozkomíšního moku

2. Kóma s ložiskovými neurologickými příznaky

- nádor, absces, hematom, mozková embolie, trombóza, krvácení
- RTG lebky, CT
- lumbální punkci neprovádíme při edému papily (indikací může být meningitida)

Příznaky, které mohou rychle pomoci…

1. **dilatace zornice na jedné straně** (subdurální hematom, aneurysma)
2. **foetor ex ore acetonicus** (ukazuje na diabetickou ketoacidózu)
3. **kontuze lebky** (otřes mozku, krvácení)
4. **ztuhnutí šíje** (subarachnoidální krvácení, meningitida)

Abnormální postavení očních bulbů

A. Abnormality laterálního pohledu

- **deviace bulbů k jedné straně** — například pro pravou stranu zániková léze v pravé mozkové hemisféře, nebo iritační léze v levé hemisféře

B. Abnormality vertikálního pohledu

- **deviace bulbů nahoru** — mozečkové hemoragie
- **deviace dolu** — léze v pretektální oblasti, v zadní komisuře (subarachnoideální krvácení, metabolická encefalopatie, léze talamu)

C. Hertwigův-Magendieho fenomén — deviace jednoho bulbu směrem nahoru a druhého bulbu směrem dolu (infarkt v oblasti pontu)

D. Fixovaná střední poloha očních bulbů — totální destrukce mozkového kmene, intoxikace barbituráty… + papilární poruchy — mióza (toxické poškození, při organické lézi kmene) — **oboustranná kompletní oftalmoplégie**

E. Okulocefalické reflexy
— horizontální a vertikální

- přítomnost těchto reflexů vylučuje jako příčinu komatózního stavu poškození mozkového kmene na úrovni okohybných jader
- při lézí na úrovni pontu a dolního mezencefala a se tyto reflexy vybaví jen obtížně, resp. chybějí

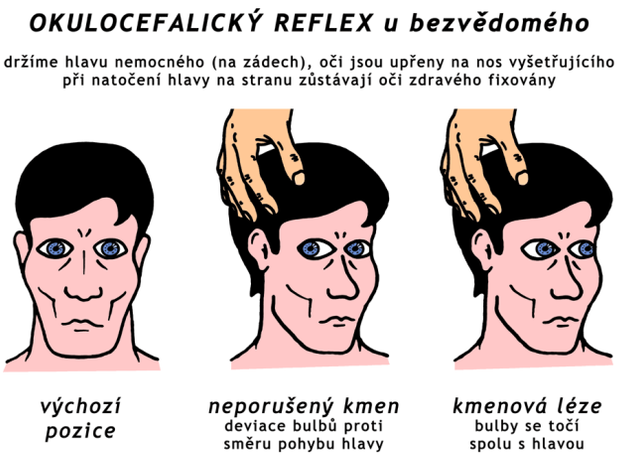

Typy kómat

1. Hyperglykemické diabetické koma s ketoacidózou

- při DM I. typu, event. DM II. typu při stresové zátěži (↑sekrece antagonistů inzulínu)

= **velmi závažná, reversibilní, život ohrožující komplikace** — porucha proteinové, tukové a sacharidové regulace

- **hyperosmolarita** — vysoká koncentrace glukózy (hyperglykemie)
- **extracelulární dehydratace**
- **toxické působení ketokyselin** — silné neprchavé kyseliny (s výjimkou acetonu) vylučovány ledvinami vázány na báze (vazba na NH_3 a na Na^+)

2. Ketoacidotické koma

- **↓pH → dráždění dýchacího centra → acidotické <u>Kussmaulovo dýchání</u>** (výrazně prohloubené, mírně zrychlené) + **foetor acetonicus**
- **abdominální bolest** (pseudoperitonitis diabetica), redukce motility GIT až paralytický ileus
- prerenální **azotemie**, pokles hladiny sodíku v krvi
- postupná alterace psychických funkcí až koma nebo šok z dehydratace
- mortalita 5-10% — zvláště u dětí s DM I. typu

3. Hyperosmolární diabetické koma bez ketoacidózy

= **syndrom glukózové hyperosmolarity, nonketotický hyperosmolární syndrom**

- vzniká méně často — starší nemocní s DM II. typu
- pomalejší vývoj klinického stavu
- **velmi vysoká hyperglykémie** (obvykle > 56 mmol/l)
- **velmi vysoká hyperosmolarita** (> 320 mosm/l)
- výrazná **dehydratace**
- **hyperazotemie** a výrazná **glykosurie**
- jen asi 10% koma a 10% reverzibilní neurologické abnormality
- **komplikace trombembolickými příhodami**

4. Laktacidotické koma

- velmi zřídka u stavů **s výraznou tkáňovou hypoxií** → nedostatečné odstraňování kyseliny mléčné játry a ledvinami (kardiální a respirační hypoxie, alkoholismus)
- koncentrace kys. mléčné (urikemie) v krvi > 6–8 mmol/l (norma 1,6 mmol/l)
- ↓pH a ↓HCO_3^- v krvi

5. Hypoglykemické koma

= **akutní život ohrožující komplikace hlavně při terapii inzulínem, případně PAD (perorální antidiabetika)** — příznaky při glykémii kolem 2,8 mmol/l

- **příznaky kontraregulační ↑sekrece adrenalinu** — hlad, podrážděnost, třes, pocení, palpitace, tachykardie
- **příznaky hypoglykémie** — křeče, fokální neurologický nález až koma
- vývoj poruchy vědomí při hypoglykémii bez terapie

Vývoj poruch vědomí u hypoglykemického kómatu

- **paratonie** – generalizovaná svalová rezistence, patrná při pasivním pohybu
- **dekortikační rigidita**
- **decerebrační rigidita**
- **apneustické dýchání** — prolongovaná inspirační křeč s následnou přechodnou apnoí
- **ataktické dýchání** — zcela nepravidelné
- **gasping** — lapavé dýchání

Příčiny hypoglykemických kómat

1. reaktivní postalimentární hypoglykémie
2. autosomálně recesivně děděné intolerance glukózy
3. organické příčiny
4. organický hyperinzulinizmus (adenom z B-buněk)
5. nedostatek kortizolu
6. nedostatek růstového hormonu
7. difúzní choroba jater
8. exogenní původ

6. Jaterní kóma

- **důsledek jaterní encefalopatie** — příčinou jaterní encefalopatie je zvýšená koncentrace látek normálně metabolizovaných játry **(NH_3, neurosteroidy, glutamin, fenoly, merkaptany)**, které působí v CNS inhibici nervového přenosu (změna přenosu na GABA receptorech)
- dle klinických příznaků se rozlišují 4 stádia:
    1. stádium — zmatenost, poruchy spánku a chování
    2. stádium — poruchy osobnosti a myšlení
    3. stádium — somnolence a dezorientace
    4. **stádium — kóma**
- speficickými příznaky jsou flapping tremor a foetor hepaticus
    + ikterické zbravení kůže a sklér
    + hyperreflexie (s výjimkou termiálního stádia)
    + u alkoholiků reflexy mnohdy chybí v důsledku alkoholové polyneuropatie

7. Uremické koma

- výskyt zřídka — zásluhou hemodialýzy a peritoneální dialýzy v terminální fázi nedostatečnosti ledvin
- vysoké hodnoty kreatininu v séru
- bledost (**uremická anemie**), MAc, hyperpnoe, vydechovaný vzduch je cítit močí (foetor azotemicus)
- tremor, křeče, myoklonie
- poruchy vodního a elektrolytového hospodářství

8. Nadledvinové koma

- **z důvodu hypoglykemie nebo addisonské krize** — kóma se vyvine v důsledku akutního přetížení nadledvin (horečnatá infekce, operace, nadměrná námaha)
- nauzea, zvracení, průjmy, bolest v břiše, ↓TK, šlachové reflexy vyhasínají, hyperpigmentace kůže a sliznic
- dehydratace, oligurie
- snížená koncentrace kortizolu v plazmě

9. Hypofyzární koma

- **nedostatek TSH a ACTH**
- GIT prodromální příznaky, bradykardie, hypotenze, hypotermie
- ztráta sekundárního ochlupení, myxedematózní kožní změny
- nejčastější příčina je **Sheehanův syndrom**

10. Tyreotoxické koma

- u Basedowovy choroby díky medikamentózní terapii se kóma téměř vůbec nevyskytuje
- **tyreotoxická krize** (z ní se může vyvinout kóma) — vysoké teploty s horečkou nad 40°C, tachykardie (200/min), průjmy, kůže horká a suchá narozdíl od nekomplikované hypertyreózy
- náhlé vynechání tyreostatické léčby, operace, infekce…

11. Myxedémové koma

- **může připomínat zdánlivou smrt** — mělké dýchání, nízká frekvence dýchání, oběhový kolpas s hypotenzi a bradykardií, nízká tělesná teplota (<30°C)
- převládá pyknický habitus, myxedematózní vzhled kůže a jazyka, velké srdce, bradykardie, zpomalené až chybějící šlachové reflexy, snížená koncentrace hormonů tyreoidey, koncentrace cholesterolu značně zvýšená (s výjimkou velké malnutrice, Na snížen

12. Koma při celkových chorobách

- infekce, septikémie, nádory

13. Koma při poruchách elektrolytového hospodářství a ABR

- dehydratace, hypofosfatémie (↓ATP, ↓2,3-DPG v ery → ↓nabídka O_2 tkáním)

14. Koma při exogenních otravách

- klinický obraz + toxikologická analýza krve, moči anebo žaludečního obsahu

a) **otrava drogami, sedativy a hypnotiky** — tlumivé účinky na oběhový a dýchací systém, tonicko-klonické křeče

b) **otrava analgetiky a antipyretiky (ASA, paracetamol)** — hluboké dýchání, RAI, paracetamol poškozuje jaterní buňky

c) **otrava alkoholem** — zarudlý obličej, nízký tlak

d) **otrava CO** — růžové zbarvení kůže, svalové křeče, laktacidóza

e) **otrava rozpouštědly**

f) **otrava CN** — chemické látky, tachykardie, křeče, mydriáza

g) **otrava atropinem** — zčervenání obličeje, suchost sliznic, tachykardie, mydriáza

7. Patofyziologie **oběhového systému**

Hemodynamika (fyziologie)

- kardiovaskulární systém, KVS = **hydraulický systém v uzavřené smyčce**
  - **ze 2 pump** (pravé a levé srdce) **ve 2 vaskulaturách** (malý a velký oběh)

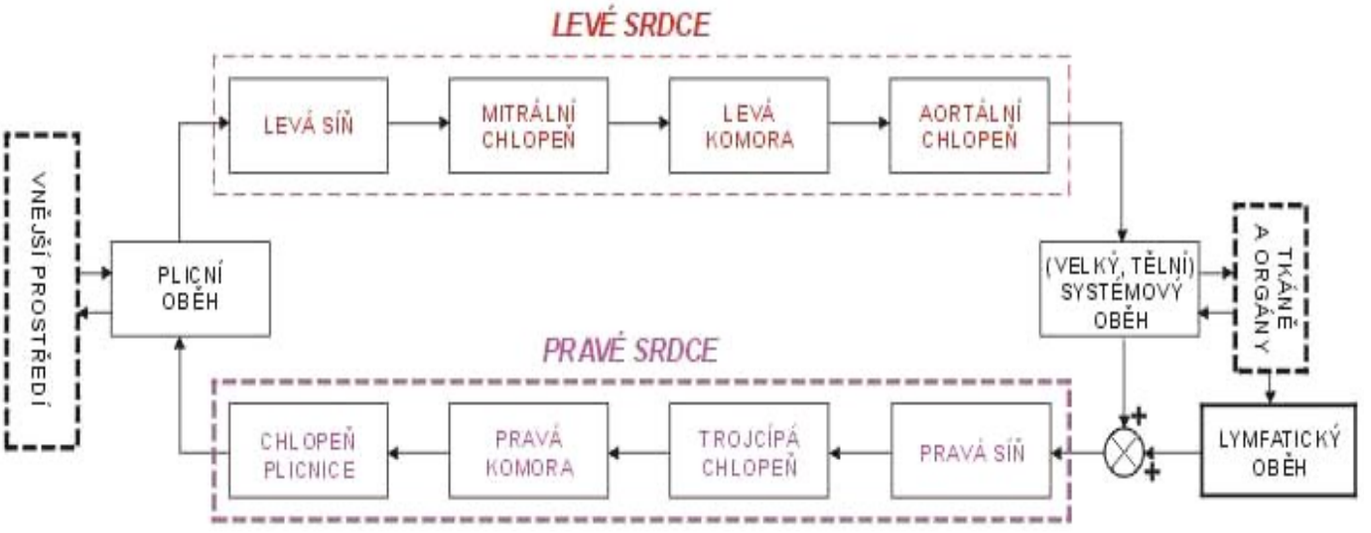

- 2 základní oddíly:
  1. **centrální** (srdce)
  2. **periferní** (krevní cévy)
- úkolem KVS je:
  A. zásobování tkání kyslíkem, živinami a humorálními působky
  B. odvádění odpadních produktů metabolismu ze tkání
  C. spoluúčast na udržování tělesné teploty
- mechanika toku krve se řídí zákony **reologie** (nauka o tokových vlastnostech kapalin) a její komplikovanost je způsobena několika skutečnostmi:
  - srdce vypuzuje krev do velkých tepen v dávkách
  - cévy jsou mnohonásobně větvené a jsou roztažitelné do různých rozměrů
  - krev je suspenze krevních elementů ve vodném roztoku nízko- i vysokomolekulárních látek
- navzdory komplexnosti lze tuto mechaniku zjednodušeně popsat několika základními principy:
  - vztah **průtoku**, **periferního odporu** a **tlaku krve**
  - **proudění** krve
  - **viskozita** krve

Funkční a morfologická charakteristika cévního řečiště

Krevní cévy, *vasa sanguis*

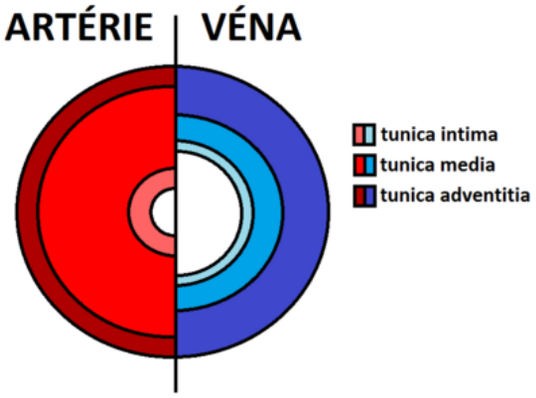

- trubicovité orgány sloužící k rozvodu krve
- mají různý průměr a různou šířku stěny
- stěnu cév (kromě kapilár) tvoří 3 vrstvy:

3. **tunica intima** — tvořena 3 podrvrstvami
   3.1. **endotel**
   3.2. **lamina basalis** endotelu
   3.3. **subendotelové vazivo**
4. **tunica media** — vrstva hladké svaloviny
5. **tunica adventitia** — připojuje cévy k okolnímu vazivu
   - v adventicii probíhají nutritivní arterie a vény (vasa vasorum)
   - vasa vasorum následuje lymfatické cévy a vlákna ANS (nn. vasorum)

Arteriální systém

- funkcí je dopravit krev pod tlakem ze srdce do kapilárních sítí jednotlivých tkání a orgánů
- podle kalibru se dělí na:
  - **pružníkové arterie** (elastického typu) — silná, poddajná a elastická stěna
    - zajišťují rychlý proud krve
    - **oběhová rychlost** — z plic do tkání za 10 s
  - **rezistenční arterioly (prekapilární)** — silná stěna tvořena převážně hladkou svalovinou
    - regulují průtok krve — prakticky rozhodují o minutovém výdeji a distribuci krve napříč orgány
    - poměrem mezi tonem prekapilárních a postkapilárních rezistenčních cév je určován hydrostatický tlak krve v kapilárách — umožňuje filtraci a resorpci
- **pružníkový efekt**
  - systola — přeměna kinetické energie krve na elastickou energii stěny aorty
  - diastola — přeměna elastické energie stěny aorty na kinetickou energii krve
    → postup krve ve směru nejmenšího odporu (tj. od srdce)

Venózní systém

- funkcí je dopravit krev z jednotlivých tkání a orgánů do srdce
- jedná se o **kapacitní část** řečiště — kapacitní žíly
- podle velikosti stěny se dělí na:
  - **venuly a malé vény**
    - tok krve kontinuální
  - **velké žíly**
    - **žilní pulz** — pulzace vznikající retrográdně činností pravé síně
      - záznam (***flebogram***) toku ve v. jugularis
    - **střední lineární rychlost toku** 10-16 cm/s, rychlost toku krve se zvyšuje od venul k srdci

Aplikace fyzikálních principů na pohyb krve v cévách

Průtok krve Q

= množství krve, které proteče příčným průřezem cévy za jednotku času (m/s)

- můžeme vypočítat z lineární rychlosti proudění krve v (cm/s) a plochy A příčného průřezu (cm^2)

$$Q = v \cdot A$$

- **lineární rychlost proudu krve je nepřímo úměrná ploše příčného průřezu cévy** dle **Bernoulliho zákona**, který říká, že v místě s větším průřezem má kapalina nižší rychlost, ale vyšší tlak — s rostoucí rychlostí kapaliny klesá její tlak
- kalibr cév se sice směrem od aorty zmenšuje, ale celkový průřez řečiště se zvětšuje — proto lineární rychlost krve klesá
- v úseku od venul po duté žíly naopak lineární rychlost roste — celkový průřez řečiště se zmenšuje
  - **nejpomalejší je** tedy **tok v kapilárách**, což má funkční význam — je zajištěn dostatek času pro výměnu látek i krevních plynů
- **tok krve je způsoben tlakovým gradientem** mezi jednotlivými úseky krevního oběhu — krev může proudit pouze z míst o vyšším tlaku do míst s nižším tlakem
  - tento tlakový gradient je generován srdcem a umožňuje toku krve překonat odpory v krevním řečišti (které jsou závislé na průsvitu cév, jejich délce a viskozitě kapaliny)
- vzájemný vztah velikosti průtoku, tlakového gradientu a periferního odporu lze vyjádřit (dle Ohmova zákona):

$$Q = \Delta p / R$$

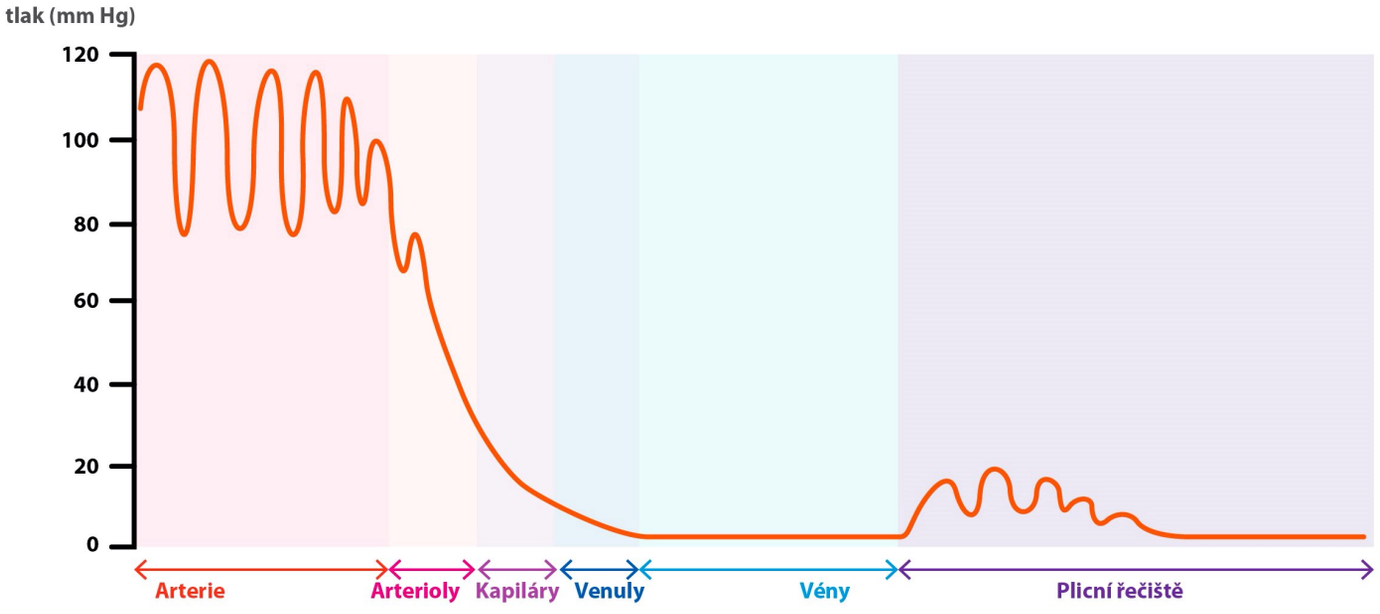

Periferní odpor (cévní rezistence) R

- velikost periferního odporu a jeho determinanty lze odvodit z Hagen-Poiseuillova zákona:

$$Q = \Delta p \cdot \pi \cdot r^4 / 8 \cdot \eta \cdot l$$

z toho plyne

$$R = 8 \cdot \eta \cdot l / \pi \cdot r^4$$

$$R = \Delta p / Q$$

Q — objemový tok

Δp — tlak na začátku a konci trubice

r^4 — čtvrtá mocnina poloměru trubice

R — periferní odpor cév

η — vistkozita

l — délka trubice

- z rovnice plyne:

d) **průtok krve je přímo úměrný čtvrté mocnině poloměru cévy**
— jestliže cévou protéká krev 1 ml/s, pak zdvojnásobení poloměru bude téct 16 ml/s

e) **periferní odpor je nepřímo úměrný čtvrté mocnině poloměru cévy**
— ve výše uvedeném případě se současně sníží odpor z 1 na 1/16 Pa·s/ml

f) periferní odpor je přímo úměrný délce cévy, ale to nemá praktický význam, protože céva se regulačními mechanismy nedokáže zkrátit (prý má v plicním oběhu, viz otázku 1.30)

g) periferní odpor je přímo úměrný viskozitě η krve, ale to má význam pouze za patologických podmínek nebo při léčebnéch procesech

Proudění krve

- fyziologicky krev proudí **laminárním prouděním**
  - tzn. pohyb všech vrstev krve v cévě je rovnoběžný, ikdyž se jednotlivé vrstvy pohybují různě rychle (nejpomaleji vrstva u stěny, nejrychleji vrstva v dlouhé ose cévy — tzv. **parabolický profil rychlostí**)
- za určitých podmínek se proudění mění na **turbulentní** — vznikají **víry**, a to zhoršuje tokové vlastnosti krve
  - průtok krve za těchto podmínek není přímo úměrný tlakovému gradientu, ale přibližně jeho druhé mocnině — výrazně vyšší zátěž pro srdce
  - navíc může turbulentní proudění vést k mechanickému poškození cévy

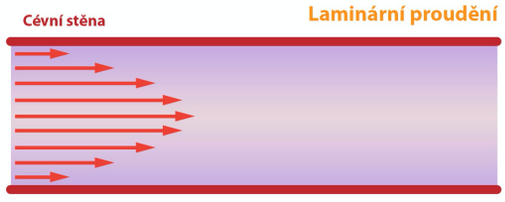

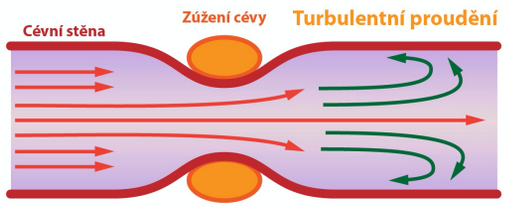

- **Reynoldsovo číslo** (***Re***)
  - charakterizuje typ proudění kapaliny
  - přechod laminárního proudění na turbulentní závisí přímo úměrně na poloměru cévy, lineární rychlosti proudu krve a specifické hmotnosti krve, nepřímo úměrně na viskozitě krve

$$Re = r \cdot v \cdot \rho / \eta$$

  - při hodnotě 200 se objevují v proudu turbulence jen ojediněle
  - s rostoucí hodnotou turbulence stoupají a při překročení hodnoty 1000 je proudění zcela turbulentní
- z toho vyplývá, že turbulentní proudění se objevuje zejména ve velkých cévách při vysokých rychlostech toku krve, bezprostředně **za zúžením cévy** (při ateroskleróze) a také při stavech se sníženou viskozitou krve (anémie)

Viskozita krve η

- viskozita je **odpor, kterým kapalina působí proti síle snažící se ji uvést do pohybu**
  - mezi vrstvami proudící kapaliny, které proudí různou rychlostí, vzniká tření a tato třecí síla, vztažená na jednotku plochy kontaktu vrstev, se nazývá **smykové napětí**
  - rozdíl rychlostí vrstev proudící kapaliny se nazývá **smyková rychlost**
- pro **newtonovské kapaliny** (jako je voda nebo fyzák) platí lineární závislost:

viskozita = smykové napětí / smyková rychlost

- pro **nenewtonovské kapaliny** (**krev**) lineární závislost neplatí — jejich viskozita není při dané teplotě stálá a kolísá se smykovou rychlostí
  - při konstantní teplotě závisí viskozita především na množství krevních elementů a na jejich vlastnotech
  - **prakticky je viskozita krve dána funkcí hematokritu**

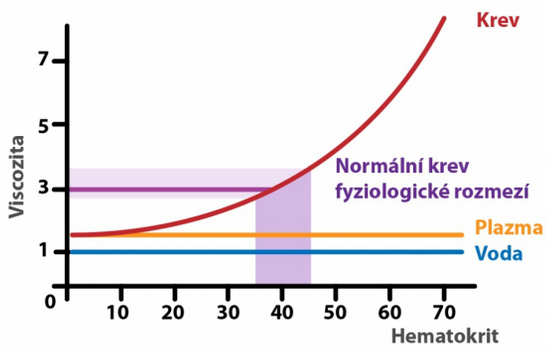

Vliv gravitace na krevní tlak

- **hydrostatický tlak** — tlak, který vzniká v kapalině její tíhou
  - tlak v hlavě (–10 mmHg) < centrální žilní tlak (0 mmHg) < tlak v DKK (90 mmHg)
- vliv gravitace na vény ležící pod úrovní srdce **se projevuje zhoršenými podmínkami pro žilní návrat** (krev zde teče proti působení gravitace)
- vlastní hnací síla oběhu, **tlakový gradient** vytvářený činností levé komory (tzv. vis a tergo), je v této části systémového oběhu omezená (přesto není zanedbatelná)
- proto je žilní návrat podporován ještě nekolika pomocnými mechanismy:

h) **žilní chlopně** — brání zpětnému toku krve, především v DKK

i) **svalová pumpa** — stlačování žil pomocí kontrakce kosterního svalstva

j) **dýchání** — během inspiria klesá nitrohrudní tlak, krev je nasávána do dutých žil a pravé síně

k) **sací síla srdce** — pokles tlaku v síních během vypuzovací fáze myokardu

l) **žilní pumpa** — spirálně uspořádaná svalová vlákna v tunica media

m) **uspořádání cévního svazku** — arteriální pulzová vlna působí tlak na žíly a usnadňuje tok

Celková cévní rezistence

- celkový periferní odpor v systémovém oběhu představuje **sumární odpor všech paralelních okruhů sysémové cirkulace dohromady** — jednotlivé složky se na něm podílejí různě
  - **hlavní podíl představují rezistenční cévy** (prekapilární arterioly a postkapilární venuly)
- odpor cév v jednotlivých orgánech se liší — tím se liší i podíl srdečního minutového výdeje

Distribuce krve v cévním systému

- celý intravaskulární objem krve určuje hodnotu plnícího tlaku krve, a tak ovlivňuje práci srdce
  - u dospělého muže činí asi **5,4 l** (77 ml/kg hmotnosti)
  - u dospělé ženy činí asi **4,5 l** (65 ml/kg hmotnosti)
- **plnicí tlak** — míra naplnění oběhového systému krví
  - odpovídá hodnotě tlaku, který by byl uniformní ve všech částech oběhového systému, kdyby nepracovalo srdce a vymizely rozdíly v hodnotách tlaku v jednotlivých oddílech krevního oběhu
  - hodnota přibližně **6 mmHg**
  - má vztah k žilnímu návratu do pravé síně — **čím více převyšuje tlak krvé v prácé síní, tím vyšší je žilní návrat**
- distrubuce celkového objemu krve v cévách:
  - 84% v cévách systémového oběhu, z toho:
    - 75% v kapacitních cévách (především žíly)
    - 14% v cévách pružníku (arterie elastického typu)
    - 8% v kapilárách
    - 3% v rezistenčních cévách (prekapilární arterioly a postkapilární venuly)
  - 9% v cévách plicního oběhu
  - 7% v srdci

69 — Patofyziologie změn krevního tlaku

ARTERIÁLNÍ HYPERTENZE A HYPOTENZE, KLASIFIKACE

Fyziologie krevního tlaku

- **cílem organismu je udržet stálou hodnotu MAP** (MAP, Mean Arterial Preasure = Střední Arteriální Tlak) — nezbytné pro dostatečný tlakový spád a zároveň i tlakovou rezervu, tak aby byly účinně perfundovány tkáně
- normální MAP je **93,3 mm Hg**

Výpočty

1. **výpočet tlaku krve**

   $P = SV \cdot R$

   P … tlak krve (dále jako **TK**)

   SV … srdeční výdej

   R … periferní odpor

   - je dobré si uvědomit, že **P i R jsou nezávislými proměnnými** (P je determinováno ledvinami, R je determinováno lokální autoregulací tonu svaloviny cév ve tkáních), zatímco **SV je závislá proměnná** → proto je lepší rovnice **SV = P/R**

2. **výpočet MAP**

   $MAP = \frac{1}{3}STK + \frac{2}{3}DTK$

   MAP … střední arteriální tlak

   STK … systolický tlak krve

   DTK … diastolický tlak krve (diastola trvá 2x déle než systola)

   - **při TK 120/90 je MAP = 93,3 mm Hg**
   - **pokles MAP < 70 mm Hg nebo náhlý pokles o více jak 40 mm Hg svědčí o <u>srdečním selhání</u>**

3. **perfuzní tlak** — tlak krve protékající určitou oblastí

   $PP = MAP - CVP$

   PP … perfuzní tlak

   MAP … střední arteriální tlak

   CVP … centrální venózní tlak (norm. 5 mm Hg)

   - **pokles PP < 65 mm Hg je známkou <u>srdečního selhání</u>**

Měření tlaku

1) Invazivní metody

- nezbytné u těžké hypotenze, při významném ↓SV, event. při otocích či obezitě

2) Neinvazivní metody

- **sfygmomanometrie** — klasický tonometr s manžetou + fonendoskop (manuální)
- **oscilometrie** — přístroj nad arterií osciluje dle změn tlaku (automatický tonometr)
- **Doppler** — ultrazvukovou sondou snímání toku krve (na principu Dopplerova jevu)

Změny TK během srdečního cyklu

- **křivka P/V (tlak-objem) — práce levé komory**

I. **Diastola — <u>fáze plnění</u> — M chlopeň otevřená**

- **↑V** — z 60 na 120 ml (ESV → EDV)
- **↑P** — z 0 na 10 mm Hg
- pasivní napínání stěn
- end-diastolický tlak 10 mm Hg, end-diastolický volum 120 ml

II. **<u>Fáze izovolumické kontrakce</u> — M i A chlopně uzavřené**

- **V konst.** — 120 ml (EDV)
- **↑P** — z 10 na 80 mm Hg (na hodnotu DTK) → otevírá se A chlopeň
- do bodu diastolického krevního tlaku DTK (80 mm Hg)

III. **Systola — <u>fáze ejekční (vypuzovací)</u> — A chlopeň otevřená**

- **↓V** — ze 120 na 60 ml (na hodnotu ESV) — vypuzení tepového objemu TO (70 ml)
- **↓P** — nejprve vzroste na STK, poté klesá → uzavírá se A chlopneň
- **srdeční výdej SV** = TO · TF = 70 · 70 = **5 l/min**
- maximální tepový objem (120 ml) → SV potom 8,4 l/min (hypercirkulace)
- end-systolický volum 60 ml

IV. **<u>Fáze izovolumické relaxace</u> — M i A chlopně uzavřené**

- **V konst.** — 60 ml (ESV)
- **↓P —** na 0 mm Hg

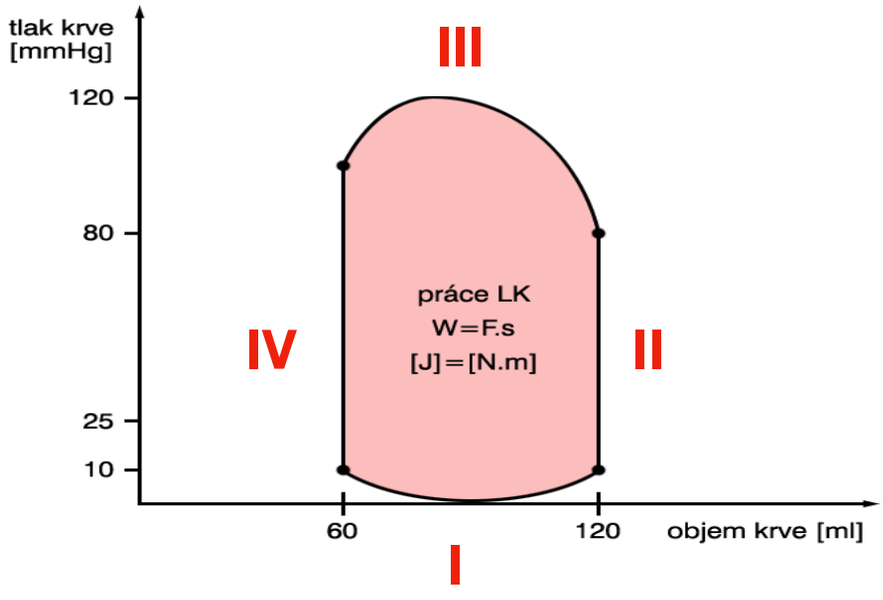

Regulace TK

- mechanismy, které **<u>mění kapacitu</u>** krevního řečiště

1. Krátkodobé mechanismy regulace

1.1) Baroreflex

- zprostředkován baroreceptory v **arcus aortae** a **sinus caroticus**
- **↑TK — zvýšení frekvence AP** — přes n. IX. ze sinus caroticus a přes n. X. z arcus aortae do vazomotorického centra → **1) inhibice SNS = vazodilatace, 2) excitace n. X. (PSNS) =** přes SA uzel **zpomalení TF**

1.2) Chemoreflex

- zprostředkován chemoreceptory v **arcus aortae** a v glomus caroticum
- **↓TK ~ snížená nabídka O_2** (a snížené odplavování CO_2 a H^+) → stimulace chemoreceptorů → **stimulace vazomotorického centra → vazokonstrikce**
  (+ hyperpnoe a zvýšená sekrece katecholaminů → povede ke ↑TF a ↑SV)

1.3) Bainbridgeův reflex

- zprostředkován baroreceptory (též volumoreceptory) v síních, **hlavně v PS**
- **↑žilní návrat — ↑TK v pravé síni → volumoreceptory jsou více excitovány (neboli jsou excitovány i mimo systolu) → cestou n. X do kardiovaskulárního centra → zvýšení SNS – přes β_1-receptory v SA uzlu → ↑TF**
- srdce chce v podstatě vytvořit podtlak v PS a více krve odebrat z VCS a VCI, což sníží střední plnící tlak a Bainbridgeův reflex logicky trvá do doby, než klesne TK v PS

1.4) Ischemická odpověď CNS — viz obr.

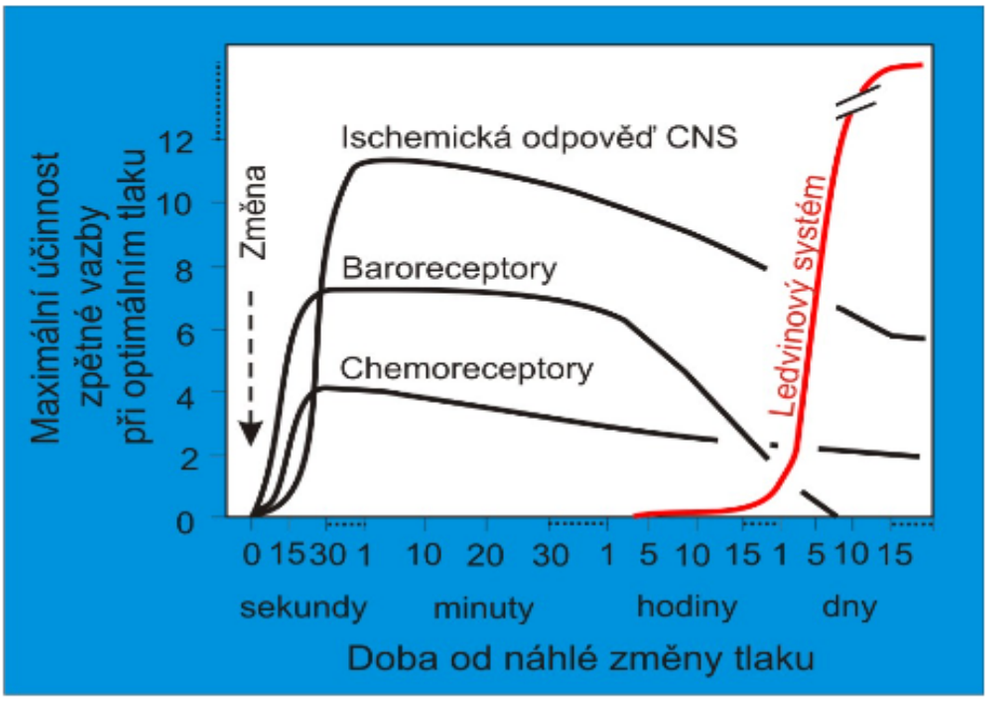

1.5) Bezold-Jarischův reflex

2. Střednědobé mechanismy regulace

- kromě přesunu tekutiny mezi ICT a ECT jsou to **mechanismy měnící kapacitu**

2.1) Angiotenzin II (RAA)

= **<u>vazokonstriktor</u>**, zvyšuje tonus sympatiku

- vyvolává vazokonstrikci rezistenčních arterií (hlavně arteriol) → zvýšení periferního odporu → ↑TK
- v proximálních tubulech **stimuluje Na^+-H^+ výměnu → zvýšení objemu ECT**
  - inciuje produkci aldosteronu
  - působí pocit žízně (**dipsogenní účinek**) — vliv na centrum žízně v mozku
    - zvyšuje tvorbu vasopresinu (ADH) v hypothalamu → **vylučuje se méně moči**

2.2) ADH (antidiuretický hormon, vazopresin)

- **reguluje objemovou složku**
- tvořený v **hypothalamu** (ncl. paraopticus, paraventricularis) — uvolňován z neurohypofýzy při:
  - **nárůstu osmolarity** (jsou stimulovány centrální osmoreceptory)
  - **poklesu TK** (jsou stimulovány atriální volumoreceptory) — například krvácení
- reguluje osmolaritu tělních tekutin
- 2 typy receptorů:
  1. **V_1** — v hladké svalovině cév — zvyšují intracelulární koncentraci Ca^{2+} → **<u>vazokonstrikce</u>** arteriol, **zvyšuje periferní odpor**, **↑TK**
  2. **V_2** — ve sběracích kanálcích ledvin integruje aquaporiny — důsledek zvýšení hladiny cAMP → zvýšení reabsorpce vody — zvýšení objemu tělesných tekutin (antidiuréza)

Kontrola sekrece ADH

1. ↑osmotický tlak ECT (↑osmolalita plazmy) → stimulace osmoreceptorů v hypothalamu → ↑ADH
2. ↓objem krve (>10%) → stimulace mechanoreceptorů velkých arterií (aorta, karotidy) a pravého atria → ↑ADH
3. ↓arteriální TK (↓objem krve) → ↑ADH
4. věk → ↑ADH → retence vody, hyponatremie
5. bolest, stres, trauma → ↑ADH
6. léky (morfin, barbituráty) → ↑ADH
7. alkohol → ↓ADH

2.3) Relaxace cévní stěny při změně TK (tzv. shear depententní reakce)

- buňky endotelu reagují na různé podněty (protažení, střižné napětí vyvolané tokem krve, hormony, Ca^{2+} látky uvolněné z trombocytů a makrofágů) tvorbou látek, které ovlivňují hladkou svalovinu cévy — NO a PGI_2
- syntéza **NO** (**EDRF**) a **PGI_2** → **<u>vazodilatace</u>**

3. Dlouhodobé mechanismy regulace

- mění se náplň! (pozor, dosud se měnila kapacita) — logicky kapacitu nelze přizpůsobovat náplni donekonečna aneb nemůžu donekonečna roztahovat cévy, ale můžu donekonečna močit…
- tělo si zjišťuje náplň (objem) řečiště nepřímo přes zjištění TK
- orgánem dlouhodobé regulace TK jsou **ledviny**
- na rozdíl od předchozích mechanizmů se ledviny **neadaptují** a **kompenzační mechanizmus s časem roste**

Tlaková diuréza

- **↑TK = zvýší-li se MAP, zvýší se i PP (↑perfuze) v ledvině** — zvýší se objem přefiltrované trve (↑GF) → zvýší se exkrece tekutin a solí → víc močím (snížím tím objem intravazální tekutiny — **↓SV**)
- při zvýšení TK o 10 až 20 mm Hg (tj. o 15%) se tlaková diuréza **zdvojnásobí**

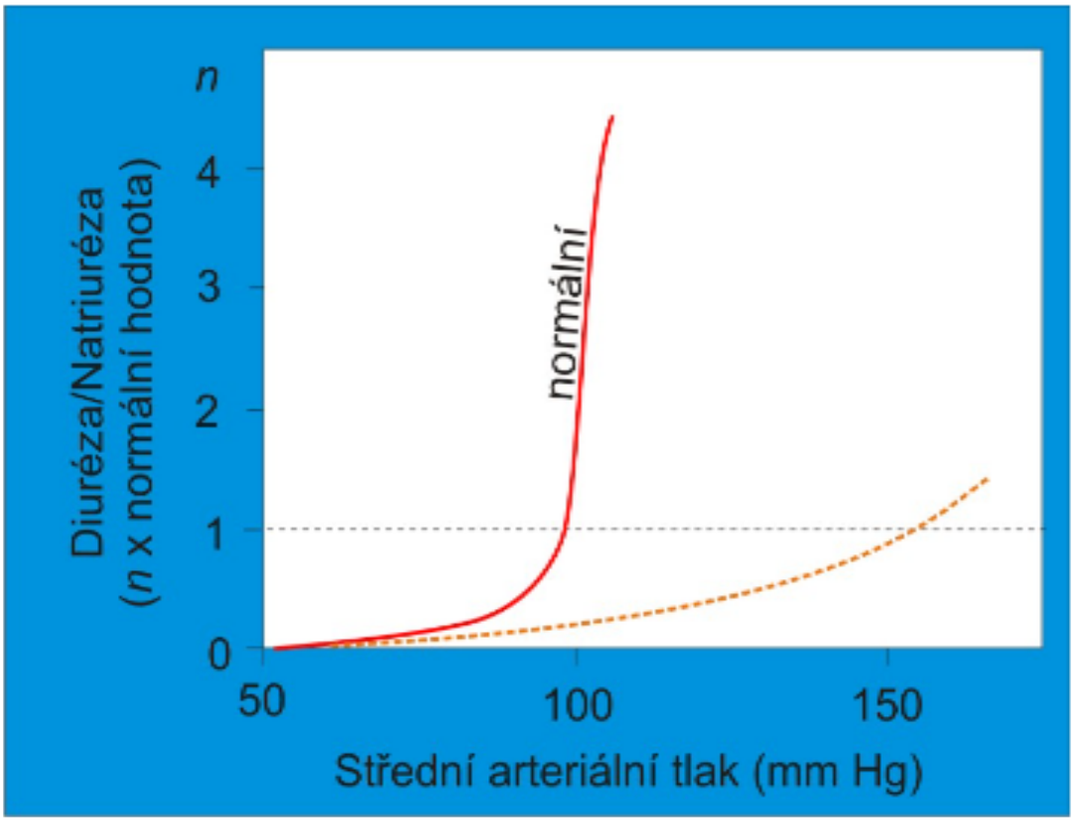

Obr. ukazuje jak při vzrůstajícím MAP se zvyšuje diuréza, čárkovaně je vlastně ukázána nějaká patologie, kdy při vzrůstajícím MAP nedostatečně vzrůstá diuréza. Aneb jakákoliv chronická hypertenze bude spojena s posunem anebo sklonem křivky **doprava.**

Chronická hypertenze

= chronické zvýšení MAP nad normu

- příčiny:
  a) **dlouhodobý nárůst intravazlní tekutiny — bez náležité změny kapacity cirkulace**
  b) **dlouhodobé zmenšení kapacity cirkulace — bez náležité změny objemu intravazální tekutiny**
- v obou případech jde o dlouhodobou **poruchu tlakové diurézy** (žádná jiná změna, než změna tlakové diurézy nemůže vyvolat trvalou změnu MAP)
- jen pro připomenutí — u hypertenze bude posun anebo sklon funkční křivky ledvin (křivky tlakové diurézy) **doprava**

Fenomén úniku

- experiment, který vysvětluje úlohu ledvin, resp. tlakové diurézy, v řízení MAP

1. **kontrolní skupina — zvířata, kterým se infuzně po dobu 7 dní podával aldosteron**
   - v prvních 4 dnech se Na^+ akumuloval, mírně se zvýšil MAP a tím i renální PP (perfúzní tlak)
   - potom se už akumulace iontů a vzestup tlaku zastavil a přestože byly hodnoty aldosteronu nadále vysoké, obnovila se iontová a vodní bilance — vlivem tlakové diurézy
2. **kontrolní skupina — zvířata, kterým se infuzně podával aldosteron + navíc měli zařízení na aa. renales, které jim udržovalo stálý PP**
   - časem se vyvinula těžká retence Na^+, což taky vedlo k masivním otokům a městnavému srdečnímu selhání — napodobuje to klinický průběh **srdečního selhání**
   - u srdečního selhání srdce není schopno zvýšit MAP natolik, aby se dostatečně zvýšil PP v ledvině, a tedy se zvýšila tlaková diuréza, resp. na takovou výši, aby se deaktivoval RAA)
   - po tom, co experimentální skupině odstranili zařízení udržující PP v ledvině, tak masivně vzrostla diuréza a příznaky srdečního selhání ustoupily

- stejné experimenty proběhly i s angiotenzinem II, ADH a katecholaminy
- závěr experimentu — chronickou hypertenzi mohou způsobit pouze 2 druhy procesů:
  1. **dlouhodobá pozitivní bilance Na^+ a tekutin kvůli nedostatečné exkreci** — při dlouhodobých poruchách funkce ledvin
  2. **dlouhodobá pozitivní bilance Na^+ a tekutin kvůli nadměrnému přívodu**
     - oba mechanismy se mohou kombinovat
     - analogicky naopak bude u chronické systémové hypotenze (tzn. ↓Na^+ a tekutin)
- renální příčiny:
  1. **intraparenchymální** — například porucha cévního zásobení, glomerulů, tubulů
  2. **extraparenchmální** — například hyperaldosteronismus, ADH, zvýšená aktivita SNS

Extrémne nízky tlak	<49	<34
Veľmi nízky	50 - 69	35 - 39
Nízky tlak	70 - 89	40 - 59
Nižší normálny	90 - 110	60 - 75
Normálny	120	80
Prehypertenzia	120 - 139	80 - 89
Vysoký tlak - stupeň 1.	140 - 159	90 - 99
Vysoký tlak - stupeň 2.	160 - 179	100 - 109
Vysoký tlak - stupeň 3.	180 - 209	110 - 119
Vysoký tlak - stupeň 4.	210^+	120^+

Dělení hypertenze

I) Primární (esenciální) — 95% případů

- dá se říci, že za všechny formy primární hypertenze jsou zodpovědné **poruchy ledvinné funkční křivky** (teda kromě izolované pružníkové hypertenze)
- je však velké množství příčin vedoucích k porušené ledvinné funkční křivce, neboť je to **multifaktoriální onemocnění**

II) Sekundární (symptomatická) — 5% případů

- **příčina hypertenze jasně známá**
- hypertenze tedy vzniká sekundárně např. kvůli:
    1. renální onemocnění — glomerulonefritida
    2. hormonální onemocnění — feochromocytom, Connův syndrom
    3. medikamentózní příčiny — vlivem glukokortikoidů

Hlavní rizikové faktory

1. obezita

- vede ke zvýšení tvorby **prozánětlivých cytokinů**, vede k **inzulinové rezistenci**, adipocyty produkují angiotenzin
- často spjata s dalšími poruchami souhrnně označovanými jako **metabolický syndrom**

2. spotřeba soli

- člověk s nadpříjmem soli potřebuje vyšší PP ledvin a tedy i MAP, aby mohl adekvátně Na^+ ionty vyloučit
- evolučně jsme vybaveni na nedostatek soli v potravě a naopak na převahu K^+ v potravě
- vysoký příjem soli je například v Japonsku, kde mají jednu z nejvyšších incidencí arteriální hypertenze

3. nedostatek tělesné aktivity

- fyzická aktivita prokazatelně snižuje riziko vzniku hypertenze a to bez ohledu na to, zda je provázena snížením hmotnosti

4. psychosociální stres

- stres vede k:
    1. **aktivace SNS**
        - přes β_1 receptor → **srdce + zvyšuje vyplavení reninu**
        - přes α_1 receptor → **vazokonstrikce**
        - přes α_2 receptor → **reabsorpce Na^+**
    2. **aktivace osy hypothalamus-hypofýza-nadledviny**
        - hormony kůry nadledvin (katecholaminy a kortizol) vedou k déletrvajícím změnám
    3. **mobilizace imunitního systému**
- problémem dnešního stresu je, že jej neprovází adekvátní fyzická odpověď – tedy boj nebo útěk — namísto toho jsme vystresovaní a sedíme, což v kombinaci s tím, že na nás stres působí chronicky vede ke škodlivým účinkům stresu

5. alkohol a kouření

- **alkohol zvyšuje aktivitu SNS**
- **kouření mobilizuje katecholaminy a další vazokonstriktory** + přispívá k rozvoji aterosklerózy

6. inzulinová rezistence a hyperinzulinemie

- vede k:
  1. chronické hyperglykémii → glykace glomerulárních proteinů → poškození ledvin
  2. snížená sekrece ANP
  3. zvýšená aktivita RAA → vede k retenci Na^+ → zvýšení objemu
  4. zvýšená aktivita SNS → viz výše
  5. **proaterogenní účinky** — např. aktivace LDL receptorů, stimulace proliferace hladké svaloviny a pojivové tkáně, zvýšení aktivity Na/K pump, což zvýší kontraktilitu, což zvýší periferní cévní odpor R
- u normálních lidí inzulin jednak zvyšuje aktivitu SNS, což vede k vazokonstrikci, ale současně podporuje vazodilataci a tedy TK je normální
  - u diabetiků II. typu je tato rovnováha narušena ve prospěch vazokonstrikce

7. genetické faktory a věk

- zejména geneticky podmíněné **vyšší množství** nebo **vyšší reaktivita α_1 receptorů**
- **deficit tvorby dopaminu** či **deficit D1 receptorů** vede k hypertenzi, protože dopamin významně zvyšuje natriurézu

Podstata systémové arteriální hypertenze

- **neschopnost udržet potřebný PP ledvin** při normálním arteriálním tlaku (například při stenóze ledvinné arterie) vede k **pozitivní iontové a vodní bilanci**
- proti takové pozitivní iontové a vodní bilanci není organismus vybaven, proto městnání iontů a vody za nějaký čas přivodí **srdeční selhání**
- zde však nabízí **tlaková diuréza řešení** — částečné omezení exkrece iontů a ledvin může být překonáno **zvýšením PP ledvin**, ovšem **za cenu nárůstu systémového arteriálního tlaku (↑MAP) —** to je podstatou systémové arteriální hypertenze
  - za podstatou systémové arteriální hypertenze vždy stojí porucha tlakové diurézy (manifestující se jako posun křivky doprava)
  - chronickou hypertenzi nelze vyvolat ani izolovaným nárůstem R, ani izolovaným nárůstem SV, ani izolovaným zmenšením kapacity cirkulace — tyto mechanismy vždy nakonec vedou k tlakové diuréze a ta pokud je normální, tak se MAP časem musí snížit!

Patofyziologická klasifikace

1. hypertenze objemového typu

- skloněná ledvinná funkční křivka, citlivá k příjmu soli

2. hypertenze vazokonstrikčního typu

- s posunutou a strmou fční křivkou, necitlivou k přijmu soli

3. hypertenze smíšeného typu

- s posunutou a skloněnou křivkou

Hypertenze objemového typu

Patogeneze

- primární změnou je **zvětšení objemu krve**, což zvýší střední cirkulační plnící tlak a to zvýší žilní návrat — ten zvýší SV

1. na počátku pozorujeme **hyperkinetickou cirkulaci** s **↓R, ↑TF, ↑SV**
   - nárůst **TK** v **iniciální fázi** vzniká **hlavně na podkladě ↑SV** – ↑SV je však **důsledkem vysokého žilního návratu** a ten je přímým důsledkem **zvětšení cirkulujícího objemu krve —** zvětšení objemu nastává právě **při poruše ledvin** (abnormální fční křivka)
2. **v iniciální fázi ↓R —** klesá díky krátkodobé nervové reflexní regulaci TK
   - vzhledem k této reflexní regulaci v počáteční fázi nemusí být TK i přes zvýšení SV výrazně zvýšen
3. nedochází-li k nápravě volumu, ale naopak se objem stále zvětšuje, **zahájí se ↑R, což už se jednoznačně projeví ↑TK**
   - k ↑R dochází kvůli nadměrnému průtoku tkáněmi, což vyvolá **tkáňovou autoregulační odpověď**
   - tedy chronické zvětšení objemu o 2–3% vede po zahájení tkáňové autoregulační odpovědi k ↑TK o **30 – 50%**
   - **podrobnější příčiny ↑R:**
     a) cévy hypertoniků jsou **zvýšeně citlivé** na **vazokonstriktory** a méně citlivé na vazodilatátory
     b) **hypertrofie** svaloviny cév provází **zúžení jejich lumen**
     c) dochází k prořídnutí sítě mikrocév – pozorujeme to například na sítnici (ale i jinde)

Hypertrofická remodelace srdce

- v srdci se pod vlivem chronicky zvýšeného tlaku rozvíjí hypertrofie — **cor hypertonicum**
- **hypertenze zvyšuje smykové tření** → to vede k endoteliální dysfunkci a k následkům:
  a) **stěny velkých cév ztrácejí pružnost** (kvůli proliferaci a hypertrofii a kvůli ukládání kolagenu a vaziva)
  b) **malé cévy** zprvu přeskupí vlákna hladké svaloviny, ale později i ony podlehnou **hypertrofické remodelaci**
  c) **sníží se hustota sítě mikrocév**
- dochází k postupné transformaci z počáteční hyperkinetické cirkulace (s nízkým odporem) k **cirkulaci se zvýšeným periferním odporem (s vysokým R)**
- ↑R pozorujeme u **každé chronické hypertenze**, ale **u volumového typu chronické hypertenze je zvýšení R následkem čili sekundární změnou zvýšeného TK — zvýšený R zde tedy nechápeme jako příčinu hypertenze**
- zprvu jsou změny reverzibilní, postupem času jsou stále méně vratné

Charakteristika rozvinuté volumové hypertenze

- SV se navrací k normě, neboť se zvýšením R klesá žilní návrat — dlouhodobě zvýšený SV by zatěžoval srdce
- Objem krve se rovněž téměř vrací k normě
- Přetrvává ↑TK
- Přetrvává ↑R

Vývoj patologických změn v ledvinách při objemové hypertenzi

- **glomerulární hypertenze + hyperfiltrace (↑GF)** — vyšší smykové tření + vyšší pnutí kapilár + vyšší objem filtrátu s vyšším množstvím proteinů → dochází tak k **poškození ledvinných kapilár** → to vede k:
  1. k aktivaci **mesangiálních buněk** se schopností fagocytózy a navíc jsou schopny se stáhnout (kontrahovat)
  2. ke zvýšené produkci cytokinů a růstových faktorů → postupně se rozvíjí **arterioskleróza** a **glomeruloskleróza** → postupně ↓GF (glomerulární filtrace)
- glomeruloskleróza **vyvolaná hypertenzí** je **2. nejčastější** příčina chronického selhání ledvin
  - **1. nejčastější** příčina chronického selhání ledvin je **diabetická nefropatie**

Příčiny objemového typu hypertenze

I. Primární příčiny

1. **primární hyperaldosteronismus (Connův syndrom)**
   - nadbytek mineralokortikoidů → zadržení Na^+ a vody v těle → nárůst plnícího tlaku → nárůst žilního návratu → ↑SV
   - výsledkem je změna sklonu funkční renální křivky a vysoká citlivost na množství soli přivedeného potravou
   - cílem tohoto sklonu je ustálení nové rovnováhy a zajištění normální hladiny Na^+, přestože je vylučováno víc aldosteronu
   - bude **↓K^+** → **hypokalémie** — povede k poruše koncentrační schopnosti tubulů → polyurie, polydypsie
2. **hypersekrece glukokortikoidů (Cuschingův syndrom)**
3. **hypersekrece angiotenzinu II**
4. **hypersekrece ADH, SIADH (Syndrome of Inappropriate ADH secretion)**
   - nadprodukce ADH → zvýšená resorpce vody → **v moči** bude vysoká koncentrace Na^+ → hyponatrémie → křeče, kóma
5. **hypersekrece katecholaminů (u feochromocytomu)**

- všechno to jsou Na anebo vodu šetřící hormony a vedou ke stejnému mechanizmu, tedy k fenoménu úniku — projevem je pak systémová arteriální hypertenze.

6. **kongenitální adrenální hyperplazie**
   - hypertenze vzniká, protože je blokován enzym tvořící kortizol a tak se zvýšeně uplatňuje syntéza mineralokortikoidů (ale to je jen u 10%, zbylých 90% je snížená syntéza gluko- i mineralokortikoidů)

Primární sůl senzitivní hypertenze

- osoby, které reagují na dlouhodobou změnu příjmu NaCl změnou systémového arteriálního tlaku, jsou tzv. **osoby sůl-senzitivní**

II. Sekundární příčiny — **viz otázku 71**

Základy terapie objemového typu hypertenze

- **diuretika** — ↓objem → ↓žilní návrat → ↓SV → ↓TK
- expanze tekutin u tohoto typu hypertenze **inhibuje RAA**, proto **v časných fázích nepomůžou inhibitory ACE anebo inhibitory receptoru pro angiotenzin II**, ale v dalším vývoji, kdy už jsou poškozeny cévy a glomeruly, tento typ terapie může mít význam

Hypertenze vazokonstrikčního typu

Patogeneze — model Goldblattovy hypertenze typu 1K1C (1 kidney, 1 clip)

- charakteristický **posunem** ledvinné funkční křivky doprava, ale se zachovalým **strmým průběhem** — tzn. ↑MAP_{min}, tedy nejnižší hodnota MAP od níž se zahajuje GF
- k ↑MAP_{min} dochází, když je:
  1. **pozměněn tlak primární moče v Bowmannově pouzdře**
  2. **pozměněn onkotický tlak v kapilárách**
  3. **zvýšený odpor kdekoliv před glomerulem**
     - aorta, renální tepny, segmentální tepny… až vas afferens (například i při stenóze aortální chlopně – zde bude sice „hypertenze v levém srdci“, ale patogeneze bude stejná)
     - **za překážkou se snižuje tlak**, a proto, aby si ledviny zachovaly fyziologickou hodnotu filtrace, nutně musí zvýšit MAP, aby tlak za překážkou byl normální — proto se MAP_{min} posouvá doprava, ačkoliv strmost křivky zůstává stejná
     - od počátku zde byl **↑R (periferní vazokonstrikce)**, tedy proto je tento typ označen jako hypertenze vazokonstrikčního typu
     - příčiny preglomerulární zvýšení odporu:
       1. stenóza 1 a. renalis u jedince **majícího jen 1 ledvinu**
       2. koarktace (vrozené zúžení) aorty
       3. **bilaterální stenóza aa. renales ateromy (nejčastější)**
       4. generalizované postižení přívodních větévek (např. stenózami, mikroembolizací)
       5. nadprodukce reninu z autonomně se chovajícího adenomu

Průběh

1. **Fáze časné vazokonstrikce**
   - po okluzi přívodní a. renalis se **mohutně vyplavují vazokonstriktory — hlavně angiotenzin II**, protože je samozřejmě při ↓PP a ↓GF aktivována osa RAA → **mohutný ↑MAP**
   - sníží se kapacita řečiště, **centralizuje se oběh**
   - stejné to bude u **nadprodukce reninu z adenomu**
2. **Vysokoreninová natrium-retenční fáze**
   - vlivem **angiotenzinu II a vlivem aldosteronu** (z aktivace RAA) je zvýšeně zpětně resorbován Na^+ a H_2O → zvýší se plnící tlak → ↑SV → ↑MAP
   - renální funkční křivka se přechodně **naklání doprava**
3. **Ustálená fáze**
   - objem intravazální tekutiny vzrostl — ↑MAP a to tak, že už je zachován normální PP ledviny
   - renin se nadále nevyplavuje, angiotenzin II a aldosteron nejsou nadále potřeba, neboť je zvýšený objem — tzn. **renální křivka zpět získává svou strmost**, ale **posun doprava zůstává**
   - zatímco celý organismus trpí hypertenzí, ledvina za stenózou zažívá normotenzi — nevidíme zde glomerulární hypertenzi
   - na počátku byla sice vazokonstrikce, a tedy zvýšený periferní odpor cév, ale ta by dlouhodobě nemohla vydržet — tedy **chronickou hypertenzi způsobí zprostředkovaně angiotenzin II**, jenž zvýší volum krve
   - tím, že je strmost zachována je tento typ hypertenze **sůl-nesenzitivní,** neboť zvýšení Na^+ adekvátně zvýší natriumurézu
     - tzn. pouhé omezení soli lidem nepomůže
     - naopak při depleci soli anebo po požití diuretik, které zvýší ztráty soli, se rychle aktivuje RAA — terapie musí zahrnovat inhibici RAA

Hypertenze smíšeného typu

Patogeneze — model Goldblattovy hypertenze typu 2K1C (2 kidneys, 1 clip)

- typ hypertenze s kombinovaným postižením renální funkční křivky (teorie tisíců mikrosvorek)

Příčiny

1. stenóza 1 a. renalis u jedince majícího 2 ledviny
2. okluze (stenózou či mikroembolizací) drobných větévek v omezeném segmentu jedné nebo obou ledvin

Průběh

1. hypoperfuze 1 ledviny opět vyvolá aktivaci RAA, ale snaha této ledviny zvýšit plnící tlak, potažmo arteriální tlak, je značně tlumena (neutralizována) druhou ledvinou — jednoduše protože **zdravá ledvina je hyperperfundována**
2. tím, že se nezvýší adekvátně PP v postižené ledvině, bude RAA **stále aktivován**
   - v rozvinuté fázi tedy budeme na rozdíl od vazokonstrikční hypertenze pozorovat **vysokou hladinu reninu a angiotenzinu II** — přičemž ten vede ke změně sklonu křivky

   = výsledná hypertenze bude kombinací **vazokonstrikčního i objemového** typu chronické hypertenze s **posunutou i skloněnou** funkční křivkou doprava
   - smíšená hypertenze bude také částečně **sůl-senzitivní**

- **hypertenze vede ke zvýšení odporu preglomerulárních arterií, což sekundárně způsobí posun křivky doprava a také částečnou sůl-nesenzitivitu** — proto i sůl senzitivní hypertenze se časem stane sůl-nesenzitivní a nebude korigovatelná pouhým omezením soli

Klinické projevy chronické hypertenze

1. **Chronicky ↑MAP**
2. **Chronicky ↑R**
3. **Norm. nebo mírně ↑SV**

A) Přestavba cév

- postiženy jsou malé (**mikroangiopatie**) i velké cévy (**makroangiopatie**)
  1. **Mikroangiopatie** — ztluštění stěny, tvorba **aterosklerotických plátů**
  2. **Makroangiopatie** — vede ke **glomeruloskleróze → sehání ledvin; retinopatie**

B) Přestavba mikrocirkulace

- redukce hustoty drobných cév → nakonec způsobuje chronické ↑R v ostatních cévách

C) Poškození parenchymů orgánů

1. **srdce** — hypertrofie LK **(cor hypertonicum)**, významné riziko **ICHS, EKG — deviace osy doleva**
2. **ledviny** — vlivem mikroangiopatie dochází ke **glomerulární nefropatii (nefroskleróze)** → proteinurie
   - ukazatel poškození ledvin — **↑plazmatického kreatininu** (muži >130 μmol/l, ženy >124 μmol/l)
3. **mozek** — mikroangiopatie vedou k **CMP**, **retinopatii**

Hypertenzní krize

= **náhlý výrazný vzestup diastolického tlaku (často nad 130 – 140mmHg)**

- může nastat i při méně rozvinuté chronické hypertenzi
- komplikace:
  1. **selhání LK**
  2. **disekce aorty**
  3. **hypertenzní encefalopatie** → vysoký tlak vede k úniku tekutiny do intersticia → **edém mozku a intrakraniální hypertenze**
  4. **akutní selhání ledvin (ASL)**

Hypotenze

= **TK < 100/65**

- **příčiny:**
  1. **nepoměr mezi velikostí řečiště a jeho náplní (krvácení, dehydratace)**
  2. **nedostatečná funkce srdce**
  3. **poškozené funkce ledvin s nadměrnou diurézou**
- **typy:**

A) Idiopatická arteriální hypotenze (primární, esenciální)

- navyšuje morbiditu a mortalitu, ale může způsobit problémy spjaté hlavně se sníženou perfuzí mozku (závratě, ortostatické potíže — mžitky před očima)
- není považováno za onemocnění a nevyžaduje léčbu

B) Ortostatická arteriální hypotenze

- **<u>přechodné ↓TK při vertikalizaci těla</u>** — kvůli **nahromadění krve v žilách DKK** a **přechodnému ↓SV,** a tedy i ↓TK → **reflexní aktivace baroreceptorů → aktivace SNS a utlumení PSNS**
- ale právě při snížené funkci ANS je tato reflexní odpověď snížena → k tomu jsou predisponovaní starší lidé, diabetici, nebo pacienti s farmakologickou terapií hypertenze, pacienti s déletrvající imobilizací

Hypovolemií vyvolané hypotenze

- vedou k ortostatické hypotenzi — z dehydratace, ztrát krve

C) Chronická sekundární arteriální hypotenze

- tkáňová hypoperfuze

70 — Primární arteriální hypertenze

ETIOLOGIE A PATOGENEZE ZMĚN SRDCE, CÉV A CÍLOVÝCH ORGÁNŮ. KLASIFIKACE.

Arteriální hypertenze

= stav zvýšení krevního tlaku nad 140/90 při opakovaném měření (minimálně 2 různé návštěvy)

- podle příčiny (podle toho, jestli ji známe) se klinicky dělí na primární (esenciální) a sekundární hypertenzi
  - v **95**% případů není známá příčina ani patogeneze systémové arteriální hypertenze — tj. **primární hypertenze**
    - může být potvrzena pouze po vyloučení sekundárních forem hypertenze (diagnóza per exlusionem)
  - ve zbylých 5% jsou příčiny známy a hypertenze se tak stává symptomem nějakého jiného onemocnění — tj. sekundární hypertenze

Primární hypertenze (esenciální)

= komplexní kardiovaskulární onemocnění, jehož výskyt závisí na genetických faktorech (**polygenní onemocnění**), psychosociálních faktorech, které vedou ke **stresu**, jakož i na **faktorech zevního prostředí** — tzn. příčinu nelze zjistit, má multifaktoriální povahu, která může a nemusí být ovlivnitelná

- **90-95%** všech hypertoniků trpí právě primární hypertenzí
- **za všechny formy hypertenzní nemoci jsou odpovědné <u>poruchy ledvin</u>** — chronickou systémovou arteriální hypertenzi nelze vyvolat ani izolovaným nárůstem periferního odporu R, ani izolovaným nárůstem srdečního výdeje SV, ani izolovaným zmenšením kapacity cirkulace
- základním funkčním ledvinovým principem je **tlaková diuréza** — množství moči tvořené v ledvinách se fyziologicky zvyšuje s růstem systémového arteriálního tlaku, když se zvýší perfúzní tlak v ledvinách; pokles systémového arteriálního tlaku naopak vede k redukci množství moči a k retenci sodných iontů a tekutin

Patofyziologická klasifikace

1. **Hypertenze objemového typu (viz obr.)**
   — se skloněnou ledvinovou funkční křivkou, citlivou k příjmu soli;
2. **Hypertenze vazokonstrikčního typu**
   — s posunutou ale strmou funkční křivkou, necitlivou k příjmu soli
3. **Hypertenze smíšeného typu**
   — s posunutou a skloněnou funkční křivkou

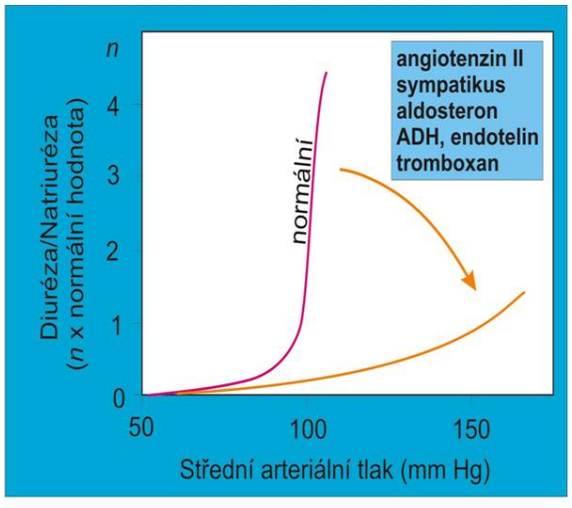

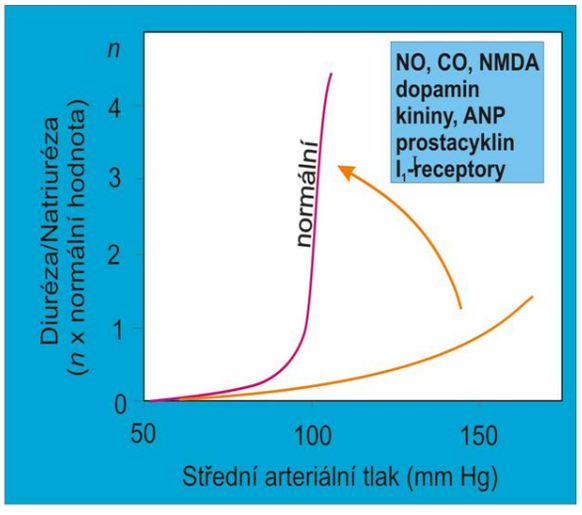

Hlavní faktory zevního prostředí

1. **obezita**
   - vede ke zvýšení tvorby **prozánětlivých cytokinů**, vede k **inzulinové rezistenci**, adipocyty produkují angiotenzin
   - často spjata s dalšími poruchami souhrnně označovanými jako **metabolický syndrom**
2. **spotřeba soli**
   - člověk s nadpříjmem soli potřebuje vyšší PP ledvin a tedy i MAP, aby mohl adekvátně Na^+ ionty vyloučit
   - evolučně jsme vybaveni na nedostatek soli v potravě a naopak na převahu K^+ v potravě
   - vysoký příjem soli je například v Japonsku, kde mají jednu z nejvyšších incidencí arteriální hypertenze
3. **nedostatek tělesné aktivity**
   - fyzická aktivita prokazatelně snižuje riziko vzniku hypertenze a to bez ohledu na to, zda je provázena snížením hmotnosti
4. **psychosociální stres**
   - stres vede k:
     1. aktivace SNS
        - přes β_1 receptor → **srdce + zvyšuje vyplavení reninu**
        - přes α_1 receptor → **vazokonstrikce**
        - přes α_2 receptor → **reabsorpce Na^+**
     2. aktivace osy hypothalamus-hypofýza-nadledviny
        - hormony kůry nadledvin (katecholaminy a kortizol) vedou k déletrvajícím změnám
     3. mobilizace imunitního systému
   - problémem dnešního stresu je, že jej neprovází adekvátní fyzická odpověď — tedy boj nebo útěk — namísto toho jsme vystresovaní a sedíme, což v kombinaci s tím, že na nás stres působí chronicky vede ke škodlivým účinkům stresu
5. **alkohol a kouření**
   - alkohol zvyšuje aktivitu SNS
   - **kouření mobilizuje katecholaminy a další vazokonstriktory** + přispívá k rozvoji aterosklerózy
6. **inzulinová rezistence a hyperinzulinemie**
   - vede k:
     1. chronické hyperglykémii → glykace glomerulárních proteinů → poškození ledvin
     2. snížená sekrece ANP
     3. zvýšená aktivita RAA → vede k retenci Na^+ → zvýšení objemu
     4. zvýšená aktivita SNS → viz výše
     5. **proaterogenní účinky** — např. aktivace LDL receptorů, stimulace proliferace hladké svaloviny a pojivové tkáně, zvýšení aktivity Na/K pump, což zvýší kontraktilitu, což zvýší periferní cévní odpor R
   - u normálních lidí inzulin jednak zvyšuje aktivitu SNS, což vede k vazokonstrikci, ale současně podporuje vazodilataci a tedy TK je normální
     - u diabetiků II. typu je tato rovnováha narušena ve prospěch vazokonstrikce
7. **genetické faktory a věk**
   - zejména geneticky podmíněné **vyšší množství** nebo **vyšší reaktivita α_1 receptorů**
   - **deficit tvorby dopaminu** či **deficit D1 receptorů** vede k hypertenzi, protože dopamin významně zvyšuje natriurézu

Hypertenze objemového typu

Patogeneze

- primární změnou je **zvětšení objemu krve**, což zvýší střední cirkulační plnící tlak a to zvýší žilní návrat — ten zvýší SV

8. na počátku pozorujeme **hyperkinetickou cirkulaci** s **↓R, ↑TF, ↑SV**
    - nárůst **TK** v **iniciální fázi** vzniká **hlavně na podkladě ↑SV** – ↑SV je však **důsledkem vysokého žilního návratu** a ten je přímým důsledkem **zvětšení cirkulujícího objemu krve —** zvětšení objemu nastává právě **při poruše ledvin** (abnormální fční křivka)
9. **v iniciální fázi ↓R —** klesá díky krátkodobé nervové reflexní regulaci TK
    - vzhledem k této reflexní regulaci v počáteční fázi nemusí být TK i přes zvýšení SV výrazně zvýšen
10. nedochází-li k nápravě volumu, ale naopak se objem stále zvětšuje, **zahájí se ↑R, což už se jednoznačně projeví ↑TK**
    - k ↑R dochází kvůli nadměrnému průtoku tkáněmi, což vyvolá **tkáňovou autoregulační odpověď**
    - tedy chronické zvětšení objemu o 2–3% vede po zahájení tkáňové autoregulační odpovědi k ↑TK o **30 – 50%**
    - **podrobnější příčiny ↑R:**
        a) cévy hypertoniků jsou **zvýšeně citlivé** na **vazokonstriktory** a méně citlivé na vazodilatátory
        b) **hypertrofie** svaloviny cév provází **zúžení jejich lumen**
        c) dochází k prořídnutí sítě mikrocév – pozorujeme to například na sítnici (ale i jinde)

Hypertrofická remodelace srdce

- v srdci se pod vlivem chronicky zvýšeného tlaku rozvíjí hypertrofie — **cor hypertonicum**
- **hypertenze zvyšuje smykové tření** → to vede k endoteliální dysfunkci a k následkům:
    a) **stěny velkých cév ztrácejí pružnost** (kvůli proliferaci a hypertrofii a kvůli ukládání kolagenu a vaziva)
    b) **malé cévy** zprvu přeskupí vlákna hladké svaloviny, ale později i ony podlehnou **hypertrofické remodelaci**
    c) **sníží se hustota sítě mikrocév**
- dochází k postupné transformaci z počáteční hyperkinetické cirkulace (s nízkým odporem) k **cirkulaci se zvýšeným periferním odporem (s vysokým R)**
- ↑R pozorujeme u **každé chronické hypertenze**, ale **u volumového typu chronické hypertenze je ↑R následkem čili sekundární změnou ↑TK — ↑R zde tedy nechápeme jako příčinu hypertenze**
- zprvu jsou změny reverzibilní, postupem času jsou stále méně vratné

Charakteristika rozvinuté volumové hypertenze

- SV se navrací k normě, neboť se zvýšením R klesá žilní návrat — dlouhodobě zvýšený SV by zatěžoval srdce
- objem krve se rovněž téměř vrací k normě
- přetrvává ↑TK
- přetrvává ↑R

Vývoj patologických změn v ledvinách při objemové hypertenzi

- **glomerulární hypertenze + hyperfiltrace (↑GF)** — vyšší smykové tření + vyšší pnutí kapilár + vyšší objem filtrátu s vyšším množstvím proteinů → dochází tak k **poškození ledvinných kapilár** → to vede k:
    4. k aktivaci **mesangiálních buněk** se schopností fagocytózy a navíc jsou schopny se stáhnout (kontrahovat)
    5. ke zvýšené produkci cytokinů a růstových faktorů → postupně se rozvíjí **arterioskleróza** a **glomeruloskleróza** → postupně ↓GF (glomerulární filtrace)
- glomeruloskleróza **vyvolaná hypertenzí** je **2. nejčastější** příčina chronického selhání ledvin
    - **1. nejčastější** příčina chronického selhání ledvin je **diabetická nefropatie**

Příčiny objemového typu hypertenze

I. Primární příčiny

1. **primární hyperaldosteronismus (Connův syndrom)**
    - nadbytek mineralokortikoidů → zadržení Na^+ a vody v těle → nárůst plnícího tlaku → nárůst žilního návratu → ↑SV
    - výsledkem je změna sklonu funkční renální křivky a vysoká citlivost na množství soli přivedeného potravou
    - cílem tohoto sklonu je ustálení nové rovnováhy a zajištění normální hladiny Na^+, přestože je vylučováno víc aldosteronu
    - bude **↓K^+** → **hypokalémie** — povede k poruše koncentrační schopnosti tubulů → polyurie, polydypsie
2. **hypersekrece glukokortikoidů (Cuschingův syndrom)**
3. **hypersekrece angiotenzinu II**
4. **hypersekrece ADH, SIADH (Syndrome of Inappropriate ADH secretion)**
    - nadprodukce ADH → zvýšená resorpce vody → **v moči** bude vysoká koncentrace Na^+ → hyponatrémie → křeče, kóma
5. **hypersekrece katecholaminů (u feochromocytomu)**

- všechno to jsou Na anebo vodu šetřící hormony a vedou ke stejnému mechanizmu, tedy k fenoménu úniku — projevem je pak systémová arteriální hypertenze.

6. **kongenitální adrenální hyperplazie**
    - hypertenze vzniká, protože je blokován enzym tvořící kortizol a tak se zvýšeně uplatňuje syntéza mineralokortikoidů (ale to je jen u 10%, zbylých 90% je snížená syntéza gluko- i mineralokortikoidů)

Primární sůl senzitivní hypertenze

- osoby, které reagují na dlouhodobou změnu příjmu NaCl změnou systémového arteriálního tlaku, jsou tzv. **osoby sůl-senzitivní**

II. Sekundární příčiny — **viz otázku 71**

Základy terapie objemového typu hypertenze

- **diuretika** — ↓objem → ↓žilní návrat → ↓SV → ↓TK
- expanze tekutin u tohoto typu hypertenze **inhibuje RAA**, proto **v časných fázích nepomůžou inhibitory ACE anebo inhibitory receptoru pro angiotenzin II**, ale v dalším vývoji, kdy už jsou poškozeny cévy a glomeruly, tento typ terapie může mít význam

Klinické projevy chronické hypertenze

1. **Chronicky ↑MAP**
2. **Chronicky ↑R**
3. **Norm. nebo mírně ↑SV**

A) Remodelace cév

- postiženy jsou malé (**mikroangiopatie**) i velké cévy (**makroangiopatie**)

1. **Mikroangiopatie** — ztluštění stěny, tvorba **aterosklerotických plátů**
   - zprvu přeskupují vlákna hladké svaloviny, později podlehnou **hypertrofické remodelaci**
2. **Makroangiopatie** — vede ke **glomerulosklerózе** → **sehání ledvin; retinopatie**
   - stěny velkých arterií ztrácejí pružnost kvůli:
     - **a)** ukládání kolagenu a vaziva
     - **b)** proliferaci a hypertrofii stěny
   - remodelace zahrnuje intimu, mediu i adventicii (tzv. všechny vrstvy)

B) Remodelace mikrocirkulace

1. **fáze (funknční a reverzibilní)** — dochází pouze z uzavření těchto cévy — jsou přítomny ale nejsou perfundovány
2. **fáze (anatomická a ireverzibilní)** — charakteristická anatomickým snížením hustoty mikrocirkulace (je jich zkrátka míň) → **nakonec způsobuje chronické ↑R v ostatních cévách**

- **obecně remodelace cév vede ke glomerulární skleróze → selhání ledvin**
- **CAVE arteriální hypertenze je rizikový faktor pro vznik endotelové dysfunkce — souvislost s aterosklerózou**

C) Poškození parenchymů orgánů

1. **srdce** — hypertrofie LK **(cor hypertonicum)**, významné riziko **ICHS, EKG — deviace osy doleva**
2. **ledviny** — vlivem mikroangiopatie dochází ke **glomerulární nefropatii (nefroskleróze)** → proteinurie
   - ukazatel poškození ledvin — **↑plazmatického kreatininu** (muži >130 μmol/l, ženy >124 μmol/l)
   - glomeruloskleróza kvůli arteriální hypertenzi je 2. nejčastější příčina chronického selhání ledvin (1. nejčastější příčina je glomeruloskleróza při diabetické nefropatii)
3. **mozek** — mikroangiopatie a ateroskleróza vedou k **CMP**, **retinopatii**

Hypertenzní krize

= **náhlý výrazný vzestup diastolického tlaku (často nad 130 – 140mmHg)**

- může nastat i při méně rozvinuté chronické hypertenzi
- komplikace:

1. **selhání LK**
2. **disekce aorty**
3. **hypertenzní encefalopatie** → vysoký tlak vede k úniku tekutiny do intersticia → **edém mozku a intrakraniální hypertenze**
4. **akutní selhání ledvin (ASL)**

71 — Sekundární arteriální hypertenze

PATOFYZIOLOGIE. PŘÍKLADY.

Arteriální hypertenze

= stav zvýšení krevního tlaku nad 140/90 při opakovaném měření (minimálně 2 různé návštěvy)

- podle příčiny (podle toho, jestli ji známe) se klinicky dělí na primární (esenciální) a sekundární hypertenzi
  - v **95**% případů není známá příčina ani patogeneze systémové arteriální hypertenze — tj. **primární hypertenze**
    - může být potvrzena pouze po vyloučení sekundárních forem hypertenze (diagnóza per exlusionem)
  - ve zbylých 5% jsou příčiny známy a hypertenze se tak stává symptomem nějakého jiného onemocnění — tj. sekundární hypertenze

Sekundární hypertenze

= různorodá skupina onemocnění, u kterých se na zvýšení krevního tlaku podílí hyperkinetická (hyperdynamická) cirkulace, zvýšení periferního odporu nebo oba mechanismy

- je častější v mladším věku
- příčina hypertenze je známa a může mít původ:
  1. **renální nebo renovaskulární (akutní či chronická glomerulonefritida apod.)**
  2. **hormonální (feochromocytom, Cushingův syndrom, hypertyreóza…)**
  3. **mechanický (koarktace aorty, A-V píštěl)**
  4. **gestační (těhotenská gestóza, preeklampsie, eklampsie)**
  5. **medikamentózaní (sympatomimetika, glukokortikoidy, p.o. antikoncepce)**
  6. **neurologický (mozková apoplexie atd.)**
- o sekudnární hypertenzi uvažujeme v případě:
  a) hypertenze rezistentní na léčbu
  b) manifestace v mladém věku
  c) náhlého zhoršení
  d) náhlého začátku těžké hypertenze
  e) typických klinických a laboratorních známek
- důležitá je skutečnost, že se některé příčiny mohou vyskytovat současně (například primární hyperaldosteronismus a syndrom spánkové apnoe)

1. Renální hypertenze

= jedná se o ty hypertenze, které vznikly z důvodu **onemocnění renálního parenchymu** nebo kvůli **sníženému průtoku krve** ledvinou

- čím je ztráta renální fce větší, tím je hypertenze těžší
- etiologicky jsou za vznik hypertenze zodpovědné 2 faktory:
  1. **regionální snížení průtoku krve s následnou aktivací RAAS**
  2. **snížení schopnosti vylučovat tekutiny a Na^+ — nastává retence Na^+ a tekutin**

1.1. Renovaskulární hypertenze

- **je nejčastější forma sekundární hypertenze**
- příčiny — vrozené nebo získané zúžení renálních tepen
  - **A) vrozené — nejčastěji fibromuskulární dysplazie medie**
  - **B) získané — ateroskleróza, trombóza, embolie, útlak nádorem**

Patogeneze

- **↓PP** za stenózou vede k **aktivaci RAA** → AT II způsobí ↑R cév a vyplavení aldosteronu → AT II + aldosteron zvyšují resorpci Na^+ a vody → hypervolemie → **↑SV**
- v podstatě jde o **vazokonstrikční** (event. **smíšený**) **typ hypertenze** (1K1C, 2K1C)
- zprvu se jedná o odporovou hypertenzi, která se po zvýšení objemu stává i objemovou

1.2. Renální parenchymová hypertenze

- nejčastější příčiny — **chronická glomerulonefritida, diabetická nefropatie, hypertenzní nefroskleróza**

Patogeneze

- v podstatě **objemový typ** hypertenze v důsledku porušené filtrace a tedy zadržování vody a iontů v těle

2. Hormonální hypertenze

2.1. Feochromocytom

= vzácný nádor dřeně nadledvin (nebo extraadrenálních sympatických ganglií) vyznačující se **nadprodukcí katecholaminů**

Patogeneze

- **katecholaminy přes α_1 receptor stimulují vazokonstrikci** (tedy **↑R**) + **přes B_1 receptor** působí pozitivně inotropně a chronotropně (tedy **↑SV**)
- feochromocytom způsobuje většinou **záchvatovitou hypertenzi**, protože katecholaminy uvolňovány nárazově — TK může dosáhnout až 300/150 mmHg **(maligní hypertenze)**
- **příznaky —** bolest hlavy, silné pocení, nevolnost, zvracení, poruchy zraku, břišní koliky…

2.2. Primární hyperaldosteronismus (Connův syndrom)

- způsobuje **objemový typ hypertenze** z důvodu nadprodukce aldosteronu (například nádorem v kůře nadledvin)

2.3. Hyperkortizolismus (Cushingův syndrom)

- způsobuje **objemový typ hypertenze** — kortizol působí v ledvinách stejně jako aldosteron, protože nadbytek kortizolu nejsou ledviny schopné přeměnit na neaktivní kortizon

2.4. Hypertyreóza

- hormony štítné žlázy **potencují** (zesilují) **účinky katecholaminů na srdce (↑SV)** + v ledvinách **stimulují sekreci reninu (→ RAA → ↑R)**

2.5. Hyperinzulinemie

- nejčastěji u DM či u metabolického syndromu
- jedná se o **objemový typ hypertenze**
- nadprodukce inzulinu stimuluje **retenci Na^+ + je zvýšená aktivace SNS**
- hyperglykémie vede k **diabetické nefropatii → selhání ledvin**
  + taky je snížena sekrece ANP

2.6. Adrenogenitální syndrom

= **mutace genu pro 11-β- a 17-α- hydroxylázu** — tj. enzymy nezbytné pro tvorbu kortizolu, výsledkem je **nadprodukce mineralokortikoidů (kortizolu)** → patogeneze prostřednictvím nadměrné **retence Na^+ a vody** (tzn. stejně jako aldosteron)

3. Mechanická hypertenze

3.1. Koarktace aorty

- jednak **nastává hypertenze před zúžením**, tedy v oblasti karotid a aa. subclaviae (v kontrastu se slabým pulzem na a. femoralis), jednak se **uplatňuje i snížená perfuze ledvin,** a tedy **<u>vazokonstrikční typ hypertenze</u>** (1K1C)

3.2. A-V píštěle

= zkraty mezi tepenným a žilním řečištěm

- vedou k **↑R periferně od tepny ochuzené o krev**, která přešla A-V píštělí
- A-V píštěl navíc vede ke **zvýšenému objemu žilního řečiště,** a to přes zvýšený žilní návrat podporuje **↑SV**

4. Gestační hypertenze

4.1. Těhotenská gestóza

- vzniká ve 3. trimestru gravidity u cca 10% těhotných, je častější u žen s obezitou

Patogeneze

- placentární řečiště představuje **nízkoodporové řečiště** — tím je snížen periferní odpor → na to **reaguje organismus matky aktivací ↑SNS a ↑RAA** → ↑SV, ↑R, ↑retence Na^+ a vody
- cévy placenty jsou rezistentnější na účinky angiotenzinu II (ne taková vazokonstrikce)
- za patologické je považováno ↑TK o 30/15mmHg

4.2. Preeklampsie

= je definována jako **trias příznaků**:

1. **hypertenze**
2. **edémy**
3. **proteinurie**

- objevuje se po 20. týdnu těhotenství
- etiopatogeneze není zcela objasněna
- patogeneze — dochází k systémovému zánětu, glomerulopatii, endoteliální dysfunkci a metabolickým změnám, které mají za následek abnormální adaptaci matky na plod
- laboratoř — **↑uráty > 320 μmol/l**, ↑Hb, ↑hematokrit, ↑jaterní enzymy

4.3. Eklampsie

= příznaky preeklapsie + **tonicko-klonické křeče** a stavy **bezvědomí matky**

5. Medikamentózní hypertenze

5.1. Orální antikoncepce

- estrogen má **mineralokortikoidní účinky** + **stimuluje RAAs**

5.2. Cyklosporin A

- imunosupresivně působící látka, která je používána v transplantační medicíně a při léčbě autoimunitních onemocnění
- hypertenzi způsobuje pravděpodobně svými toxickými účinky na ledviny

72 — Akutní selhání cirkulace

ZÁKLADNÍ KLASIFIKACE (SYNKOPA, ŠOK, NÁHLÁ SMRT), PATOFYZIOLOGICKÉ MECHANISMY, PŘÍKLADY

Akutní srdeční selhání (ASS)

= náhlý stav, kdy srdce není schopno plnit svou funkci čerpadla, a tím zajistit patřičnou perfuzi tkání

- srdeční selhání charakterizuje:
  1. **↓SV — tedy snížené množství krve je vháněno do aorty a/nebo a. pulmonalis**
     - důsledkem může být ↓TK v tepnách
  2. **hromadění krve před LK nebo PK**
     - důsledkem je ↑TK v žilách
- důsledky nedostatečné perfuze:
  1. **nedostatečná dodávka O_2**
  2. **nedostatečné zásobení živinami a regulačními faktory**
  3. **nedostatečné odvádění tkáňových metabolitů (které se chovají dysregulačně)**
- příčiny srdečního selhání:
  1. **snížení srdeční kontraktility → ↓SV**
     a) ztráta nebo dysfunkce kardiomyocytů (například ICHS — nekróza buněk, toxiny)
     b) fibróza myokardu (například jizva po AIM)
     c) nahromadění metabolitů (amyloidu)
     d) acidóza
  2. **nadměrný afterload (nadměrné tlakové zatížení srdce)**
     a) masivní embolie do a. pulmonalis
     b) stenóza či koarktace aorty, stenóza plicnice
     c) akutní hypertenzní krize
  3. **nadměrný preload (nadměrné objemové zatížení srdce)**
     a) insuficience jakékoliv chlopně
     b) hyperkinetická cirulace (anémie, hypertyreóza, gravidita, hypoxie, A-V píštěle, beriberi
     c) ruptura mezikomorového septa
     d) ruptura břišní aorty do VCI
     e) nepřiměřená infuce (příliš rychlá, infuze u renálního selhání)
  4. **snížení luzitropie (zvýšená tuhost nebo snížená poddajnost komory)**
     a) srdeční tamponáda
     b) perikarditida
     c) endokardiální fibróza
  5. **na podkladě srdeční rytmie (porucha elektrických dějů)**
     a) extrémní bradykardie — sinusová bradykardie či AV bloky vyšších stupňů
     b) extrémní tachykardie — supraventrikulární či komorová tachykardie, flutter či fibrilace síní nebo komor
  6. **kardiomyopatie**

1. **Snížení kontraktility a poddajnosti** — viz obr.

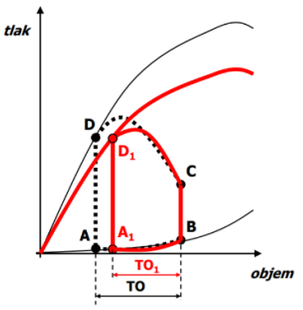

   a) ztráta nebo dysfunkce kardiomyocytů (například ICHS — nekróza buněk, toxiny)
   b) fibróza myokardu (například jizva po AIM)
   c) nahromadění metabolitů (amyloidu)
   d) acidóza

2. **Nadměrný afterload** — viz obr.

- **afterload (dotížení)** je odpor (tlakové zatížení), který musí komory překonat, aby mohly vypudit krev — je to hodnota tlaku v komoře, při níž se otevírají semilunární chlopně (aortální či pulmonální)
  - PK může vyvinout maximální tlak 40–100 mm Hg (normálně 15–30 mm Hg)
  - LK může vyvinout maximální tlak až 300 mm Hg (normálně 100–140 mm Hg)
- příčinou zvýšení afterloadu je ↑**R** či **zúžení otvoru** (přes který komora vypuzuje krev)
- pokud hodnota afterloadu je větší než maximální dosažitelná hodnota tlaku v PK či v LK, bude tepový objem 0 ml a ejekční frakce (TO/EDV) taky 0 ml → **cirkulace krve se tedy zastaví** — reziduální objem bude vyšší (pokud byl tepový objem 0 ml, tak bude vyšší o ten objem, co natekl v poslední diastole) → při další diastole přiteče určitý (menší – kvůli vyššímu tlaku v komoře) objem krve → zvýší se EDV a na podkladě Frank-Starlingova zákona bude kontrakce silnější + snížením předchozího tepového objemu klesne TK a aktivuje se SNS → následný tepový objem tedy **vzroste**

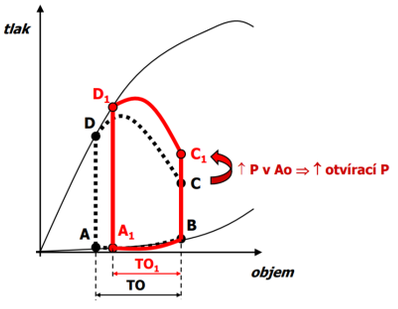

- při chronicky ↑afterloadu se komora adaptuje **hypertrofií** (zvýšené tlakové zatížení vede k hypertrofii a zvýšené objemové zatížení vede k dilataci!) — ta ale způsobí zvýšení nitrokomorového tlaku během diastoly, protože **zmenšuje dutinu komory** a u LK se to může přenášet do LS a do postkapilárního plicního řečiště → **postkapilární plicní hypertenze**, **překrvení plic** až **edém** (**cor hypertonicum**) → časem však dochází k **excentrické hypertrofii s dilatací** (což je fajn pro plíce z hlediska jejich hypertenze, která ustoupí, ale zase se snižuje ejekční frakce, tj. poměr TO/EDV)
- následkem náhlého ↑afterloadu může dojít k **akutní dilataci komory**, což může od sebe oddálit aktinová a myozinová vlákna nebo je úplně rozpojit a tak se **sekundárně poškodí kontraktilita myokardu + pokud se příliš dilatují, kontraktilní aparát selže** (dle Frank-Starlingova zákona, kdy je síla stahu dána počátečnímu protažení (délce) sarkomer kardiomyocytů)
- u regurgitace mitrální či trikuspidální chlopně může dojít obdobně k **akutní dilataci síní**

3. **Nadměrný preload**

- **preload (předtížení)** je napětí myokardu před kontrakcí — závisí na EDV (tím pádem na žilním návratu)
- **k nadměrnému preloadu** dochází při **hyperkinetické cirkulaci, insuficiencích chlopní, nepřiměřenou infúzí**
- komora má zvětšený objem → přiteče do ní větší volum krve → **zvýší to napětí ve stěně myokardu → zvyšuje se kontraktilita → zvýšené nároky na O_2**
- zvýšené napětí ve stěně stimuluje sekreci:
  ANP (ze síní) a **BNP** (z komor) → **natriuréza** + **vazodilatace** (↓R)
- **hladina BNP** koreluje se stupněm srdečního selhání
  (přesněji v plazmě stanovujeme N-terminální konec proBNP)

4. **Zvýšení luzitropie** — viz obr.

- je charakteristická sníženou diastolickou relaxací

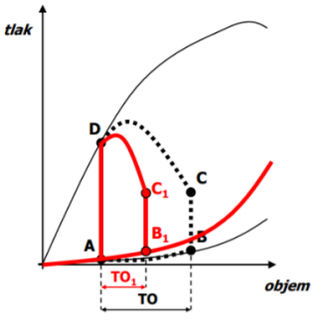

Základní klasifikace SS

- podle rozvoje a trvání:

A. Akutní SS

- **rychlý rozvoj** příznaků až do bodu, kdy je nutná intravenózní terapie
- většinou mají **příznaky objemového přetížení** (dyspnoe, zvýšená náplň krčních žil)
- většinou již **zvýšené kardiomarkery (BNP)** + kardiomarkery postižení srdce (**cTnT, CK-MB**)

B. Chronické SS

- vzniká například z důvodu **hypertenze, kardiomyopatií, ICHS, chronického cor pulmonale** (chronických mikroembolií či vlivem chronického plicního onemocnění)
- rozvíjí se postupně, takže dochází k **remodelaci srdce** + stav doprovází **retence Na^+** a **vody** (RAA), projevy **venostázy**, **diastolická dysfunkce**

- podle toho, která část srdce je postižena — viz otázky 79, 80

1. Pravostranné SS

2. Levostranné SS

- tyto se vyskytují spolu:

A. SS dopředu

- charakteristické snížením **tepového objemu** a **ejekční frakce** (což je spjato se zvýšením end systolic volume) — tzn. ↓TO → ↓EF (=TO/EDV)
- vede to k ↓SV, a tedy k ↓TK → **hypoperfuze a dysfunkce orgánů**
- příčina často ICHS → **snížení kontraktility**

B. SS dozadu

- charakteristické zvýšením objemu, potažmo nitrokomorového tlaku během diastoly = **zvýšení preloadu** → to se bude propagovat do síní → to se bude propagovat do žilního řečiště — tj. **<u>městnání krve</u>**
  - **v plicích** — překrvení až edém plic + snížení poddajnosti vedoucí k dušnosti
  - **v žilách systémového oběhu** — orgány jsou sice překrveny, ale žilní krví, a ta je chudá na O_2, proto trpí hypoxií; + hepatomegalie i splenomegalie, zvýšená náplň krčních žil, otoky a zprvu perimaleolární, ascites
- **TO** může být normální (Starlingův mechanismus), ale **EF je snížena (↓EDV)**

- podle

1. Systolické SS

= neschopnost srdce udržet TO → budeme pozorovat **↓EF (TO/EDV)**

- **norm. TO je asi 80 ml, norm. EDV je asi 130 ml, norm. EF = 62%**

2. Diastolické SS

= = neschopnost srdce naplnit se v diastole
- budeme pozorovat **normální** až zvýšenou **ejekční frakci**

- podle

A. Se sníženým MSV

B. Se zvýšeným MSV

- **hyperkinetická cirkulace** — u anémie, hyperthyreosy, gravidity, hypoxie, A-V píštělí, beri-beri

Synkopa

= **kvantitativní porucha vědomí** na podkladě **globální mozkové hypoperfuze**

- má **náhlý nástup**, ale také krátké trvání (trvá nejdéle několik minut), a tedy **rychlou spontánní úpravu**
- bezprostředně před synkopou se mohou objevit příznaky jako **závrať, nausea, slabost, pocení, zatmění před očima, zvýšené slinění, nucení na močení, defekace**
- synkopu provází slabý pulz a ztráta svalového tonu → pád
- na rozdíl od kolapsu se může dostavit i **vleže**, na rozdíl od epileptického záchvatu je postižený **bledý**

Klasifikace synkop

1. Hypovolemická synkopa

- vzniká při nedostatečném žilním návratu způsobeném **snížením objemu krve**
- může se manifestovat po změně polohy, po fyzickém výkonu, při vzrušení apod.

2. Normovolemická synkopa

2.1. Distribuční synkopa

- vzniká při sníženém žilním návratu za současného **normálního objemu krve**

2.1.1. Ortostatická

- často spojená s **ortostatickou hypotenzí**
- jedná se o ↓TK (při nedostatečné vazkonstrikci) po náhlé změně polohy (z lehu či ze sedu do stoje) — vlivem gravitace totiž dochází k náhlému hromadění krve v DKK (stav zhoršují varixy)
- objevuje se zejména u starších lidí, u lidí užívající antihypertenziva, u dlouhodobě imobilizovaných P, u alkoholiků (periferní vazodilatace po požití alkoholu)
- je zhoršena při hypovolémii, hypoxii (kvůli anémii, respirační chorobě, vysoké nadmořské výšce)

2.1.2. Vazodepresorická (neurovaskulární, vazovagální)

- je nepříjemný emoční zážitek, dlouhodobé stání (zejména v horku, ve vydýchané místnosti) nebo náročný fyzický výkon
- dochází k **náhlé ztrátě SNS tonu** → náhlá ↓R cév → dramatický ↓TK i ↓žilní návrat
- **vazovagální synkopa** je vyhrazený termín pro synkopu způsobenou **stimulací n. X**, vyvolanou **neadekvátním** nebo **bolestivým drážděním v oblasti bronchů, horních cest dýchacích, hltanu, jícnu, pleury či peritonea** (napři i instrumentálně při bronchoskopii)
- zvýšená aktivita n. X způsobuje **přechodnou bradykardii, AV blokádu** či **až úplnou zástavu srdce**

2.1.3. Syndrom karotického sinu

- u osob se **zvýšenou citlivostí karotického sinu** způsobí **mírný vnější tlak** na sinus caroticus **nadměrnou redukci SNS** → povede ke ↓R (vazodilataci) → **↓TK**
- TF nemusí nutně klesat, ale může se stát, že převládne aktivita n. X což způsobí i **přechodnou bradykardii, AV blokádu**
- vyvolávající faktory — kravaty, límeček košile, pohyby hlavou, objímání

2.1.4. Postprandiální, mikční, tussigenní

- jedná se o situační synkopy — typ vagovagální synkopy
- podráždění periferních vagových receptorů → vede reflexně k centrálně podmíněnému zvýšení aktivity vagových eferentních vláken, a tím ke kardiovaskulární odpovědi (**bradykardie, vazodilatace**)
- mikční synkopa — postihuje zejména muže močící v noci ve stoje (v noci nižší TK, ve stoje nižší TK, močení vyšší aktivita PSNS)

2.2. Kardiální synkopa

- jsou spjaty s **poruchou srdečního rytmu**
  - **a) při bradyarytmiích** (poruchy SA uzlu, AV blokády II.–III. stupně, Adam-Stokesův syndrom, prodloužený QT interval)
  - **b) při tachyarytmiích** (paroxyzmální, supraventrikulární nebo komorová tachyarytmie)
- jsou spjaty s **morfologickou překážkou v srdci** či **plicním oběhu — kardiální obstrukční synkopy**
  1. **stenóza odstupu aorty, plicnice**
  2. **prekapilární plicní hypertenze** (manifestace ponámahová)
  3. **embolie**
  4. **myxom LS**
- jsou spjaty s **omezením plnění srdce**
  5. **tamponáda srdeční**
  6. **perikarditida**

2.3. Obturační synkopa (periferní, nekardiální)

- vznikají na podkladě **dočasného přerušení proudu krve** směřujícího k srdci anebo ze srdce do mozku — tzn. překážka plnění PK, LK nebo překážka mezi srdcem a mozkem

1. **hemodynamicky významná ateroskleróza a. carotis** — vede k syndromu karotického sinu
2. **hemodynamicky významná ateroskleróza a. vertebralis** — synkopa při záklonu hlavy
3. **situační synkopy** — defekační, tusigenní, při Valsalvově manévrů (manévr, kdy zadržíš dech a tlačíš jako při defekaci – pomáhá to lidem s arytmiemi či se zalehlýma ušima) — vlivem ↑ nitrohrudního nebo nitroabdominálního tlaku se může VCI stlačit natolik, že dojde k omezení žilního návratu → ↓SV

Zlodějský syndrom (subclavian steal syndrome)

- **č**ástečná **obstrukce a. subclavia** (či truncus brachiocephalicus) před odstupem a. vertebralis (například aterosklerotickým plátem) může vést k tomu, že při zvýšené fyzické námaze (kdy musí být HK dostatečně perfundována) se obrátí tok z a. vertebralis, což vede k náhlému odčerpání krve z Willisova okruhu a tím k **synkopě (viz obr.)**

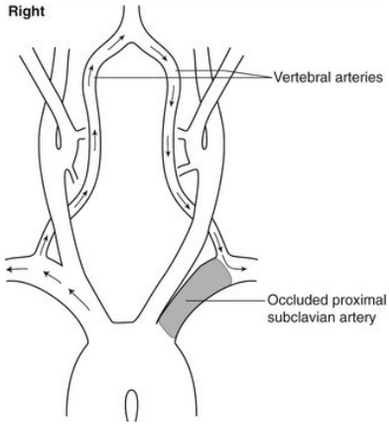

3. Idiopatická synkopa (10%)

Cirkulační šok — více viz další otázka

Klasifikace

1. **Hypovolemický šok**
   - **1.1. Šok ze ztrát krve**
     - **1.1.1. Z vnějších ztrát krve**
     - **1.1.2. Z vnitřních ztrát krve**
   - **1.2. Šok ze ztrát plazmy a tekutin**
     - **1.2.1. Cestou GIT, ledvin nebo kůže**
     - **1.2.2. Ztráty tekutin do třetího prostoru**
2. **Normovolemický šok**
   - **2.1. Distribuční šok**
     - **2.1.1. Anafylaktický šok**
     - **2.1.2. Toxemický šok**
     - **2.1.3. SIRS**
     - **2.1.4. Septický šok**
     - **2.1.5. Neurogenní šok**
     - **2.1.6. Spinal shock**
     - **2.1.7. Šok z endokrinních příčin**
   - **2.2. Kardiální šok**
   - **2.3. Obstrukční šok**
     - **2.3.1. Pokles plnění PK**
     - **2.3.2. Pokles plnění LK**

Náhlá smrt

- přichází bez předchozích známek nemoci a dostavuje se do 1-2 h po objevení prvních příznaků
- **nastává z vnitřních příčin**
- náhlá smrt způsobená iatrogenně je na pomezí mezi vnějšími a vnitřními příčinami (například zástava srdce při gastroskopii)

Etiologie

1. **srdeční arytmie (90%)** — fibrilace komor na podkladě ischemie
2. **náhlá asystolie (10%)**
3. **elektromechanická disociace** (srdce vykazuje elektrickou aktivitu, ale ta není provázena kontrakcemi)
4. **následky ICHS, chlopenních vad, kardiomyopatií, plicní embolie, poruch vedení rytmu**

Náhlá smrt při sportu

- vzniká nejčastěji na podkladě nepoznané anebo podceněné chlopenní vady, obstrukční či dilatační kardiomyopatie, na podkladě anomálií odstupů a průběhu koronárních arterií, nediagnostikovanou myokarditidou, aneuryzmatem, náhlou disekcí aorty
- náhlé zvýšení preloadu při rozsáhlé vazokonstrikci, náhlé zvýšení afterloadu při rozsáhlé periferní arteriolokonstrikci
- náhlé podráždění sinus caroticus → útlum SNS
- trigeminovagální reflex vyvolaný působením chladu na tváři

73 — Patofyziologie cirkulačního šoku

ETIOLOGIE, PATOGENEZE, MECHANISMY, KOMPENZACE.

Cirkulační šok

= akutní a déletrvající pokles efektivního krevního zásobení tkání

- trvá desítky minut až desítky hodin
- provázen vystupňovaným rozvojem kompenzačních mechanismů a hlubokým postižením tkáňového metabolismu a funckí orgánů

Klasifikace

1. Hypovolemický šok

1.1. Šok ze ztrát krve

1.1.1. Z vnějších ztrát krve

1.1.2. Z vnitřních ztrát krve

1.1.3. Traumatický šok, šok vyvolaný bolestí

1.2. Šok ze ztrát plazmy a tekutin

1.2.1. Cestou GIT — zvracení, průjmy

1.2.2. Cestou ledvin — vysoká diuréza (například osmotická), při polyurickém selhání ledvin, při selhání regulací (například endokrinní šok, po diureticích apod.)

1.2.3. Cestou kůže — pocení, popáleniny

1.2.4. Ztráty tekutin do třetího prostoru — přestup tekutiny do intersticia, do zhmožděných tkání, do břišní dutiny, hrudní dutiny, do střeva

2. Normovolemický šok

2.1. Distribuční šok

2.1.1. Anafylaktický šok

2.1.2. Toxemický šok

2.1.3. SIRS

2.1.4. Septický šok

2.1.5. Neurogenní šok

2.1.6. Spinal shock

2.1.7. Šok z endokrinních příčin

2.2. Kardiální šok — selhání srdce jako pumpy (↓SV)

2.3. Obstrukční šok

2.3.1. Pokles plnění PK

2.3.2. Pokles plnění LK

- ↓SV nelze považovat za obecnou podmínku klinické diagnózy šoku — hypovolemický, kardiální a obstrukční šok jsou šoky se ↓SV, naopak při distribučním šoku může být SV dokonce zvýšen
- distribuční šoky jsou v pokročilém stádiu doprovázeny hemokoncentrací z přestupu intravaskulární tekutiny do intersticia → edémy a ↓SV (nejsou tedy hypovolemické!)

Fáze šoku

1) Vratné (reverzibilní) stádium

A. Kompenzované stádium šoku

- působení původní příčiny a poplachové aktivace sympatiku, následně humorální faktory:
  1. **sympatikus**
  2. **RAA + ADH**
  3. **glukokortikoidy (kortizol)**
- **odpověď sympatiku začíná prakticky okamžitě** (akutní odpověď spouštějí baroreceptorové reflexy, bolest nebo psychické vlivy), podporuje ji vyplavení katecholaminů z dřeně nadledvin — **redistribuční reakce** (přerozdělení oběhu krve) — oběh se centralizuje, krev je usměrňována k srdci a mozku
  - **periferní vazokonstrikce** — arteriolokonstrikce, venokonstrikce
    - konstrikce arteriol vede k ↑R, a tím ↑TK, ale současně ↓žilní návrat; venokonstrikce a kontrakce záložních zásobáren krve v těle ↑žilní návrat (udržení dostatečného srdečního výdeje)
    - z arteriolokonstrikce trpí hypoperfuzí kůže, podkoží, splanchnická oblast a ledviny, které jsou méně zásobeny krví
  - **centrální pozitivní účinky na srdce** — inotropie (síla kontrakce), chronotropie (frekvence), dromotropie (rychlost vedení vzruchu), bathmotropie (dráždivost), lusitropie (rychlejší relaxace)
    - působení na srdce je vysoce účelové, ale **↑spotřeba O_2**
- **pokud poškození trvá déle, rozvíjí se odpověď ledvin → aktivace RAA**
  - **angiotenzin II** — konstrikce periferních arteriol a vén, stimulace reabsorpce vody a soli v ledvinách → udržení objemu a náplně cirkulace
  - odpověď angiotenzinu II se rozvíjí se zpožděním (asi po 10 min a plný účinek asi za 1 h), poté už je odpověď podporována zvýšeným uvolňováním **ADH** (vodou šetřící a vazokonstrikční účinky) + pocitem žízně
  - odpověď je zakončena uvolňováním **aldosteronu** (sekrece aldosternou je stimulována akutním zvýšením AG II v oběhu a snížením perfuze nadledvin), uvolňování v maximální míře potřebuje několik hodin
- **šok je jednou z nejtěžších forem akutního stresu** — stresové hormony zajišťují zdroje pro pokračování poplachové reakce; signály, které spouštějí sekreci ACTH, a tím aktivují stresovou osu, mohou být různorodé (mimo jiné zahrnují bolest i působení katecholaminů)
  - glukokortikoidy se ve stresové reakci uplatňují jak svými permisivními účinky (musí být přítomno malé množství pro průběh řady metabolických dějů — pro fungování katecholaminů) na působení katecholaminů, účinky metabolickými, tak pčinky mineralokortikoidními
  - spolu s katecholaminy jsou odpovědné za vznik inzulinové rezistence, která je součástí šokových stavů

B. Dekompenzované stádium šoku (progresivní šok)

- vedoucím příznakem je ↓TK — závažná až těžká hypotenze
  → hypoperfuze tkání — nejen na periferii, ale i v srdci a mozku → snižuje se srdeční rezerva, mohou se objevit poruchy vnímání a vědomí
- + výrazná tachykardie (↑HR), která může dosahovat i 170/min
- + studená spocená kůže, šedá barva nebo cyanóza
- + oligurie až anurie

2) Nevratné (ireverzibilní) stádium

- stadium šoku, kdy **TK a celý organismus nereaguje na zásahy odstraňující příčinu** cirkulačního šoku **nebo přirozené kompenzační mechanismy**

- další **↓TK kvůli „<u>násilné vazodilataci</u>"** — příčinou je selhání vaskulárního tonu a povolení vazokonstrikce, ke kterým dochází z několika důvodů:

    1. **vazomotorické centrum v hypoperfundovaném mozkovém kmeni přestává vysílat vazopresorické impulzy**

    2. **hladká svalovina vlákna arteriol jsou v hypoperfundovaných tkáních vystavena nedostatku O_2 a lokálním toxickým vlivům → nereagují na vazokonstrikční podněty**

- na periferii se v hypoperfundovaných tkáních rozvíjí anaerobní metabolismus (hromadí se laktát), z nedostatku ATP selhávají iontové pumpy a zanikají iontové gradienty na membránách (z buněk vystupují do intersticia K^+ ionty, do buněk vstupují Ca^{2+} a H^+ ionty), Ca^{2+} a H^+ spolu s dalšími faktory spouštějí procesy vedoucí k zániku buněk (autofagie, apoptóza, nekróza), aktivují se děje proteolýzy, lipolýzy a degradace NK, štěpením vznikají biologicky aktivní peptidové a lipodové produkty, které se hromadí ve tkáních, vznikají ROS — to všechno negativně ovlivňuje stav hladké svaloviny cév — **je alternována permeabilita kapilár**

- **jakmile dojde k povolení svěračů arteriol, přestává působit hlavní kompenzační mechanismus (centralizace oběhu)** — do kapilár v ischemizovaných tkáních opět vstupuje krev (zvětšení prostoru → dále ↓TK), krev se navíc ve tkáních setkává se všemi nahromaděnými složkami (ionty, degradační produkty), zároveň přestupuje porušnými kapilárními stěnami do intersticia, a tím se zahušťuje; krev, která nyní proteče tkáněmi a vrací se do oběhu, s sebou nese ionty a biologicky a imunologicky aktivní degradační produkty z ischemizovaných tkání, produkty se dostávají i do centrálních orgánů (srdce, mozek), které před nimi dosud alespoň zčásti chráněny → výsledkem může být tvorba mikrotrombů nebo stimulace zánětu, takže se může rozvinou DIC, SIRS, MODS

- v ireverzibilní fázi cirkulačního šoku dochází k rozvoji celé řady bludných kruhů (pozitivních bludných kruhů):

    1. **hypoxie a acidóza způsobí „násilnou vazodilataci" + působí negativně ino- a chronotropně na srdce (↓MSV → ↓TK) — z poškozených kapilár proniká do intersticia tekutina s bílkovinami → prohloubení hypovolemie a zhoršení cirkulačního šoku**

    2. **obnovení perfuze GIT a pankreatu „násilnou vazodilatací" → do cirkulace se dostávají metabolity s negativně inotropním účinkem (tzv. myokardiální depresorický faktor) → ↓SV a zhoršení cirkulačního šoku**

    3. **z poškozených tkání se dostává do cirkulace tkáňový faktor → vyvolá DIC → zhoršení cirkulačního šoku**

    4. **po obnovení perfuze „násilnou vazodilatací" zvýšená tvorba ROS (kvůli zvýšené expresi xantin-oxidázy) → poškození endotelu reaktivními kyslíkovými formami**

    5. **↓SV → proudení krve se zpomaluje → vznik trombóz → plicní embolie → další probloubení hypoxie → ↓↓SV → edém plic v důsledku selhávání LK → další prohlubení hypoxie**

- bludné kruhy jsou důvodem, proč ani terapeutické zásahy, které z velké části odstraňují příčinu (jako například doplnění krevního volumu) v ireverzibilní fázi nepomohou

Bludné kruhy

1. **bludný kruh**
   - snížení objemu krve → ↓TK → periferní vazokonstrikce → snížení rychlosti proudu krve → zvýšení viskozity krve → zvýšený proudový odpor → snížení rychlosti proudu krve až k úplné zástavě oběhu (stáza s fenoménem sludge)
   - následek — intravaskulární vznik shluků krevních elementů → urychlená tvorba mirkotrombů už na bázi poškozeného endotelu
   - kromě hypoxie poškozují endotel cirkulující cytokiny, ROS generovanými neutrofily a během reperfuze aktivace komplementu, navíc je zmenšená deformabilita erytrocytů v důsledku poškození membrán vyvolaného superoxidy — celý průběh končí sekvestrací (uložením krve do kapilárního řečiště až zástavou oběhu)
2. **bludný kruh**
   - porucha mikrocirkulace a zhoršování funkce myokardu → ↓MSV → ↓TK → snížený průtok krve koronárním oběhem (navzdory dilataci koronárních cév) → hypoxie až acidóza myokardu + současně nedostatek ATP → klesá srdeční výkon + o to více ↓MSV

Klinické monitorování cirkulačního šoku

- lze použít řadu neinvazivních vyšetření — stanovení HR, TK, diurézy a sledování celkové hmotnosti těla a stavu vědomí, měření KO, EKG, sledování DF, RTG
- invazivní vyšetření — měření SV termodiluční metodou, měření CVT pravé síně, měření tlaku v zaklínění plicnice, měření PCR
- laboratorní vyšetření — ABR, laktát, hematokrit, koncentrace bílkovin v plazmě, krevní plyny, urea, elektrolyty, perfuze jater

Patofyziologické základy terapie

- základem je znovuobnovení dodávky kyslíku tkáním, odstranění příčiny šoku
- všechno, co podáváme, dáváme i.v. → vazokonstrikce (i.m. neúčinné díky špatnému prokrvení!)
- zajišťujeme optimalizaci oběhu — hlavně životně důležitými orgány, snaha zajistit SV a TK, (podání objemové náhrady, dostatečný přívod tekutin, agresivní tekutinová resuscitace), vazoaktivní látky (katecholaminy)
- analgezie!
- dostatečná oxygenace (oxygenoterapie)
- stabilizace vnitřního prostředí (acidóza, ionty, uremie)
- u septických šoků ATB
- u kardiogenních šoků podpora inotropie myokardu, mechanická podpora oběhu

1. kruh: otoky

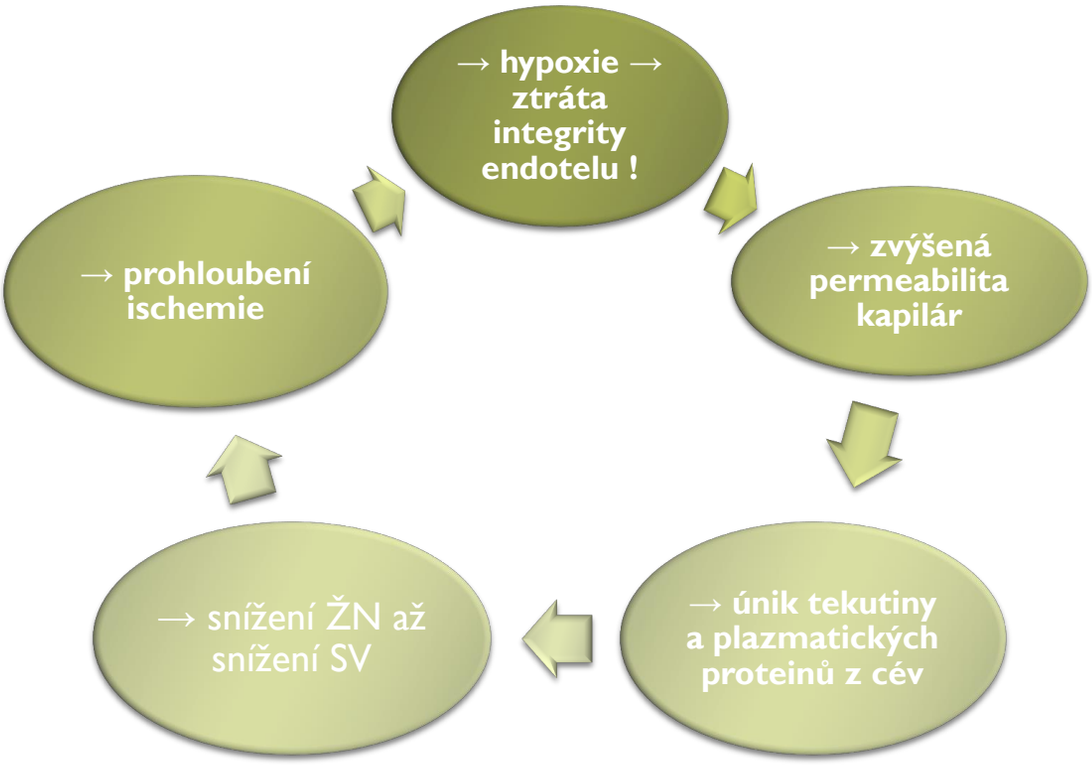

2. kruh: ↓ rychlost toku krve

Intravaskulární vznik shluků erytrocytů, leukocytů a trombocytů
→ **urychlená tvorba mikrotrombů**
už na bázi poškozeného endotelu

3. kruh: zhoršování funkce myokardu

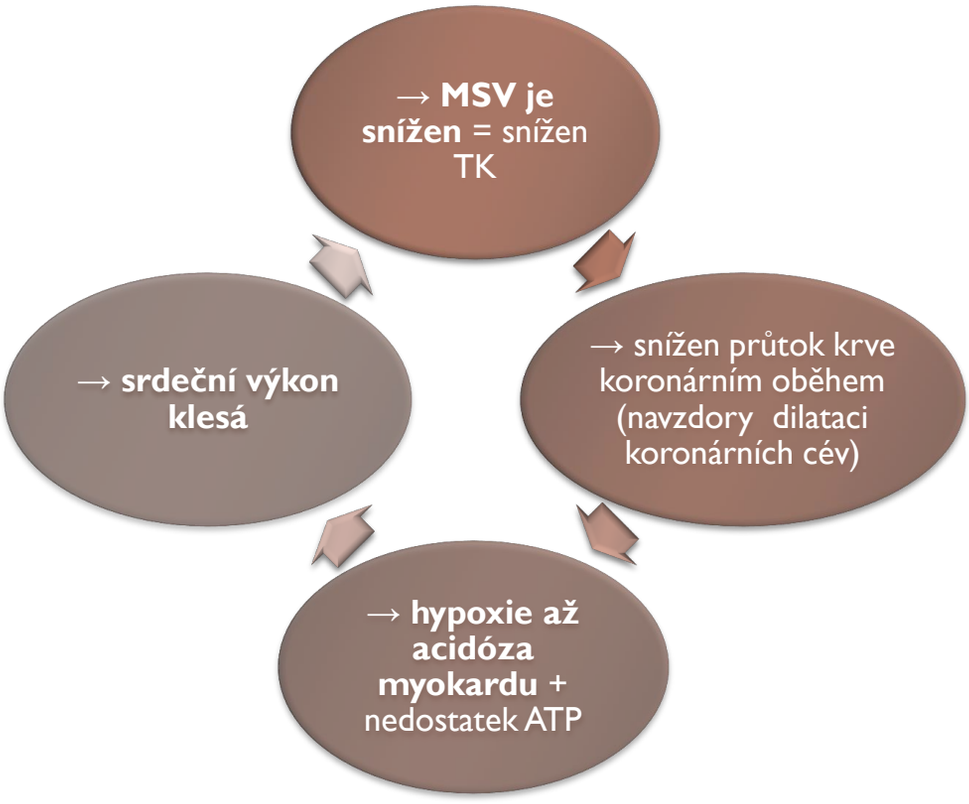

4. kruh: plicní edém

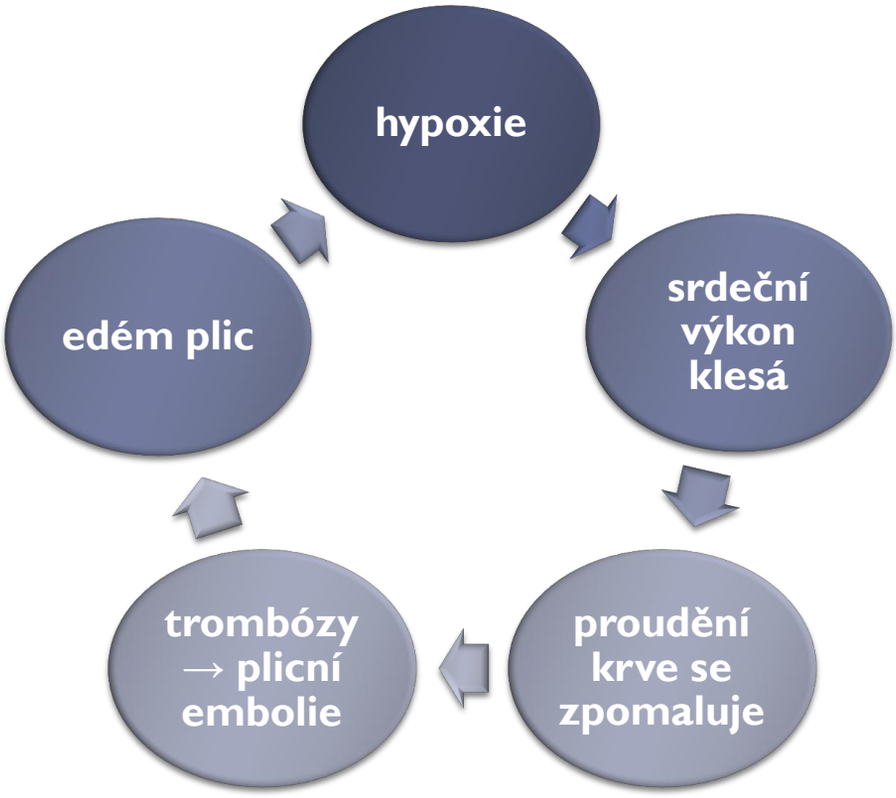

74 — Patofyziologie hypovolemického šoku

ETIOLOGIE, PATOGENEZE, MECHANISMY, KOMPENZACE.

Hypovolemický šok

= náhlá porucha perfuze orgánů a tkání, která vede k orgánovým změnám a ohrožuje pacienta na životě

- má původ v **relativním nebo absolutním nedostatku intravazální tekutiny** z různých příčin

Etiologie

1. **ztráty krve**
    1. zevní krvácení
    2. vnitřní krvácení
    3. krvácení do tkání
2. **ztráty plazmy**
    1. popáleniny
    2. střevem — těžké průjmy například u cholery
3. **ztráty vody a elektrolytů**
    1. kůží — pocení, popáleniny
    2. GIT —průjmy, protrahované zvracení, anastomózy, píštěle
    3. ledvinami (polyurické selhání ledvin, předávkování diuretiky
    4. ztráty do třetích prostorů — rozsáhlé otoky, ascites, hydrothorax…
    5. přídatné ztráty při hyperventilaci — například při horečce, při kompenzaci MAc
    6. nemožnost přijímat tekutiny

Patogeneze a mechanismy kompenzace

- **↓objem = ↓žilní návrat → snížené plnění srdce během diastoly → ↓preload → ↓MSV → ↓STK**
- na počátku šoku se **mohutně aktivuje sympato-adrenální systém → ↑PCR + ↑TK** — to působí proti poklesu DTK, a proto na počátku nemusíme pozorovat výrazné snížení DTK
    - z toho plyne, že zpočátku může být malá systolicko-diastolická amplituda (STK – DTK)
- **kritická hypoperfuze některých orgánů hrozí při poklesu MAP pod 60 mm Hg —** CAVE! to platí u normotenzního jedince, u hypertonika bude kritická hypoperfuze již při vyšším MAP

→ **následkem ↓TK se zvýší přestup tekutin z intersticia do cév**, což zajistí částečné doplnění krevního objemu (tomu napomáhá i konstrikce prekapilárních arteriol v kůži, GIT, pankreatu, slezině, ledvinách a játrech — tj. v orgánech, kde převažují α-adrenergní receptory)

→ následkem aktivace sympato-adrenálního systému je **↑TK**, **oligurie** (tu podporuje také vyplavení ADH)

Klinické příznaky

1. **tachykardie a hypotenze**
2. **studená akra a bledost**
3. **oligurie až anurie**
4. **laktátová MAc, event. i RAc**

Perfuze tkání

- zmenšení krevního objemu asi o 10% nebývá provázeno snížením TK a srdečního indexu (srdeční index = SV / plocha těla)
- **zmenšení krevního objemu o 20-30% je provázeno ↓SV → <u>centralizace oběhu</u>** — TK bývá ještě udrženo mohutnou vazokonstrikcí kůže a splanchnika (↑PCR), tj. orgánů s α-adrenergními receptory; naopak vyšší průtok krve je zachován v mozku, myokardu, nadledvinách, bránici a a. hepatica
- **perfuze plic**, která je dána SV, je zejména ve vzpřímené poloze **omezena na baze plic**, tedy ventilace hrotů se stává mrtvou — hrozí celková alveolární hypoventilace → k MAc se může přidat RAc

Důsledky hypoperfuze tkání

- hypoperfuze, resp. hypoxie **vede k zániku buněk**
- závažné je poškození endotelu, které povede k bludnému kruhu:
  - **poškození endotelu → ↑permeabilita → přestup plazmatických bílkovin do intersticia → ↑onkotický tlak v intersticiu → nedochází k doplňování krve z intersticia do cév, ale naopak mohou nastat větší ztráty tekutin → výrazné zhoršení hypovolemického šoku**
- patogeneze v případě ztrát plazmy či vody a iontů je částečně modifikována oproti hypovolemickému šoku ze ztrát krve, protože **dochází k hemokoncentraci** (projevem ↑hematokrit) → **↑viskozita → protrombogenní stav** → vznik mikrotrombů

Syndrom děravých kapilár

= stav, kdy je generalizovaná zvýšená permeabilita pro krevní plazmu → hypovolemie

- nejčastěji je způsoben **septickým šokem** čili systémovým zánětem, také u **popálenin** (je způsoben hlavně aktivací komplementu)
- je obtížný k terapii, protože volumoterapie většinou vede ke zvýšenému generalizovanému edému

75 — Patofyziologie septického šoku, MODS

VČETNĚ SEPSE

SIRS (syndrom systémové zánětlivé odpovědi)

= **generalizovaná akutní zánětlivá reakce**, která se rozšiřuje na celý organismus

- hlavní rozdíl mezi SIRS a normální zánětlivou odpovědí je ve **ztrátě její kontroly** — zánět při SIRS ztrácí svůj původní obranný význam a mění se v **delokalizovaný a deregulovaný autoagresivní proces**
- vede k **sekundární devastaci vzdálených orgánů**, které působením původní příčiny vůbec nemusely být postiženy
- k hlavním symptomům SIRS patří **horečka**, **tachykardie**, **tachypnoe**, **arteriální hypotenze**, **tkáňová hypoxie** a **acidoza**

Kritéria SIRS

- klinická diagnóza SIRS se opírá o zjištění přítomnosti alespoň 2 ze 4 následujících kritérií:
  1. **tělesná teplota <36°C nebo >38°C**
  2. **tepová frekvence >90/min**
  3. **dechová frekvence >20/min, nebo hyperventilace s pCO_2 <32 mm Hg**
  4. **leukocyty >12·10⁹/l nebo <4·10⁹/l, nebo přítomnost >10% nezralých forem (tyček)**

Sepse

= **život ohrožující orgánová dysfunkce způsobená nadměrnou systémovou zánětlivou odpovědí organismu na infekční inzult**

- pro sepsi je charakteristická **invaze bakterií do krevního oběhu**, která může prorůst do stádií těžké sepse a septického šoku se známkami multiorgánové dysfunkce až selhání vyžadující rozsáhlou podporu orgánových funkcí
  - významnými primárními patogenními stimuly septického šoku jsou lipopolysacharidy bakteriálních stěn G– bakterií a bakteriální exotoxiny a exoenzymy; asi 50% případů je pravděpodobně způsobeno G+ bakteriemi
  - zdroje sepse — infekce kůže a měkkých tkání, GIT a infekce GIT, infekce respiračního traktu, infekce urogenitálního traktu, meningitidy a encefalomeningitidy, iatrogenní infekce (rezistentní kmeny)
- **při primární sepsi agens proniká přímo do krevního oběhu**
- **při sekundární sepsi se agens šíří do těla z primárního ložiska** (infikovaná rána po traumatu, pyelonefritida, meningitida, peritonitida, pneumonie, tromboflebitida pánevních žil, endomyometritida atd.)

Patogeneze

- sepse se rozvíjí v řadě **sepse** — **těžká sepse** (**orgánová dysfunkce, hypoperfuze, hypotenze**) — **septický šok** — **MODS**
- prudký vzestup teploty + zimnice, třesavka, pocení
- **hyperkinetická cirkulace** → kůže suchá, teplá, někdy exantém; později (jak ↓SV) chladná a zpocená
- může být průjem, zvracení, postižení psychiky
- hyperventilace způsobuje **RAl**, kterou v dalším průběhu vystřídá **MAc**
- hemokultura může odhalit přítomnost bakterií, ve vyšetření KO je zprvu **leukocytóza**, později **leukopenie**, vyšetření často odhalí průvodní **trombocytopenii**
- v průběhu může tedy nastat **hypodynamické stádium** (poruchy periferního prokrvení), **útlum vědomí**, **hypotenze**, **anurie**, **projevy hemoragické diatézy** = zvýšená krvácivost (rychlá DIC u meningeální sepse, s krvácením do nadledvin, jejich hypofunkce a další prohloubení hypotenze), až **ARDS**, není-li léčná

Septický šok

= distribuční šok na podkladě infekce

- **předchází mu bakteriémie**
- klíčovými faktory jsou **endotoxiny** (LPS) a **exotoxiny**
  - septický šok mohou způsobit i G+ bakterie neprodukující exotoxiny — v takovém případě vzniká septický šok na podkladě SIRS s TNF-α a IL-1

Patogeneze

1. Iniciální fáze

a) základním patogenetickým mechanismem je generalizovaná vazodilatace, která však nesouvisí s nutričními potřebami tkání ani s termoregulací, je to tedy **patologická generalizovaná vazodilatace — příčinou je nadměrná produkce vazodilatátorů (NO) z důvodu nadměrné aktivace iNOS** (endotoxin a prozánětlivé cytokiny totiž stimulují syntézu iNOS v makrofázích a endoteliích)

- generalizovaná vazodilatace → **hypotenze (jak v systole, tak i v diastole) → snížení afterloadu → ↑TO → ↑SV** (pokud není postižen myokard — proto je pro septický šok typické, že je zprvu ↑SV)

b) arteriální hypotenze aktivuje sympato-adrenální systém → tachykardie

c) zvýšení tepového objemu + ↑TF → ↑SV (v iniciální fázi septického šoku se zvyšuje až na trojnásobek)

- **↑SV na počátku septického šoku** je hlavním rozdílem oproti hypovolemickému, obstrukčnímu i kardiogennímu šoku!
- dalším rozdílem je **zvýšená úroveň buněčného metabolismu** z důvodu febrilie a generalizovaného zánětu
- septický šok se díky ↑SV označuje též jako „**hypercirkulační šok**"

Proč dochází k poškození tkání, když je vazodilatace? — to není zcela jasné, existují 2 teorie:

1) vazodilatace vede k otevření (normálně uzavřených) arterio-venózních spojek, jimiž se vlastně obíhá mikrocirkulace nezbytná pro výživu tkání
2) při septickém stavu je přítomna horečka až hyperpyrexie, která vede k hyperventilaci, ta cede k hypokapnii, ta vede k RAl, a ta vede k posunu křivky Hb doleva → horší uvolňování kyslíku ve tkáních
3) toxiny vedou k inhibici oxidativní fosforylace v buňkách → ↓ATP

2. fáze snížení výkonnosti myokardu a poruchy mikrocirkulace

- příčiny snížení kontraktility myokardu ani příčiny zvýšené permeability kapilár nejsou přesně známy, ale za oběma stojí generalizovaná systémová zánětlivá reakce
  1. **pokles kontraktility → ↓SV → zhoršení hypotenze**
  2. **zvýšení permeability → ztráta cirkulujícího volumu → další zhoršení hypotenze**

Komplikace septického šoku

1) DIC, ARDS, MODS

2) zpomalení toku krve kvůli hypotenzi → zvýšená náchylnost k tvorbě mikrotrombů

3) embolie nebo mikrotromby v plicích → hypoxemie

4) shluky bakterií, které jsou případně obalené aktivovanými leukocyty nebo hnisem, vytvářejí v kapilárách mikrotromby, a tím dále zhoršují metabolismus tkání

5) tím, že se zmenší cirkulující objem, dojde k hemokoncentraci, která podporuje tendenci k tvorbě mikrotrombů

MODS (syndrom mnohočené orgánové dysfunkce)

= **dysfunkce 2 a více životně důležitých orgánů**

- přítomnost takových změn orgánových funkcí u akutně nemocného pacienta, že **homeostáza nemůže být udržena bez intervence**
- může začít primárním poškozením orgánů (například úrazem), častěji však vyjadřuje klinicky pozorovanou skutečnost, kdy poškození původně jednoho místa v těle může vyvolat těžké sekundární poškození na vzdálených místech
    - rozlišuje se tudíž **MODS primární** a **sekundární** (následkem je porucha mikrocirkulace, perfuze → sekundární MODS → smrt)

I. Primární MODS

- přímé patogenní působení inzultu na tkáň
- **neschopnost mobilizovat obranné mechanismy → smrt následkem primárního orgánového selhání** (těžké trauma, neresuscitovatné cirkulační selhání)
- včasná terapeutická intervence, odstranění příčiny → kompenzace stavu

II. Sekundární MODS

- organismus má dostatek času (při intenzivní péči) a dostatečnou schopnost reagovat, **reaguje na nadhraniční insult autoagresivní systémovou zánětlivou odpovědí** — tj. delokalizovaný a dysregulovaný zánět takové intenzity, že dochází k poruše mikrocirkulace, a tedy perfuze vitálních orgánů, dysfunkci a ireverzibilnímu selhání
- bez terapeutické intervence vede k multiorgánovému selhání a smrti organismu

- významné je, že MODS se může rozvinout s odstupem několika dní, nebo dokonce až týdnů po primárním poškození
- jako první bývají zasaženy plíce (ARDS), dále se rozvíjí selhání jater, GIT (ileus, stresový vřed) a ledvin; cirkulační změny (DIC) a cirkulační selhání se mnohdy dostavují naposled; CNS může být postižen už v začátcích, nebo až v pozdních fázích
- typickými charakteristikami MODS je **hyperkinetická cirkulace** a **hypermetabolismus**

76 — Patofyziologie tkáňové ischemie

NA PŘÍKLADECH PORUCH JEDNOTLIVÝCH ORGÁNŮ.

Ischemie

= snížení až úplné zastavení přítoku krve do tkáně — ischemizované tkáně trpí hypoxií až anoxií

- nejvyšší stupeň ischemie způsobuje **„ischemickou nekrózu“** tkáně (koagulační nebo kolikvační) — tzv. **infarkt**
- **obecné příčiny ischemie:**
  1. **komprese (stlačení cévy) – nádorem**
  2. **obstrukce (ucpání cévy) – trombóza, embolie, aterosklerotický plát**
  3. **spazmus cévy**
- **spotřeba O_2 tkáněmi v klidu:**
  - **srdce** **8 ml/min/100 g**
  - **ledviny** **5 ml/min/100 g**
  - **mozek** **3 ml/min/100 g**
  - **střevo** **2,5 ml/min/100 g**

Ischemie mozku

- stálý průtok krve mozkem — **50 ml/min/100 g** (tj. 700 ml/min)
- tento průtok je zachován v rozmezí tlaku 60–150 mm Hg
- **funkční práh 20 ml/min/100 g** → pod 20 ml/min/100 g nastávají funkční ale reverzibilní změny
  - manifestuje se oploštěním záznamu EEG
- **infarktový práh 10 ml/min/100 g** → pod 10 ml/min/100 g po 5 min nastávají ireverzibilní změny

Spirála smrti

- **časový průběh** změn při ischemii mozku

Čas	Děj
8 s	spotřeba veškerého O_2
10-12 s	bezvědomí
30-40 s	vymizení odezvy na EEG
3-4 min	spotřeba veškeré glukózy, začíná smrt buněk
8-9 min	smrt mozku (u hypotermie později)

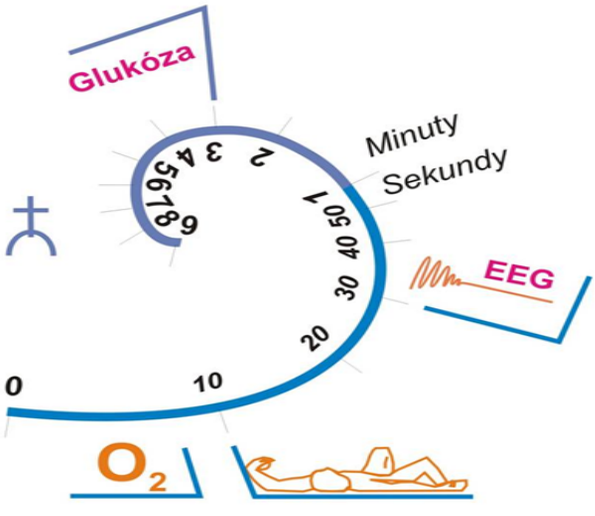

- výjimkou je **hypotermie** — snížen metabolismus

Reakce vazomotorického centra na hypoxii

- zprvu **masivní aktivace sympatické ANS** (tzv. **ischemická odpověď CNS**) — poslední krizové opatření pro zvýšení perfuze
- **po 15 min** se unaví a aktivita centra postupně vyhasíná

Etiologie <u>lokální</u> ischemie mozku

1. ateroskleróza
2. trombóza, embolizace (nejčastěji trombembolie)
3. cévní spazmus
4. poruchy vlasnosti krve (hyperviskózní syndrom…)
5. vaskulitidy, aneuryzma, hemoragie

Etiologie <u>globální</u> ischemie mozku

1. okluze karotid
2. selhání cirkulace
3. selhání respirace (+ moc CO_2 tlumí dechová centra)
4. otrava CO

Cévní mozková příhoda (CMP)

= soubor příznaků vznikající na podkladě mozkové ischemie

= 2. nejčastější neúrazová příčina mortality

- může být:
  - **A) ischemická (iCMP)** — například na podkladě trombózy
  - **B) hemoragická (hCMP)** — na podkladě prasklého aneuryzmatu

Klinický obraz

1. spadlý koutek
2. hypomimie
3. porucha řeči
4. porucha motoriky
5. bolesti hlavy
6. závratě
7. poruchy zraku

Klasifikace CMP

1. **TIA (tranzitorní ischemická ataka)**
   - **epizoda fokálních** příznaků vyvolaná nedostatečnou dodávkou O_2 do CNS
   - většinou na podkladě mikroembolizace nebo cévního spazmu
   - náhlý začátek, příznaky vymizí do 24 h a nezůstávají následky!
2. **RIND (reverzibilní ischemický neurologický deficit)**
   - upravuje se déle než 24 h
   - nakonec nezanechává následky
3. **Infarkt mozku**
   - deficit je trvalý a k úpravám nedochází (nebo jen mírné zlepšení)
   - zanechává trvalé následky

Buněčné změny při ischemii mozku

- ischemie = nedostatek O_2 — neschopnost aerobního metabolismu → **přechod na anaerobní (málo efektivní, výtěžek 2 ATP oproti 36) → vypotřebování ATP a nedostatek → porucha membránových ATPázových pupm → ↑Ca^{2+} a ↑Na^{+} v ICT, v ECT ↑K^{+} → apoptóza, nekróza neuronů**
- při lokální ischemii je kolem centrálního ireverzibilního poškození oblast tkáně, která je také zasažena hypoxií, ale ne tak moc, aby vznikaly ireverzibilní změny — tzn. je to oblast částečně nebo úplně reparabilní, tzv. **mozkový stín**

Ischemie myokardu — viz otázku 86

- srdeční sval má **v přepočtu na svou hmotnost největší spotřebu O_2** vůbec:
  a) v klidu — 8 ml/min/100 g
  b) při zátěž — až 70 ml/min/100 g
- **velká spotřeba O_2 je dána tím, že využívá jako zdroj energie mimo jiné MK a ketolátky**
- fyziologická rezerva (tj. o kolik se může zvýšit průtok krve) je asi **6 násobná**

Buněčné změny při ischemii myokardu

- ischemie = nedostatek O_2 — neschopnost aerobního metabolismu → **přechod na anaerobní (málo efektivní, výtěžek 2 ATP oproti 36) → vypotřebování ATP a nedostatek → porucha membránových ATPázových pupm → ↑Ca^{2+} a ↑Na^{+} v ICT, v ECT ↑K^{+} → trvale přítomná depolarizace + přetížení kardiomyocytů vápníkem → apoptóza, nekróza**
- nahromaděný laktát a iontová dysbalance postihuje i vzdálenější ložiska
- **laktát a adenosis způsobují lokální vazodilataci**
- **po 20 min nevratná nekróza** → infarkt myokardu — viz otázku

Nadbytek Ca^{2+} — kalciová hypotéza a kalciový paradox

- Ca^{2+} je ICT posel — aktivuje různé signální dráhy — jednou z nich je aktivace **fosfolipázy 2** → tvorba AA → tvorba eikosanoidů → **vznik zánětu** — při zánětu vznikají **ROS** → to napomáhá poškození membrán (lipoperoxidace)
- aktivují se též proteázy
- vysoké hladiny Ca^{2+} odpojují dýchací řetězec od oxidativní fosforylace → zábrana tvorby ATP

Ischemie ledvin

- ledviny dostávají cca ¼ MSV (jsou 2. za játry)
- vysoká spotřeba O_2 je dána velkou hustotou mitochondrií v tubulárních buňkách ledvin (takřka jako v neuronech) — zejména pak v buňkách proximálních tubulů
- ledviny jsou schopny zvládnout pokles perfuze na 1/5 normální hodnoty

Patofyziologie ischemie ledvin

- aktivace RAA, přičemž angiotenzin II má maximum účinku cca za 1 hodinu
- není-li ischemie kriticky nízká rozvíjí se tzv. **ischemická nefropatie** (může trvat i několik let, při chronické ischemii)
- pokud je ischemie těžká — GF klesá prakticky k 0, takže buňky spotřebovávají kyslík jen pro své přežití
- při poklesu pod 1/5 normální hodnoty buňky odumírají (zejména buňky proximálních tubulu)
- může se rozvinout **akutní tubulární nekróza** při níž odloupané epitelie ucpávají kanálky, a pokud funkčních nefronů zbývá příliš málo, dochází k **manifestnímu selhání ledvin**:
  1. **oligurie**
  2. **↑kreatinémie**
  3. **hypervolémie – objemové přetížení organismu**
  4. **MAc**
  5. **hyperkalémie**

Ischemie GIT

- ischemie a hypoxie žaludku je příčinou vzniku – **stresových vředů**
- ischemie a hypoxie střev → **cévní ileus, narušení střevní bariéry → průnik střevních bakterií do organismu → rozvoj sepse**
- střevo je též označováno jako **„motor sepse“**

Ischemie jater a pankreatu

- játra jsou zásobována z 20% a. hepatica, z 80% v. portae
- **k ischemickému poškození jater může dojít při celkovém selhávání oběhu** — to se může manifestovat centrilobulárními nekrózami, avšak uvádí se, že selhání jater při selhání cirkulace bývá vzácné
- ischemie pankreatu povede k akutní pankreatitidě

Ischemie periferních tkání

- rozvoj anaerobního metabolismu → hromadění laktátu + nedostatek ATP → rozvoj autofagie, apoptózy a nekrózy, aktivace proteolýzy, lipolýzy, a degradace NK
- zejména nebezpečná je hypoxie dýchacích svalů a bránice

Ischemie cévní stěny

- nekróza buněk ve tkáních vede k tvorbě biologicky aktivních peptidových a lipidových molekul, navíc vznikají ROS, a to všechno negativně působí na **stěnu cév** → důsledkem je **aktivace endotelu (zvýšená exprese inducibilní NO-syntázy, alterace permeability membrán, exprimace adhezivních molekul → rozvoj zánětu)**
- nadměrná aktivace endotelu a mohutné vyplavování zánětlivých mediátorů mohou způsobit **generalizovanou endotelovou dysfunkci** (ta obvykle provází rozvoj SIRS) a jejím nebezpečným následkem je **DIC**
- nejtěžší komplikací **DIC** je *purpura fulminans*, při níž vznikají rozsáhlé slizniční a kožní nekrózy a následně gangrény

77 — Venostáza, zvýšený žilní tlak

PŘÍČINY, PŘÍKLADY. ZVÝŠENÝ ŽILNÍ TLAK CENTRÁLNÍ, PERIFERNÍ, PLICNÍ.

Venostáza

= městnání krve v rozšířených žilách a vlásečnicích, které provází srdeční selhání

- tkáně překrvené žilní krví trpí hypoxií
- příčinou je **zmenšení perfuzního tlakového gradientu** v mikrocirkulaci, přičemž periferní odpor může být zvýšený, snížený nebo stejný
- mezi hlavní klinické příznaky patří hepatomegalie a zvýšená náplň krčních žil

Etiologie venostázy

1. **arteriální hypotenze**
2. **stenóza přívodné arterie**
3. **komprese kapilár nebo vén**
4. **zvýšení venózního tlaku krve**

Obecné následky

1. **ve stagnované krvi ↓SpO_2 a přibývají zplodiny metabolismu**
2. **otoky**
3. **překrvení orgánů** vede k jejich poškození železem:
   - **plíce — plicní hypertenze** vede **1) k snížení complience plic** (větší dechové úsilí → dušnost)**, 2) k tvorbě plicního edému** (zhoršená difúze → hypoxémie a cyanóza)
   - **slezina a ledviny** — hypoxie → nekróza → **fibróza**
   - **střevo —** hypoxie → nekróza → **venostatický katar**
   - **játra → fibróza a steatóza (muškátová játra)**
   - nahromadění tekutiny v dutinách → **ascites, hydrothorax, hydroperikard**

1. Levostranné srdeční selhání

A. Chronické LSS

- dominují zde příznaky odvozené od **zvýšení nitrokomorového tlaku na konci diastoly**, neboli převažují příznaky selhání „**dozadu**“
- při zvýšení EDP (end diastolic pressure), neboli při diastolické dysfunkci se zvýšený tlak v LK na konci diastoly propaguje přes LS do plicních vén a kapilár → dochází k **překrvení (kongesci) plic**
- důsledky kongesce plic:
  1. snížení poddajnosti plic → vyšší práce pro dechové svaly → „**kardiální**” **dušnost**
  2. vznik **intersticiálního** nebo **intraalveolárního plicního edému** → zhoršuje difuzi → **hypoxémie** a **centrální cyanóza**
  3. může se vyskytnout **hemoptýza** (protože anastomózami se překrvení propaguje do bronchiální cirkulace)
  4. postkapilární plicní hypertenze vede ke **konstrikci plicních arteriol → ↑afterload pro PK → tlakové přetížení PK → zprvu koncentrická hypertrofie PK, později excentrická**

B. Akutní LSS

- příznaky selhání „dozadu“ (mohou být fatální):
  1. **plicní hypertenze → akutní plicní edém** (zprvu intersticiální, později intraalveolární)
  2. **dyspnoe**
  3. **asthma cardiale** — tj. v noci vleže se hromadí krev v plicích → těžká záchvatovitá dušnost

2. Pravostranné srdeční selhání

A. Chronické PSS

- vzniká-li koncentrická, potažmo až excentrická hypertrofie PK, kvůli primární poruše v plicích hovoříme o vzniku ***cor pulmonale***
- u chronického pravostranného selhání převažují příznaky **selhání „dozadu“** vznikající na podkladě **↑EDP** — zvýšený tlak na konci diastoli se propaguje přes LS do VCS a VCI a do žil systémového oběhu
- příznaky selhání „dozadu”:
  1. **<u>zvýšená náplň krčních žil</u> —** pozorujeme v sedě v záklonu trupu 45°
     - při dilataci PK a současné insuficienci trikuspidální chlopně můžeme při systole, když krev regurgituje zpět do žil, pozorovat i pulsaci krčních žil či hmatnou pulsaci jater
     - hepatojugulární reflux — zatlačím na játra a zvýší se náplň vv. jugulares
  2. **<u>generalizované otoky</u>** – vznikají vlivem zvýšení hydrostatického tlaku na žilním konci kapilár, a tedy na podkladě snížené reabsorbce intersticiální tekutiny.
     - otokům přispívá i hypoproteinémie, která vzniká při snížení proteosyntézy (jednak kvůli venostatickému poškození jater, jednak kvůli hypoxii, jednak kvůli RAA)
     - otoky se manifestují jako podkožní otoky, ascites, event. hydrothorax, ↑hmotnosti
  3. **<u>protrombogenní stav</u>** — kvůli zvýšenému tlaku v žilách DKK, který zhoršuje funkci žilní chlopní + kvůli zpomalenému proudění krve
  4. **<u>dyspeptické potíže až malabsorbce</u>** – kvůli venostáze v GIT (může vyústit až v tzv. „**kardiální kachexii**“)
  5. **<u>hepatomegalie</u> → hepatopatie → subikterus, hypoproteinémie**
- příznaky selhání „dopředu”:
  1. **snížená perfuze plic → hypoxémie**
     - **↓SV pravou komorou logicky ↓SV levé komory, proto příznaky selhání PK dopředu PK, budou shodné s příznaky selhání LK dopředu:**
       - **ledviny** — oligurie, nykturie, aktivace RAA
       - **svaly** — svalová únava, slabost
       - **CNS** — cephalea, závratě, poruchy spánku
       - **GIT** — dyspepsie, nauzea, zvracení, snížená peristaltika
       - **kůže** — bledost, až cyanóza
       - **laktátová MAc**

3. Arteriální hypotenze

= stav, při kterém se sníží TK pod 100/65 mmHg

- může být buď akutní, nebo chronická
- příčiny:
    1. ↓SV
    2. ↓R (periferního odporu)
- typy arteriální hypotenze:
    1. **idiopatická (esenciální) —** není známá příčina, není považována za nemoc a nevyžaduje léčbu, primární poruchou je nejspíše nízký srdeční výdej při sníženém žilním návratu
    2. **ortostatická** — přechodné ↓TK jako fyziologická reakce na změnu polohy těla, přechodné snížení žilního návratu a srdečního výdeje,
        - na arteriální hypotenzi zareagují baroreceptory v karotických sinech, reflexní aktivace SNS a utlumení PSNS vyvolá tachykardii, ↑EF a ↑R (tato fyziologická reace je insuficientní při snížené funkci ANS — častá u starých, s DM a při farmakologické léčbě vysokého TK)
        - **všechny hypovolemické stavy vedou k ortostatické hypotenzi** — dehydratace (například při průjmech, Addisonova choroba…)
    3. **chronická sekundární arteriální hypotenze** — stálá arteriální hypotenze způsobená nejčastěji nízkým srdečním výdejem, někdy i nízkým periferním odporem
        - závažnou příčinou způsobující generalizovanou vazodilataci a hypovolemii (při zvýšené permeabilitě) může být **septický šok** → tkáňová hypoperfúze, poškození orgánů
- následky — **synkopa**, **tkáňová hypoperfuze** (→ nekróza → poškození životně důležitých orgánů)

4. Stenóza přívodné arterie

- **celkový R je sumou dílčích odporů** — odpor přívodné arterie, odpor oblasti prekapilár a kapilár a odpor venózní části cirkulace
- ↑R vede ke snížení průtoku krvi, pokud není kompenzován sníženým odporem v jiné části cévní úseku (například vazodilatací prekapilár, nebo otevření kolaterál)
- zúžení arterie o 20-30% nevede k omezení průtoku krve v klidovém stavu — zvýší se lineární rychlost krve → za místem zúžení je pak normální TK
- když ↓R v oblasti arteriol a prekapilár (což způsobí zvýšení průtoku krve), může se **stenóza přívodné arterie** stát překážkou pro průtok krve → za místem zúžení ↓TK a **sníží se tak efektivní A-V perfúzní tlakový gradient**
- zúžení přívodní arterie určuje maximální průtok krve:
    - myokard a kosterní svaly — velké rozdíly mezi klidovou a funkční rezistencí odporové části řečiště → ischemie se projeví záchvatovitou bolestí vázanou na zvýšenou funkci při námaze (angina pectoris, klaudikační bolest)
    - ledviny a mozek — možnost menší kompenzace snížením odporu vazodilatací → ohrožení už při menším zúžení přívodné arterie — hypoperfuze je stálá, není záchvatově vázaná na období zvýšené funkce
        - důsledky v mozku a ledvinách jsou trofické → atrofie, fibrotizace, hypofunkce, arteriální hypertenze (jako reakce ledvin)

A. Akutní zúžení přívodní arterie

- příčiny — trombembolie, ruptura ateromu, traumatické poškození
- dochází k akutní tkáňové hypoxii distálně od uzávěru → příčina bolesti (akutní algický syndrom) — dráždění nociceptorů skrze H^+ a K+
- v poškozené tkáni vzniká akutní porucha funkce a nutriční deficit (hlavně nedostatek O_2) → poškození parenchymu
- kompenzace — vazodilatace za stenózou, otevření kolaterál (**primární kolaterální oběh** — normální anatomické uspořádání — přítomnost v kůži, kosterních svalech, mozku, játrech a střevech (tedy chybí v ledvinách, slezině, sítnici, nadledvinách, ováriích, plicích a srdci)

B. Postupné zužování přívodní arterie

- umožňuje větší využití kolaterální cirkulace, její zesílení a remodelaci (**sekundární kolaterální oběh**)
- částečná funkční a strukturní adaptace postižené tkáně — funkce může být zachována a symptomatologie je závislá od period zvýšeného funkčního zatížení, anebo dodatečného náhlého zúžení (při určitých pohybech v oblasti karotických nebo vertebrogenních pohybů dochází k cévním spazmům)
- příčiny — ateroskleróza, trombóza, fibromuskulární dysplázie, spazmy
- vyšetření — zátěžové testy, klaudikační index (po kolika metrech se objeví klaudikační bolesti v DK), tlakový pokles za stenózou, sono, angiografie
- následky — dopady hypoxie a oxidačního stresu → atrofie, fibrotizace a hypofunkce postihnuté tkáně, porucha funkce, nebezpečí nekrózy

Steal fenomény

= (konkurence paralelně uspořádaných řečišť) — směr přítoku závidí na tlakových gradientech a odporu, může dojít k přesměrování toku v důsledku změny směru tlakového gradientu

- projevy — nedostatečná funkce, nebo jiné příznaky ischemie v oblasti snížené perfuze
- příčiny — A-V píštěle, anatomické zúžení jedné z dvou větví společné arterie
- **Rockefeller steal** („chudým brát, bohatým dávat") — snížená perfuze řečiště zásobeného zúženou arterií
- **Robin Hood steal** („bohatým brát, chudým dávat") — tok krve se v důsledku poklesu tlaku v zúžené arterii přesměruje ze zdravého řečiště do řečiště postiženého stenózou

Komprese cévního řečiště

- fyziologicky komprese cévního řečiště — vliv zvýšeného napětí ve stěně myokardu během systoly, nebo komprese hlubokých žil DKK při kontrakci lýtkových svalů…
- komprese cévního řečiště zvýšeným okolním tlakem může výrazně zvýšit jeho odpor vůči proudění krve
- důsledky závisí od trvání komprese
- podklad — tlak z okolí těla (proti podložce, hlavní příčina dekubitů), nahromadění intersticiální tekutiny (edém, velmi nepříznivé při velké rigiditě okolních tkání — například otok mozku), hematom
- následky — dystrofie kůže a podkoží, edém mozku, CMP
- kompenzace — polohování, léčba edémů

5. Zvýšení žilního tlaku

- venostáza je důsledkem poklesu A-V tlakového gradientu, a to nejčastěji zvýšením odporu (tlaku) v odtokové části cirkulace
- stejně působí i relativní zvýšení venózního tlaku v případě snížení arteriálního tlaku
- **krev má tendenci stékat v žilách ve směru působení gravitace**, a proto existují fyziologické vyrovnávací mechanismy:
    1. **žilní chlopně v žilách DKK** — insuficience způsobí, že při zvýšení tlaku v hlubokých žilách během kontrakce svaloviny se tlak přenese do povrchového žilního systému → vznik žilních varixů
    2. **svalová pumpa** — kontrakce svalů stlačuje žíly DKK a napomáhá kontinuálnímu toku
    3. pulzace arterií — uspořádání cévního svazku
    4. pokles nitrobřišního tlaku během výdechu (bránice jde nahoru)
    5. sací síla srdce — pokles venózního tlaku v PS během nádechu a během její diastoly
    6. žilní tonus
- podklad — srdeční insuficience, insuficience chlopní, svalová atrofie, imobilizace
- následky — **edém**, postupná **mikroangiopatie** s ↑permeabilitou cévních stěn, **venózní indurace** (ztuhnutí tkání — důsledek fibrotických perivaskulárních změn), **degradace ery** (→ pigmentace), bílé oblasti z důvodu trombóz a ischemie (→ **bércové vředy** — ulcus crucis venosum), zánik lymfatických cév (**klesá drenáž**)
- příklady:
    - **ICHDKK** (nejčastější příčina) — vaskulitida, tateroskleróza nebo trombóza — hlavně bolest při chůzi, později i v klidové poloze + edémy končetin (a může dojít i ke komplikacím ve formě mykózy až gangrény)
    - **ICHS** — akutní formy (nestabilní angina pectoris, AIM, náhlá srdeční smrt) i chronické formy (asymptomatická, námahová angina pectoris, stav po IM, SS)
    - **akutní koronární syndrom** — akutně snížená dodávka O_2 pro myokard
    - **akutní infarkt myokardu** — akutní ložisková ischemická nekróza

A. Zvýšení centrálního žilního tlaku

- měří se katetrem zavedeným do v. cava sup.
- odpovídá tlaku a tlakovým změnám v PS — norm. tlak v PS je 0-8 mm Hg → zvýšení nad 8 mm Hg → selhávání PK nebo hypervolemie

1. při Valsalvově manévru — hromadění krve v systémových žilách, pokles průtoku krve srdcem a pokles transmurálního tlaku ve všech transmurálních dutinách
    - v průběhu se intrakardiální tlaky a průtok snižují, a tím se **zmenšuje intezita skoro všech šelestů** (kromě šelestu provázejícího obstrukční kardiomyopatii a šelestu s prolapsem mitrální chlopně)
2. při zvýšení intratorakálního tlaku z jiné příčiny — například kašel, stížený výdech
3. další příčiny — plicní embolie, tlak v perikardu (tamponáda), přetlak v hrudníku (tenzní, záklopkový, hemotorax, UPV)

B. Zvýšení periferního žilního tlaku

- může být způsobený žilní trombózou, nebo insuficiencí chlopní v DKK

C. Zvýšení plicního žilního tlaku

- při LSS, vadách mitrální chlopně

- způsobuje postkapilární plicní hypertenzi, kongesci plic (překrvení), event. edém, může způsobit hemoptýzu
- ukazatelem tohoto tlaku je tlak změřený během pravostranné srdeční katetrizace při zaklínění katetru v některé plicní arterii (ta je úplně obliterovaná) → snímaný tlak potom odpovídá tlaku v cévách s obliterací, tj. v plicních vénách a v LS (tlak v zaklínění, PCW — pulmonary capillary wedge pressure)

78 — Patofyziologie aterosklerózy

RIZIKOVÉ FAKTORY, DYSFUNKCE ENDOTELU, VZNIK, ROZVOJ, NÁSLEDKY; ATEROSKLERÓZA A HEMOKOAGULACE, RESP. ZÁNĚT

Ateroskleróza

= chronické progredující zánětlivé onemocnění cévní stěny chemického původu, manifestující se tvorbou aterosklerotických plátů (ateromů)

- definice dle WHO — ateroskleróza je variabilní změna intimy arterií spojená s ukládáním lipidů (cholesterolu), polysacharidů a krevních elementů a v dalším vývoji pak tvorbou fibrózní tkáně s možnou kalcifikací, současně probíhají i změny v medii arterií

Obecná charakteristika

- hlavní rizikový faktor **arteriální trombózy**
- ateroskleróza a potažmo arteriální trombóza mají na svědomí **50% úmrtí** ve vyspělých státech Evropy, Asie a Ameriky
- postihuje typicky **velké a střední tepny a místa bifurkací**
- obecně aterosklerotický plát (aterom) vytváří 2 problémy:
  1. **zúžení průsvitu cévy** — plát roste excentricky, proto plát jako takový většinou neucpe cévu — sám jen zhoršuje perfuzi (stabilní angina pectoris)
     - trombus vzniklý na podkladě ateromu však ve zúžené cévě mnohem snáze tuto cévu ucpe a vzniká ICHS, CMP nebo ischemie ledvin, DKK, splanchnika…
  2. **aneurysma —** nastává, pokud jsou kompenzační mechanismy tepny (tj. excentrický růst) nepřiměřené → pak aneurysma praská a vzniká například hCMP (hemoragická CMP)

Rizikové faktory

- můžeme je rozdělit na endogenní a exogenní a dále na ovlivnitelné a neovlivnitelné

1. **endogenní částečně ovlivnitelné**
   1. dyslipidémie (zvýšené LDL, snížené HDL) — ovlivněno příjmem potravy
      A. nadváha a obezita (metabolický syndrom)
      B. vrozené (poruchy enzymů přeměny VLDL, snížená funkce lipoproteinové lipázy)
   2. hyperglykemie a hyperinzulinemie **(DM II)**
   3. infekce – poškození endotelu
   4. hyperhomocysteinemie – homocystein se podílí na modifikaci proteinů
   5. hyperfibrinogenemie
   6. hyperurikémie
   7. hypertenze (kardiovaskulární a mozkové příhody, méně často ICHDKK)
   8. ischemie (poškození endotelu)
2. **exogenní ovlivnitelné**
   1. **kouření** (hypoxie, metabolity, toxické látky) – destabilizace plátu
   2. stravování, zejména nasycených živočišných tuků
   3. nízká fyzická aktivita (spojeno s AH, nadváhou aj.)
3. **neovlivnitelné – stoupající věk, muži, genetická výbava**

Patogeneze — teorie endotelové dysfunkce

- endotelová dysfunkce je sjednocená teorie dříve uznávané lipidové teorie aterosklerózy, infekční teorie aterosklerózy a teorie poškození endotelu
- 1. stádium vzniku ateromu se rozvíjí jako **odpověď na poškození endotelu**
  - faktory poškozující epitel — kouření, hypoxie, oxidační stres, obezita, hyper- nebo dyslipidemie, DM, zánět, cytokiny, infekce, hypertenze, hemodynamické změny (turbulentní proudění, změna viskozity)
- poškození endotele vede k **aktivaci endotelu** → tvorba **cytokinů**, **adhezivních molekul** a **růstových faktorů** — chemokiny přitahují do subendotelového prostoru monocyty, které se diferencují v **makrofágy**
- poškozený endotel je více permeabilní pro lipoproteinové částice, které pronikají do subendotelového prostoru → pod vlivem ROS (produkovaných při oxidačním vzplanutí zánětlivých buněk) jsou tyto lipoproteiny **modifikovány** (tj. peroxidovány) → lipoperoxidy jsou pohlcovány makrofágy (k tomu jim slouží scavengerové receptory) za vzniku **pěnitých buněk** (lipofágů) — přeplněné lipofágy nejsou schopny migrovat zpět do oběhu a v subendotelovém prostoru se tak hromadí lipidy, které vytváří základ **lipidového jádra ateromu**
- aktivované makrofágy přitahují další zánětlivé buňky (neutrofily, T-lymfocyty) a postupně se v cévní stěně rozvíjí **chronický zánět** → chronický zánět je **spjat s proliferací vaziva a migrací hladkých svalových buněk z medie do jádra a čepičky plátu** (stabilizují tak měkký plát — vytváří se aterom, který obsahuje lipidové jádro a fibrotickou a svalovou tkáň buněk medie)
- plát se postupně **vaskularizuje** (cévami prorůstajícími z adventicie) — zvýšená angiogeneze probíhající při zánětu je známkou **destabilizace plátu**
- zánět mění vlastnosti plátu — povrch se stává více **trombogenní** (kvůli působení cytokinů), destabilizaci plátu také podporuje aktivace matrixových metaloproteáz při zánětu — může dojít k ruptuře plátu a vylití obsahu do lumen cévy (→ embolie)
- v plátu se mohou postupně ukládat vápenaté soli → **kalcifikace**

Scavengerové receptory (úklidové receptory)

1. **scavengerové receptory třídy A**
   - na povrchu makrofágů, Kupfferových buněk a buněk hladké svaloviny
   - váží **modifikované LDL**
2. **scavengerové receptory třídy B**
   - například receptor CD36, receptor CD68, receptor LOX-1…
   - na povrchu monocytů, makrofágů, endotelií, trombocytů, buněk hladké svaloviny
   - váží jak **modifikované LDL**, tak i **nativní LDL** (nemodifikované) → tím umožňují jejich transport do jater a steroidogenních tkání

Stavba aterosklerotického plátu

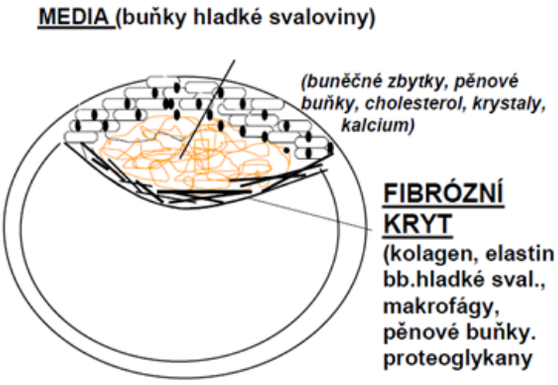

- typický aterosklerotický plát se skládá z:
  1. měkkého **lipidového jádra** (vysoce trombogenní)
  2. jádra s **fibrinózním krytem** (čepičkou) — obsahuje hladké svalové buňky a zánětlivé buňky (hlavně lipofágy)

Typy aterosklerotických plátů

1. Stabilní plát (fibrózní)

- **malé jádro**
- **málo zánětlivých buněk**
- **hodně leiomyocytů**
- **hodně kolagenu** ve fibrózní čepičce
- nemá tak aktivní angiogenezi

2. Nestabilní plát (ateromový)

- **velké lipidové polotekuté jádro**
- **hodně zánětlivých buněk**
- **málo leiomyocytů**
- **málo kolagenu** ve fibrózní čepičce — tenký kryt náchylný k fisurám a rupturám
- **aktivní angiogeneze** → vznik **fisur** a **ruptur** → destabilizace

- čím je jádro větší a obal tenší, tím je plát rizikovější
- stabilní plát může plynule přecházet v nestabilní a opačně
- právě fisury a ruptury jsou predispozicí (jsou na počátku) aktivace destiček a vzniku trombu, který vede k ischemii — například akutnímu koronárnímu syndromu (AIM anebo nestabilní angina pectoris)

Morfologické typy aterosklerotických plátů

typ I — izolované lipofágy

typ II — tukové proužky — vznikají hromaděním lipidů a lipofágů

typ III — intermediální léze — přechodný typ, po němž nastávají ireverzibilní změny; je spjat hlavně s velkým hromaděním

typ IV — aterosklerotický plát (aterom)

typ V — fibroaterom — kolem tekutého jádra je vytvořena vazivová vrstva (kryt, čepička)

typ VI — komplikovaná léze — tj. typ IV nebo typ V + angiogeneze, fisury nebo krvácení s tvorbou hematomu v plátu, nebo i plát s nasedlým trombem; navíc jsou charakteristické i depozita solí vápníků, na základě nichž se počítá tzv. „kalciové skóre“

Komplikace a následky

- aterom sám většinou neuzavře cévu, sám pouze **snižuje perfuzi**
- k uzavření cévy dochází nejčastěji kvůli **vzniku trombu** na aterosklerotickém podkladě — potíže se projevují zpravidla při zúžení vyšším než 75% průsvitu
- jinou fatální komplikací je ruptura aneurysmatu

Srdce — AIM, angina pectoris (stabilní, nestabilní), arytmie

Mozek — přechodná až úplná ischemie (CMP), hCMP, aterosklerotická neuropatie

Ledviny — ichemie → povede k sekundární arteriální hypertenzi až k renálnímu selhání

Střevo — abdominální dyskomfort kvůli ischemii až cévní ileus

DKK — ICHDKK → někdy vede ke gangréně a následné amputaci

Vztah steroskl erózy k hemokoagulaci

- fisura, ruptura či exulcerace plátu vede k aktivaci destiček, protože jádro plátu je kvůli svému obsahu vysoce protrombogenní
- po aktivaci destiček (tj. agregaci destiček, uvolnění TXA2 a navázání fibrinových vláken na glykoproteinové receptory IIa/IIIb) dochází ke vzniku primární hemostatické zátky, kterou následuje vznik sekundrání (tj. fibrinové) zátky procesem hemokoagulace (hraje tam roli i obnažení kolagenu, které aktivuje hemokoagulaci)

Vztah AS k zánětu

- ateroskleróza způsobuje ischemii → hypoxie → nekróza a zánět
- zánět → dysfunkce endotelu (první krok pro vznik a rozvoj aterosklerózy)

79 — Patofyziologie levostranného selhání srdce

AKUTNÍ A CHRONICKÉ. SYMPTOMY SELHÁNÍ DOPŘEDU A DOZADU. KOMPENZAČNÍ MECHANISMY.

Srdeční selhání (SS)

- akutní srdeční selhání (ASS) — náhlé, nejčastěji z **ischemických příčin** anebo **na podkladě náhlého tlakového** nebo **objemového přetížení srdce**
  - v takových případech nejčastěji jde o **systolické selhání** s nízkým srdečním výdejem a s následnou systémovou arteriální hypotenzí
  - ASS není provázeno periferními otoky
- chronické srdeční selhání (CSS) — systémový arteriální tlak dlouho zůstává zachován z důvodu masivní retence tekutin ledvinami, přeplnění cirkulace a využití srdeční rezervy umožněné Frank-Starlingovým mechanismem
  - narozdíl od ASS jsou pro CSS typické rozsáhlé periferní otoky
- srdeční selhání charakterizuje:
  1. **↓SV — tedy snížené množství krve je vháněno do aorty a/nebo a. pulmonalis**
     - důsledkem může být ↓TK v tepnách
  2. **hromadění krve před LK nebo PK**
     - důsledkem je ↑TK v žilách
- důsledky nedostatečné perfuze:
  1. **nedostatečná dodávka O_2**
  2. **nedostatečné zásobení živinami a regulačními faktory**
  3. **nedostatečné odvádění tkáňových metabolitů (které se chovají dysregulačně)**
- příčiny srdečního selhání:
  1. **snížení srdeční kontraktility → ↓SV**
     a) ztráta nebo dysfunkce kardiomyocytů (například ICHS — nekróza buněk, toxiny)
     b) fibróza myokardu (například jizva po AIM)
     c) nahromadění metabolitů (amyloidu)
     d) acidóza
  2. **nadměrný afterload (nadměrné tlakové zatížení srdce)**
     a) masivní embolie do a. pulmonalis
     b) stenóza či koarktace aorty, stenóza plicnice
     c) akutní hypertenzní krize
  3. **nadměrný preload (nadměrné objemové zatížení srdce)**
     a) insuficience jakékoliv chlopně
     b) hyperkinetická cirulace (anémie, hypertyreóza, gravidita, hypoxie, A-V píštěle, beri-beri
     c) ruptura mezikomorového septa
     d) ruptura břišní aorty do VCI
     e) nepřiměřená infuce (příliš rychlá, infuze u renálního selhání)
  4. **snížení luzitropie (zvýšená tuhost nebo snížená poddajnost komory)**
     a) srdeční tamponáda
     b) perikarditida
     c) endokardiální fibróza
  5. **na podkladě srdeční rytmie (porucha elektrických dějů)**
     a) extrémní bradykardie — sinusová bradykardie či AV bloky vyšších stupňů
     b) extrémní tachykardie — supraventrikulární či komorová tachykardie, flutter či fibrilace síní nebo komor
  6. **kardiomyopatie**

Levostranné srdeční selhání (LSS)

- příčiny LSS:
  - **A. akutní**
    1. myokardiální — **AIM, myokarditida, kardiomyopatie** (dilatační, hypertrofická, restrikční)
    2. tlakové (hemodynamické) přetížení komor — **těžká hypertenze, hypertenzní krize, aortální stenóza**
    3. objemové přetížení komor — **insuficience chlopní**
    4. překážka plnění komor — **stenózy trikuspidální nebo mitrální chlopně**
  - **B. chronické**
    1. **stavy po IM**
    2. **aortální a mitrální srdeční vady**
    3. **kardiomyopatie**
    4. **chronická arteriální hypertenze**
    5. **nedostatečné plnění LK při primárním poškození PK**

Chronické LSS

- dominují zde příznaky odvozené od **zvýšení nitrokomorového tlaku na konci diastoly**, neboli převažují příznaky selhání „**dozadu**“
- při zvýšení EDP (end diastolic pressure), neboli při diastolické dysfunkci se zvýšený tlak v LK na konci diastoly propaguje přes LS do plicních vén a kapilár → dochází k **překrvení (kongesci) plic**
- důsledky kongesce plic (selhání „dozadu”)
  1. snížení poddajnosti plic → vyšší práce pro dechové svaly → „**kardiální**” **dušnost**
  2. vznik **intersticiálního** nebo **intraalveolárního plicního edému** → zhoršuje difuzi → **hypoxémie** a **centrální cyanóza**
  3. může se vyskytnout **hemoptýza** (protože anastomózami se překrvení propaguje do bronchiální cirkulace)
  4. postkapilární plicní hypertenze vede ke **konstrikci plicních arteriol → ↑afterload pro PK → tlakové přetížení PK → zprvu koncentrická hypertrofie PK, později excentrická**
- příznaky selhání „dopředu” — z ↓SV:
  1. **snížená fyzická výkonnost** — jak kvůli dušnosti, tak kvůli nedostatečnému prokrvení svalů (svalová únava**)**
  2. **chladná kůže**
  3. **↓diuréza** — kvůli ↓SV, což má vliv na sympatoadrenální systém → ↑RAA
  4. **nykturie** — vzniká, protože v noci je minimální svalová práce + ↓tonus SNS, a tak jsou ledviny více perfundovány
  5. **CNS projevy** — kvůli ↓SV a hypoxemii prodloužení reakční doby, snížená koncentrace, zvýšená spavost či naopak nespavost

Akutní LSS

a) **příznaky selhání „dozadu“ (mohou být fatální):**

1. **plicní hypertenze → akutní plicní edém** (zprvu intersticiální, později intraalveolární)
2. **dyspnoe**
3. **asthma cardiale** — tj. v noci vleže se hromadí krev v plicích → těžká záchvatovitá dušnost

b) **příznaky selhání „dopředu”:**

- vyvolány ↓SV (kritický pokles vede k šoku, event. až ke smrti) — kompenzace ↓SV je následující:
  - ↓TK registrovaný baroreceptory vede k aktivaci SNS, který kromě kardiálních účinků akutně zprostředkuje redistribuci a centralizaci oběhu
  - centralizaci oběhu podpoří RAA aktivovaný v hypoperfundovaných ledvinách
  - zásadní kompenzační účinek SNS a RAA spočívá v přetrvávající vystupňované retenci Na^+ a vody ledvinami — vzrůstá střední cirkulační plnicí tlak a zvětšuje se diastolické plnění srdce → ↑preload stimuluje SV Frank-Starlingovým mechanismem (pokud se výkon srdce zlepší tak, že nedochází k hypoperfuzi ledvin, celý tento mechanismus se vypne)
  - Na^+- a vodu šetřící účinky SNS a AT II mohou být dále podpořeny zvýšenou sekrecí aldosteronu a ADH
  - zároveň se vzrůstem cirkulačního plnicího tlaku se zvyšuje střední hydrostatický tlak v krevních kapilárách, který postupně může převážit nad onkotickými silami a vést k periferním otokům
- příznaky budou stejné jako u chronického selhání, akorát nastupují akutně:

1. **ledviny** — oligurie, nykturie, aktivace RAA
2. **svaly** — svalová únava, slabost
3. **CNS** — cephalea, závratě, poruchy spánku
4. **GIT** — dyspepsie, nauzea, zvracení, snížená peristaltika
5. **kůže** — bledost, až cyanóza
6. **laktátová MAc**

Kardiální projevy srdečního selhání

Dilatace

- vzniká při **ASS** kvůli AIM, plicní embolii (PK) nebo hypertenzní krizi (LK)
- dilatace vzniká na podkladě **zvýšeného preloadu**
- **vede k uplatnění Frank-Starlingova mechanismu** (čím je delší sarkomera před kontrakcí, tím silnější stah vznikne) — to však platí do určité délky sarkomery — při další protahování SV prudce klesá
- komory jsou dilatované a stěna myokardu je tenká

Hypertrofie

- vzniká při **CSS**
- hypertrofie vzniká na podkladě **zvýšení afterloadu**
- zprvu je **hypertrofie koncentrická** (tzn. hypertrofie bez dilatace) — to je na jednu stranu pozitivní, protože to zvyšuje sílu kontrakce a tedy působí to proti snižování SV, ale na druhou stranu je to negativní, protože jsou zvýšené nároky na dodávku kyslíku (tedy snáze vzniká ischemie, potažmo arytmie)
- později je **excentrická hypertrofie** (tzn. hypertrofie + dilatace), což je znakem dekompenzace

80 — Patofyziologie pravostranného selhání srdce

AKUTNÍ A CHRONICKÉ. SYMPTOMY SELHÁNÍ DOPŘEDU A DOZADU. KOMPENZAČNÍ MECHANISMY.

Srdeční selhání (SS)

- akutní srdeční selhání (ASS) — náhlé, nejčastěji z **ischemických příčin** anebo **na podkladě náhlého tlakového** nebo **objemového přetížení srdce**
  - v takových případech nejčastěji jde o **systolické selhání** s nízkým srdečním výdejem a s následnou systémovou arteriální hypotenzí
  - ASS není provázeno periferními otoky
- chronické srdeční selhání (CSS) — systémový arteriální tlak dlouho zůstává zachován z důvodu masivní retence tekutin ledvinami, přeplnění cirkulace a využití srdeční rezervy umožněné Frank-Starlingovým mechanismem
  - narozdíl od ASS jsou pro CSS typické rozsáhlé periferní otoky
- srdeční selhání charakterizuje:
  1. **↓SV — tedy snížené množství krve je vháněno do aorty a/nebo a. pulmonalis**
     - důsledkem může být ↓TK v tepnách
  2. **hromadění krve před LK nebo PK**
     - důsledkem je ↑TK v žilách
- důsledky nedostatečné perfuze:
  3. **nedostatečná dodávka O_2**
  4. **nedostatečné zásobení živinami a regulačními faktory**
  5. **nedostatečné odvádění tkáňových metabolitů (které se chovají dysregulačně)**
- příčiny srdečního selhání:
  1. **snížení srdeční kontraktility → ↓SV**
     a) ztráta nebo dysfunkce kardiomyocytů (například ICHS — nekróza buněk, toxiny)
     b) fibróza myokardu (například jizva po AIM)
     c) nahromadění metabolitů (amyloidu)
     d) acidóza
  2. **nadměrný afterload (nadměrné tlakové zatížení srdce)**
     a) masivní embolie do a. pulmonalis
     b) stenóza či koarktace aorty, stenóza plicnice
     c) akutní hypertenzní krize
  3. **nadměrný preload (nadměrné objemové zatížení srdce)**
     a) insuficience jakékoliv chlopně
     b) hyperkinetická cirulace (anémie, hypertyreóza, gravidita, hypoxie, A-V píštěle, beri-beri
     c) ruptura mezikomorového septa
     d) ruptura břišní aorty do VCI
     e) nepřiměřená infuce (příliš rychlá, infuze u renálního selhání)
  4. **snížení luzitropie (zvýšená tuhost nebo snížená poddajnost komory)**
     a) srdeční tamponáda
     b) perikarditida
     c) endokardiální fibróza
  5. **na podkladě srdeční rytmie (porucha elektrických dějů)**
     a) extrémní bradykardie — sinusová bradykardie či AV bloky vyšších stupňů
     b) extrémní tachykardie — supraventrikulární či komorová tachykardie, flutter či fibrilace síní nebo komor
  6. **kardiomyopatie**

Pravostranné srdeční selhání (PSS)

- příčiny LSS:
  - **A. akutní**
    1. rozsáhlá **plicní embolie** (nejčastěji jako důsledek **TEN**)
    2. **AIM PK**
  - **B. chronické**
    1. onemocnění plic — **CHOPN, plicní emfyzém, bronchiektazie, embolizace, TBC → vedou k prekapilární plicní hypertenzi**
    2. **LSS s plicní hypertenzí (nejčastější)** — stenóza plicnice
    3. **hypertyreóza, anemie, cirhóza**

Chronické PSS

- vzniká-li koncentrická, potažmo až excentrická hypertrofie PK, kvůli primární poruše v plicích hovoříme o vzniku **cor pulmonale**
- u chronického pravostranného selhání převažují příznaky **selhání „dozadu“** vznikající na podkladě ↑**EDP** — zvýšený tlak na konci diastoli se propaguje přes LS do VCS a VCI a do žil systémového oběhu
- **příznaky selhání „dozadu”:**
  1. **zvýšená náplň krčních žil —** pozorujeme v sedě v záklonu trupu 45°
     - při dilataci PK a současné insuficienci trikuspidální chlopně můžeme při systole, když krev regurgituje zpět do žil, pozorovat i pulsaci krčních žil či hmatnou pulsaci jater
     - hepatojugulární reflux — zatlačím na játra a zvýší se náplň vv. jugulares
  2. **generalizované otoky** – vznikají vlivem zvýšení hydrostatického tlaku na žilním konci kapilár, a tedy na podkladě snížené reabsorbce intersticiální tekutiny.
     - otokům přispívá i hypoproteinémie, která vzniká při snížení proteosyntézy (jednak kvůli venostatickému poškození jater, jednak kvůli hypoxii, jednak kvůli RAA)
     - otoky se manifestují jako podkožní otoky, ascites, event. hydrothorax, ↑hmotnosti
  3. **protrombogenní stav** — kvůli zvýšenému tlaku v žilách DKK, který zhoršuje funkci žilní chlopní + kvůli zpomalenému proudění krve
  4. **dyspeptické potíže až malabsorbce** – kvůli venostáze v GIT (může vyústit až v tzv. „**kardiální kachexii**“)
  5. **hepatomegalie → hepatopatie → subikterus, hypoproteinémie**
- **příznaky selhání „dopředu”:**
  1. **snížená perfuze plic → hypoxémie**
     - **↓SV pravou komorou logicky ↓SV levé komory, proto příznaky selhání PK dopředu PK, budou shodné s příznaky selhání LK dopředu:**
     - **ledviny** — oligurie, nykturie, aktivace RAA
     - **svaly** — svalová únava, slabost
     - **CNS** — cephalea, závratě, poruchy spánku
     - **GIT** — dyspepsie, nauzea, zvracení, snížená peristaltika
     - **kůže** — bledost, až cyanóza
     - **laktátová MAc**

Akutní PSS

- **příznaky selhání „dozadu”:**
  1. městnavá hepatosplenomegalie
  2. netvoří se otoky — zpravidla se tvoří až po několika dnech
- **příznaky selhání „dopředu”:**
  - při těžkém poškození srdce s výrazným ↓SV bude **výrazná aktivace RAA** → následný **hypervolemie** může způsobit, že PK (která má fyziologicky větší objem) bude přeplněná, a tedy sarkomery myokardu PK budou **neefektivně prodlouženy**
    - tzn. další zvyšování preloadu PK už nevede ke zvyšování, nýbrž naopak ke snižování SV
    - v této fázi, kdy už pozorujeme masivní otoky, je nezbytné zabránit další akumulaci tekutin diuretiky
  - klinicky se stanovuje **koncentrace natriuretických peptidů** v plazmě, které signalizuje rozvíjející se městnavé selhání (ANP a BNP fungují jako jakýsi pojistný ventil, proti přílišnému preloadu)

Kardiální projevy srdečního selhání

Dilatace

- vzniká při **ASS** kvůli AIM, plicní embolii (PK) nebo hypertenzní krizi (LK)
- dilatace vzniká na podkladě **zvýšeného preloadu**
- **vede k uplatnění Frank-Starlingova mechanismu** (čím je delší sarkomera před kontrakcí, tím silnější stah vznikne) — to však platí do určité délky sarkomery — při další protahování SV prudce klesá
- komory jsou dilatované a stěna myokardu je tenká

Hypertrofie

- vzniká při **CSS**
- hypertrofie vzniká na podkladě **zvýšení afterloadu**
- zprvu je **hypertrofie koncentrická** (tzn. hypertrofie bez dilatace) — to je na jednu stranu pozitivní, protože to zvyšuje sílu kontrakce a tedy působí to proti snižování SV, ale na druhou stranu je to negativní, protože jsou zvýšené nároky na dodávku kyslíku (tedy snáze vzniká ischemie, potažmo arytmie)
- později je **excentrická hypertrofie** (tzn. hypertrofie + dilatace), což je znakem dekompenzace

81 — Patofyziologie srdečních arytmií — poruchy tvorby vzruchů

ETIOLOGIE, PATOGENEZE, EKG OBRAZ, KLINICKÉ PROJEVY.

Arytmie

= abnormální elektrická aktivita srdce = abnormalita ve frekvenci, v rytmu, ve vedení nebo v tvorbě vzruchu

Dělení arytmií

- **dle srdeční frekvence**
  1. **Tachyarytmie (>100/min)**
  2. **Bradyarytmie (<60/min)**
  3. **Extrasystoly**
- **dle mechanismus vzniku**
  1. **Poruchy vzniku vzruchu**
     - B. **Homotopické** — poruchy v SA uzlu
       ~ změny frekvence SA uzlu při jeho poškození
       - **sinusová tachykardie**
       - **sinusová bradykardie**
       - **respirační arytmie**
       - **sick sinus sydrom**
       - **sinus arrest**
     - C. **Heterotopické** — poruchy mimo SA uzel
       - a) **Pasivní** — uniklé stahy a rytmy (výpadek či zablokování SA uzlu)
       - b) **Aktivní** — extrasystoly, spouštěná aktivita
  2. **Poruchy vedení vzruchu**
     - **šíření vzruchu přídavným svazkem (WPW, LGL)**
     - blokády vedení vzruchu
       - **SA blokáda 1.-3. stupně**
       - **AV blokáda 1.-3. stupně**
       - **blokády Tawarových ramének**
     - **reentry** (síňové, AV, komorové)
     - **fibrilace** (síní, komor), **flutter** síní, tachykardie (SVT, VT)

Etiologie tachyarytmií

1. ↑automacie
2. spouštěná aktivita (trigerred activity)
3. reentry okruh

Etiologie bradyarytmií

1. ↓automacie
2. převodní blok

Automacie

= schopnost SA uzlu generovat vzruchy pro srdeční kontrakci nezávisle na nervovém systému — podle potřeb organismu lze regulovat skrze ANS

- **vliv PSNS (n. X.)** — skrze mediátor acetylcholin způsobuje uvolnění K^+ z buněk SA uzlu, které tím hyperpolarizuje, to vede ke snížení vzrušivosti a vodivosti tkáně → ↓SF → sinusová bradykardie
- **vliv SNS (Th1-Th5)** — skrze mediátory katecholaminy (adrenalin, noradrenalin) zvyšuje vzrušivost a vodivost tkáně → ↑SF → sinusová tachykardie

↓automacie

1. ↑aktivita PSNS — fyziologicky spánek, vytrvalostní sportovci, patologicky spodní IM z okluze RCA — reflexní odpověd
2. léky zpomalující A-V vodivost — β-blokátory, blokátory kalciových kanálů, digoxin
3. zpomalení metabolické aktivity — hypotermie, hypothyroidismus
4. iontová dysbalance — hyperkalemie
5. ↑intrakraniální tlak — CMP, tumor, hematom → Cushingova triáda (↓SF, ↑TK, nepravidelná dechová frekvence)

↑automacie

1. ↑aktivita SNS — hypovolemie, hypoxie (↓RBC, onemocnění plic nebo plicní embolie) + látky zvyšující aktivitu SNS — sympatomimetika (kokain, metamfetamin)
2. bolest, strach — emoce v limbickém systému skrze hypothalamus (je jeho součástí) aktivují SNS
3. zrychlení metabolické aktivity — horečka, hyperthyroidismus

Klinický obraz

- pokud ↓TF → ↓MSV (MSV = SF · TO) → ↓TK (TK = MSV · PCR)
- palpitace
- ↓MSV
  - slabost, únava
  - vertigo
  - dušnost
  - synkopa
  - dušnost
  - hypotenze, šok
  - stenokardie
- náhlá srdeční smrt

Poruchy vzniku vzruchu

Homotopické poruchy

- poruchy v SA uzlu — změny frekvence SA uzlu při jeho poškození

1. Sinusová tachykardie

= odchylka od norm. srdečního rytmu, kdy SF>100/min (RR je 3 a méně čtverečků), nicméně vzruchy vycházejí z SA uzlu a rytmus je tudíž sinusový (přítomna vlna P)

- EKG — přítomny vlny P — ↑ v II, ↓ v aVR

2. Sinusová bradykardie

= odchylka od norm. srdečního rytmu, kdy SF<60/min (vzdálenost RR je 5 a více čtverečků), nicméně vzruchy vycházejí z SA uzlu a rytmus je tudíž sinusový (přítomna vlna P)

- EKG — přítomny vlny P

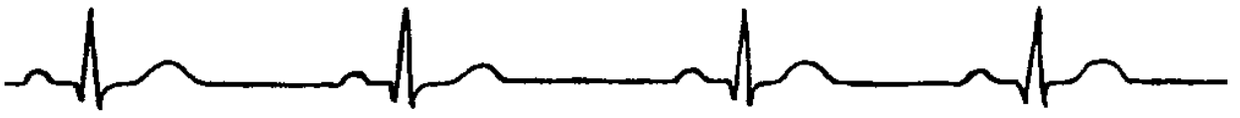

3. Respirační arytmie

= odchylka od normální srdečního rytmu, kdy SF závisí na dýchání — při inspiriu roste intratorakální tlak, který se přenáší na cévy, a tudíž roste žilní návrat (↑SF), při exspiriu intratorakální tlak klesá a klesá tím i žilní návrat (↓SF)

- objevuje se u mladých lidí s poddajnými cévami
- není hemodynamicky významná

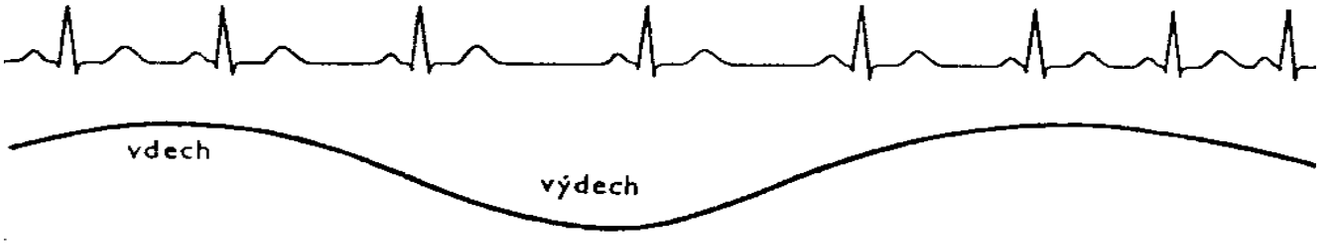

4. Sick sinus syndrome (tachybrady syndrom, syndrom líného sinu)

= dysfunkční SA uzel neprodukuje dostatečně rychle vzruchy (sinusová bradykardie), to kompenzuje supraventrikulární tachykardie (flutter síní, fibrilace síní) — tzn. jedná se o kompenzaci tachy- a bradyarytmie
— tzn. trvalá nebo záchvatovitá sinusová bradykardie až sinus arrest, může být střídán záchvaty flutteru až fibrilace síní

- příčinou poškození SA uzlu — ischemií, zánětem, degenerací, iontovým rozvratem, acidózou
- klinický obraz — palpitace, únava, závratě, synkopy

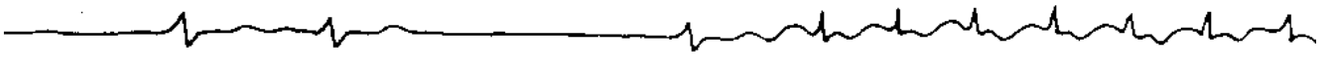

Pasivní heterotopické poruchy

- poruchy mimo SA uzel

1. Poruchy automacie (pasivní heterotopní poruchy)

= výpadek či zablokování SA uzlu → aktivace náhradního pacemakeru → nižší SF → uniklé stahy a rytmy — bradykardie

- **junkční rytmus (40-60/min)** = náhradním pacemakerem je junkční oblast (AV uzel a Hisův svazek)
  - atypické vlny P — negativní před, v nebo za QRS komplexem
  - QRS normální šíře i tvaru
- **komorový náhradní rytmus (20-40/min)** = náhradním pacemakerem jsou komory
  - chybí vlny P
  - QRS široké, atypický tvar

2. Sinus arrest (sinusová zástava)

= různě dlouhý výpadek v SA uzlu

- při delší pauze se může vyskytnout junkční nebo idioventrikulární stah
- může se klinicky manifestovat synkopou
- terapie — atropin u symptomatických jedinců

Aktivní heterotopické poruchy

1. Extrasystola (ES)

= předčasné stahy vznikající mimo SA uzel v ektopických centrech → ↑SF → předčasné stahy a rytmy

- příčiny — ischemie, iontový rozvrat, acidóza, léky, kofein, nikotin
- dělení dle lokalizace centra automacie:

1. **Síňová (SES)** (síňová ektopická tachykardie)
   - předčasná vlna P (obvykle jiné morfologie než běžná vlna P) s následným QRS komplexem stejné morfologie jako při sinusovém rytmu, nemusí dojít k převedení vzruchu na komory (předčasná vlna P, která není následována QRS komplexem)
   - léčba (β-blokátory) pouze pokud jsou nepříznivě subjektivně vnímány
2. **Junkční (AVES)** (junkční ektopická tachykardie)
   - předčasný štíhlý komplex QRS, který není předcházen vlnou P (je skryta v QRS)
3. **Komorová (KES)**
   - předčasný široký bizarní komplex QRS bez předcházející vlny P a s deformovanou vlnou T (je opačného směru než hlavní komponenta QRS), typická je úplná kompenzační pauza po

extrasystole (rovnost RR)

- fenomén R na T — riziko vzniku komorové tachykardie nebo komorové fibrilace
- ke klasifikaci se užívá **klasifikace dle Lowna**:
  - 0 — bez ES
  - I — ojedinělé ES
  - II — početné monotopní ES (do 30/h)
  - IIIa — polytopní ES
  - IIIb — bigeminie
  - IVa — kuplety
  - IVb — salvy
  - V — R na T fenomén

Extrasystoly		vlna P	QRS komplex
Síňové	**a) blízko SA uzlu**	mírně aberantní	normální
	b) uprostřed	chybí, nebo bifázická	
	c) blízko AV rozhranní	negativní před QRS	
Junkční (AV)	**a) předsíňová část**	negativní před QRS	normální
	b) centrum	chybí (uvnitř QRS)	
	c) komorová část	negativní za QRS	
Komorové		chybí	aberantní široký

Kompenzační pauza KP

KP = 2x(R'-R)

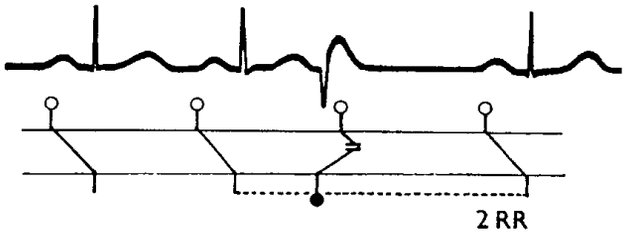

A. úplná — extravzruch aktivuje jen komory

- vzdálenost v místě extrasystoly od posledního normálního komplexu k následujícímu normálnímu je stejná jako vzdálenost mezi třemi normálními komplexy — 2x(R-R) = 2x(R'-R)
- typická pro komorové extrasystoly

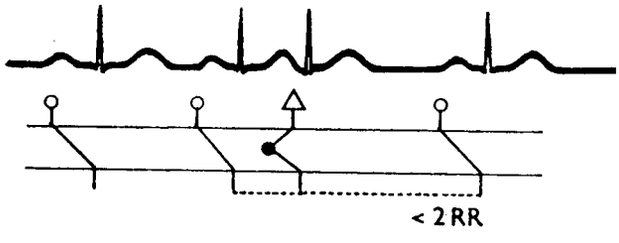

B. neúplná — extravzruch se rozšíří i na SA uzel (tzn. aktivuje i síně)

- interval po extrasystole odpovídá normálnímu R-R intervalu — 2x(R-R) > 2x(R'-R)
- u supraventrikulárních extrasystol

Vázané extrasystoly

- bigeminie — každý supraventrikulární stah je následován 1 extrasystolou
- trigeminie — každý druhý supraventrikulární stah je následován 1 extrasystolou
- kuplet (pár) — 2 extrasystoly v řadě za sebou
- triplet (salva) — 3 extrasystoly v řadě za sebou

2. Spouštěná aktivita (triggered activity)

= abnormální průběh repolarizace

- skupina srdečních buněk je elektricky nestabilní → spontánní oscilace membránového napětí na konci předešlého vzruchu → následná nepolarizace → spuštění nového AP bez impulzu ze srdečního pacemakeru
- **časná následná depolarizace — EAD** (early after depolarization) → dochází k předčasné depolarizaci ještě před začátkem repolarizace buněk (tzn. za fází plató — ve fázi 3 AP → prodloužení 2. fáze) z důvodu absence iontů (tzn. buňka je vzrušitelná mnohem dříve) → a) předčasné otevření Na^+ a Ca^{2+} kanálů, b) nedostatečný roud K^+ kanály
  - projevem polymorfní komorová tachykardií s prolongovaným QT intervalem (**torsade de pointes**)

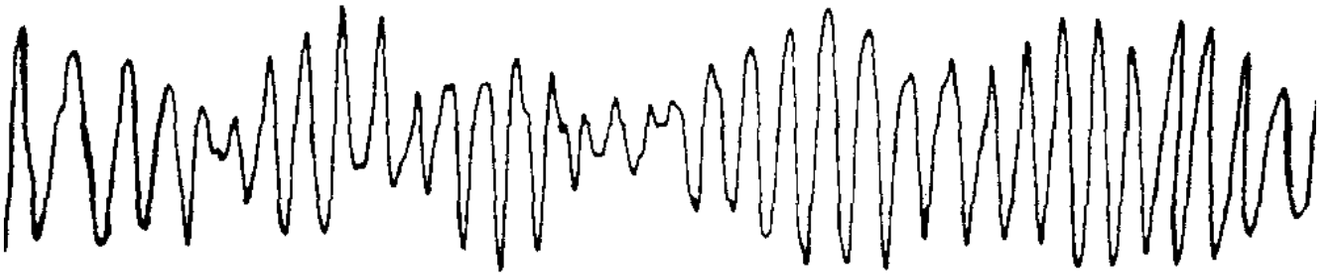

  - etiologie — hypoxie (onemocnění plic), acidóza, hypokalemie, hypo- nebo hypermagnesemie, bradykardie, užívání léků (antiarytmika, antibiotika, antipsychotika, antidepresiva, antiemetika)
- **pozdní následná depolarizace — DAD** (delayed after depolarization) → dochází k předčasné depolarizaci během repolarizace buněk (ve fázi 4 AP) → IC přetížení Ca^{2+} (uvolnění Ca^{2+} ze sarkoplazmatického retikula) + předčasné otevření kanálů pro Na^+
  - projevem multifokální síňová tachykardie, ektopická síňová tachykardie nebo komorová tachykardie s normálním QT intervalem
  - etiologie — hyperkalcemie, hypokalemie, tachykardie, intoxikace digitalisem, katecholaminy

82 — Patofyziologie srdečních arytmií — poruchy vedení vzruchu

ETIOLOGIE, PATOGENEZE, EKG OBRAZ, KLINICKÉ PROJEVY.

Poruchy vedení vzruchů

1. Blokády vedení vzruchu

- dělení:
  - **A. neúplné** — vedení vzruchu převodním systémem zpomaleno (I. stupeň)
  - **B. úplné** — vedení vzruchu převodním systémem zastaveno — některé (II. stupeň) / všechno (III. stupeň
- **etiologie** — ischemie, hypertrofie, degenerace, zánět, iontový rozvrat, léky, amyloidóza
- **anatomické dělení** — SA bloky, AV bloky, bloky Tawarových ramének

a) sinoatriální blokáda (SA blok)

I. stupeň — zpomaleno vedení z SA uzlu — bez projevu na EKG a bez hemodynamicky významných projevů

II. stupeň — některý vzruch z SA uzlu se nerozšíří → chybí vlny P a QRS → výpadek pulzové vlny

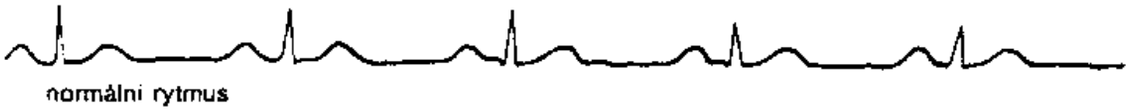

normální rytmus

sinoatriální blok 2. stupně, typ I

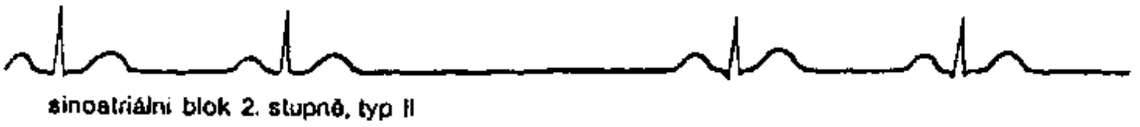

sinoatriální blok 2. stupně, typ II

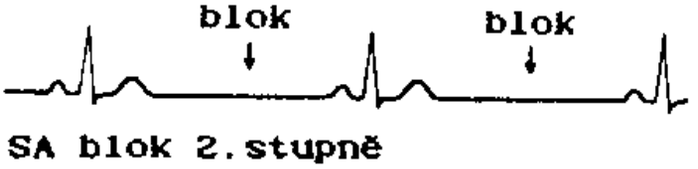

SA blok 2. stupně

III.stupeň — úplný blok → akce náhradního pacemakeru

b) atrioventrikulární blokáda (AV blok)

= poruchy převodu vzruchu na komory; většinou lokalizovány v AV uzlu (tzn. suprahisálně), ale mohou být i v Hisově svazku (intrahisálně) nebo infrahisálně

I. stupeň — zpomaleno vedení z AV uzlu → prodlužování PQ

II.stupeň — některý vzruch z AV uzlu se nerozšíří → občasný výpadek QRS

- **Mobitz I (Wenkenbachova perioda)** — prodlužování PQ a vlna P bez QRS komplexu
- **Mobitz II** — bez prodlužování PQ, riziko přechodu do III. stupně

III.stupeň — úplný blok → akce náhradního pacemakeru (komorový rytmus)

- klinicky Adam-Stokesův syndrom, EKG disociace aktivace síní a komor

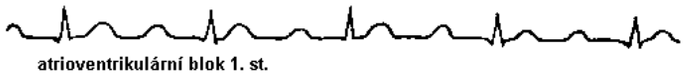

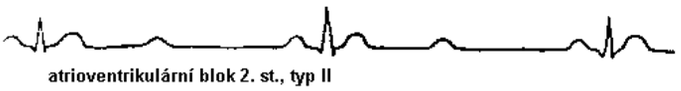

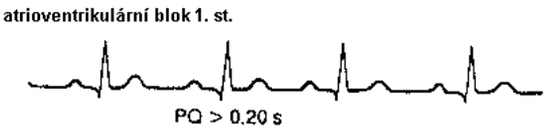

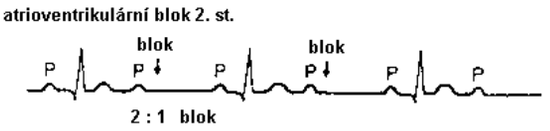

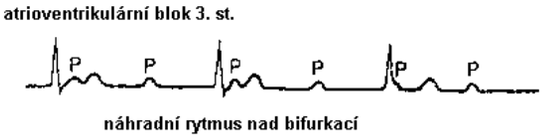

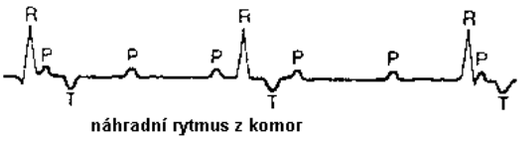

Adam-Stokesův syndrom

1. **zástava převodu impulzu ze síní na komory (SA, AV)**
2. **hemodynamický výpadek SV → náhlá ztráta vědomí**
3. **nahození náhradního pacemakeru → obnova vědomí**

- klinicky se projevuje jako náhlá ztráta vědomí pro snížené zásobení mozku krví (synkopa) v důsledku poruchy srdečního výdeje způsobené závažnými arytmiemi (AV blokáda III. stupně, komorová fibrilace, asystolie) či Lenerg-Levův syndrom
  - během bezvědomí se typicky objevují svalové záškuby a křeče
  - záchvatu předchází pocit slabosti, bledost, někdy pocit zástavy pulzace, bezvědomí trvá většinou kolem 30s
- během následujícího znovunabydí vědomí se objevuje tachykardie, flush a pocit horka v důsledku hypoxické vazodilatace periferie
- na EKG můžeme během záchvatu najít asystolii či komorovou fibrilaci

c) blokády Tawarových ramének

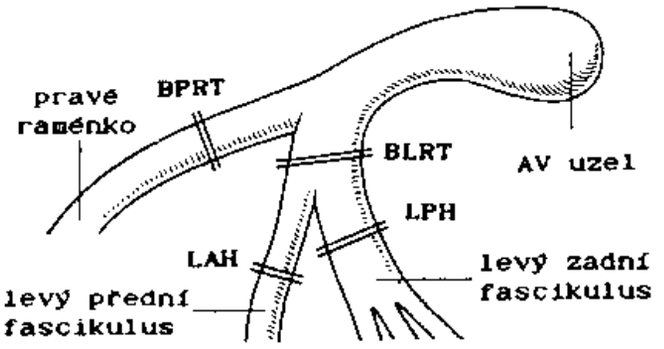

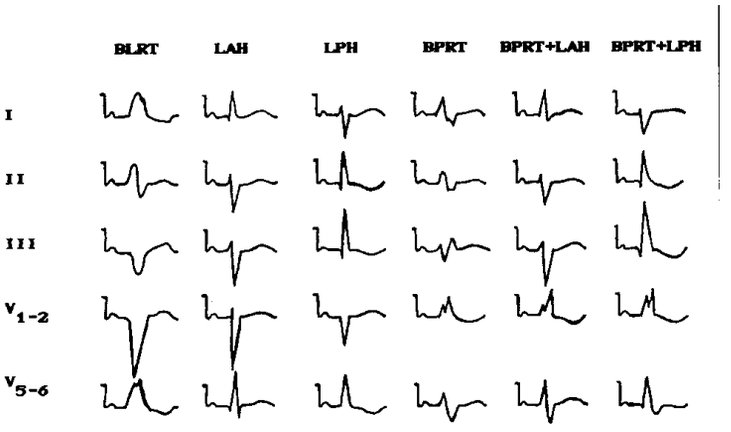

Blokáda pravého Tawarova raménka (BPRT, RBBB, *right bundle branch block*)

= porucha vedení vzruchu myokardem vznikající v důsledku postižení převodního systému srdečního a mající za následek opožděnou depolarizaci pravé komory

- nejdříve se aktivuje levá část septa, až poté pravá část → depolarizace levé komory, opožděná depolarizace pravé komory
- podle šíře QRS komplexu rozlišujeme 2 typy RBBB:
  1. **kompletní RBBB — QRS >0,11s**, blokáda proximální části pravého Tawarova raménka
  2. **inkompletní RBBB — QRS<0,11s**, blokáda distální části pravého Tawarova raménka
  * normální šíře QRS komplexu je 0,06-0,11s
- etiologie — samotná RBBB je hemodynamicky nevýznamná, ale může signalizovat poškození pravého srdce (hypertrofie pravé komory, syndrom preexcitace, zadní infarkt myokardu…):
  - **cor pulmonale chronicum** (tlakové přetížení pravého srdce)
  - **cor pulmonale acutum** (embolie a. pulmonalis, tlakové přetížení pravého srdce)
  - **defekt septa síní** (objemové přetížení pravého srdce)
  - ischemická kardiomyopatie, kardiomyopatie vzniklá v důsledku chlopenní vady, kongenitální nebo idiopatická kardiomyopatie
  - fyziologicky u mladých vytrvalostních sportovců (při vytrvalostním sportu dochází k objemové zátěži pravé komory) — zejména inkompletní RBBB s normální šíří QRS

EKG diagnostika

- QRS komplex — inkompletní <0,11s, kompletní 0,06-0,11s
- ve svodech V1-V2 (pravostranné svody, nad pravou komorou) — **obraz rSR', descendentní deprese ST a negativní vlna T** (pro kompletní RBBB je typické, že R' je vyšší než r)
- ve svodech V4-V6, I, aVL (levostranné svody, nad levou komorou) — hluboký a široký kmit S a pozitivní vlna T

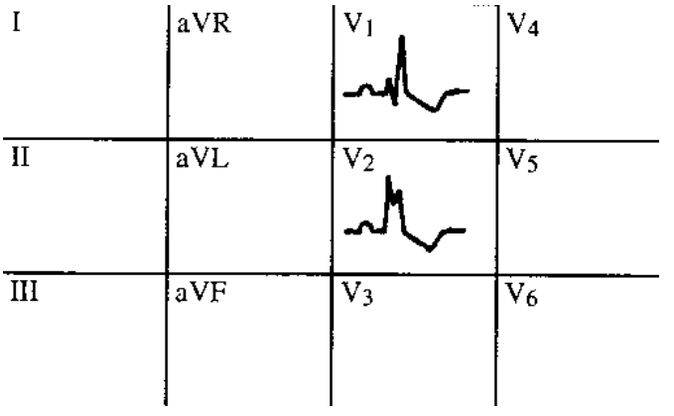

Blokáda levého Tawarova raménka (BLRT, LBBB, *left bundle branch block*)

= porucha vedení vzruchu myokardem vznikající v důsledku postižení převodního systému srdečního a mající za následek opožděnou depolarizaci levé komory

- nejdříve se aktivuje pravá část septa, až poté lová část → depolarizace pravé komory, opožděná depolarizace levé komory
- celá levá komora je depolarizována zprava z pravého Tawarova raménka, čímž dochází k rozšíření a morfologické změně komplexu QRS
- podle šíře QRS komplexu rozlišujeme 2 typy LBBB:
  1. **kompletní LBBB — QRS>0,11s**
  2. **inkompletní LBBB — QRS<0,11s**
- etiologie — samotná LBBB je hemodynamicky nevýznamná, signalizuje poškození a/nebo zvýšenou zátěž levé komory:
  - kardiomyopatie
  - chlopenní vady levého srdce
  - hypertenze (hypertenzní kardiomyopatie)
  - ICHS (ischemická kardiomyopatie)
- LBBB zvyšuje riziko srdečního selhání, IM, náhlé srdeční smrti, AV bloku II. a III. stupně
- **CAVE!** LBBB znemožňuje diagnostiku IM — máme-li u pacienta s blokádou levého Tawarova raménka podezžení na IM (bolest koronárního původu), je vždy nutné tohoto pacienta hospitalizovat!

EKG diagnostika

- QRS komplex — kompletní >0,11s a rozeklaný, **ve V6 připomíná písmeno M (RsR')**; inkompletní 0,06-0,11s
- ve svodu V1 — **obraz QS nebo qRS** (qRS připomíná písmeno W)
- ve svodech V5-V6, I, aVL (laterální svody) — inverze vln T a descendentní deprese ST (= sekundární repolarizační změny)
- EOS — normální nebo deviována doleva

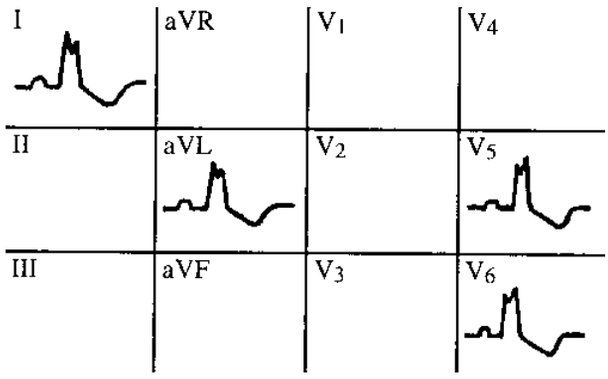

Hemiblokády levého Tawarova raménka

A. Levý přední hemiblok

= porucha vedení předním svazkem levého Tawarova raménka → opožděná depolarizace superio-anteriorní části levé komory

- septum dolů, doprava
- rotace EOS nahoru doleva (osa −45° až −60°)
- ve svodech II, III, aVF — obraz rS
- ve svodech I, aVL — obraz qR
- příčiny — AIM přední či spodní stěny, kardiomyopatie, aortální chlopenní vady, degenerativní změny převodního systému

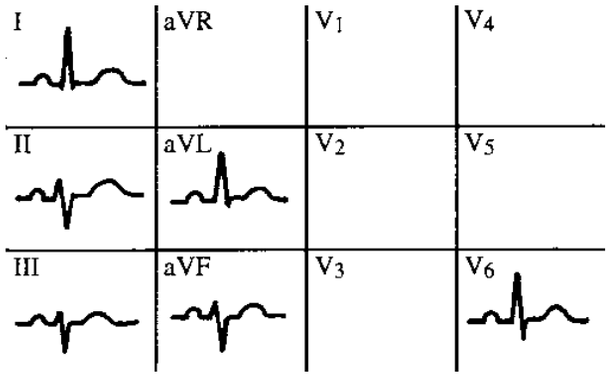

B. Levý zadní hemiblok

= mnohem vzácnější než přední hemiblok — zadní svazek je silnější a má dvojí cévní zásobení (je tak odolnější vůči poškození) — výskyt zadního hemibloku je projevem závažnějšího poškození srdce
→ opožděná depolarizace inferio-posteriorní části

- septum nahoru, doleva
- rotace EOS dolů doprava (osa nad +120°)
- ve svodu I — obraz hlubokého S
- ve svodu aVL — obraz rS
- ve svodu II, III, aVF — obraz vyššího R

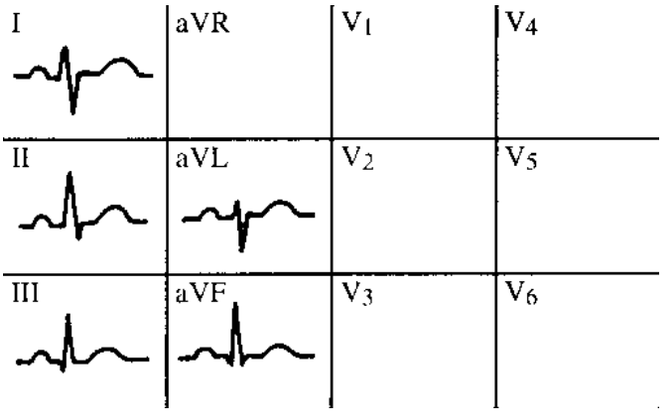

2. Preexcitace (syndrom preexcitace komor)

= porucha vedení vzruchu převodním systémem srdečním, při které se vzruch nešíří na komory přirozenou cestou (AV uzlem), ale abnormálními vodivými dráhami (tzv. akcesorní dráhy)

- **akcesorní dráhy** — svalové můstky, které vodivě spojují myokard síní a komor a umožňují obejití AV uzlu → vzruch se nešíří na komory s obvyklým zpožděním, ale předčasně (na EKG zkrácení PQ intervalu) + odpadá funkce AV uzlu blokovat příliš rychle přicházející vzruchy ze síní → vznik AV reentry tachykardie (otro- či antidromní)
  - **Kentův svazek** — spojuje myokard volné stěny síní a komor, většinou v levém srdci
  - **Jamesův svazek** — obchází AV uzel a napojuje se na Hisův svazek
  - **Mahaimova vlákna** — spojují Hisův svazek se svalovinou komor a obchází Tawarova raménka

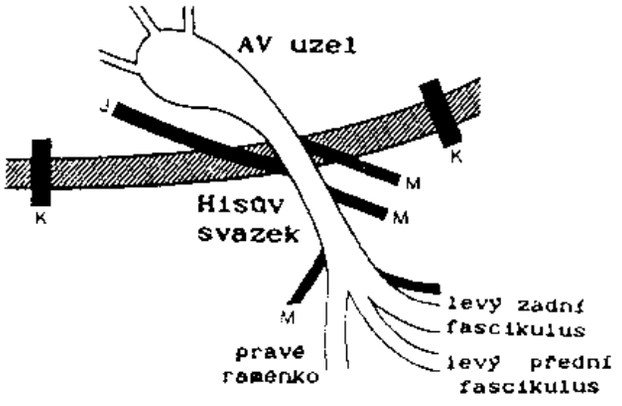

- nejčastěji bývají vrozené — mohou být dědičné (například mutace genu PRKAG2), nebo spojené s tuberkulózní sklerózou či Ebsteinovou anomálií
- získané — u myokarditid, endokarditid, thyreotoxikózy, degenerativních onemocnění, ischemií, iontových rozvratů

Kent	James	Mahaim	James+Mahaim	James+Kent
zkrácené PQ delta vlna	zkrácené PQ —·—	— delta vlna	zkrácené PQ delta vlna	zkrácené PQ delta vlna + i –

Wolff-Parkinson-White syndrome (WPW)

= nejčastější syndrom preexcitace komor

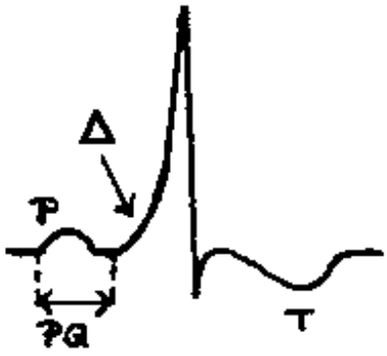

- dochází k šíření vzruchu ze síní na komory mimo AV uzel — skrze **Kentův svazek**
- na EKG **zkrácení PQ intervalu**
- **vlna δ** — počátek QRS komplexu je deformován vlnou δ (myokard komor je preexcitován), druhá polovina QRS komplexu je normální (vlna depolarizace, která se na komory dostala přes Kentův svazek, se setkává s vlnou depolarizace, která se na komory dostala normálně přes Hisův svazek)

Lown-Ganong-Levin syndrome (LGL)

- dochází k šíření vzruchu ze síní na komory mimo AV uzel — skrze **Jamesův svazek** (paranodální zkraty)
- na EKG **zkrácení PQ intervalu**
- chybí vlna δ

3. Reentry (krouživý vzruch)

= nejčastější arytmogenní mechanismus, při kterém dochází ke kroužení vzruchu po funkčně či anatomicky definované dráze — v podstatě se jedná o patologickou smyčku, která je rychlejší než SA uzel, a proto ho nahrazuje (náhradní pacemaker)

- reentry okruh může být **podstatou různých tachyarytmií** — flutter či fibrilace síní nebo komor, supraventrikulární (AVRT, AVNRT) či ventrikulární tachykardie
- ke vzniku reentry okruhu je zapotřebí, aby se v myokardu vyskytovaly 2 ramena okruhů o různých refrakterních periodách:
  1. rameno s rychlým vedením a dlouhou refrakterní periodou
  2. rameno s pomalým vedením a krátkou refrakterní periodou

Mechanismus

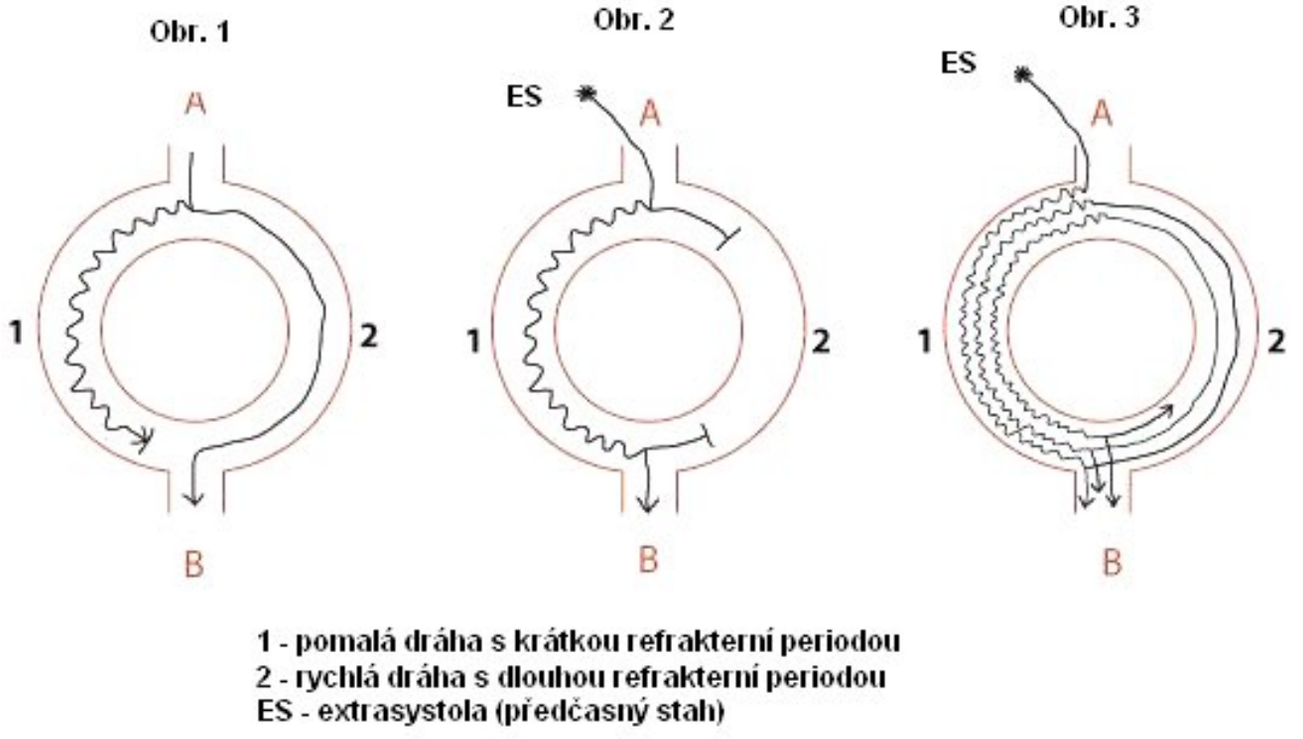

Obr. 1: vlna depolarizace jdoucí rychlou dráhou dorazí do bodu B dříve a depolarizuje ho, vlna depolarizace jdoucí pomalou dráhou je blokována (neuplatní se), protože dorazí do bodu B v okamžiku jeho refrakterní fáze

Obr. 2: v době vzniku extrasystoly je rychlá dráha refrakterní, vzruch se proto šíří jen pomalou dráhou, u které již refrakterní perioda skončila; v době, kdy vlna depolarizace dorazí do bodu B, je rychlá dráha stále ještě refrakterní, vzruch se proto nevrací

Obr. 3: může nastat situace, kdy po vzniku extrasystoly a doražení vlny depolarizace pomalou dráhou do bodu B, je již rychlá dráha odblokována (refrakterní perioda mezitím skončila) a vlna depolarizace se tak vrací zpět do bodu A

Typy reentry

- rozlišujeme 2 základní typy:

1. **funkční reentry** — vzniká na podkladě funkční změny určitého orksku myokardu
2. **anatomický reentry** — vzniká na podkladě morfologické abnormality určité části myokardu (jizvy po IM, idiopatická fibróza, Kentův svazek, apod.)
   1. **makroreentry**
   2. **mikroreentry**

Srdeční flutter

= tachyarytmie s vysokou frekvencí (250-350/min) s pravidelným rytmem v síních i komorách

- podkladem je reentry nebo časná následná depolarizace (EAD)

Flutter síní

- pravidelné **vlny pilovitého charakteru (připomínají zuby pily) — vlny F**
- AV uzel není schopen převést síňovou frekvenci nad 200/min — při vyšší frekvenci AV blokáda (například 4:1, 2:1)
- aktivace komor pravidelná
- hemodynamické následky — ↓poměru převodu ze síní na komory, zhoršení diastolického plnění komor, ↓MSV

Flutter komor

- frekvence 250-300/min → zhoršeno diastolické plnění komor
- plynulý přechod do komorové tachykardie
- podkladem je časná následná depolarizace (EAD)
- hemodynamické následky — výrazné zhoršení diastolického plnění, ↓↓MSV, častý přechod do komorové fibrilace, bez léčby fatální

Srdeční fibrilace

= chaotické šíření vzruchu myokardem — vysoká frekvence, nepravidelný rytmus

- příčiny — úraz elektrickým proudem, ICHS, nadměrná dilatace srdečního oddílu (například mitrální stenóza, dilatační kardiomyopatie, insuficience), hypertyreóza

Fibrilace síní

- síň se nekontrahuje, tudíž se neuplatňuje v poslední fázi diastoly, kdy je krev aktivně tlačena do komory → ↓MSV
- chybí P vlny
- nepravidelná izoelektrická linie — vlny f (350-600/min)
- nepravidelná aktivace AV uzlu → nepravidelná akce komor, nepravidelný puls
- bez tlakových gradientů — klesá spotřeba O_2 a srdeční práce
- malý pokles MSV (o 15%)
- predispozice vzniku trombů (embolie)
- může být asymptomatická a prvním projevem je až systémová embolizace
- hemodynamické následky — chybění síňového příspěvku k plnění komor, ↓MSV asi o 15%, dlouhodobě slučitelná s životem (pokud nedojde k selhání srdce), turbulentní víření v síních (vznik trombů v oušcích)

Fibrilace komor

- patří mezi tzv. maligní arytmie — pacienta urgentně ohrožují na životě, musí se neodkladně řešit
- nejčastější příčina náhlé srdeční smrti
- dochází ke vzniku abnormálních elektrických impulzů přímo v srdečních komorách (mohou vznikat uni- či multifokálně, může se jednat o reentry mechanismus) — jednotlivé kardiomyocyty komor kontrahují zcela asynchronně, což vede k naprostému selhání funkce srdce jako pumpy → dochází k vážné poruše perfuze vitálních orgánů včetně mozku (ztráta vědomí do 10 s, ireverzibilní změny do 5 min), bez okamžité KPR a defibrilace vede do 10 min ke smrti
- frekvence i více než 300/min
- na EKG nepravidelná amplituda i frekvence vln
- nehmatný puls
- hemodynamické následky — žádný pulz ani srdeční ozvy, přerušen srdeční výdej (neslučitelné s životem)

- terminální (konečné, předsmrtné) stahy jsou charakterizovány bizarními tvary — zpočátku se zpomaluje frekvence, prodlužuje se PQ interval (síňokomorové vedení), objevuje se tzv. **vlna J** ("**Asbornova vlna**"), která následuje po R kmitu a vede k rozšíření komplexu QRS, vlna T se oplošťuje
- **kardioverze** (**defibrilace**) = aplikace krátkého vysokonapěťového výboje jednosměrného proudu na hrudník do oblasti srdce mezi 2 elektrodami → nárazová depolarizace celého myokardu = rozetnutí všech reentry okruhů → přerušení arytmie
  - neúčinné na arytmie na podkladě poruchy automacie

83 — Hlavní vrozené srdeční vady

PŘÍČINY, PROJEVY, NÁSLEDKY, KOMPENZAČNÍ MECHANISMY.

Srdeční vady

= vývojové odchylky nebo získané změny v morfologii srdce, které alternují funkci srdce jako pumpy — dochází ke změně jednosměrného toku krve nebo k nedostatečnému vytvoření tlakového gradientu

- 4 hlavní funkční důsledky srdečních vad:
  1. **vznik levo-pravého cirkulačního zkratu** — množství krve protékající plicním oběhem je větší než množství krve protékající systémovým oběhem
  2. **vznik pravo-levého cirkulačního zkratu** — množství krve protékající systémovým oběhem je větší než množství krve protékající plicním oběhem
     - k okysličené krvi se přimíchá smíšená venózní krev
  3. **vznik stenóz** (zúžení v některé části srdce) — vede ke zvýšení tlakových nároků na přemístění krve z jednoho srdečního oddílu do druhého
  4. **vznik nedomykavé (insuficientní) chlopně** — vede k **regurgitaci krve** (část krve se v určité fázi srdečního cyklu pohybuje opačným směrem)

Vrozené srdeční vady

- patří mezi **nejčastější vývojové vady** — postihují asi **1%** živě narozených dětí
- polovina všech VSV se projeví již v 1. týdnu života (srdečním selháním, cyanózou, poslechovým nálezem)
- většina z nich vede ke vzniku turbulentních proudů krve poškozující endotel srdečních dutin a chlopní → zvyšují tedy riziko vzniku **endokarditidy**
  - proto se při zákrocích, které mohou být spojeny s přechodnou bakteriémií (extrakce zubů, operace), podávají u pacientů s VSV vždy v profylaxi ATB
- VSV dělíme na:
  1. **acyanotické VSV — způsobují levo-pravý zkrat**
  2. **cyanotické VSV — způsobují pravo-levý zkrat**

Cyanóza

= modravé (cyanotické) zbarvení kůže a sliznic vznikající, když je množství deoxyHb v kapilární krví větší než 50 g/l

- existují v podstatě 3 příčiny cyanózy:
  1. **respirační insuficience**
  2. **pomalý průtok krve kůží či sliznicí** → nadměrná extrakce O_2
  3. **pravo-levý cirkulační zkrat**
- typy cyanóz:
  - **A. centrální cyanóza** — cyanóza sliznic a kůže
    - příčinou je ↓SpO_2 nebo methemoglobinemie
  - **B. periferní cyanóza** — cyanóza patrná jen na kůži (zejména na akře)
    - příčinou je zvýšená extrakce O_2 kvůli zpomalenému průtoku krve

1. Acyanotické VSV

1. Defekt síňového septa

- v LS jsou tlaky asi 1–11 mm Hg, v PS jsou tlaky asi 0–8 mm Hg — tzn. rozdíl tlaků mezi LS a PS je minimální
- malé otvory v síňovém septu do 0,5 cm mohou být zcela asymptomatické (protože množství krve protékající zkratem je malé)
- velké otvory způsobují významný levo-pravý zkrat → přetížení PS a PK — bude tedy SV PK větší než SV LK a vyvine-li se plicní hypertenze, může to urychlit selhání PK
  - při selhání PK se může tlak v PS zvýšit natolik, že se směr zkratu změní na pravo-levý → může se objevit cyanóza
- 2 typy defektů síňového septa:
  1. defekt septa síní **typu ostium primum** — rozštěp předního cípu mi chlopně
  2. defekt septa síní **typu ostium secundum** — defekt v oblasti foramen ovale

Komplikace

- **dilatace pravé síně** je predispozicí ke vzniku **síňové fibrilace** a **supraventrikulární tachykardie**
- **paradoxní embolie** — embolus se přes otvor v septu dostane z venózní části řečiště přes PS do LS a z LK do systémových arterií
- **hypertrofie PK (u typu ostium secundum) vede na EKG k deviaci osy doprava a RBBB**

Poslechový nález

- otvor v septu síní sám o sobě nezpůsobuje slyšitelný šelest — to, co může způsobit systolickou šelest je větší průtok krve přes pulmonální chlopeň
- II. ozva srdeční je **široce rozštěpená**, ale pozor — **rozštěpení se nemění s inspiriem a expiriem**
  - fyziologicky je rozštěpení II. ozvy srdeční větší při inspiriu, kdy je zvýšený žilní návrat — u defektu septa zvýšený žilní návrat působí proti proudění krve z LS do PS

2. Defekt septa komor

- **najčastější VSV**, většinou v membránové části, méně často ve svalové části septa
- v LK je při systole tlak asi 100–140 mm Hg, v PK je při systole tlak asi 15–30 mm Hg — tzn. rozdíl mezi tlaky je velký — proto **i malý otvor** vede k hemodynamickým důsledkům v podobě **levo-pravého zkratu**
- **velký otvor** a tedy **velký levo-pravý zkrat** vede k tomu, že do plicního oběhu se dostává nadměrné množství krve → na zvýšení množství krve protékajícího plicním oběhem reaguje svalovina medie plicních arteriol proliferací → dochází k fixní prekapilární plicní hypertenzi → TK v a. pulmonalis může být výrazně zvýšen → způsobuje hypertrofii PK → tlak v PK převýší tlak v LK → postupné zmenšení rozsahu levo-pravého zkratu až obrácení zkratu v **pravo-levý** → cyanóza

Poslechový nález

- **holosystolický šelest** (šelest trvající po celou dobu systoly
- palpačně „chvění" hrudní stěny

Defekt typu ostium primum

- vzniká neúplným uzávěrem atrio-ventrikulárního septa a téměř vždy je sdružen s rozštěpem předního cípu mitrální chlopně → mitrální regurgitace
- na EKG hypertrofie PK, P-pulmonale a AV blokáda I.stupně, ale **deviace osy srdeční doleva** (v důsledku abnormálního uspořádání převodního systému)

3. Ductus arteriosus patens (otevřená Botalova dučej)

- v prenatálním životě **ductus arteriosus spojuje a. pulmonalis sin. s aorta descendens** a po narození se uzavírá (na podkladě prudkého zvýšení pO_2 po zahájení plicní ventilace) a mění se v lig. arteriosum
- predispozici k této VSV mají proto porody s poporodní hypoxémií u novorozence — například nedonošení novorozenci s nezralými plícemi (děti s RDS), u dětí narozených ve vysokých nadmořských výškách, u dětí s pravo-levým cirkulačním zkratem
- vzniká **levo-pravý zkrat** — LK je přetížena volumově (ten objem krve se už nevrací do PK, ale v podstatě jde zase do LK), PK je přetížena tlakově
- čím širší je otevřený ductus a čím větší je tlakový rozdíl mezi aortou a plicnicí, tím více krve protéká z aorty do plicnice
- defekt způsobuje **rychlý pokles DTK v aortě** (jak část krve protéká do nízkotlakého plicního řečiště)
- když se zvýší rezistence v plicní cirkulaci a tlak v plicnici vzroste, tak se logicky rozsah tohoto levo-pravého zkratu zmenší, a převýší-li tlak v plicnici, tak se levo-pravý zkrat obrátí na pravo-levý
- periferní puls je „velký“, protože je velký rozdíl mezi systolickým a diastolickým tlakem (podobně je tomu u nedomykavosti aortální chlopně)

Poslechový nález

- šelest vzniká krátce po I. ozvě, sílí do II. ozvy a v průběhu diastoly slábne (odpovídá to dynamice proudění krve skrz otevřený ductus arteriosus)

4. Stenóza plicnice

- vrozená stenóza plicnice je obvykle v místě pulmonální chlopně
- způsobuje **tlakové přetížení PK** → hypertrofie PK — ta významně kompenzuje poruchu, proto může být porucha dlouho asymptomatická → vada může vyústit v **excentrickou hypertrofii** a **v selhání PK**

Poslechový nález

- systolický šelest crescendo-decrescendový — sílí během inspiria
- široce rozštěpená II. ozva — kolísá během dechového cyklu

5. Stenóza aorty v místě ao chlopně

- vzniká často postupně na základě vrozené predispozice, kterou je **bikuspidální aortální chlopneň**
- působí **tlakové přetížení LK → koncentrická hypertrofie LK → excentrická hypertrofie LK** a **selhání LK**

Poslechový nález

- systolický šelest crescendo-decrescendový — sílí během inspiria
- angionózní bolest (je zhoršeno plnění koronárních cév)
- možná synkopa na počátku fyzické aktivity

6. Koarktace aorty

- nejčastěji v místě ligamentum arteriosum (tedy až za odstupem levé a. subclavia)
- koarktace preduktální (ductus arteriosus zůstává otevřený), postduktální (zavřený ductus)
- **TK je** logicky **vyšší na HKK než na DKK** (tedy je **dobře hmatný puls na a. radialis** oproti pulsu na a. femoralis)
- **arteriální hypertenze v horní polovině těla** (systolická hypertenze) — může způsobovat časté **bolesti hlavy** a **epistaxe**
- častá **hypertrofie LK**
- aorta je **mechanicky přetěžována** → může dojít až k **ruptuře aorty**
- do sestupné aorty (pod místo koarktace) se dostává většina krve kolaterálami (například rozšířenými aa. intercostales, aa. thoracales internae…)

Poslechový nález

- systolický šelest
- zesílení II. ozvy srdeční

2. Cyanotické VSV

1. Transpozice velkých tepen

a) **izolovaná porucha**, kdy aorta odstupuje z PK a plicnice z LK — neslučitelné s životem, protože by se sériové zapojení změnilo v paralelní

b) **kombinovaná porucha**, kdy je navíc **přítomný defekt septa síní, defekt septa komor,** nebo **otevřený ductus arteriosus** — slučitelné s životem

2. Truncus arteriosus

= aorta a plicnice jsou spojeny v jednu velkou arterii — vtéká do ní krev z PK i LK

3. Fallotova tetralogie

- nejčastější cyanotická VSV; soubor poruch:
  1. **defekt septa komor**
  2. **aorta nasedající na defekt septa komor**
  3. **stenóza plicnice**
  4. **hypertrofie PK**
- na základě zúžení plicnice dochází k hypertrofii PK → tím je zvýšen tlak při systole v PK (čím je stenóza větší, tím vyšší je následný tlak v PK) → tím vzniká **pravo-levý zkrat** přes defekt septa komor → **venózní krev** se dostává z PK přímo do **aorty nasedající na defekt septa komor**
- čím **větší je odpor v systémové cirkulaci** (např. při fyzické námaze), tím větší je afterload pro LK a tím **méně se uplatňuje pravo-levý zkrat** a tím méně se dostává venózní krve do aorty — proto postižené děti někdy zaujímají polohu (**ve dřepu**), která jim zajišťuje zvýšený systémový odpor
- příznaky — hypoxemie → sekundární polycytemie → ↑sedimentace, ↑visozita + paličkovité prsty

Poslechový nález

- systolický šelest na podkladě zúžené plicnice
- II. ozva má jen aortální komponentu (je jen jedna), protože plicní je neslyšitelná

4. Eisenmengerův syndrom (komplex)

1. **defekt septa komor**
2. **aorta nasedající na defekt septa komor**
3. **dilatovaná pulmonální arterie**

- vzniká stejný mechanismus změny levo-pravého zkratu v pravo-levý jako u samostatného defektu septa komor (viz výše)
- příznaky — zprvu není cyanóza a je šelest, postupně, jak se zvyšuje odpor v plicní cirkulaci, šelest slábne, a jakmile se mění levo-pravý zkrat v pravo-levý, nastupuje i cyanóza; chronická hypoxémie vede k sekundární polycytémii a ↑viskozitě krve

Poslechový nález

- ↑**STK** v a. pulmonalis způsobuje zesílení plicní komponenty II. ozvy

5. Ebsteinova anomálie trikuspidální chlopně

- trikuspidální chlopeň je nadměrně vyvinuta + má sesunutý úpon k hrotu PK
- dochází ke zvětšení pravé síně a zmenšení pravé komory – atrializaci pravé komory
- v PS vzrůstá tlak z různých příčin:
  1. regurgitace krve přes trikuspidální chlopeň
  2. nedostatečná čerpací fce PK
  3. kontrakce atrializované části PK během systoly komor → převýší-li tlak v PS tlak v LS vzniká **pravo-levý zkrat** přes foramen ovale → **centrální cyanóza**

84 — Hlavní získané srdeční vady

PŘÍČINY, PROJEVY, NÁSLEDKY, KOMPENZAČNÍ MECHANISMY.

Získané srdeční vady

- jedná se hlavně o vady chlopenní, dnes méně časté než v preantibiotické éře
- hlavní příčinou je akutní **revmatická horečka** (postreptokoková infekce), **endokarditida** a **degenerativní změny**
- chlopenní vady narušují tlakové gradienty v srdečních oddílech → tlakové gradienty se propagují se do přilehlé cirkulace (plicní/systémové)
- dělení získaných srdečních vad:
  1. **stenózy chlopní** — zužují otvor otevřené chlopně
  2. **insuficience (nedomykavost) chlopní** — průchozí pro krev po jejich uzavření → vedou tedy k regurgitaci krve
  - často se vyskytují současně stenóza i nedomykavost

1. Mitrální stenóza

- téměř vždy je to následek **revmatické endokarditidy po streptokokové infekci,** méně tromby, nádory, kalcifikace
- zúžení je způsobeno **fibrotickým ztluštěním** obou cípů chlopně, jejich **srůstáním v oblasti annulus fibrosus**, jejich **kalcifikací** a zkrácením chordae tendineae (šlašinky)

Následky

- tlakové **přetížení levé síně** a její dilatace → nebezpečí atriální fibrilace → důsledkem fibrilace je tvorba trombů → embolizace do systémového oběhu
- přetížení LS se přenáší i do plicních venul a kapilár → musí se zvýšit tlak v a. pulmonalis, aby byl udržen tlakový gradient → **postkapilární plicní hypertenze** → zvýšená **transudace tekutiny do intersticia až alveolů**, otevření **kolaterál** mezi funkční a nutritivní bronchiální cirkulací vede k **hemoptýze**

Komplikace

- **dilatace** LS (ovšem predisponuje k vzniku fibrilace), hypertrofie PK

Příznaky

- vysoký tlak v zaklínění (tj. nepřímo měřený tlak v LS)
- během diastoly LK je kvůli stenóze velký tlakový gradient mezi LS a LK → rychlé proudění krve zúženou mitrální chlopní → **nízkofrekvenční diastolický šelest**

Poslechový nález — auskultační trias

1. **zesílení I. srdeční ozvy**
2. **klepnutí při otevření mitrální chlopně (opening snap**
3. **po něm hrčivý šeles**

EKG

- **P-mitrale** (II, III, aVF), u významných stenóz obraz hypertrofie PK

2. Mitrální insuficience

- způsobena poškozením cípů chlopně (infekční endokarditidou), dysfunkcí papilárních svalů, přetržením vláken chordae tendineae nebo dilatací levého srdce, prolaps mitrální chlopně

Následky

- **regurgitace krve během systoly LK → objemové přetížení LK + tlakové a objemové přetížení LS**

Akutní regurgitace

- při infarktu papilárních svalů, destrukci šlašinek při infekční endokarditidě
- LS není adaptovaná dilatací na zvýšenou náplň krve (její poddajnost není postupným rozpínáním zvětšena) → zpětný proud toku z LK do LS (během systoly komor) pak způsobí ↑**TK v LS**:
  - to sice omezuje vracející se množství krve do LS
  - propagace tlaku do plicní cirkulace → **překrvení plic až edém**

Chronická regurgitace

- postupná dilatace LS → **snižuje se překrvení plic**, ale **snižuje se také SV**, protože se vlastně zvětší rozsah regurgitace
- dilatace → **riziko fibrilace**

Klinické projevy

- snížená výkonnost, únava (↓SV), dušnost (překrvení plic, edém)

Poslechový nález

- **holosystolický nález na hrotu** — propagace do axily

Prolaps mitrální chlopně

- vzniká z velkého tlakového rozdílu mezi LK a LS v období systoly komory, typický u **Marfanova syndromu**

3. Stenóza aortální chlopně

- nejčastěji při degeneraci a kalcifikaci ao chlopně, častější u predisponované bikuspidální aortální chlopně

Následky

- ↑**afterload LK → koncentrická hypertrofie** z důvodu tlakového přetížení → ta vede k diastolickému „ztuhnutí komory“ → zvýšení nitrokomorového diastolického tlaku → propaguje se do LS a do plicního řečiště → **hypertrofie LS** (ta je důležitá pro dostatečné plnění LK během diastoly komor, a pokud vzniká fibrilace síní, významně to ↓SV)
- ↓**EF LK** — protože na konci systoly zůstává více krve v LK
- **prodloužené vyprazdňování LK** → arteriální systolický tlak narůstá pomalu (může být i snížen, protože krev vypuzená do aorty současně odtéká do periferních tepen)
- snížený STK → zmenšení rozdílu mezi diastolickým a systolickým tlakem (↓MAP)

Klinické projevy

- pulsus parvus et tardus (slabý puls s dlouhým trváním tepové vlny)
- závrať až synkopa při začátku fyzické aktivity (vazodilatace → pokles krevního tlaku → srdce není schopno zvýšit srdeční výdej)
- stenokardie, námahová dušnost
- někdy až příznaky LSS

Poslechový nález

- časný systolický klik, ejekční šelest nad aortální chlopní (crescendo-decrescendový)

4. Insuficience aortální chlopně

- vzniká poškozením cípů této chlopně **endokarditidou**, **revmatickým srdečním onemocněním**, **degenerativními změnami** nebo **dilatací aorty při Marfanově syndromu**, **syfilis**
- k regurgitaci dochází během diastoly

Následky

- objemové přetížení levé komory
- ↑**TO** o objem krve vracející se z aorty → ↑STK → tedy jde i o **tlakové přetížení LK**
- nitrokomorový tlak v LK se během diastoly rychle zvětšuje (protože se LK plní nejen z LS ale i vracející se krví z aorty) → vyprázdnění krve z LS do LK je dříve ukončeno (dřívější vyrovnání tlaků) → tlak v LS se stále zvyšuje
- naopak v aortě tlak v diastole rychle klesá → zhoršení perfuse koronárního řečiště → predispozice k ICHS

Akutní regurgitace

- **způsobena infekční endokarditidou**
- LK není adaptována na zvětšený diastolický objem → významně se v ní ↑diastolický tlak
- v diastole je mitrální chlopeň otevřena → zvýšený diastolický tlak se propaguje do LS a do plicní cirkulace → akutní těžká **dušnost** + **edém plic**

Chronická regurgitace

- dilatace levé komory, zvýšení její poddajnosti → to vede k tomu, že se v diastole nezvyšuje tak moc tlak, a tím se to ani nepropaguje do LS a do plicní cirkulace

Klinické projevy

- **dušnost**, **edém plic**
- ↑**STK** (↑SV) a ↓**DTK** (část krve se vrací zpět do dilatující se LK + periferní vazodilatace z nutričních důvodů)
- pulsace na arteriích zvýrazněná (**Corriganův puls**) — dáno velkým rozdílem mezi STK a DTK
- někdy **Quinckeho pulsace** — pulzace patrná při jemném stlačení v oblasti nehtového lůžka, protože je pulsace přítomna i v kapilárách
- pokles DTK v aortě → ↓perfúze koronárního řečiště
- **Mussetův příznak** — kývání hlavy s pulsací

Poslechový nález

- časný diastolický šelest , decrescendový
- na hrotě slyšitelný hrčivý **Flintův diastolický šelest** (šelest Austina Flinta) — vibrace předního cípu mitrální chlopně při retrográdním nárazu krve

5. Stenóza trikuspidální chlopně

- porevmatická, velmi vzácná

Následky

- ↑tlak v PS → hypertrofie PS
- zvýšená náplň krčních žil

Kompenzace

- hypertrofie PS

Poslechový nález

- opening snap (jako u mitrální stenózy) a diastolický šelest (sílí během inspiria — **Carvallův příznak**)

6. Insuficience trikuspidální chlopně

- příčinou je dilatace pravého srdce
- STK z PK se propaguje do PS a do velkých žil, na flebogramu vysoká vlna „v“ (ventrikulární)
- **pulsace jugulárních vén a jaterní pulsace**
- **systolický šelest zesilující během inspiria**

7. Insuficience pulmonální chlopně

- provází plicní hypertenzi značného stupně
- zdroj diastolického šelestu zesilujícího při nádechu

85 — Endokarditidy, myokarditidy, kardiomyopatie

TYPY, PŘÍČINY, KLINICKÉ PROJEVY, KOMPENZACE. PATOFYZIOLOGIE PERIKARDU, SRDEČNÍ TAMPONÁDY.

Endokarditida

= zánět probíhající na endokardu, a to nejčastěji na endokardu chlopní

- dělíme je na:
  1. **infekční endokarditidy**
  2. **neinfekční endokarditidy**

1. Infekční endokarditidy (IE)

= zánět endokardu charakterizovaný přítomností **infekčních vegetací** (trombus s mikroorganismy) na chlopňovém a/nebo nástěnném endokardu

Etiologické agens

1. **takřka vždy G^+ bakt.** — viridující streptokoky, koaguláza-negativní staphylokoky (KNS), STAU, enterokoky
2. méně často mykotické endokarditidy (Candida, Aspergillus)

Predisponující faktory

- bikuspidální aortální chlopeň (normálně je trojcípá)
- stenóza plicnice
- otevřená tepenná dučej
- defekt septa komor (samostatný nebo součást Fallotovy tetralogie)
- dlouhodobě zavedené katetry
- oslabená imunita

Predisponující pacient

- drogově závislý (heroin nebo pervitin vytváří krystalky poškozující tricusp. chlopně)
- P se srdečními vadami
- P s umělou srdeční chlopní
- P po ortopedických OP s umělými náhradami, které mohou být sekundárně infikovány (KNS)

Patogeneze

- IE předchází **poškzení endokardu** (endoteliální defekt) **turbulentním prouděním** — z tlakových důvodů je to častěji v levém srdci než v pravém → poškozený endokard vede k **agregaci trombocytů** a je **sekundárně kolonizován bakteriemi** (tomu samozřejmě předchází bakteriemie), také je pokryt nálety fibrinových vláken → výsledkem je vznik **infekčních vegetací**

Důsledky a komplikace

- destrukce postižené chlopně — perforace cípů, ruptura šlašinek, ruptura papilárních svalů → **regurgitace**
- narušení převodního systému
- embolizace vegetací → CNS, ledviny, slezina (do plic u IE PK) → infarkty, abscesy
- imunitní reakce s tvorbou **imunokomplexů** → usazují se v cévách, kloubech, glomerulech, v kůži → vyvolávají zde zánět
- zhojení může probíhat jako **fibrotické zjizvení** → stenóza

- Dělení infekční endokarditidy

1. Endocarditis maligna acuta (ulcerosa)

- infekční vegetaci tvoří trombus z destiček a fibrinu s bakteriemi, pod trombem je nekrotická tkáň s leukocytární infiltrací, hnisavou kolikvací nekrotické tkáně dochází ke vzniku ulcerací.
- makroskopicky jsou patrné jednak infekční vegetace, jednak nekrózy a ulcerace

2. Endocarditis maligna lenta (polyposa)

- infekční vegetace mají stejné složení, pod vegetacemi je nekróza, ale **nedochází v takové míře k hnisavé kolikvaci** (je jen mírná leukocytární infiltrace)
- makroskopicky mají vegetace **polyposní tvar**, ulcerace jsou méně výrazné

2. Neinfekční endokarditidy (NIE)

= zánět ednokardu charakterizovaný přítomností **sterilních destičkových trombů**

- vzniká při:
  - **a) <u>revmatické horečce</u>**
  - **b) SLE**
  - **c) u P s kachektizujícím onemocněním**

a) Revmatická endokarditida

= **fibrinózní intersticiální zánět** — v akutní fázi se projevuje jako **endocarditis verrucosa** — tvorba bradavičnatých výrůstků na chlopních (hlavně mitrální a aortální) a dále na nástěnném endokardu především v LS)

- součást systémového onemočnění revmatické horečky (akutní zánětlivé onemocnění, které vzniká 2-4 týdny po streptokokové tonzilitidě či faryngitidě)
- mezi další postižené systémy u revmatické horečky patří **klouby (migrující arthritida), CNS (chorea minor), kůže (podkožní uzlíky, erythema marginatum)**
- postiženy jsou hlavně děti

Komplikace

- hojení vede ke **ztluštění a zjizvení chlopně a šlašinek** → vede ke stenóze a insuficience chlopně → často se projeví až po několika letech (10) po prodělání akutní endokarditidy a mohou vést k **srdečnímu selhání**
- vznik sekundárních infekcí na postižené chlopni (vznik subakutní endokarditidy)
- vzniku trombů, potažmo embolů na postižené chlopni

b) Libman-Sacksova endokarditida

- **provází SLE**

- **neinfekční endokarditida může** také vzniknout jako součást **paraneoplastického syndromu** při **adenokarcinomu žaludku, pankreatu, žlučových cest, ovarií…**

Myokarditida

= zánětlivé onemocnění kardiomyocytů, intersticia a cév myokardu

- když je navíc postižen i perikard (to bývá často) hovoříme o **perimyokarditidě**
- neléčená myokarditida může vést ke vzniku **dilatační kardiomyopatie**
- dělíme na:
    1. **infekční myokarditidy**
    2. **neinfekční myokarditidy**

1. Infekční myokarditidy

- příčiny — nejčastěji viry (coxsackieviry A, B, echoviry, polioviry, influenzaviry, adenoviry, rubeola, varicella, spalničky, HIV), vzácně bakterie (streptokoky), plísně, paraziti

2. Neinfekční myokarditidy

- příčiny:
    1. imunopatologické (revmatoidní arthritida, SLE)
    2. toxické
    3. post-radiační (po ozáření mediastina)
    4. idiopatické
- v myokardu dochází k **intersticiálnímu otoku**, **fibróze** a **lymfocytární infiltraci** → lymfocyty způsobují **myocytolýzu** → histologické změny vedou k extrasystolám, tachykardii, snížení síly stahu (+ projevy srdeční insuficience → únava, bolest hlavy, slabost, dušnost)
- v séru bude ↑CK-MB, ↑proteinů akutní fáze, ↑sedimentace, leukocytóza

Klinický obraz

- rozmanitý (od asymptomatického až po fatální se srdečním selháním)
- celkové příznaky — horečka, bolesti hlavy, bolesti v hrdle, únavnost, malátnost, bolesti svalů, zvracení, průjmy
- specifické příznaky — palpitace, dušnost, bolest v krajině srdeční, arytmie

Kardiomyopatie

= **primární onemocnění myokardu provázené poruchou srdeční funkce, která se projevuje sníženou schopností kontrakce anebo dilatací myokardu**

- dělení dle strukturních změn:
  1. **hypertrofická**
  2. **dilatační**
  3. **restrikční**
- společným znakem všech 3 typů je **zvýšení tlaku v srdečních komorách v průběhu a na konci diastoly** → zvýšený nitrokomorový tlak v tomto období se (kvůli tomu, že jsou v diastole otevřeny atrioventrikulární chlopně) propaguje zpět do síní a do venózního řečiště
- v Nečasovi stojí, že funkce LK je postižena vždy, a proto LS bývá u těchto onemocnění pravidelně zvětšená

1. Hypertrofická kardiomyopatie

- vyznačuje se hypertrofií myokardu (ale toto je **primární onemocnění**, takže tady hypertrofie není výsledkem zvýšené tlakové nebo objemové práce), zejména **hypertrofií LK**
- hypertrofované je i **mezikomorové septum**
- systolická fce LK je normální nebo zesílená
- může probíhat dlouho latentně
- je zde **snížená schopnost dilatace LK** → nevytvoří se dostatečný prostor pro krev přitékající z plic → **nitrokomorový tlak se v diastole rychle zvyšuje** + na konci diastoly je **zvýšený** → propagace do LS → propagace do plic
- výsledkem je tedy:
  1. **dilatovaná LS**
  2. **kongesce (překrvení) plic**

Komplikace

- hypertrofie mezikomorového septa může **obturovat výtokovou část LK**
- změna morfologie srdce může způsobit **nedomykavost mitrální chlopně → regurgitace → snížený tepový objem**
- příčina **náhlé smrti** (i u sportovců), protože hypertrofie znamná zvýšené riziko vzniku komorové fibrilace

Klinické příznaky

1. **dyspnoe —** kvůli kongesci plic → snížení poddajnosti plic → větší dechové úsilí pro zachování tlakových změn
2. **stenokardie (anginózní bolest)** — hypertrofovaný myokard má vyšší nároky na O_2
3. **synkopa na začátku fyzické námahy** — obturovaná výtoková část LK totiž snižuje TO
4. **bezvědomí** — u náhle vzniklé fibrilace komor

Etiologie

- u familiární formy — **AD onemocnění**, při kterém je mutace nějakého genu (je jich mnoho), které vedou k poruše sarkomer (například mutace pro lehké nebo těžké myozinové řetězce, pro troponin T a I…)

2. Dilatační kardiomyopatie

- dilatovány jsou **všechny srdeční oddíly**, což je spjato s jejich **sníženou kontraktilitou** → postižena je hlavně **systolická funkce komor** (ale i jejich dilatace je nedostatečná – — kvůli většímu objemu krve) → **je ↓EF** (u LK pod 68% u PK cca pod 50%) → v komorách na konci systoly zůstává větší objem krve a během diastoly se tak komory naplní větším objemem krve → zvýší se nitrokomorový tlak během diastoly → propagace do síní a do žilního řečiště
- snížená kontraktilita LK → během systoly tlak nedosáhne takových hodnot → **systolická arteriální hypotenze**

Příznaky

- mohou nastat akutně (po intoxikaci) nebo chronicky — jsou to vlastně **obecné příznaky srdečního selhání:**
  - chladné končetiny, únava
  - tachykardie
  - ortostatická hypotenze se závratěmi
  - plicní edém, námahová dyspnoe až klidová dyspnoe, noční dyspnoe
  - zvýšená náplň krčních žil
  - otoky a ascites, hepatomegalie

Kompenzace

- dilatační kardiomyopatie se může rozvíjet latentně, díky **Frank-Starlingovu zákonu** a **↑aktivaci SNS** (↑TF) → tyto 2 kompenzační mechanizmy zvyšují SV
- jakmile SV klesá, aktivuje se RAA (zvýší se R a cirkulující volum) → to však **zhoršuje srdeční selhání** při dilatační kardiomyopatii, protože způsobuje další dilataci

Komplikace

- insuficience chlopní
- arytmie
- tvorba trombů v dilatovaných částech srdce → trombembolie

Příčiny

- idiopatická
- předchozí virová infekce s latentní myokarditidou
- **intoxikace alkoholem, kokainem, kobaltem**
- **hemochromatóza** (nahromadění železa poškodí myokard)
- **metabolická onemocnění**
- nahromadění amyloidu, sarkoidóza
- **AD, AR i X-vázané dědičné onemocnění**
- těhotenství

3. Restrikční kardiomyopatie

= **snížení poddajnosti srdce** → způsobuje zejména **dilatační poruchu**

- příčinou snížení poddajnosti srdce je **fibróza** při amyloidóze, sarkoidóze či gylkogenóze, následkem hemochromatózy či po ozáření
- je zkrácená doba, kdy je v komorách během diastoly nízký tlak
- EF je normální
- příznaky odvozené od zvýšeného venózní tlaku v obou řečištích + event. ↓TO

Perikarditida

= zánětlivé onemocnění osrdečníku

- probíhá buď jako **akutní zánět s tvorbou výpotku** (nebezpečí tamponády srdeční), nebo jako **chronický zánět s fibrózou perikardu** (nebezpečí vzniku srůstů a konstrikce srdce)
- mezi dvěma listy perikardu je normálně 15-50 ml serózní tekutiny, o perikardiálním výpotku se bavíme, když je objem této tekutiny nad 50 ml
- perikarditidu dělíme na:
    1. **suchá perikarditida (pericarditis sicca)** — tj. chronický zánět s fibrózou
    2. **exudační perikarditida** — tj. akutní zánět s tvorbou výpotku

Komplikace

1. **infekce** — viry, bakterie
2. **hemoperikard** (komplikace AIM)
3. **nádory**
4. **AIO**
5. **idiopatické**

Stádia

1. **vazodilatace** → nahromadění serózní tekutiny
2. **↑permeabilita** → v tekutině vzrůstá obsah proteinů
3. **vycestování leukocytů** → hnisavá perikarditida

Příznaky

- kašel
- bolest na hrudi (zhoršuje se při výdechu a kašli)
- horečka
- třecí šelest
- abnormální EKG

Komplikace

- vznik jizev a srůstů vede k tzv. **konstriktivní perikarditidě** — omezuje roztažení srdce, omezuje diastolu, snížené plnění srdce → ↓TO → ↓SV

Perikardiální výpotek

- perikardiální výpotek omezuje dilataci komor v diastole → zhoršuje plnění komor
- klinické příznaky tamponády závisí na rychlosti vzniku výpotku — tedy i velký výpotek může být klinicky němý, pokud vznikal pomalu

Tamponáda srdeční

= akutní, život ohrožující stav, který bez intervence vede k selhání srdce a smrti

- vzniká, když tlak v perikardiální dutině dosáhne hodnoty diastolického tlaku v PK a středního tlaku v PS — v PK a PS jsou nižší tlaky, proto se útlak projeví dříve v pravém srdci
- příčiny — perikarditida, ruptura stěny srdce
- důsledky — hypotenze, rozšířené krční žíly, oslabení ozev

Příznaky

- tachykardie a další příznaky (dušnost, cyanóza, poruchy vědomí atd.)
- pulsus paradoxus — při inspiriu roztažené plíce ještě více utlačí srdce, proto paradoxně při nádechu ↓TK a puls je špatně hmatný a při výdechu ↑TK a puls je dobře hmatný

86 — Ischemie myokardu

RIZIKOVÉ FAKTORY, PATOGENEZE VZNIKU, LOKÁLNÍ PROJEVY A DŮSLEDKY, MECHANISMUS ADAPTACE NA ZVÝŠENÁ SPOTŘEBY KYSLÍKU, PŘÍČINY A NÁSLEDKY ZÚŽENÍ KORONÁRNÍ ARTERIE.

Fyziologie

Koronární arterie

- odstupují z conus arteriosus aorty
- levá koronární arterie (a. coronaria sin.), **LCA** — po krátkém průběhu se rozděluje na 2 větve:
    1. **r. interventricularis ant. (RIA)** — zásobuje přední stěnu LK, přední část komorového septa, přední část PK
    2. **r. circumflexus (RCx)** — zásobuje postranní a zadní část LK

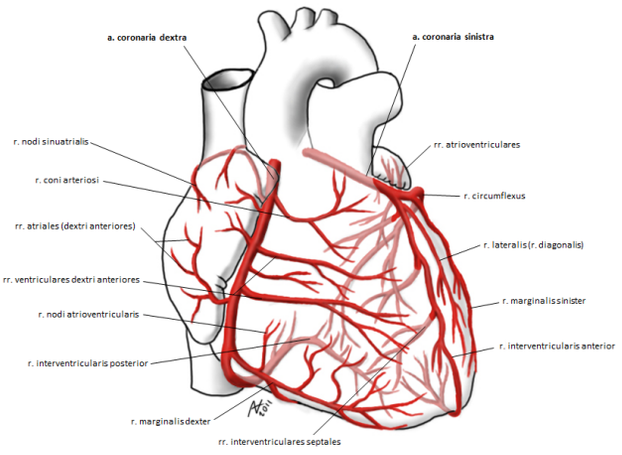

- **pravá koronávní arterie (a. coronaria dx.), RCA** — zásobuje PK a zadní část LK

Spotřeba O_2 v myokardu

- koronárními tepnami protéká 210–240 ml/min a obsah O_2 při fyziologické ventilaci je 200 ml/l
- průtok krve v izometrické fázi systoly může v drobných větvích klesat až k 0, protože tyto cévy jsou zanořeny do myokardu a při systole jsou stlačeny — tzn. krev může protékat koronárními arteriemi pouze v diastole, a proto je nezbytné dostatečné trvání diastoly (trvá 2x déle než systola)
- spotřeba O_2 myokardem je v klidu 8 ml/min/100 g a při těžké námaze až 70 ml/min/100 g
- existují 4 faktory rozhodující o spotřebě O_2 v myokardu:
    1. napětí stěny myokardu (dáno velikostí afterloadu)
    2. celková masa myokardu
    3. kontraktilita
    4. srdeční frekvence (při ↑TF se zkracuje diastola)

Lokální regulárory tonu koronárních arterií

a) **vazodilatátory** — tj. víc krve pro myokard — **NO, adenosin, PGI_2 a PGE_2, vazoaktivní peptidy + neurohumorální mechanismus (hlavně katecholaminy — SNS)**

b) **vazokonstriktory** — tj. míň krve pro myokard — **endotelin, TXA_2, vazoaktivní peptidy**

- **koronární rezerva** — možnost zvýšit průtok krve myokardem, snížit odpor při zachovalém tlaku v aortě — průtok krve je znatelně (o více jak 25%) menší až při zúžení průsvitu o více než 60%

Ischemická choroba srdeční (ICHS)

= **koronární nemoc, nemoc věnčitých (koronárních) tepen**

= **projev lokální tkáňové hypoxie až ischemie na podkladě patologického zúžení průsvitu koronární tepny** zásobující postiženou oblast myokardu

- ICHS odpovídá za asi polovinu všech úmrtí v rozvinutých zemích
- vedle snížené dodávky O_2 se může uplatňovat i **zvýšená spotřeba O_2** (zejména pak zvýšená tenze v myokardu z důvodu zvýšeného afterloadu — ten nastává například při stenóze aorty či při arteriální hypertenzi)
- příčiny ICHS:
  1. **ateroskleróza** — vůbec nejčastější příčina ICHS je **trombóza na pokladě aterosklerózy** — je z **95**% příčinou zúžení arterie, a tedy ICHS
  - další příčiny jsou vzácné:
  2. **spazmy**
  3. **arteritis** (**polyarteritis nodosa**, **Kawasakiho choroba**)
  4. **embolie**
  - velmi vzácná příčina:
  5. **trombóza koronární arterie bez aterosklerózy**

Rizikové faktory ICHS

1. **kouření** (6x vyšší výskyt)
2. **DM** (4x vyšší výskyt)
3. **dyslipidemie** (hypercholesterolemie, hypertriacylglycerolemie) (2x vyšší výskyt)
4. **arteriální hypertenze, obezita, ↓HDL**
5. **nízká tělesná aktivita**
6. **hyperfibrinogenemie, hyperhomocysteinemie, inhibitor aktivátoru plazminogenu (PAI-1), lipoprotein (a)**

Patogeneze — postup okluze

- **1. krokem je aktivace trombózy**
  - lokální dysbalance faktorů — podíl endoteliální dysfunkce (↓NO, ↓PGI_2) + podíl zánětu v aterosklerotickém ložisku
- **mikroskopická fisura, ruptura nebo exulcerace plátu → neúplně obturující trombus**
  - aktivace trombocytů zahrnuje agregaci, zvýšené uvolňování TXA_2, vazbu fibrinu na jejich glykoproteinové receptory GP IIb/IIIa → výsledkem je vznik primární hemostatické zátky
  - **koaguleace → fibrinová zátka**
- poté vzniká **úplně obturující trombus**
- podíl spazmu arterie — zde jako 1. fáze hemostázy (někdy vystupuje sám)
- ↑TF vede ke zkrácení diastoly, a právě během diastoly je myokard prokrvován
- může dojít k opětnému zprůchodnění ← mechanické terapeutické roztažení, místní aplikace fibrinolyticky působících látek

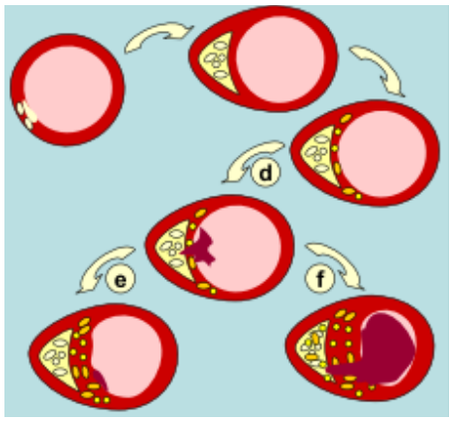

d) nestabilní plát, nástup trombózy
~ akutní koronární syndrom
- nestabilní angina pectoris
- AIM (forma non-Q-AIM)

e) stabilní plát anebo fibrotizovaný nástěnný trombus
~ angina pectoris
- stabilní
- spastická

f) masivní trombóza, okluze
~ akutní koronární syndrom
- forma Q-AIM

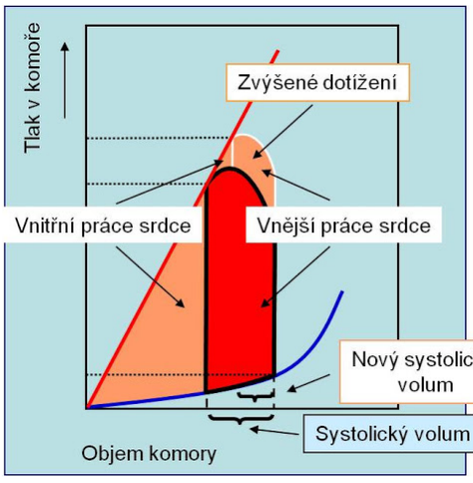

Ukazatel spotřeby O_2 v srdci

- ukazatel spotřeby O_2 — plocha systolický tlak-objem — roste i při zvýšení dotížneí a koreluje se spotřebou O_2
- je za to odpovědný nárůst vnitřní práce při vzrůstu dotížení, zatímco vnější práce sama může při vzrůstu dotížení klesa
- vnitřní práce i zvýšení kontraktility stoupá, a to rovněž koreluje se spotřebou O_2

* toto umět nakreslit u zkoušky

Příčiny a následky zúžení koronární tepny

- za obstrukcí dochází k vazodilataci (díky působkům) — pokud se v takové oblasti zvýší spotřeba O_2, mohou se objevit známky ischemie myokardu
  - tuto situaci může zhoršit vazodilatace v jiných částech myokardu, které nejsou omezeny zúžením → vyvolá zde ↓R, a tím přesměrovává tok krve do této části na úkor části postižené obstrukcí — tzv. **krádež krve**
- teprve zúžení větší než 60% lumen cévy redukuje průtok krve (o více než 25%)
- ↓koronární rezerva (schopnost ↑průtoku krve při nezměněném perfuzním tlaku)
- ↓ATP → anaerobní metabolismus — myokard už není schopen utilizovat laktát, dochází ke štěpení vlastních rezerv glykogenu (ale je jich málo, proto dochází k ↓ATP a ↓KP) → nedostatek energetických zdrojů jde ruku v ruce s nedostatkem O_2 (jako vždycky)
  - ↓ATP → poruchy Na/K-pump → výstup K^+ z buněk, vstup Na^+ a Ca^{2+} do buněk → **částečná nebo úplná depolarizace v místě ischemie**
  - **přetížení buněk influxem Ca^{2+}** (pozdní následná depolarizace, DAD), **intracelulární hypokalemie** (časná i pozdní následná depolarizace, EAD i DAD), **acidóza** — všechny tyto faktory zvyšují riziko arytmií
  - paradoxní chování ischemické části myokardu — její vyklenování (zdravý myokard se stahuje silněji)
- ↓EF, ↓TO, ↑nitrokomorový tlak na konci diastoly
- **kardiogenní šok hrozí, pokud je poškozeno více jak 40% myokardu**
- **náhlý pokles relaxace myokardu snižuje poddajnost LK** → ↑DTK, který se propaguje přes mitrální chlopeň do LS a plic → kongesce plic, snížení poddajnosti (dušnost), LS se kontrahuje větší silou
- po vzniku jizvy dochází k remodelaci myokardu — aneurysma, vyklenutí částí stěny → selhání srdce

Důsledky ischemie myokardu v závislosti na trvání

- zpočátku se stavy ischemie dostavují při zvýšené aktivitě
- k ireverzibilnímu poškození dochází, trvá-li úplné přerušení přívodu O_2 déle než 20 min → do této doby je nutná intervence, aby byla zachována možnost regenerace a obnovení funkce
- po 20 minutách se vyplavují dg. markery — zprvu jsou zjistitelné jen v koronárním venózním splavu, po 2-4 h jsou diagnostikovatelné v periferní krvi (**troponiny**, **CK-MB**, **Mb**)
- **nekróza se šíří <u>od endokardu k epikardu</u>** a celou tloušťku stěny obvykle prostoupí **za 6 h** (od této doby jsou makroskopicky patrné změny; do této doby je pro průkaz nezbytné speciální barvení)
- samozřejmě ↓EF a ↓SV již za **20 s**

Dysfunkce myokardu

- nastává v momentě **poruch relaxace a kontrakce — již za 5 s po uzávěru cévy** (za tuto dobu už je nedostatek ATP)
  1. **hypokineze až akineze — snížení až vymizení kontrakce v ischemizovaném ložisku**
  2. **dyskineze — paradoxní systolické vyklenování v ischemizovaném ložisku**
  3. **hyperkineze — kompenzační zesílení kontrací v okolí v ischemizovaného ložiska**

Mechanismus adaptace na zvýšenou spotřebu O_2

- mechanismem adaptace je **vazodilatace**
- regulace spotřeby O_2 a průtoku krve:
  1. **lokální autoregulace — adenosin, NO**, eikosanoidy, vazoaktivní peptidy
     - **při nedostatku O_2 a následně nedostatečné intenzitě oxidační fosforylace vzniká adenosin** (katabolit degradace ATP → ADP) — ten prostřednictvím receptorů zabraňuje vstupu Ca^{2+} do buněk hladké svaloviny v medii koronárních arterií → vazodilatace
     - vazodilatátory koronární cirkulace (ATP, ADP, bradykinin, histamin, ACh) jsou často závislé na intaktním endotelu, ve kterém indukují tvorbu **NO** a **PGI_2**
     - NO stimuluje aktivitu guanylylcyklázy v buňkách hladké svaloviny → ↑cGMP → **IC ↓Ca^{2+}**
     - lokální porucha endotelu v místě poškození může snížit účinek vazodilatátorů — jestliže dochází v místě koronární cirkulace k adhezi a agregaci trombocytů, mohou zde být uvolňovány vazokonstriktory (TXA_2, serotonin)
  2. **nervové vlivy — sympatoadrenální stimulace (katecholaminy)**
     - v subepikardiálních koronárních cévách způsobují katecholaminy vazokonstrikci (α-adrenergní receptory)
     - v subendokardiálních koronárních cévách způsobují vazodilataci (β_2-adrenergní receptory)

Omráčený myokard

= přechodné období, během kterého jsou základní funkce myokardu různě postiženy, přestože se plně obnovila jeho perfúze, je snížena kontraktilita a diastolická relaxace

- plně reverzibilní dysfunkce, podstata není jasná — snad porušení homeostázy IC Ca

Hibernující myokard

- důsledek chronické hypoxie, která dlouhodobě a významně sníží funkční schopnosti myokardu
- projevem je dlouhodobě snížená kontraktilita a diastolická poddajnost
- strukturní změny kardiomyocytů — úbytek sarkomer, SR a perinukleární hromadění glykogenu
- oblast hiberujícího myokardu může imitovat jizvu

87 — Patofyziologie ICHS

AKUTNÍ KORONÁRNÍ SYNDROM, ANGINA PECTORIS.

Ischemická choroba srdeční (ICHS)

= **koronární nemoc, nemoc věnčitých (koronárních) tepen**

= **projev lokální tkáňové hypoxie až ischemie na podkladě patologického zúžení průsvitu koronární tepny** zásobující postiženou oblast myokardu

- ICHS odpovídá za asi polovinu všech úmrtí v rozvinutých zemích
- vedle snížené dodávky O_2 se může uplatňovat i **zvýšená spotřeba O_2** (zejména pak zvýšená tenze v myokardu z důvodu zvýšeného afterloadu — ten nastává například při stenóze aorty či při arteriální hypertenzi)
- příčiny ICHS:
  1. **ateroskleróza** — vůbec nejčastější příčina ICHS je **trombóza na pokladě aterosklerózy** — je z **95**% příčinou zúžení arterie, a tedy ICHS
  - další příčiny jsou vzácné:
  2. **spazmy**
  3. **arteritis** (**polyarteritis nodosa**, **Kawasakiho choroba**)
  4. **embolie**
  - velmi vzácná příčina:
  5. **trombóza koronární arterie bez aterosklerózy**

Klasifikace klinických forem ICHS

A) formy akutní

1. **Akutní koronární syndromy (ACS)**
   — vznikají na podkladě nestabilního ateromu
   - **1.1. Nestabilní angina pectoris**
   - 1.2. Akutní infarkt myokardu (AIM)
2. Náhlá srdeční smrt

B) formy chronické

1. Asymptomatická ICHS
2. **Stabilní angina pectoris**
   — vzniká na podkladě stabilního aterosklerotického plátu
3. Stavy po IM
4. Dysritmická forma ICHS
5. Chronické srdeční selhání

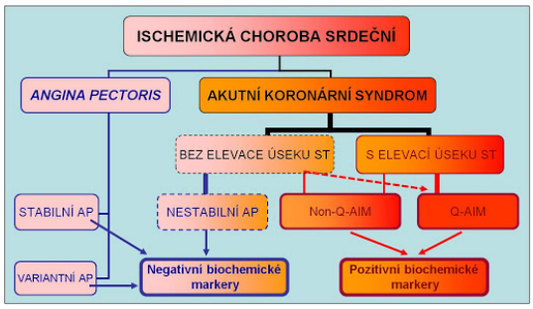

Diagnostika ICHS

- Dg. ICHS se opírá o 3 základní hlediska:
  1. anamnestické údaje a klinická symptomatologie — viz otázku 86
  2. dg. známky ischemie myokardu na EKG — viz otázku 89
  3. vyšetření biochemických laboratorních markerů ichemie myokardu v plazmě

Plazmatické biochemické markery ischemie myokardu

- sérové hladiny kardiomarkerů obecně závisí na:
  1. **lokalizaci proteinu v kardiomyocytu**
     - při méně trvající ischemii se do plazmy uvolňují hlavně cytoplazmatické bílkoviny kardiomyocytů
     - při déletrvající ischemii se do plazmy uvolňují i strukturální bílkoviny kardiomyocytů → prvně se budou uvolňovat cytozolové proteiny, strukturní až později
     1. cytoplazmatické markery — **CK-MB**, **LD**, **Mb**, cytoplazmatické frakce cTnC, cTnI (kardiální izoforma TnC a TnI troponinu)
     2. strukturální markery — **cTnC**, **cTnI**
     3. mitochondriální markery — **AST** (resp. mitochondriální izoenzym)
  2. **na relativní molekulové hmotnosti**
     - proteiny s nižší molekulovou hmotností se uvolňují do plazmy rychleji
  3. **na biologickém poločase (tj. na rychlosti eliminace)**
     - menší molekuly jsou rychleji eliminovány

Myoglobin (Mb)

- koncentrace v periferní krvi se zvyšuje za 2-4 h (někde se uvádí 0,5-2 h) po uzavření cévy
- negativita ještě po 4 h od vzniku bolestí svědčí spíše o záchvatu angíny než-li AIM
- výhodou je, že se uvolňuje nejdříve — vhodný pro časný záchyt (hodnotíme jeho negativitu)
- má 2 nevýhody:
  1. zvýšení přetrvává krátce (asi 24 h) = krátké dg. okno, pak se vrací k normě
  2. není zcela specifickým markerem — jeho zdrojem může být jakákoliv svalová tkáň v těle a rovněž se zvyšuje po fyzické zátěži

Troponiny (cTnC, cTnI)

- pozitivní v periferní krvi po 3-4 h od vzniku bolestí, dosahuje vrcholu za 12-24 h, vrací se k normě za 7-14 dní
- používají se kardiální izoformy troponinu
- jsou to strukturální proteiny (ale menší část je i v cytoplazmě kardiomyocytu) — proto má taky cTnC bifázické zvýšení (1. je po uvolnění cytosolové frakce cca za 12 h; 2. zvýšení je po uvolnění cTnC z troponin-myosinového komplexu cca za 3 dny)
  - cTnI má ještě menší cytosolovou frakci, a proto u něj nebývá bifázické zvýšení
- je mnohem více specifičtější než Mb, ale přesto není specifičnost úplná (zvyšuje se při **poškození ledvin** aj.) + zvyšuje se rovněž po mimořádné fyzické zátěži (po maratonu třeba)
- vzestup troponinu (nebo lépe plocha pod křivkou vzestupu) koreluje s tíží poškození a s prognózou choroby

CK-MB (myokardiální izoenzym kreatin-kinázy)

- je pozitivní po 3-4 h, dg. okno trvá asi 7 dnů
- CK-MB je přítomen i v kosterním svalu
- menší specifita než troponin — tak jako myoglobin může být zvýšen při nadměrné fyzické námaze, při renální insuficienci či při poškození kosterního svalstva

LD H_4, H_3M (laktát-dehydrogenáza)

- dnes obsolentní

AST (aspartát-aminotransferáza)

- dnes obsolentní

Angina pectoris

= přechodná srdeční bolest vyplývající z myokardiální ischemie

- retrosternální bolest, někdy se šíří do čelisti, krku nebo paží, může být také v epigastrie a v zádech
- symptomatologie — tlak, tíha, plnost, pocit stlačení, pálení, bolesti, dušnost

1. Stabilní námahová angina pectoris

- ischemické bolesti na prsou (**stenokardie**) vázané na zvýšenou námahu
- záchvaty vyvolává nedostatečná dodávka O_2 způsobená zúžením koronární tepny
- záchvat je přechodný, ustupuje po přerušení námahy a při odpočinku
- nevede k nekróze vláken, proto nenacházíme zvýšené biochemické markery
- dg. — anamnéza a zátěžová vyšetření (zátěžové EKG, zátěžová echokardiografie) + doplnění koronarografií

Stupně angina pectoris — omezenní činnosti	
Stupeň 1	bolest při usilovné námaze, nikoliv při chůzi
Stupeň 2	bolest při rychlé chůzi do schodů, do kopce, chůzi do schodů krátce po jídle, při chladném počasí nebo větru, při emočním vypětí
Stupeň 3	bolest při chůzi normální rychlosti po rovině po 100-200 m, při stoupání do schodů z jednoho odpočívadla na druhé
Stupeň 4	bolest při jakékoliv běžné námaze, bolest i v klidu

Riziko zvratu do AIM při angina pectoris	
Riziko AIM	**Příznaky**
zvýšené	bolest nastupuje při menší námaze, nebo dříve; zvyšuje se TF, trvání nebo intenzita záchvatů bolesti; záchvaty bolesti jsou nové, poprvé se objevily v době <2 měsíce
vysoké	omezení stupně 3-4; bolesti v klidu a v noci; deprese ST ≤ 1 mm v několika svodech, věk nad 65 let
velmi vysoké	dlouhotrvající (>10 min) klidová bolest; příznaky SS (hypotenze, systolický šelest, S3), dynamické změny EKG (nové hluboké inverze T, ST≥1 mm), pozitivní biochemické markery

2. Spastická (variantní, Prinzmetalova) angina pectoris

- vzácná forma ICHS — Harrisonovy základy interny ji řadí mezi nestabilní anginu pectoris
- projevuje se přechodnými záchvaty bolestí, které nejsou vázány na námahu a objevují se v klidu
- za příčinu záchvatů se považují spasmy přívodné koronární tepny — postihují epikardiální úseky tepny
- dg. — přítomnost změn úseků ST na záznamech EKG pořízených v době záchvatu, koronarografický průkaz spasmů v době záchvatů; v záznamu EKG může mít i STE projevy, biochemické markery se nezvyšují

Akutní koronární syndrom (ACS)

= pracovní název (dočasný), pod který se sdružuje **nestabilní angina pectoris** a **akutní infarkt myokardu** (AIM) — mají stejnou příčinu — **ruptura nestabilního aterosklerotického plátu v koronární tepně s nasedající intraluminální trombózou**

- právě trombus způsobuje akutní progresi již dříve přítomné stenózy koronární tepny nebo její uzávěr
- rozdíl mezi AIM a nestabilní anginou pectoris je v tom, zda dojde nebo nedojde k nekróze myokardu
- dg. u pacienta s ACS:
  1. naměřím-li STE či patologické Q
     = okamžitá indikace k zákroku
  2. nenaměřím-li STE → počkám na biochemické markery
  3. negativní markery → nestablní angina pectoris
  4. pozitivní markery → AIM

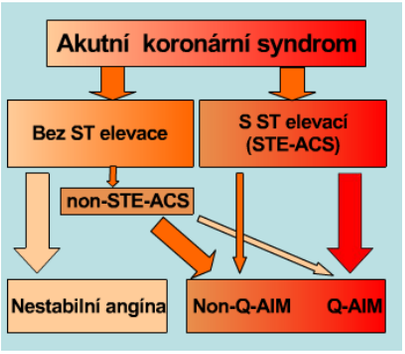

Anamnéza a symptomy ACS

- výskyt >10 min epizody stenokardií v posledních 24 h
- bolest (nemusí být vždy, může chybět zejména u diabetiků)
- tachykardie
- slabost, nevolnost, nauzea, zvracení
- studený pot
- úzkost

1. Nestabilní angina pectoris

- ataky jsou vyvolány neúplně obturujícími překážkami (tromby), které se tvoří na nestabilních aterosklerotických plátech
- záchvaty (stenokardie) jsou **kratší** (obvykle 20 min) než u AIM a **chybí nekróza** (**nikdy není patologické Q a nezvyšují se biochemické markery**)
- stenokardie ustoupí spontánně nebo po aplikaci nitroglycerinu
- na EKG jsou reverzibilní ischemické změny — změny vlny T a úseku ST

2. Akutní infarkt myokardu (AIM)

1. **Non-STEMI** — AIM bez elevace ST úseku, ale s pozit. biochemickými markery
   - EKG němý AIM
   - s inverzí vln T
   - s depresí úseku ST
   - zpravidla se jedná o non-Q
2. **STEMI** (STE koronární syndrom) — AIM s elevací úseku ST a pozit. biochemickými markery
   - jen 15% všech atak
   - non-Q-AIM
   - Q-AIM (častější)

88 — Akutní infarkt myokardu

MECHANISMUS VZNIKU, STÁDIA, DŮSLEDKY A KOMPLIKACE, DYSFUNKCE A REMODELACE KOMOR, PROJEVY NA EKG A V ZÁKLADNÍCH LABORATORNÍCH UKAZATELÍCH.

Akutní infarkt myokardu (AIM)

= **akutní nekróza okrsku kardiomyocytů** vznikající v **důsledku dlouhotrvající ischémie** — příčinou ischemie je nejčastěji náhlý uzávěr koronární tepny trombem na aterosklerotickém podkladě

Patogeneze — postup okluze

- **1. krokem je aktivace trombózy**
  - lokální dysbalance faktorů — podíl endoteliální dysfunkce (↓NO, ↓PGI_2) + podíl zánětu v aterosklerotickém ložisku
- **mikroskopická fisura, ruptura nebo exulcerace plátu → neúplně obturující trombus**
  - aktivace trombocytů zahrnuje agregaci, zvýšené uvolňování TXA_2, vazbu fibrinu na jejich glykoproteinové receptory GP IIb/IIIa → výsledkem je vznik primární hemostatické zátky
  - **koaguleace → fibrinová zátka**
- poté vzniká **úplně obturující trombus**
- podíl spazmu arterie — zde jako 1. fáze hemostázy (někdy vystupuje sám)
- ↑TF vede ke zkrácení diastoly, a právě během diastoly je myokard prokrvován
- může dojít k opětnému zprůchodnění ← mechanické terapeutické roztažení, místní aplikace fibrinolyticky působících látek

Hlavní buněčné změny po kritickém omezení přívodu krve a O_2

- ↓ATP → anaerobní metabolismus — myokard už není schopen utilizovat laktát, dochází ke štěpení vlastních rezerv glykogenu (ale je jich málo, proto dochází k ↓ATP a ↓KP) → nedostatek energetických zdrojů jde ruku v ruce s nedostatkem O_2 (jako vždycky)
  - ↓ATP → poruchy Na/K-pump → výstup K^+ z buněk, vstup Na^+ a Ca^{2+} do buněk → **částečná nebo úplná depolarizace v místě ischemie**
  - **přetížení buněk influxem Ca^{2+}** (pozdní následná depolarizace, DAD), **intracelulární hypokalemie** (časná i pozdní následná depolarizace, EAD i DAD), **acidóza** — všechny tyto faktory zvyšují riziko arytmií
- hromadění laktátu s anaerobních pochodů → intra- i extracelulární acidóza v místě ischemie, šíří se i do okolí ložiska — vliv na vzrušivost a drářdivost vláken přímo nezasažených ischemií
- po dosažení kritické hranice ischemie dochází **po 20 min k nevratné nekróze** svalových vláken = infark myokardu — dochází k vyplavení cytoplazmatických složek spolu s dg. markery
  - nejdříve (tzn. nejdříve po 20 min) jsou zjistitelné jen v koronárním venózním splavu, později, jak jejich koncentrace postupně narůstá, je lze detekovat i v periferní krvi — zde je lze stanovit nejdříve po 2-4 h
- nekróza obvykle nezasahuje celé ložisko a celou tloušťku myokardu najednou — obvykle se šíří od endokardu k epikardu a od centra povodí příslušné tepny k periferii
  - průměrně trvá 6 h, než nekróza prostoupí tloušťkou celé stěny — velká část vláken tak může být včasnou léčbou zachována
- čím dřív je obnovena dodávka O_2, tím menší je rozsah poškození svalových vláken
- makroskopicky patrné patologické změny provázející ischemii myokardu vznikají až po 6 h, pokud nemocný umírá dříve, je pro histologický průkaz ischemie zapotřebí speciální barvení

Dysfunkce myokardu

- nastává v momentě **poruch relaxace a kontrakce — již za 5 s po uzávěru cévy** (za tuto dobu už je nedostatek ATP)
  1. **hypokineze až akineze — snížení až vymizení kontrakce v ischemizovaném ložisku**
  2. **dyskineze — paradoxní systolické vyklenování v ischemizovaném ložisku**
  3. **hyperkineze — kompenzační zesílení kontrací v okolí v ischemizovaného ložiska**
- hlavním následkem časné dysfunkce je ↓EF a ↓SV — k ↓EF dochází už za 15 s po uzavření koronární arterie; klasifikace:

  EF > 55% — normální

  EF 45-55% — lehce snížená

  EF 35-45% — výrazně snížená

  EF < 35% — velký rozsah IM, špatná prognóza

  EF 15-20% — hodnoty kardiogenního šoku (poškození více jak 40% myokardu)

Remodelace myokardu

- nekróza se hojí jizvou, zbytek komory je proto remodelován tak, aby kompenzoval výpadek zjizvené tkáně — při velkých nebo nevhodně umístěných jizvách je obtížné dosáhnout efektivní kompenzace
- přítomnost remodelace je prognosticky nepříznivým jevem, protože zvyšuje práci zachovalé svaloviny a ztěžuje vyprazdňování srdce → v dlouhodobém horizontu to může vést k SS
- remodelace má 2 hlavní formy:
  1. ložisková dilatace (aneuryzma) komory — může vést k ruptuře
  2. celková dilatace komory
- nejdůležitější preventivní opatření spočívají ve včasné rekanalizaci (umožňuje zachránit co nejvíce svaloviny) a snížení nitrokomorového tlaku (hlavně STK)

Stádia AIM

1. **subendokardiální** (non Q)— endokard podléhá ischemii nejdřív
2. **intramurální** — ve stěně komory
3. **transmurální** (Q) — těžká forma postihující celou šíři stěny

AIM bez elevací ST (NSTEMI)

- zahrnuje následující stavy:
  - non-Q-AIM
    - EKG němý AIM
    - AIM s inverzí vln T
    - AIM s depresí úseku ST
  - Q-AIM (velmi zřídka)

AIM s elevacemi ST (STEMI)

- manifestuje se jako:
  - non-Q-AIM (malý počet případů)
  - Q-AIM (převažující počet případů)

Diagnostika AIM

- **NSTEMI** — opírá se o zvýšené biochemické markery a klinické symptomy + výsledky ostatních vyšetření (echo, koronarografie); výjimečně se vyvíjí patologické Q (Q-AIM)
- **STEMI** — evidentní EKG známky perzistujících ST elevací a klinické symtomy
  - pacienti jsou okamžitě odesíláni na rekanalizaci cévy, aniž by se čekalo na laboratorní výsledky biochemických markerů (ta může dg. potvrdit i později)
- existují **klinicky němé IM** s náhodným dodatečným záchytem chronických změn (inverze T, deformace ST, patologické Q) na EKG (neplést s dg. nemé ischemie myokardu)

Terapie AIM

- akutní opatření **MONAKO** — Morfin, O_2, Nitroglycerin, Aspirin, Klopidogrel, O_2
  - morfin — léčba bolesti
  - O_2 po dobu trvání dušnosti anebo bolesti
  - nitroglycerin — vazodilatace → ↓žilní návrat → ↓zátěže pro srdce → ↓spotřeba O_2
  - aspirin (ASA) — antikoagulancium pro zabránění další trombózy (rozžvýkat)
- **intervenční terapie** — obnovení dodávky O_2 nejlépe zajistí rekanalizační terapie
  - trombolýza — dnes na ústupu
  - **PCI** (perkutánní koronární intervence) — nejúčinnější a také nejčastější způsob terapie AIM — přes a. femoralis se zavede přístroj do koronární arterie, několikrát se nafoukne balónek, který má za cíl roztáhnout postiženou cévu + zavede stent
  - **CABG** (koronární arteriální náhradní štěp) — výjimečně ve velmi časné fázi AIM
- zklidnění pacienta
- β-blokátory při tachykardii — zabránění arytmií + antihypertenzivum

Důsledky a komplikace AIM

- závisí na lokalizaci, rozsahu a postupu zjizvení
- komplikace dle prevalence:
  1. **arytmie**
     1. **primární arytmie** — nejčastější smrtelná komplikace AIM u pacientů, kteří ještě nebyli hospitalizování
     2. **sekundární arytmie** — mohou nastat při rozvoji srdečního selhání, kardiogenního šoku nebo při ruptuře myokardu
  2. **srdeční selhání** (s edémem plic, pokud je postižena LK) — výpadek části svaloviny snižuje SV, kritické snížení SV nastává při výpadku asi 30% svaloviny
     - pokud je postižena LK, budou projevy:
       a) **selhání dozadu** — kardiogenní plicní edém (↑tlak v zaklínění nad 25 mm Hg)
       b) **selhání dopředu** — těžká hypotenze až šok
  3. **dysfunkce papilárních svalů (popř. ruptura) → insuficience chlopně**
  4. **kardiogenní šok**
  5. **ruptura myokardu**
     a) **ruptura volné stěny → srdeční tamponáda**
     b) **ruptura septa → pravo-levý zkrat**
  6. **pseudoaneuryzma**
  7. **nitrosrdeční tromby → systémová embolie**
  8. **žilní trombóza → plicní embolie**

Reperfuzní změny

1. Kyslíkový paradox

- tj. po reperfuzi ischemizované části se mnohem rychleji obnovuje funkce enzymů tvořících ROS (NADPH-oxidáza, xantin-oxidáza, CYP450) než funkce protektivních antioxidačních enzymů
- ROS vedou k lipoperoxidaci, poškození proteinů a NK → poškození a zánik buněk

2. Kalciový paradox

- přetížení Ca na podkladě ischemie (nedostatečná tvorba ATP → nedostatečná činnost Ca-pump)
- protektivně se dají podat β-blokátory kalciových kanálů

3. Zánět při AIM

- tkáňové makrofágy (v řádech minut) → zánětlivé cytokiny, aktivace endotelu
- neutrofilový infiltrát (v řádech hodin) → fagocytóza, respirační vzplanutí
- monocyty (v řádu dnů až týdnů)

Zvláštní formy ICHS

1. Koronární syndrom X (mikrovaskulární angína)

= varianta stabilní anginy pectoris

- charakteristický dvojitě pozitivním zátěžovým testem (bolest + EKG změny), ale negativní angiografické vyšetření (a často také zátěžová echokardiografie) — tzn. má to příznaky anginy pectoris, ale nenacházíme organickou příčinu
- předpokládá se porucha malých arteriol (aterosklerózoou či funkční poruchou) snížující možnost dilatace (snižují koronární rezervu)

2. Němá ischemie myokardu

a) Němá angina pectoris

= taková angina pectoris, kdy při zátěžovém EKG jsou EKG změny, ale není bolest

- příčinou chybění bolesti může být neuropatie (DM)

b) Němý infarkt myokardu

= dodatečně zjištěný AIM (na základě náhodného EKG či echo vyšetření)

- důležité je, že i u AIM může chybět bolest — proto je spolehlivějším vodítkem dušnost, studený pot nebo slabost

Projevy ACS na EKG

- **hlavním EKG markerem ACS je ST segment**
- **hlavním biochemickým markerem jsou troponiny**

Akutní stenóza

- tzn. průtok krve koronární arterií je snížený, ale jinak zachovalý
- vzniká **subendokardiální ischemie**
- nevzniká transmurální nekróza, proto se ani neobjevuje patologické Q
- EKG — **STD** (méně často je ST v normě)

Akutní okluze

- tzn. průtok krve koronární arterií je zastavený
- vzniká **subepikardiální** ischemie
- již za 20 min vzniká **nekróza** a za asi 6 h je **nekróza transmurální**
- za 9 h se přidává **patologický Q kmit**
- EKG — **STE**

NSTEMI

- nastává při subendokardiální ischemii, kdy je průtok arterií snížený
- na EKG mohou být tyto obrazy:
  1. **jen ST deprese (70%)**
  2. **inverzní T vlna (20%)**
  3. **STD + inverze T**
  4. **normální EKG obraz**
- NSTEMI vlastně dle EKG nelze rozlišit od nestabilní anginy pectoris (rozlišitelné jedině tím, že NSTEMI má **výšené kardiomarkery**, a to hlavně troponin)
- na EKG se NSTEMI nezobrazí, když je 1) hypertrofie LK, nebo 2) LBBB

STEMI

- vzniká při subepikardiální ischemii, kdy je průtok zastavený
- nekróza je zprvu subepikardiální, ale postupně progreduje do transmurální nekrózy
- kmit R přecházející do elevovaného ST úseku je označován jako **Pardeeho vlna**
- chronologie:
  - **0 s akutní okluze — subepikardiální ischemie**
  - **do 5 min — hyperakutní vlny T**
  - **do 20 min — subepikardiální nekróza**
  - **do 6 h — transmurální nekróza**
  - **za 3-8 h — zvýšené troponiny**
  - **za 9 h — patologický kmit Q**

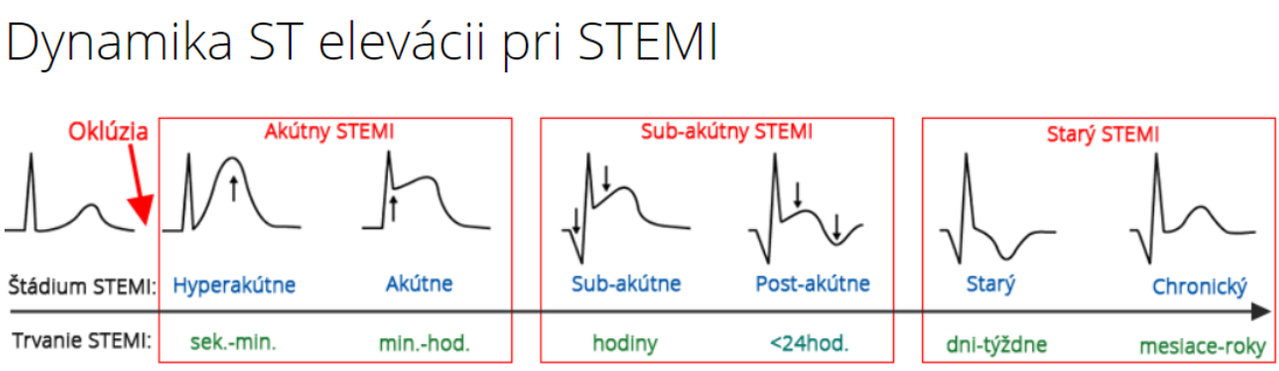

EKG chronologie

1. **akutní STEMI** — IM starý několik minut, max. hodin
   - na začátku (v prvních s až min) může být hyperakutní vlna T (hrotnatá vlna T)
   - za několik minut, max. hodin se objevuje ST elevace
   - nepozorujeme patologické Q
2. **subakutní STEMI** — IM starý několik hodin, max. dní
   - pozorujeme ST elevaci
   - pozorujeme patologický kmit Q
   - **subakutní přechází do starého (za několik dní až týdnů) a to je spjato s poklesem ST a možnou inverzí vlny T**
3. **starý STEMI** — IM starý několik dní až týdnů)
   - pozorujeme patologický Q kmit (tj. kmit Q roven či větší než ¼ R a roven či delší než 0,04s)
   - nepozorujeme ST elevaci
   - Současně u ST elevace můžeme pozorovat ST depresi v **recipročních (tj. protilehlých svodech)**

- **ST elevaci musíme pozorovat minimálně ve 2 sousedních svodech (stejně tak ST depresi)!**
  - lokalizovat na základě EKG lze pouze STEMI, nikoliv NSTEMI — lokalizace je na základě toho, ve kterém svodu se mi zobrazila patologie (viz tabulka)

Infarkt	ST elevácie	Recipročné zmeny	Okludovaná cieva
Septálny	V1-V2		RIA
Predný	V3-V4 (V2, V5)	II, III, aVF	RIA
Antero-septálny	V1-V4	II, III, aVF	RIA
Laterálny	V5-V6 (I, aVL)	II, III, aVF	RCx
Vysoký laterálny	I, aVL	II, III, aVF	RIA
Spodný	II, III, aVF	V2, V3 (I, aVL)	PKA, RCx
Zadný	V7-V9	V1-V3	PKA, ĽKA
Pravej komory	V1, V4R	I, aVL	PKA
Predsieni	PTa (V5, V6, I)	PTa (I, II, III)	PKA

Lokalizace IM

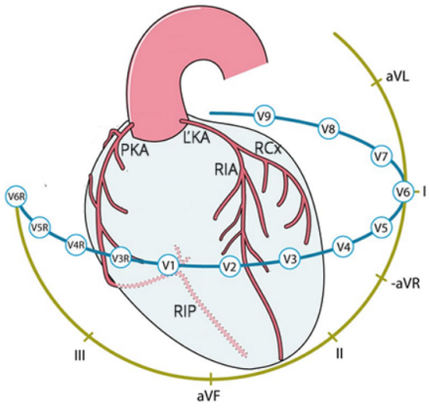

- **přední IM** (**RIA**) — změny ve svodech V3-V4, často i V2-V5
- **spodní IM** (**ACD**, **RCx**) — svody II, III, aVF
- **laterální IM** (**RD**) — svody I, aVL, V5-V6
- **pravý zadní** — dominantní kmity R ve svodu V1
- **neurčitý** — v případě non-Q-AIM, předešlých IM nebo malém rozsahu nekrózy

- **akutní změna — ST elevace + inverze T**
- **chronická změna — patologicky hluboký Q kmit**

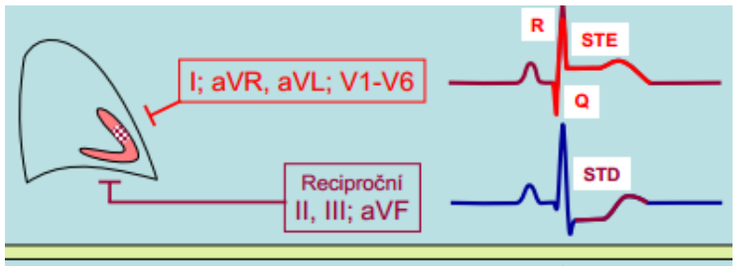

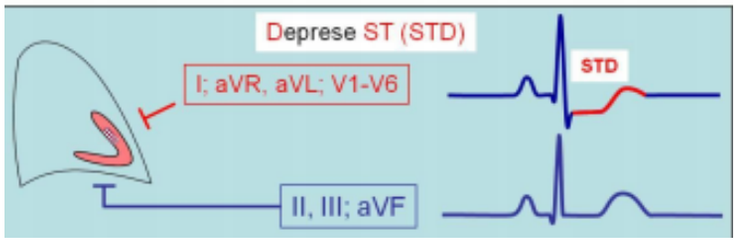

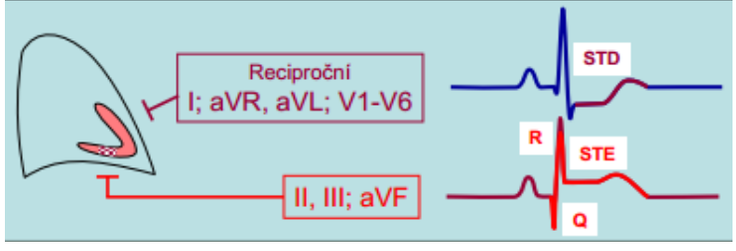

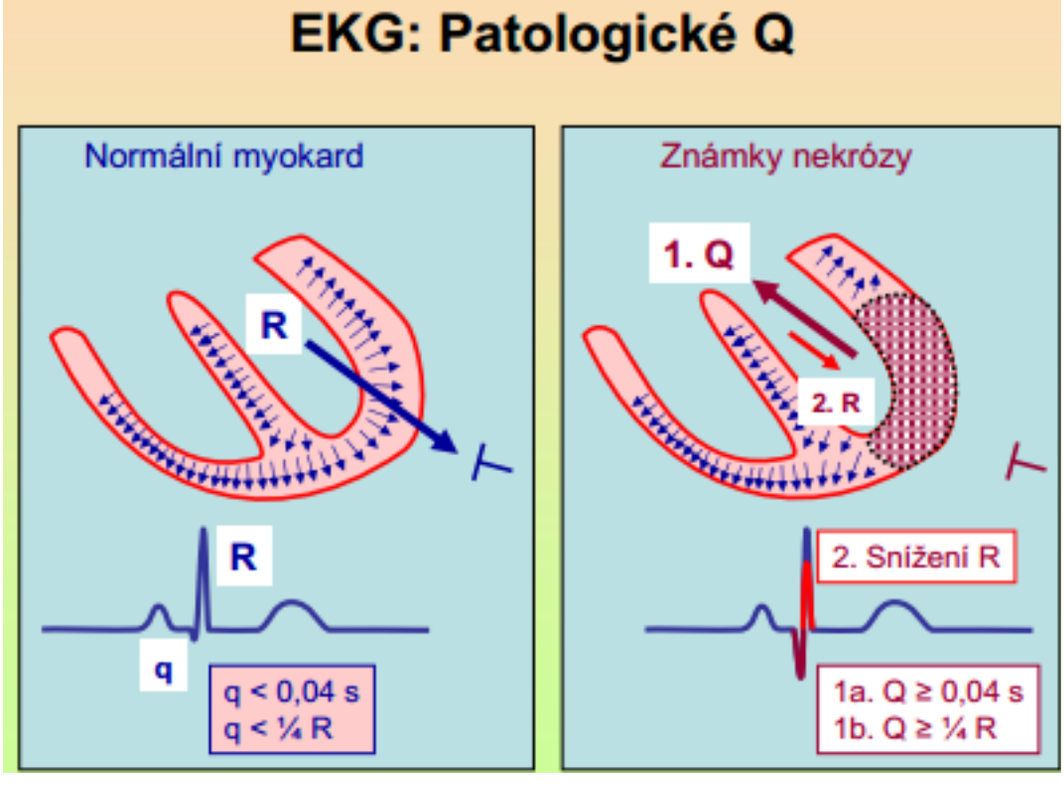

Plazmatické biochemické markery ACS

- sérové hladiny kardiomarkerů obecně závisí na:
    1. **lokalizaci proteinu v kardiomyocytu**
        - při méně trvající ischemii se do plazmy uvolňují hlavně cytoplazmatické bílkoviny kardiomyocytů
        - při déletrvající ischemii se do plazmy uvolňují i strukturální bílkoviny kardiomyocytů → prvně se budou uvolňovat cytozolové proteiny, strukturní až později
        1. cytoplazmatické markery — **CK-MB**, **LD**, **Mb**, cytoplazmatické frakce cTnC, cTnI (kardiální izoforma TnC a TnI troponinu)
        2. strukturální markery — **cTnC**, **cTnI**
        3. mitochondriální markery — **AST** (resp. mitochondriální izoenzym)
    2. **na relativní molekulové hmotnosti**
        - proteiny s nižší molekulovou hmotností se uvolňují do plazmy rychleji
    3. **na biologickém poločase (tj. na rychlosti eliminace)**
        - menší molekuly jsou rychleji eliminovány

Doporučený postup při podezření na AIM

- 2 odběry:
    1. rychlý — nejvýznamnější je **Mb**, hodnotíme hlavně jeho negativitu (tj. nezvýšenou hladinu), která vylučuje AIM — pozitivita znamená, že musíme provést 2. test
    2. definitivní — hodnotíme **troponiny**, CK-MB mass jedině v případě, že nemáme test na troponiny

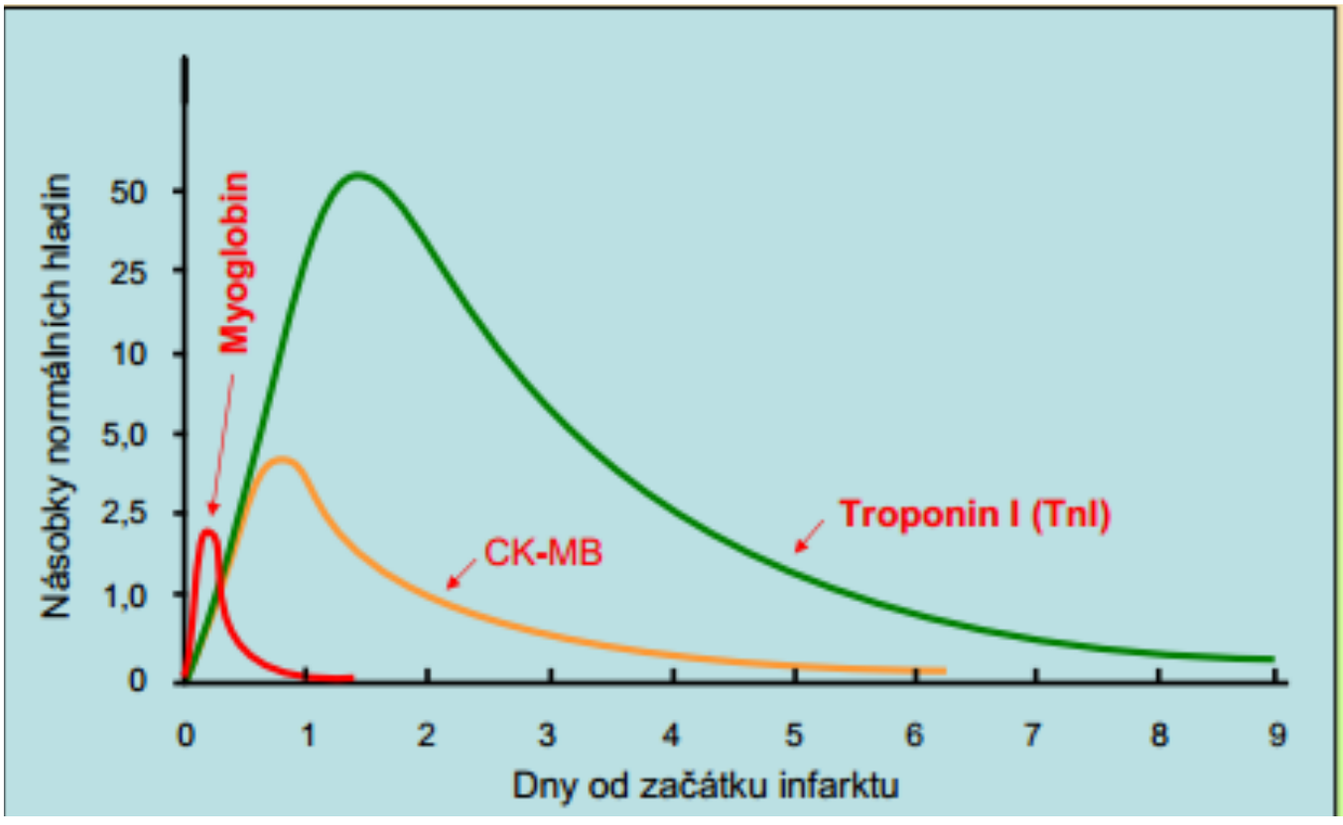

89 — Patofyziologické principy EKG

PROJEVY VYBRANÝCH PATOLOGICKÝCH STAVŮ — NAPŘÍKLAD HYPERTROFIE SÍNÍ, RESP. KOMOR, KARDIOMYOPATIÍ, MYOKARDITID, IONTOVÉ DYSBALANCE, PŮSOBENÍ NĚKTERÝCH LÉKŮ, …

Princip EKG — pro patfyz přeskoč 12 stran

- EKG (**elektrokardiograf**) = přístroj na zaznamenávání elektrické aktivity srdce
  přístroj na měření se nazývá *elektrokardiograf* a záznam, který vytváří, *elektrokardiogram*
- tělesné tekutiny mají dobré vodivé vlastnosti — tělo je **objemový vodič**
  - elektrická aktivita srdce se projeví změnami elektrického napětí na povrchu těla
  - tyto změny vznikají sumací elektrických projevů všech kardiomyocytů
- **elektrický vektor** = součet změn membránových potenciálů všech kardiomyocytů v daném čase — tzn. v čase se mění a vektor vytváří EKG křivku
- záznam sestává z jednotlivých svodů = vznikají propojením dvou elektrod
  - **svod** = potenciálový rozdíl mezi dvěma elektrodami
  - EKG z jednoho svodu je graf velikosti průmětu elektrického vektoru v závislosti na čase
- EKG se snímá pomocí aktivní (explorativní) elektrody s indiferentní elektrodou na nulovém napětí (unipolární snímání), nebo pomocí dvou aktivních elektrod (bipolární snímání)
  - elektrody rozlišujeme:
    - **končetinové** — RA, LA, RL, LL
    - **hrudní** — V1-6
- **<u>úzus</u>** — depolarizace šířící se tělem směrem k aktivní elektrodě vytváří pozitivní výchylku, depolarizace šíříce se opačným směrem vytváří negativní výchylku

- v těle je v každném okamžiku součet napětí ve vrcholech rovnostranného trojúhelníku se zdrojem proudu ve středu roven nule
- takový trojúhelník (***Einthovenův***) lze aproximovat umístěním elektrod na obě paže a levou dolní končetinu — standardní končetinové svody
- jestliže tyto svody připojíme ke společné svorce, získáme indiferentní elektrodu, která zůstává na přibližně nulovém napětí

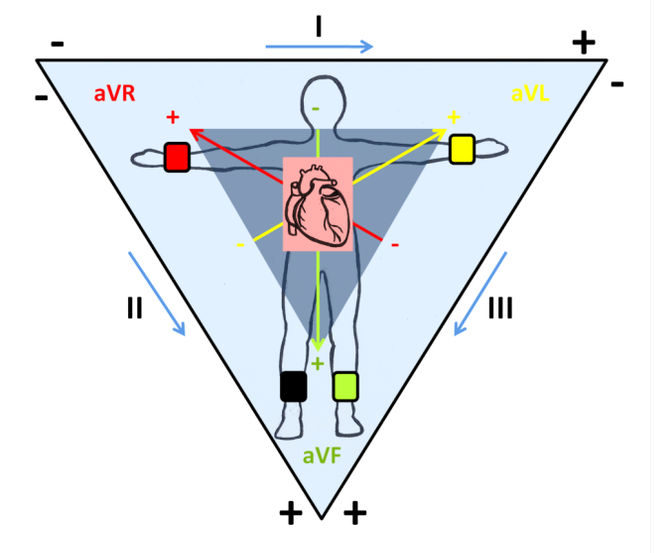

Bipolární končetinové svody podle Einthovena

- svody vznikají propojením 2 končetinových elektrod
  - při bipolárním zapojení se měří rozdíl potenciálů mezi 2 aktivními elektrodami
- zobrazují aktivitu ve **frontální projekci**
- při standardním uspořádání jsou elektrody umístěné na obou horních končetinách a levé dolní končetině — na místech přibližných vrcholů rovnoramenného trojúhelníku — tvoří tzv. **Einthovenův trojúhelník** se srdcem umístěným ve středu
- **svod I** — mezi pravou a levou HK
- **svod II** — mezi pravou HK a levou DK
- **svod III** — mezi levou HK a levou DK

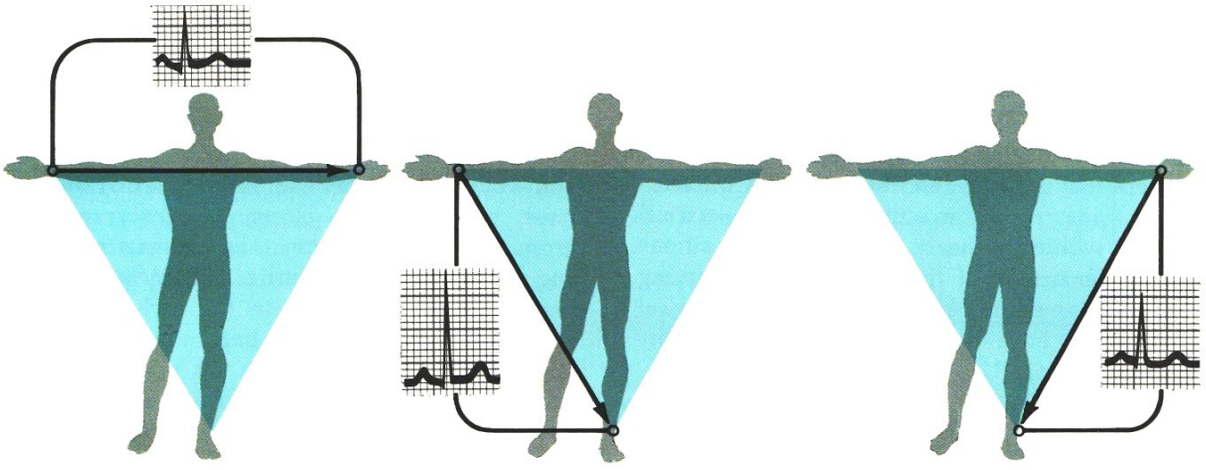

Pseudounipolární zesílené končetinové svody podle Goldberga

- snímají změny potenciálu z jedné končetiny vůči zbylým dvěma — snímají rozdíl napětí mezi aktivní a indiferentní elektrodou
- zobrazují aktivitu ve **frontální projekci**
- původně měli tyto svody indiferentní nulovou elektrodu vytvořenou spojením všech tří elektrod přes odpor 5 kΩ do centrální svorky (stejně jako svody dle Wilsona) s aktivně umístěnou elektrodou na příslušné končetině — nevýhodou byla nízká amplituda kmitů — E. Goldberg modifikoval zapojení tak, že odpojil od centrální svorky vždy končetinu zapojenou současně na aktivní elektrodu — tím bylo dosaženo zvětšení amplitudy (písmeno „a” v názvech svodů pochází z anglického slova augmented, zesílený)
- **aVR** — z pravé HK
- **aVL** — z levé HK
- **aVF** — z levé DK

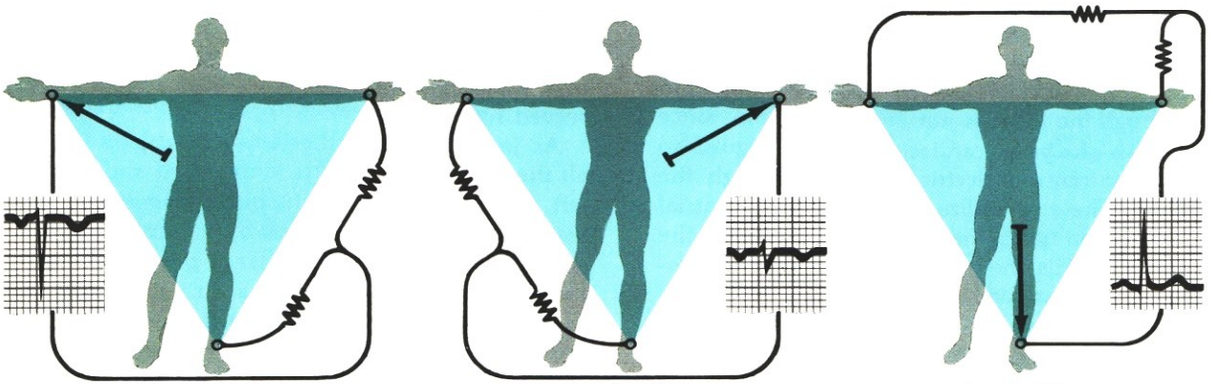

Unipolární hrudní (prekardiální) svody podle Wilsona

- jsou mezi hrudní elektrodou a tzv. ***Wilsonovou svorkou*** (indiferentní, referenční elektroda, uměle vytvořena spojením 3 končetinových elektrod s odporem 5 kΩ, potenciál 0 V)
  - tzn. registrovaný potenciál je měřen danou hrudní elektrodou
- zobrazují aktivitu v **horizontální projekci**
- dohromady tedy umožňují prostorovou představu o elektrickém poli srdce
- **V1** — 4. mezižebří parasternálně vpravo
- **V2** — 4. mezižebří parasternálně vlevo
- **V3** — mezi V2 a V4
- **V4** — 5. mezižebří medioklavikulárně vlevo
- **V5** — v úrovni V4 v přední axillární čáře vlevo
- **V6** — v úrovní V4 ve střední axillární čáře vlevo

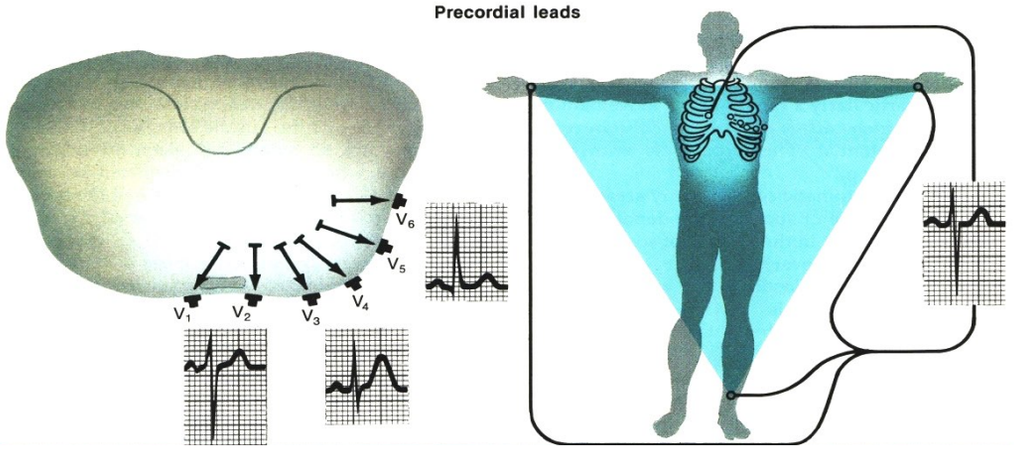

12-ti svodové EKG

	svod	zapojení svodu				
bipolární končetinové svody **Einthovenovy**	**I**	+	levá HK	−	pravá HK	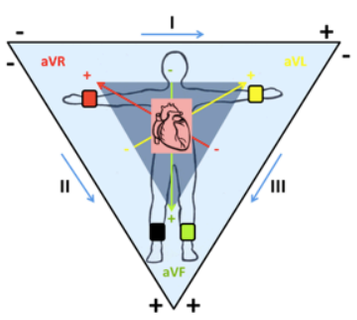
	II	+	levá DK	−	pravá HK	
	III	+	levá DK	−	levá HK	
unipolární končetinové svody **Goldbergovy**	**aVR**	zvýšený svod na pravé HK				
	aVL	zvýšený svod na levé HK				
	aVF	zvýšený svod na levé DK				
unipolární hrudní svody **Wilsonovy**	**V1**	4. mezižebří parasternálně vpravo				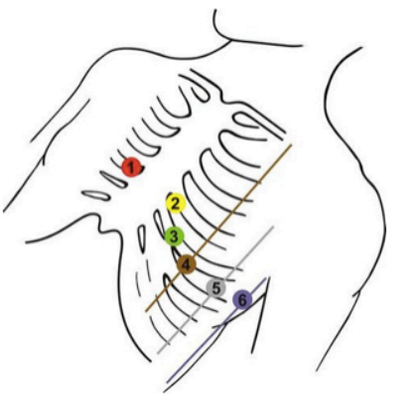
	V2	4. mezižebří parasternálně vlevo				
	V3	mezi V2 a V4				
	V4	5. mezižebří medioklavikulárně vlevo				
	V5	5. mezižebří v přední axillární čáře vlevo				
	V6	5. mezižebří ve střední axillární čáře vlevo				

EGK křivka

- principy vzniku křivky můžeme shrnout do 4 základních bodů
  1. elektrické pole srdce je vytvořeno sumací mnoha elementárních elektrických polí vzniklých v jednotlivých kardiomyocytech v průběhu akčního potenciálu tak, že část buňky je již depolarizována a část ještě ne — **dipól**
  2. **buněčný vektor směřuje od depolarizované části k polarizované**, tj. ve směru šíření AP je-li buňka zcela depolarizována (fáze plató) nebo polarizována (klidová fáze), vektor je nulový
  3. součtem všech buněčných vektorů v jednom okamžiku vznikne vektor, který prezentuje celé srdce v tomto časovém bodě — **elektrický srdeční vektor (ESV)**, jeho směr závisí na převládajícím šíření AP, velikost na počtu a strmosti nárustu dipólů
     v různých fázích srdeční revoluce je ESV rozdílný
  4. **amplituda výchylky**, která je naměřena v určitém EKG svodu, závisí pak jednak na velikosti okamžitého vektoru, jednak na jeho orientaci vůči tomuto svodu
- podle obecně přijaté koncence platí, že výchylka směrem nahoru se zapisuje, když se explorativní elektroda stává k indiferentní elektrodě pozitivní, a výchylka směrem dolů se zapisuje, když se explorativní elektroda stává negativní
  - jinými slovy směřuje-li depolarizace směrem k elektrodě, registruje se na ní kladná výchylka, směřuje-li depolarizace od elektrody, registruje se záporná výchylka
  - pro repolarizaci platí toto pravidlo obráceně!
- pokud vektor probíhá rovnoběžně s linií svodu, nedochází k žádné výchylce — na EKG registrujeme nulovou, tzv. izoelektrickou linii

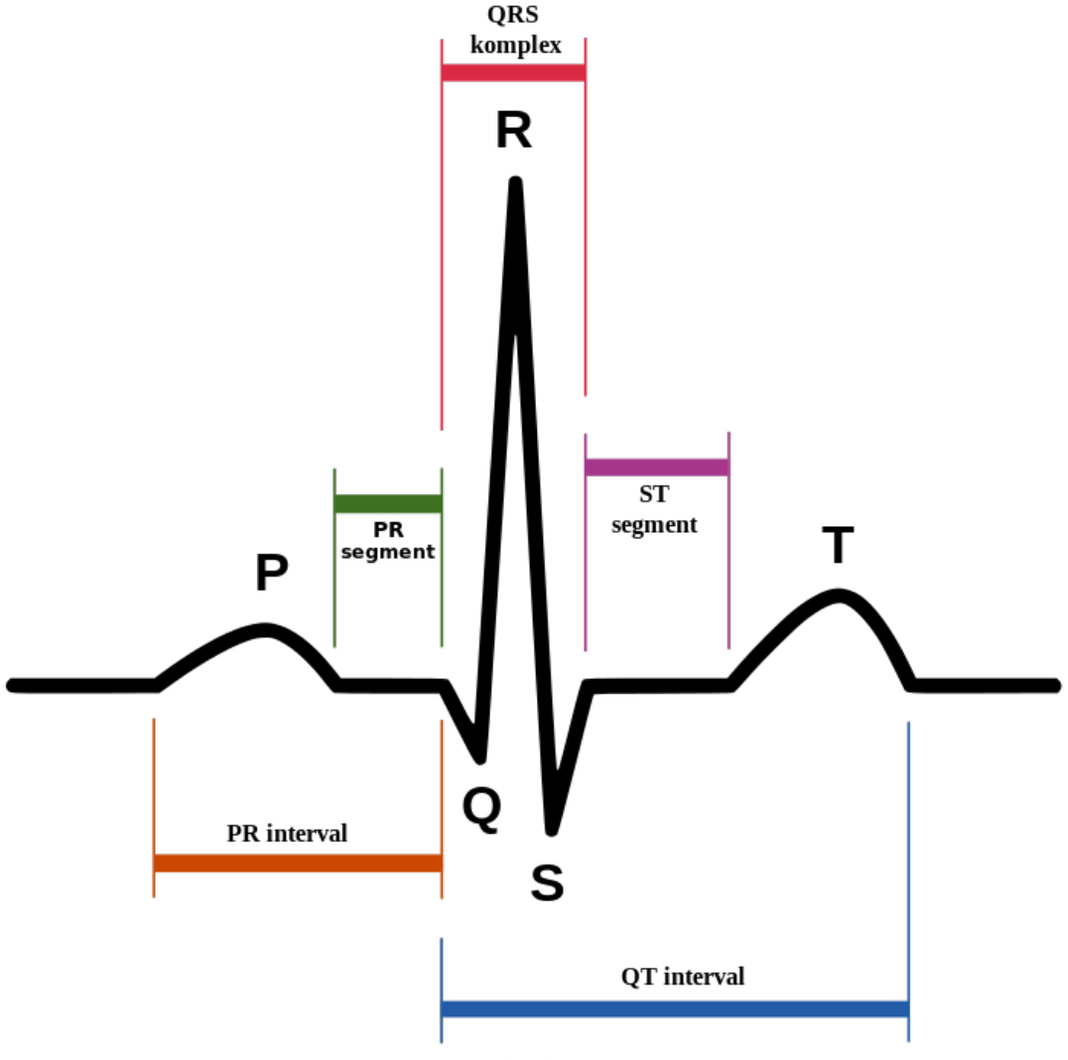

Vlna P

- **podmíněna depolarizací síní**
- výsledný směr okamžitého vektoru je **dolů doleva**
  - amplituda vektoru je relativně malá — 0-0,3 mV
  - protože tenká stěna síní obsahuje poměrně málo svalové hmoty
- normální délka trvání je **80-100 ms**
- při normální poloze srdce vzhledem k orientaci vektoru je největší ve svodu II

Interval PQ

- **ukazatel síňokomorového převodu**
  - když dospěje vlna depolarizace do AV uzlu, dojde k zabrždění jejího dalšího postupu, což má význam pro oddělení systoly síní od systoly komor — tak, aby byla systola síní ukončena dřív, než začne systola komor
- na EKG se v této fázi zapisuje **izoelektrická linie**
- normální délka trvání je **120-200 ms**
  - na délce trvání se projevuje věk a tepová frekvence — u starších lidí může být interval fyziologický do 220 ms, u sportovců i výrazně delší

Komplex QRS

- **vystihuje rozvedení vzruchu po komorách — důsledek depolarizace komor**
- po zadržení v AV uzlu přejde vzruch Hissovým svazkem a Tawarovými raménky na myokard mezikomorového septa a vyvolá depolarizaci ve směru od levé komory k pravé
  - okamžitý vektor míří **doprava dolů**
  - ve svodu I a II se píše negativní kmit Q, ve svodu III pozitivní kmit Q
- vzruch pak postupuje dále po převodním systému a vyvolává depolarizaci myokardu v oblasti srdečního hrotu
  - okamžitý vektor se otáčí **dolů doleva**
  - ve všech třech bipolárních svodech se píše pozitivní kmit R
- vzruch se následně šíří po pracovní svalovině obou komor, od endokardu (kde končí Purkyňova vlákna) k epikardu
  - směr okamžitého vektoru míří **doleva** (je dán především depolarizací myokardu mohutnější levé komory), v závěru depolarizace komor **doleva nahoru** (depolarizace bazálních částí levé komory, které se depolarizují jako poslední)
- normální délka trvání je **60-100 ms**
  - pozn.: rychlost šíření vzruchu na Purkyňových vláknech je rychlejší (asi 4 m/s) než v jiných částech převodního systému

Kmit Q

- první negativní výchylka QRS komplexu
- normální kmit Q má amplitudu v rozsahu 0-25% kmitu R
- normální doba trvání je menší než **30 ms**

Kmit R

- pozitivní výchylka následující po kmitu Q
- amplituda je závislá na místě snímání — může dosahovat několika mV, nebo může chybět
- normální doba trvání je **do 100 ms**

Kmit S

- druhá negativní výchylka následující po kmitu R
  - chybí-li kmit R, označujeme tuto výchylku jako QS
- není to standardní výchylka, závisí na lokalizaci explorativní elektrody
- amplituda kmitu je 0-0,8 mV
- normální doba trvání je **do 50 ms**

Interval ST

- časový úsek mezi koncem depolarizace a začátkem repolarizace komor
  - když se rozšíří depolarizace po celé svalovině komor, je po krátkou dobu elektrická aktivita srdce nulová (srdeční vlákna komor jsou ve fázi plató, mají tedy stejný elektrický náboj a nikde netečou žádné elektrické proudy)
- na EKG záznamu se píše interval ST jako **izoelektrický**

Interval QT

- **reprezentuje elektrickou systolu — odpovídá trvání aktivace komor**
- tento interval se mění s tepovou frekvencí, s věkem a pohlavím jedince, s metabolismem minerálů (hlavně Ca^{2+} a K^{+}) a je ovlivňován léky
- normální doba trvání je **340-420 ms**

Vlna T

- **důsledek repolarizace komor**
- na fázi plató nazavuje repolarizace komorového myokardu, která narozdíl od depolarizace probíhá od epikardu k endokardu
  - protože je repolarizace děj elektricky opačný k depolarizaci, má sumační vektor směr od endokardu k epikardu stejně jako při depolarizaci
- je **konkordantní** (souhlasně výkyvná) s QRS komplexem, tedy většinou jde o pozitivní výchylku
- je velmi citlivým indikátorem stavu srdeční svaloviny
- normální doba trvání je **200 ms**
- napěťový rozsah je do 8,8 mV

Vlna U

- nekonstantní vlna za vlnou T
- výskyt je závislý na tonusu vegetativního nervstva, minerálním metabolismu (K^{+}) a celé řadě dalších faktorů
- nejspíše je **způsobena repolarizací Purkyňových vláken**, které mají nápadně delší fázi plató ve srovnání s okolním myokardem
  - význam délky akčního potenciálu Purkyňových vláken spočívá v prodloužení jejich refrakterní fáze — fungují tak jako jednocestný filtr, který pustí vzruch jen jedním směrem, nikoliv zpět

Hodnocení EKG záznamu

- při posuzování nejdříve určíme základní parametry, které se dají ze záznamu vyčíst — **rytmus**, **akce srdeční**, **frekvence**, **osa srdeční** (RAFO)
- dále následuje popis jednotlivých kmitů, vln, segmentů a intervalů
- standardní 12-ti svodové EKG popisujeme podle tzv. ***EKG desatera***:

1. Akce srdeční

- **pravidelná**
  - v případě, kdy je vzdálenost R-R konstantní
- **nepravidelná**
  - vzdálenost R-R je různá (extrasystola)

2. Rytmus

- **sinusový rytmus** — fyziologický rytmus, vzruch vzniká v SA uzlu
  - **vzdálenost R-R je konstantní** — pravidelná akce srdeční
  - **přítomnost P vlny**
- **junkční** (nodální) **rytmus** — vzruch vzniká v AV uzlu, frekvence 40-60/min

3. Frekvence

- normální frekvece **60-90/min**
- **tachykardie** — frekvence > 90/min
- **bradykardie** — frekvence < 60/min
- <u>výpočet frekvence:</u>
  - rychlost posunu papíru — **25 mm/s**
  1. určíme vzdálenost R-R v mm
  2. vzdálenost R-R v mm převedeme na sekundy kdy **1 mm = 0,04 s**
  3. vydělíme 60 s zjištěným údajem v s
  4. získáme hodnotu srdeční frekvence

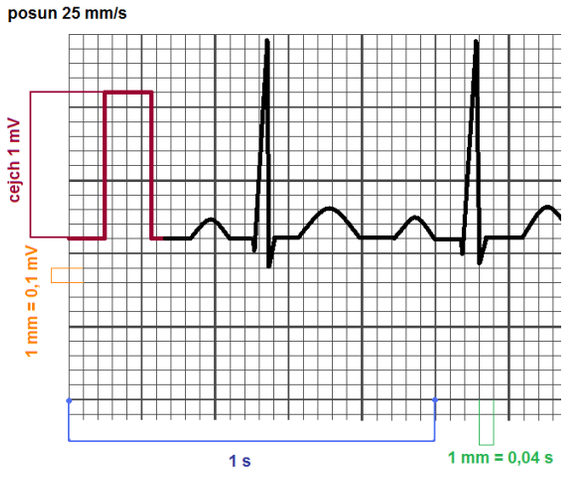

4. P vlna

- **pozitivní** / **negativní**
  - pozitivní ve svodech I, II, aVF a V2-V6
  - pozitivní, negativní či bipolární ve svodech III, V1 a aVL
  - negativní ve svodu aVR
- doba trvání **80-100 ms**
- amplituda do 0,25 mV

5. PQ interval

- doba trvání **120-200 ms**

6. QRS komplex

- doba trvání **do 110 ms** — štíhlý / široký
- **přítomnost a trvání Q kmitu** (do 0,03 s)
  — výjimkou je svod aVR
- **Sokolowovy indexy** (Sokolowova-Lyonova kritéria hypertrofie komor)

7. ST úsek

- **elevace** / **deprese**
  - elevace je normální, pokud:
    - nepřesahuje 0,1 mV ve svodech I, II, III, aVR, aVL, aVF
    - nepřesahuje 0,2 mV ve svodech V1-V6
  - deprese pod izoelektrickou linii je vždy patologická

8. T vlna

- fyziologicky je konkordantní (tj. stejná polarita jako QRS)
- popisujeme ve svodech I, II, III, aVR a V3-V6, norma:
  - I, II — pozitivní, konkordantní
  - III — konkordantní (polarita není důležitá)
  - aVR — negativní
  - V3-V6 — pozitivní
- hrotnatá (gotická) T vlna je typická pro akutní IM

9. QT interval

- doba trvání **0,25-0,5 s**

10. Elektrická osa srdeční (EOS)

viz dále

EKG křivka v různých svodech

- u unipolárních svodů platí — směřuje-li depolarizace směrem k elektrodě, registruje se na ní kladná výchylka, směřuje-li depolarizace od elektrody, registruje se záporná výchylka
  - pro repolarizaci platí toto pravidlo obráceně!
- pro bipolární svody platí analogická pravidla — směřuje-li průmět depolarizačního vektoru ke kladnému pólu svodu, píše se ve svodu kladná výchylka a naopak
  - směřuje-li průmět repolarizačního vektoru ke kladnému pólu svodu, píše se ve svodu záporná výchylka a naopak
- pokud vektor probíhá rovnoběžně s linií svodu, nedochází k žádné výchylce — na EKG registrujeme nulovou, tzv. izoelektrickou linii

- EKG graf je v průběhu každé srdeční revoluce postupně vytvářen projekcí vektorů vůči snímajícím svodům
- **velikost a směr vektoru**, znázorňujícího průběh depolarizace (repolarizace) jednotlivých částí myokardu v čase (rychlost zápisu) je rozhodující pro orientaci, tvar a velikost jednotlivých částí EKG křivky

1. vektor zobrazující průběh potenciálu je rovnoběžný se svodem a orientovaný ve směru snímající elektrody (+)
   - projekce tohoto vektoru odpovídá velikosti kladné výchylky na EKG grafu (nad izoelektrickou linií)

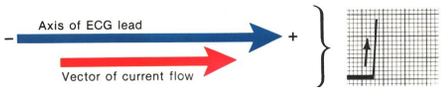

2. vektor zobrazující průběh potenciálu není rovnoběžný se svodem a je orientovaný ve směru snímající elektrody (+)
   - projekce tohoto vektoru odpovídá velikosti kladné (ale menší) výchylky na EKG grafu

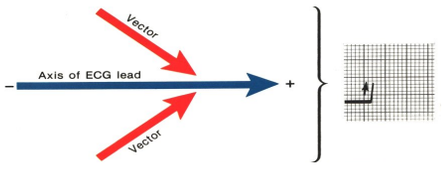

3. vektor zobrazující průběh potenciálu je kolmý na příslušný svod
   - projekce tohoto vektoru odpovídá izoelektrické linii na EKG grafu (nulová výchylka)

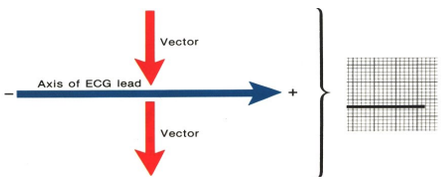

4. vektor zobrazující průběh potenciálu je rovnoběžný se svodem, ale je orientovaný v opačném směru od snímající elektrody (–)
   - projekce tohoto vektoru odpovídá velikosti záporné výchylky na EKG grafu

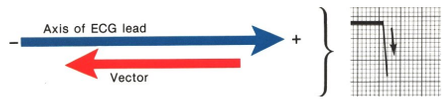

5. vektor zobrazující průběh potenciálu není rovnoběžný se svodem a je opačně orientovaný ve srovnání s bodem 2.
   - projekce tohoto vektoru tedy vytváří inverzní situaci ve srovnání s bodem 2.

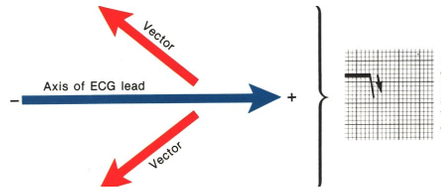

6. soustava nevytváří žádný potenciál, proto nulový vektor je na záznamu zobrazen izoelektrickou linií

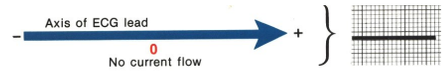

- pro interpretaci tvaru křivky v každém svodu je nutné zvážit posloupnost depolarizace jednotlivých částí srdce a vzájemnou polohu srdce a elektrody
  - síně jsou v hrudníku uloženy vzadu
  - komory tvoří bázi a přední stěnu srdce, pravá komora je přitom vzhledem k levé uložena anterolaterálně
- **svod aVR** se „dívá" do dutiny komor
  - síňová depolarizace, komorová depolarizace i repolarizace komor postupují od explorativní elektrody, a proto **vlna P, komplex QRS a vlna T jsou v tomto svodu všechny negativní** (tj. zapisují se dolů)
- **svody aVL a aVF** se dívají na povrch komory a výchylky jsou proto převážně **pozitivní** nebo bifázické
- **ve svodech V1 a V2 chybí kmit Q**
- iniciální částí komplexu QRS je malá výchylka nahoru, protože depolarizace komor se nejprve šíří střední částí septa zleva doprava směrem k explorativní elektrodě — vlna podráždění se pak stáčí septem dolů do levé komory, tj. od elektrody, a vytváří velký kmit S
  - nakonec se znovu obrací pokél komorových stěn vzhůru k elektrodě a křivka se vrací k izoelektrické linii
- naproti tomu svody z levého prekordia (V4-V6) mohou mít malý iniciální kmit Q (depolarizace septa zleva doprava), po ní velký kmit R (depolarizace levé komory) a nakonec malý kmit S ve V4 a V5 (pozdní depolarizace směřující k AV junkci)
- poloha srdce je i u zdravých osob značně variabilní a charakteristicky ovlivňuje konfiguraci EKG obrazu

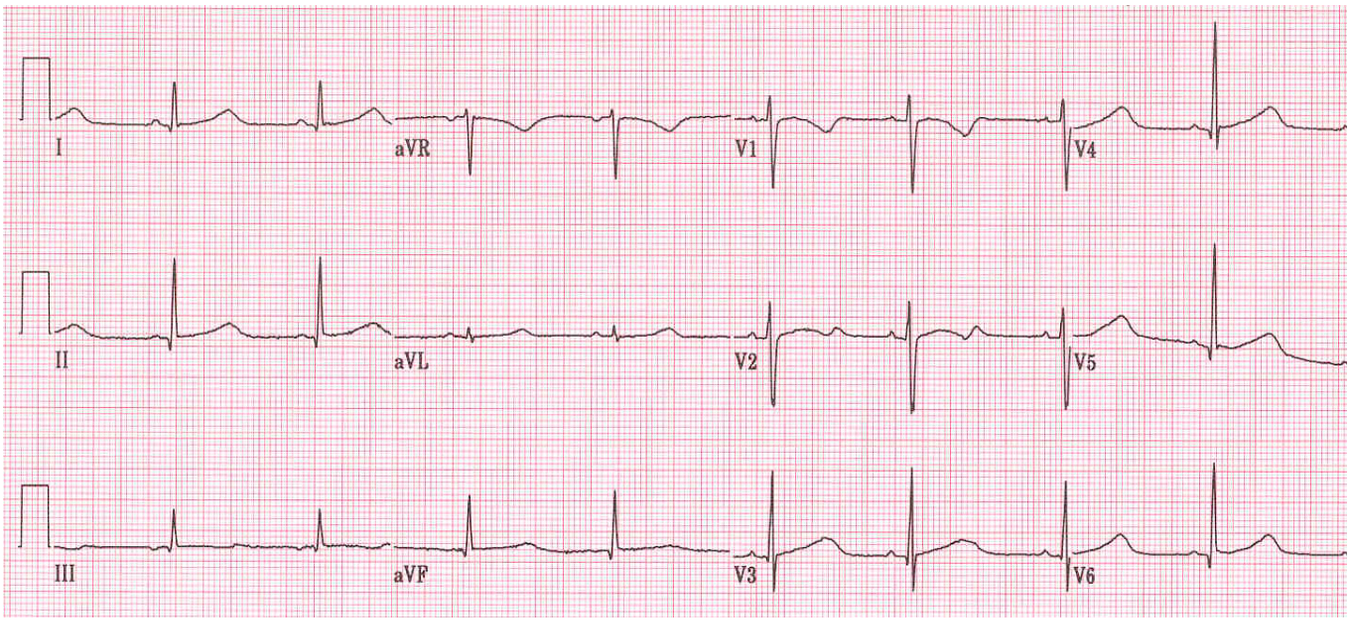

Elektrická osa srdce (EOS)

- **odpovídá směru maximálního okamžitého vektoru depolarizace ve frontální rovině**
- srdeční osu určuje **uložení srdce v mediastinu**, **morfologie funkčního myokardu komor** a **postup jeho depolarizace**
- myšlená přímka, která směřuje od srdeční báze k hrotu
  - směr srdeční aktivity je 3D — EOS je jeho 2D projekce
- podle ní lze přibližně určit polohu srdce v mediastinu
  - při poškození myokardu nebo při převodových poruchách může být srdeční osa výrazně odlišná od polohy srdce

Určení EOS

- nejsnáze ji určíme z bipolárních končetinových svodů (I, II, III) uspořádaných do Einthovenova trojúhelníku
- postup:

1. nejprve stanovíme velikost vektorové složky depolarizace ve svodech I, II a III
   — změříme výšku jednotlivých kmitů v QRS komplexu
   — od pozitivní výchylky R kmitu odečteme negativní výchylky kmitů Q a S
2. výslednou hodnotu naneseme pro všechny svody na příslušnou stranu trojúhelníku tak, že:
   — je-li výsledná výchylka kladná, směřuje vektor od záporného pólu svodu ke kladnému
   — je-li výsledný výchylka záporná, směřuje vektor od kladného pólu svodu k zápornému
3. směr elektrické osy srdeční je určen spojnicí počátku souřadnicového systému a průsečíku kolmic na jednotlivé strany trojúhelníku v místě konců vektorů

- ještě jednou a polopatě:

4. sestrojíme Einthovenův trojúhelník
5. na svodech I, II, III v EGK záznamu vytvoříme izoelektrickou linii
6. změříme délku Q, R a S kmitů ve všech svodech proti izoelektrické linii v jednotkách (například + 4 čtverečky) a následně odečteme od kmitu R hodnoty kmitu Q a S
7. výsledné hodnoty naneseme na střed strany trojúhelníku do příslušného svodu
   pozn.: znaménko hodnoty určuje směr šipky (jde ke stejnému znaménku)
8. z vrcholu každé šipky vyneseme kolmici ke straně trojúhelníku
9. vzniklý průsečík těchto kolmic označuje směr srdeční osy

Hodnocení EOS

- u zdravých osob je souhrnný vektor QRS **nejčastěji ve sklonu 60°**
  — **intermediární polohový typ**
  - směr vektoru se může za fyziologických podmínek posunout jak do horizontální (0°), tak do vertikální (90°) polohy
- za normu ještě považujeme vychýlení v rozmezí –30° až +120°
  - při přetočení směru vektoru nad +120° — **deviace doprava**
    - je známkou zvýšené elektrické aktivity pravé komory
  - při přetočení směru vektoru pod –30° — **deviace doleva**
    - je známkou zvýšené elektrické aktivity levé komory
  - fyziologické odchylky srdeční osy — těhotenství, hypertenze, obezita, astenický typ habitu
- v klinické praxi platí, že je-li ve svodech I a aVF převažující kmit komplexu QRS pozitivní, je sklon elektrické osy normální

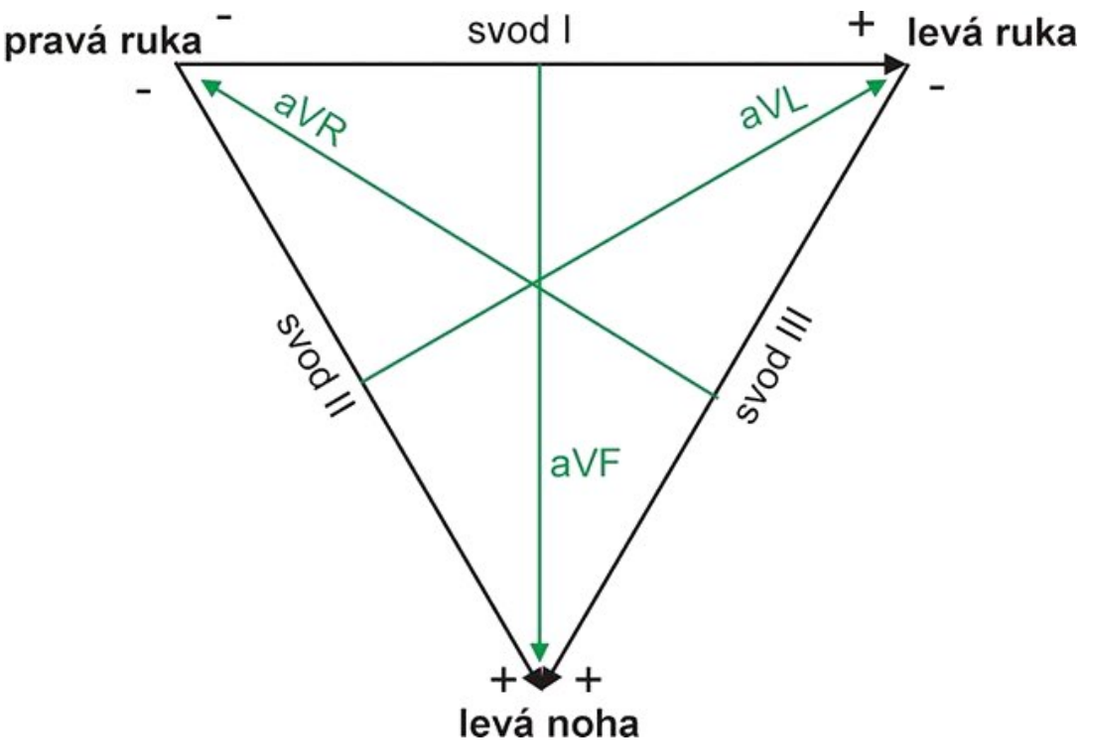
pravá ruka
-
svod I
+
levá ruka
-
-
aVR
aVL
svod II
svod III
aVF
+
+
levá noha

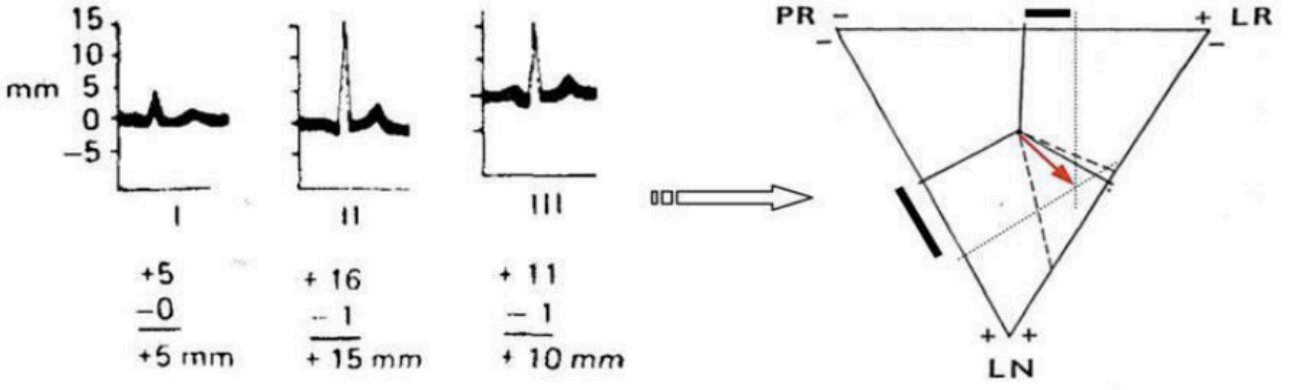
15
10
mm 5
0
-5
I
II
III
+5
-0
+5 mm
+ 16
- 1
+ 15 mm
+ 11
- 1
+ 10 mm
PR
LR
LN

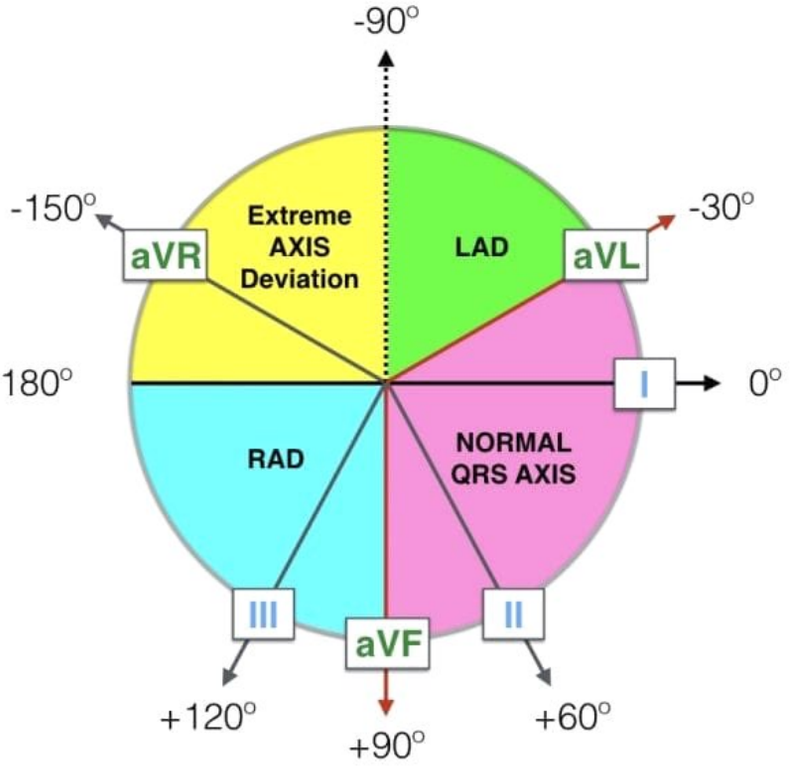
-90°
-150°
-30°
Extreme
AXIS
Deviation
LAD
aVR
aVL
180°
I
0°
RAD
NORMAL
QRS AXIS
III
aVF
II
+120°
+90°
+60°

Projevy vybraných patologických stavů na EKG

1. Hypertrofie PS

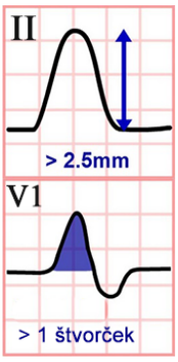

- příčiny — plicní hypertenze (u chronické mikroembolizace či CHOPN), stenóza či regurgitace trikuspidální chlopně, myxom
- **vektor depolarizace vycházející z SA uzlu je větší → zvýraznění vlny P zvláště ve svodech II, III a aVF — tzv. P-pulmonale**
  - **P-pulmonale** = vlna P ve svodu II větší než 2,5 mm, ve svodu V1 větší než 1,5 mm
- EOS se mírně posouvá doprava kvůli změně pozice septa

2. Hypertrofie LS

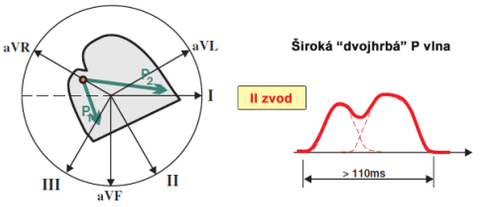

- příčiny — mitrální stenóza či regurgitace, myxom
- za norm. okolností probíhá depolarizace LS velmi rychle po depolarizaci PS — tzn. na EKG není depolarizace viditelná (je skrytá ve vlně P)
- **při hypertrofii se depolarizace LS opožďuje → dvouhrbá vlna P (P-mitrale), druhá polovina vlny P má pomalejší průběh**

3. Zvýšená zátěž obou síní

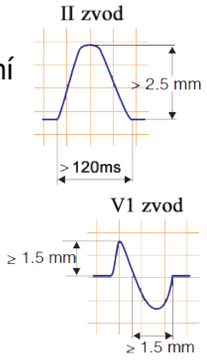

- bez ohledu na etiologii (hypertrofie, dilatace, myxom), chronické selhávání LK → zvětšení síní (**biatriální hypertrofie**)
- vzniká EKG obraz **P-biatriale** (P-mitrale + P-pulmonale)
- **ve II svodu — amplituda > 2,5 mm, šířka > 120 ms**
  - může být jednovrcholová, či dvojvrcholová (ve tvaru M)
- **ve V1 svodu — bifázická, amplituda první vlny ≥ 1,5 mm, šířka druhé vlny ≥ 1,5 mm**

4. Hypertrofie PK

- příčiny — pulmonální stenóza, plicní hypertenze (CHOPN, chronická mikroembolizace)
- vlivem hypertrofie PK dochází k **deviaci EOS doprava** → to se projeví:
  1. **na svodu II, V1-V2, aVF — zvýšený kmit R**
  2. **na svodu I, V5-V6, aVL — snížený kmit R**
- nejvýraznější změny u hypertrofie LK i PK jsou na V1 a V6
- při objemovém přetížení PK — prodlužuje se doba vedení vzruchu v dilatované PK → připomíná RBBB

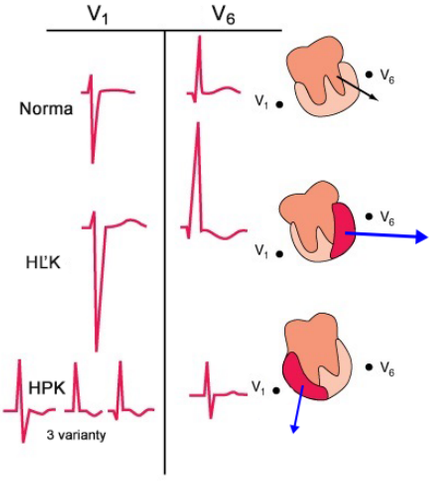

5. Hypertrofie LK

- příčiny — arteriální hypertenze, aortální stenóza
- vlivem hypertrofie LK dochází k **deviaci EOS doleva** → to se projeví:
  1. **ve svodech I, V5-V6, aVL — zvýšený kmit R**
  2. **ve svodech III, V1-V2, aVF — prohloubení kmitu S**
- **Sokolowův-Lyonův index — R (V6 či V5) + S (V1 či V2) ≥ 35 mm**
- **trvání QRS se v pozdějších fázích mírně prodlužuje → obraz LBBB**

6. Změna polohy srdce

- norm. osa QRS směřuje doleva dolů dozadu

a) změna uložení doleva — aQRS rotace doleva

- při poloze vleže, na konci hlubokého expiria, v těhotenství a při obězitě

b) změna uložení doprava — aQRS rotace doprava

- při poloze vestoje, na konci hlubokého inspiria, u vysokých hubených jedinců

7. Vliv iontové dysbalance

A. hyperkalemie (↑K^+)

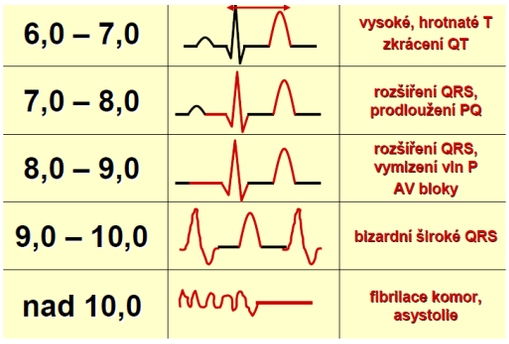

- příčiny — infuze K^+, rozpad buněk (ery při chybné transfuzi, nebo například nádorových → uvolnění K^+ z ICT), selhání ledvin (nedostatečná sekrece K^+ do moči)
- norm. koncentrace K^+ je 3,4–5,6 mmol/l
- **vlny T jsou často vyšší než komplexy QRS a jsou široké** — připomínají Eiffelovu věž
- **bradykardie**

B. hypokalemie (↓K^+)

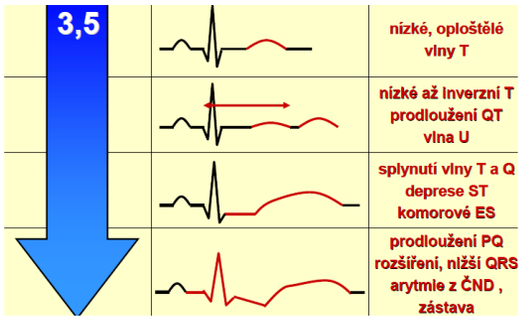

- **inhibuje K^+ kanály** (zajišťující přesun K^+ ven při repolarizaci) **a také inhibuje Na/K-pumpy → hromadění Na^+ v ICT → sekundární inhibice membránové Na/Ca-pumpy** (čerpá Na^+ dovnitř a Ca^{2+} ven) → **hromadění Ca^{2+} v ICT** → kladnější náboj v ICT → **snažší vyvolání depolarizace (↑batmotropie) → vede k EAD či DAD**
  - **EAD → komorová tachyarytmie typu torsade des pointes**
  - **DAD → komorová extrasystola, komorová tachyarytmie**
- EKG změny nastávají zpravidla při poklesu pod 2,7 mmol/l:
  - **dominantní vlna U (vyšší než vlna T), oploštělá až negativní vlna T (snížení repolarizace), prodloužení QT intervalu (riziko torzád), prodloužení PQ, mírná deprese ST, tachykardie**

C. hypokalcemie (↓Ca^{2+})

- prodlužuje 2. fázi AP
  - prodlouženo ST a QT
  - slabší kontrakce, protože je méně Ca^{2+}

D. hyperkalcemie (↑Ca^{2+})

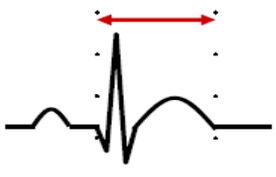

- zkracuje 2. fázi AP
  - zkrácení QT
  - Osbornova vlna — zářez na konci QRS
  - riziko DAD, riziko fibrilace komor

8. Projevy intoxikace

A. otrava digitalisem

- digitalis inhibuje Na/K-pumpy → hromadění Na^+ v ICT → sekundární inhibice Na/Ca-pump (čerpají Na^+ dovnitř a Ca^{2+} ven) → **hromadění Ca^{2+} v ICT** → kladnější náboj v ICT → **snažší vyvolání depolarizace (↑batmotropie) → vede k DAD → komorové extrasystoly (bigeminicky vázané)**
- **miskovité deprese ST**
- **↓chronotropie a ↓dromotropie myokardu → sinusová bradykardie, AV bloky**

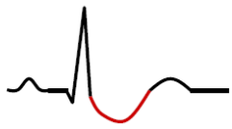

B. otrava β-blokátory

- β-blokátory inhibují účinky SNS na myokard cestou blokády β-adrenergních receptorů — negativní chrono-, dromo-, ino- i batmotropní účinky
- sinusová bradykardie
- oploštění až vymizení vln P
- AV bloky
- rozšíření QRS
- komorové extrasystoly
- zástava

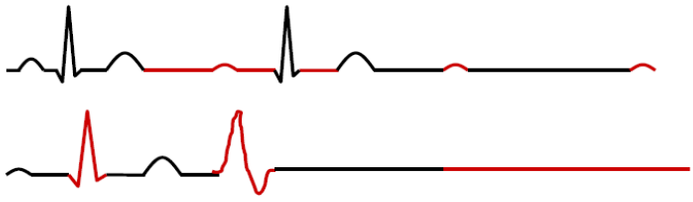

9. Projevy nemocí srdce

A. Myokarditida

- snížení voltáže EKG
  - inverze vlny T
  - deprese ST
  - sinusová tachykardie, extrasystoly, AV bloky

B. Fluidoperikard

- tekutina v osrdečníku, dobře vede elektrický proud → zkratování elektrických potenciálů myokardu → snížení voltáže EKG

C. Perikarditida

- elevace ST ve všech svodech s nasedající pozitivní T vlnou

D. Embolie do plicnice

- odpovídá obrazu akutní zátěže pravé komory
  - aQRS stočená doprava
  - negativní vlna T ve V1-V3
  - zřetelné Q ve svodu III
  - obraz RBBB

E. Atrofie myokardu

- po opakovaných IM, zmenšení srdeční svaloviny
  - snížení voltáže QRS + široké QRS (zpomalení vedení)

10. Kardiomyopatie

- onemocnění srdečního svalu provázené poruchou jeho funkce
- na EKG se zobrazují poruchy vedení vzruchu
    - AV blokády, blokády Tawarových ramének
    - hrozí fibrilace síní
    - vyskytují se změny z hypertrofie
    - při restriktivní kardiomyopatii snížená voltáž QRS komplexu, a to hlavně na končetinových svodech
    - u arytmogenní kardiomyopatie pravé komory negativní T ve svodech V1-V3, komorová tachykardie

11. Těhotenství

- při zvětšování dělohy v průběhu těhotenství je elevována bránice a srdce je vytlačování kraniálně a doleva, s posunem srdeční osy horizontálně
    - EOS se sklání o 15-20° doleva
    - reverzibilní změny ST — deprese v končetinových i hrudních svodech
    - změny vlny T — ve svodu III plochá nebo negativní
    - někdy nízká voltáž QRS a hluboké Q ve svodu III
    - častější extrasystoly a záchvaty supraventrikulární paroxyzmální tachykardie

8. Patofyziologie **dýchacího systému**

90 — Přehled respiračních onemocnění

PŘEHLED NEJČASTĚJŠÍCH A POPULAČNĚ NEJZÁVAŽNĚJŠÍCH RESPIRAČNÍCH NEMOCÍ — ETIOPATOGENEZE, RIZIKOVÉ FAKTORY. ROZDĚLENÍ PODLE TYPU PORUCHY (OBSTRUKČNÍ, RESTRIKČNÍ).

1. Obstrukční poruchy

Asthma bronchiale

- v ČR je asi 800 000 astmatiků, nicméně úmrtnost je v posledních letech nízká (100/rok)

= **chronické obstrukční zánětlivé onemocnění dýchacích cest**, které je provázeno vracející se **epizodickou záchvatovitou dušností v důsledku obstrukce**, která je nerovnoměrná

- záchvaty vznikají na podkladě hyperreaktivity bronchů, která je spojena s **bronchokonstrikcí, zánětlivou infiltrací s edémem, překrvením sliznice, hyperprodukcí hlenu se vznikem hlenových zátek a s odloupynými epiteliemi**

Patogeneze

- na vzniku astmatu se podílejí **genetické faktory i vlivy vnějšího prostředí**
- v dětském věku je většinou přítomen **alergický eozinofilní zánět**, který navozuje remodelaci dýchacích cest

1. Atopické asthma (zevní, extrinct)

- příčinou je alergen, který spouští **hypersenzitivní reakci I. typu**
- alergen vyvolává zpravidla dvoufázovou reakci zúžení dýchacích cest:
  1. **časná odpověď** — do 15 min po expozici s alergenem
     - alergen se dostane do těla → dendritické buňky jakožto APC jej prezentují T_{H2}-lymfocytům → ty produkují **IL-4 a IL-5** → vedou k uvolnění mediátorů
     - uvolnění zánětlivých mediátorů vede k **bronchospazmu, zvýšené permeabilitě kapilár → edém sliznice a hypersekrece hlenu → výrazné zúžení lumen** (proto je asthma považováno za obstrukční typ onemocnění) → **expirační dušnost, hypoxemie, mírná hypokapnie** (kvůli zvýšenému úsilí dýchacích svalů)
  2. **pozdní odpověď** — za 4-6 h
     - je spojena s prostupem eozinofilů a neutrofilů díky zvýšené permeabilitě — tyto zánětlivé buňky produkují mediátory, které **poškozují endotel**

2. Neatopické asthma (nealergické)

- příčinou bronchiální hypersekrece může být tělesná zátěž, chemické látky, teplo a chlad, aspirin (aspirinové astma vlivem nadprodukce leukotrienů), β-blokátory, emoční vlivy atd.

Funkční parametry

- ↑**RV,** ↑**FRC** (ERV + RV), **arteriální hypoxemie** a **mírná hypokapnie** (kvůli nerovnoměrnosti ventilace/perfuze)
  - nerovnoměrnost ventilace/perfuze je dána tím, že při záchvatu **nebývají postiženy všechny bronchioly naráz**, a tak jsou některé alveoly při zvýšeném dechovém úsilí hyperventilovány — tam je sice ↑p_aO_2, ale tím se nestačí kompenzovat snížená saturace kyslíkem, nicméně stačí to na vydýchání většího množství CO_2 → hypokapnie
- ↓**FEV_1**, ↓**Tiffenaův index** (FEV_1/FVC), ↓**PEF**

CHOPN

- v ČR je asi 800 000 osob s CHOPN, každý rok na ni umírá 2500 osob

= závažné obstrukční onemocnění plic — jedná se o **skupinu nemocí, jejichž společným znakem je trvané snížení výdechové rychlosti** (tzn. ↓FEV_1 a dalších ukazatelů výdechu) — příčinou je zvýšený odpor dýchacích cest, nebo snížená elasticita plicního parenchymu (nebo obojí)

- jedná se o onemocnění s až 30x vyšším výskytem u kuřáků než u běžné populace, výskyt je častější u mužů
- je charakterizováno jako **chronický zánět** dolních dýchacích cest **s oxidačním stresem** a jako **nerovnováha mezi proteázovým a antiproteázovým systémem**
- CHOPN zahrnuje tyto nozologické jednotky:
  1. **chronická bronchitida**
  2. **plicní emfyzém**
- **etiologie**:
  a) exogenní příčiny — **kouření**, znečištěné ovzduší, opakované respirační infekce, práce v dolech…
  b) endogenní faktory — **věk**, **mužské pohlaví** (2:1), **individuální predispozice** (deficit α1-antitrypsinu)
- **patogeneze** — nejčastěji vlivem benzpyrenu a mnoha dalších škodlivých látek v kouři dochází k poškození sliznice bronchů a k rozvoji **chronického zánětu** (chronické bronchitidě)

Chronická bronchitida

- pozorujeme **zúžení dýchacích cest** (bronchů) kvůli chronickému zánětu
- chronický zánět vede k:
  1. **hypertrofii hlenových žláz, a tudíž k hypersekreci hlenu**
  2. **metaplazii řasinkového epitelu v dlaždicobuněčný (prekanceróza)**
  3. **edému**
  4. **peribronchiální fibróze**
  5. **zánětlivé infiltraci s neutrofily a makrofágy** — produkují proteolytické enzymy (elastázy, kolagenázy atd.) → **poškozují dýchací cesty i plicní parenchym)**
     + sliznice je poškozována i matrixovými metaloproteázami a ROS
- všechny tyto charakteristiky vedou k zúžení dýchacích cest (k tomu se může přidat i **kolaps dýchacích** cest přednostně v bazích plic při expiriu, což je dáno poškozením stěny a tím, že při náhlém expiriu vzrůstá nitrohrudní tlak)
- příznaky:
  1. expirační dušnost, kašel, expektorace hlenu (hlavně u blue bloaters)
  2. ventilačně-perfuzní nerovnováha (↓V/Q) → **hypoxemie → cyanóza**
  3. **hypoxemie → vazokonstrikce → plicní hypertenze → cor pulmonale**
  4. **chronicky zvýšené dechové úsilí** → postupně nedostatečná alveolární ventilace → **hyperkapnie, RAc**

Funkční parametry

- snížení dynamických parametrů
- **↓FEV_1, ↓FVC, ↓Tiffenaův index (FEV_1/FVC)**
- **↑RV, TLC**
- normální difuzní kapacita pro O_2

Plicní emfyzém (rozedma plic)

= změna plicního parenchymu charakterizovaná úbytkem alveolárních stěn uvnitř acinů

- **zánik intraalveolárních sept** a v nich probíhajících cév vede ke **splynutí alveolů** ve větší vzdušné prostory, které jsou však nedostatečně prokrvené, a **vzniká porucha difuze** O_2 (protože se zmenšuje plocha pro difuzi)

Patogeneze

1. **kouření stimuluje alveolární makrofágy → produkce chemokinů →** neutrofily se dostávají do alveolů, kde zvýšeně produkují **elastázy a ROS** při oxidativním vzplanutí (+ se uplatňují **matrixové metaloproteázy** z makrofágů)
2. **kouření snižuje aktivitu α1-antitrypsinu** jakožto hlavního anti-proteolytického faktoru (inhibuje elastázu)

Typy emfyzému

A) Centroacinózní (obstrukční) typ

= **proximální postižení acinů** (postižena je hlavně oblast respiračních bronchiolů)

- vzniká hlavně u **kuřáků**, protože dochází k tzv. „**air trappingu**" při výdechu kvůli kolabování bronchiolů (ke kolabování dochází kvůli oslabení stěny chronickým zánětem)

B) Panacinární typ

- splývání alveolů po rozrušení interalveolárních sept
- typický u pacientů s deficitem α1-antitrypsinu

C) Distální typ

- postiženy jsou především konečné části acinů, a tím vzniká **riziko pneumotoraxu** při kašli (kdy se mohutně zvyšuje nitrohrudní tlak)

Cystická fibróza

= **AR** onemocnění, **mutace genu pro CFTR** (cystic fibrosis transmembrane conductance regulator) na p-raménku 7. chromozomu

- nejčastější smrtelné dědičné onemocnění bílé rasy (postižení umírají kolem 30 let)

Patogeneze

- CFTR protein (chloridový kanál) zajišťuje v respiračním systému transport Cl^- z ICT do lumen bronchu — tento přestup nepřímo (přes elektrochemický gradient) inhibuje ENaC pumpu, která pumpuje Na^+ z lumen do ICT, přičemž Na^+ je následováno vodou → za fyziologických okolností je díky funkčnímu CFTR řidší hlen v luminu
- při cystické fibróze dochází k poruše zabudování CFTR proteinu (chloridového kanálu) do cytoplazmatické membrány — **Cl^- se tedy hromadí v ICT** → v ICT je zápornější náboj, což stimuluje aktivitu ENaC → **Na a voda jsou více odčerpávány z lumina do ICT → vzniká hustý vazký hlen**, který stagnuje v dýchacích cestách, zvyšuje odpor dýchacích cest a je ideálním prostředím pro množící se bakterie
- v potních žlázách zajišťuje CFTR přestup Cl^- z potu (z vývodu potní žlázy) do ICT (čili naopak), ale ENaC zajišťuje přestup rovněž z potu do ICT — **při defektu CFTR se Cl^- hromadí v potu, a tím se tam hromadí i Na^+ → silně slaný pot** (kvůli tomu tzv. nemoc slaných dětí)
  - funkční parametry podobně jako u astmatu a CHOPN — **↑RV, ↑TLC, ↓FEV_1**

2. Restrikční poruchy

Plicní fibróza

= **restrikční onemocnění plic**, u něhož se **zvyšuje zastoupení vaziva** v plicním parenchymu → důsledkem je **↓compliance plic**

Klasifikace a příčiny

1. **Idiopatická plicní fibróza**
2. **Plicní fibróza ze známých příčin**
   - azbestóza, silikóza a další pneumokoniózy, alergická alveolitida, po ozáření plic, ARDS, vyvolaná toxickými plyny či cigaretovým kouřem, aspirační pneumonie, poléková (například po léčbě metotrexátem)
3. **Plicní fibróza z granulomatózy**
   - sarkoidóza (systémové granulomatózní onemocnění)

Patogeneze

- **v plicích vzniká zánětlivý proces, který je spjat s aktivací zánětlivých buněk a mimo jiné i <u>aktivací a zvýšenou proliferací fibroblastů</u>** → fibroblasty produkují kolagen a fibronektin → výsledkem je plicní fibróza
- příznaky:
  1. první se dostavuje **námahová dušnost**, později i **klidová dušnost**
  2. poslechový nález (**krepitace**)
  3. zprvu **latentní hypoxemie** (pouze při námaze), později **klidová hypoxemie (cyanóza)**, v konečném stádiu až **respirační insuficience II. typu (RAc)**

Funkční vyšetření plic

- je typické pro restrikční plicní onemocnění (stejně jako pneumonie) — **↓VC, ↓TLC, ↓↓FVC, ↓FEV_1** přičemž **Tiffenaův index je normální nebo zvýšený**
- snížení difuzní kapacity plic o více než 30% (měřené za pomocí CO)
- snížená compliance (projeví se na křivce tlak-objem)

Pneumonie

= akutní nebo chronický zánět plicního parenchymu nejčastěji na podlkadě infekčního agens

- příčiny:
  1. **infekční** — bakterie, viry, houby, paraziti
  2. **neinfekční (pneumonitida)** — aspirační, inhalační, alergická, poléková
- dělení dle lokalizace:
  A. **intersticiální zánět**
  B. **exsudativní zánět** s vyplněním alveolů zánětlivou tekutinou
- dělení dle kliniky:
  1) **komunitní pneumonie** — způsobeny komunitnímu původi (citlivější na ATB)
  2) **nozokomiální pneumonie** — způsobené nozokomiálními půdodci (rezistentnější na ATB) — ATB dle toho, zda se jedná o častnou (amoksiklav + gentamicin), nebo pozdní (karbapenemy + gentamicin)

Patogeneze

- při zánětu (ať už v intersticiu, nebo nahromaděním exsudátu v alveolech) dochází k:
  1. **↓compliance postižené plíce** → vyšší úsilí pro zajištění tlaků — **dyspnoe**
  2. **prodloužení difuzní dráhy pro dýchací plyny → hypoxemie**
  3. znemožnění výměny plynů v postižené plíci **— funkční plicní zkrat**, neboli **porucha poměru ventilace/perfuze (kdy je porušena ventilace, ale zachovaná perfuze) → vznik venózní příměsi → hypoxemie**
- důsledkem je **respirační insuficience I. typu** (hypoxemická) s normo- či hypokapnií — jedná se o restričkní onemocnění plic (čili se snížením FEV_1 i FVC, a tedy s normálním či vyšším Tiffenaovým indexem, s ↓VC, a tedy i ↓TLC)
- predispozice:
  A. **imunodeficit** (AIDS, podávání imunosupresiv, cytostatik) — pacient bude náchylnější na atypické bakteriální původce, na mykotické i parazitární infekce
  B. **kouření** — snižuje samočistící schopnost řasinkového epitelu dýchacích cest
  C. **cystická fibróza** — nahromadění hlenu představuje optimální prostředí pro infekci
- komplikace — **ARDS**, **přechod do respirační insuficience II. typu**, **sepse**, **plicní absces**, **pleurální výpotek** či **hrudní empyém**

ARDS

Charakteristika

- **cévní složka — ↑permeabilita alveolárních kapilár**
  → akumulace tekutiny v intersticiu i v alveolech, která je bohatá na proteiny (rozdíl oproti kardiogennímu edému plic)
- **epitelová složka — difúzní poškození epitelu alveolů, a tím porucha tvorby surfaktantu**

Hlavní příčiny ARDS (u 30-40% pacientů s těmito nemocemi)

1. **infekce** (50%) — lokalizované (plicní) nebo generalizované (sepse, septický šok, SIRS)
2. **trauma** — těžká poranění, šok, polytraumata, ikdyž přímo nezasahují hrudník (MODS), zhmoždění plic po poranění hrudníku
3. **aspirace žaludečního obsahu**

Další příčiny ARDS

1. **poškození ze strany alveolu** — vdechnutí toxických plynů a kouře (například při požáru), aspirace žaludečního obsahu, aspirace vody při tonutí, aspirace cizích těles, dlouhodobá inhalace vzduchu obohaceného kyslíkem s F_iO_2 40%
2. **poškození ze strany endotelu kapilár** — sepse a septický šok, DIC, pankreatitida
3. **ostatní příčiny —** virové, bakteriální, parazitární pneumonie, cirkulační šok, plicní embolie, rozsáhlé popáleniny, zhmoždění a poranění hrudníku, posttransfuzní komplikace (syndrom TRALI — transfusion related acute lung injury), poranění hlavy, otrava heroinem

- rozvoj příznaků má dlouho dobu latence — typicky se rozvíjí do 48 h po působení příčiny poškození (v 50% případů do 24 h); bezpříznakové období může trvat až 5 dnů

První symptomy

- prvním symptomem je **tachypnoe**, která přechází do **dyspnoe**
- p_aO_2 je už mezitím menší než 8 kPa → **hypoxemie** je první detekovatelnou objektivní specifickou změnou — hypoxemie u ARDS postupně přestává reagovat na terapii kyslíkem

Kritéria pro dg.

1. **akutní začátek, hypoxemie** (poukazuje na těžkou poruchu výměny O_2)
2. **bilaterální difuzní plicní infiltráty na frontálním snímku RTG, snížená poddajnost plic**
3. nepřítomnost zvýšeného tlaku v levé síni (**normální tlak v zaklínění**) → vylučuje plicní edém z důsledku postkapilární plicní hypertenze

- pro dg. ARDS a odlišení od akutního poškození plic (což je míň závažné) se používá **poměr p_aO_2/F_iO_2** (norm. asi 500 mm Hg) — když je **menší nebo roven 200 mm Hg, jedná se o ARDS**, když je v rozmezí 200-300 mm Hg, jedná se o akutní poškození plic
  - tento poměr vlastně říká, jak moc je efektivní oxygenoterapie u daného stavu, tzn. o jak moc se zvýší p_aO_2, když zvýšíme frakci kyslíku ve vdechovaném vzduchu

Patogeneze ARDS

1. **Exsudativní (akutní) fáze zánětu**
   a) **Stádium iniciace**
   b) **Stádium amplifikace**
   c) **Stádium poškození**
1. **Proliferativní (fibrotická) fáze**
2. **Fáze obnovy (reparace)**

Komplikace a důsledky ARDS

1. **plicní hypertenze (prekapilární)**
   - příčiny — mikrotromby a tromby, vazokonstrikce (tromboxany, leukotrieny aj.), perivaskulární edém
2. **zvýšený odpor dýchacích cest a snížená poddajnost plis → zvýšená dechová práce**
   - příčiny — hlavně poškození alveolů, zánětlivý edém, hypersekrece, bronchospazmy
3. **hypoxemie**
   - vzniká kompletně z poruch ventilace, poměru ventilace/perfuze (mrtvý prostor, zkraty) a difuze
   - pokud je poškozena schopnost plic kompenzační hyperventilací hypoxemii vyrovnat, nastává **hyperkapnie** → respirační insuficience II. typu → **hypoxická hypoxie**

Fluidotorax

= patologické nahromadění tekutiny v pleurální dutině (norm. 10-15 ml)

- dochází k němu, jestliže je **překročena kapacita lymfatického systému**
- může se zvýšit až na několik desítek litrů → pak **utiskuje plíci, dislokuje mediastinum a bránici**

Patogeneze

- parietální pleura je zásobena ze systémového oběhu a lymfa odtéká do mediastinálních uzlin; viscerální pleura je zásobena z malého plicního oběhu a lymfa odtéká do hilových uzlin
- proudění je řízeno koloidně osmotickým tlakem a hydrostatickým tlakem v cévách parietální a viscerální pleury; bílkoviny resorbovány lymfatickým systémem
- klinický obraz — dechové potíže, bolesti pleurálního charakteru, kašel
- rozdělení podle tekutiny v pleurální dutině:

a) transsudát

= nahromadění nezánětlivé tekutiny v pleurální dutině

- tekutina se do pleurální dutiny dostává:
  1) filtrací z kapilár v parietální pleuře
  2) z intersticia plic (hlavně při kardiogenním edému
  3) přes drobná spojení z dutiny břišní (při ascitu)
- příčiny:
  1. **levostranné srdeční selhání nejčastěji**
  2. **jaterní cirhóza** — pravostranný výpotek jako následek přesunu tekutiny přes bránici do pleurální dutiny v kombinaci s hypoproteinemií
  3. renální afekce — při **nefrotickém syndromu** je příčinou oboustranného výpotku snížení onkotického tlaku, při **akutním renálním selhání** hypervolemie a zvýšení kapilárního tlaku
  4. **Meigsův syndrom** — pravostranný výpotek, přítomnost ascitu a benigního tumoru ovaria
  5. **plicní embolie** — unilaterální výpotek v 30-50%, při zvýšení kapilárního tlaku v parietální pleuře

b) exsudát

= **nahromadění zánětlivé tekutiny** (zakalenější než transsudát — bohatější na bílkoviny)

- je důsledkem zánětlivých a nádorových procesů v plicích a pleuře
- příčiny:
  1. **infekce plicního parenchymu** — časná komplikace zánětlivého procesu bakteriálního nebo mykotického původu
  2. **pankreatitida**
  3. **subfrenický absces** — zánět přilehlé bránice se vzestupem její permeability, výpotek s leukocytózou
  4. **plicní embolie** — ischemie z druhotným postižením kapilární sítě
  5. **projev některých difuzních chorob pojiva** — revmatoidní artritida, SLE
  6. **maligní výpotek** — přítomnost nádorových buněk v tekutině

c) empyém

= hnisavá forma zánětu pohrudnice

- vzniká přímým šířením infekce z okolí, nebo v důsledku bronchopleurální píštěle
- klinický obraz — febrilní stav, bolest na hrudi, na RTG pleurický syndrom, hladinky plynu

d) hemotorax

= krev v pleurální dutině jako následek poranění hrudníku

- hematokrit v punktátu je vyšší o 50% oproti hematokritu v periferní krvi
- příčiny — trauma, ruptura pleurální adheze, operace, iatrogenní, maligní proces

e) chylotorax

= lymfa v pleurální dutině jako následek defektu ductus thoracicus

- dg. — průkaz TAG v pleurální tekutině, přítomnost chylomikronů → důsledkem je malnutrice a imunodeficit

Pneumotorax

= nahromadění vzduchu v pleurální dutině

- etiologie:
  1. spontánní — primární (u vysokých hubených, mladých mužů s výskytem PNO v rodině) a sekundární (následek komplikací CHOPN, cystické fibrózy, histocytózy X)
  2. traumatický — penetrující a nepenetrující (poranění jícnu, bronchiální ruptura, fraktury žeber)
  3. iatrogenní — transparietální aspirační biopsie, katetrizace v. subclavie, akupunktura, mechanická ventilace přetlakem
- typy:
  1. **otevřený pneumotorax** — vlivem porušené hrudní stěny nebo prasknutím emfyzematózní buly (zejména při distálním typu emfyzému) proniká do pleurální dutiny vzduch → protože se tlak v pleurální dutině vyrovná s tlakem atmosferickým, nebude v pleurální dutině podtlak nezbytný pro zachování rozepnuté plíce → **důsledkem je kolaps plíce směrem k hilu**
     - kromě kolapsu plíce dojde i k **akutnímu zúžení arterií** v postižené plíci, a ty tedy klado uvětší odpor cirkulaci — tím dojde k přesměrování oběhu do zdravé plíce, a proto nevzniká těžká hypoxemie (kterou bychom očekávali u funkčního plicního zkratu
     - zdravá plíce přijímá celý dechový objem — je na to potřeba větší tlakové změny = větší práce dýchacích svalů — dyspnoe
     - ventilační rzerva je významně snížena
  2. **ventilovaný (tenzní) pneumotorax** — při nádechu proniká do pleurální dutiny vzduch a při výdechu se defekt uzavírá, čímž se vzduch hromadí v dutině → pleurální tlak se stává pozitivní (místo normálně negativního) → vzduch nahromaděný v mediastinu **ultačuje orgány** a posouvá je směrem na **nepostiženou stranu → dochází ke kompresi druhostranné plíce, dýchacích cest i dutých žil**
     - tento typ je závažnější, protože vede k **výrazné hypoxemii a poruše činnosti srdce** (↓SV) — hrozí hypoxie organismu
- klinický obraz — náhlá bolest na hrudi s navazující dušností, neslyšené dýchání s bubínkovým poklepem
- dg. — na RTG kolabovaná plíce
- terapie — záleží na rozsahu kolabované plíce a stavu uzávěru otvoru, kterým proudí vzduch, při uzavření otvoru dojde k absorpci vzduchu a reexpanzi kolabované plíce → nemocného sledujeme; rozsáhlý PNO s dechovými obtížemi či při přetlakovém PNO → hrudní drenáž

91 — Hypoxie organismu

KLASIFIKACE. STAVY AKUTNÍ A CHRONICKÉ HYPOXIE JEDNOTLIVÝCH ORGÁNŮ (KOMPENZAČNÍ REAKCE). PATOFYZIOLOGIE KYSLÍKOVÉ TERAPIE (STRUČNĚ).

- **hypoxie** = stav, kdy je v organismu nebo jeho části nedostatek O_2 pro tkáňový metabolismus (pro tvorbu ATP)
- **hypoxemie** = snížení obsahu O_2 v arteriální krvi (p_aO_2 < 75 mm Hg, < 10 kPa)
  - pozor, u hypoxické hypoxie je snížený obsah O_2 v krvi kvůli sníženému p_aO_2, ale u anemické hypoxie je rovněž hypoxemie, přestože p_aO_2 je normální
  - respirační systém prakticky nereaguje na pokles p_aO_2 až do 60 mm Hg (8 kPa)
- **latentní hypoxemie** = p_aO_2 v klidu je v normě, ale klesá při zátěži
- **asfyxie** = zástava dechu a srdeční činnosti při postupující hypoxii, kdy je v organismu nedostatek O_2 a hromadí se CO_2;

  = stádium sufokace, zástavě předchází ochabnutí svalů, hypotenze, arytmie
- **sufokace** (dušení) = nedostatek O_2 provázený hromaděním CO_2 (plicní edém, uzávěr horních cest dýchacích…)

- **spotřeba O_2 v klidu — 250 ml/min** (350 l/den), při intezivní činnosti 10x až 30x více
- **metabolický ekvivalent kyslíku** = spotřeba 3,5 ml/kg/min O_2
- **energetický ekvivalent kyslíku** = průměrné množství energie uvolněné při spotřebě 1 l O_2 (20,1 kJ/l)
- neexistují rezervy kyslíku — je nutná stálá dodávka, její přerušení vede ke klinické smrti
- tělo ale přece má jisté zásoby, které při klidové spotřebě vystačí na 5 min (O_2 v plicích a v krvi)

Fyziologické hodnoty krevních plynů

• parciální arteriální tlak O_2	**p_aO_2**	**10–13,3 kPa (75-100 mm Hg)**
• parciální arteriální tlak CO_2	**p_aCO_2**	**5,3 ± 0,5 kPa**
• saturace Hb O_2	**SpO_2**	**97%**
• parciální venózní tlak O_2	**p_vO_2**	**5,3 kPa**
• parciální venózní tlak CO_2	**p_vCO_2**	**6,1 kPa**

Význam kyslíku

- 85-90% O_2 je spotřebováno na aerobní energetický metabolismus pro výrobu ATP (nejvyšší spotřeba O_2 je v mitochondriích) — potřebné pro udržení iontových gradientů, pro funkci kontrolních elementů, pro biosyntézu
- mitochondrie jsou schopny produkovat potřebné množství ATP, když je pO_2 **vyšší než 0,13 kPa** (tzv. **kritická tenze kyslíku**)

Kyslíkový transportní mechanismus

- v 1 l krve je fyzikálně rozpuštěno 5 ml O_2 (závisí na p_aO_2 v alveolech), což ale pro potřeby organismu nestačí — transportní kapacita krve pro O_2 je navýšena Hb
- faktory transportu plynů v krvi:
  4. celkový obsah Hb (a jeho kvalita)
  5. afinita Hb k O_2 (resp. látky ovlivňující tuto afinitu)
  6. perfuze (neboli prokrvení)
  7. gradient pO_2 mezi kapilárami a mitochondriemi

- na přenosu O_2 do tkání se účastní Hb obsažený v ery — důvodem je nízká rozpustnost O_2 v krvi a velmi pomalá difuze
- 1 molekula Hb váže 4 molekuly O_2 → 1 g Hb váže 1,34 ml O_2 — tedy celkový obsah O_2 v Hb je 1,34 ml/g · 150 g/l = **200 ml O_2/l krve**

pO_2 vzduchu	160 mm Hg
pO_2 alveolů	100 mm Hg
pO_2 tepen	95 mm Hg
pO_2 mitochondrií	1 mm Hg

Mechanismus

- Hb naváže O_2 v plicích, kde je vysoký obsah O_2 (vysoký pO_2 — asi 13 kPa) → dojde téměř k 100% saturaci Hb → transport krví do tkání, kde je nízký obsah O_2 → O_2 je uvolněn z vazby na Hb pro potřeby tkáňového metabolismu
- **účinnost** přenosu O_2 je charakterizována **sigmoidním průběhem saturační křivky** — účinné vychytávání v plicích (vysoká afinita k O_2) a účinné uvolňování ve tkáních (nízká afinita)
- vazebná křivka Hb — rozdíl mezi oběhma dýchacími plyny (tj. O_2 a CO_2) spočívá ve vztahu parciálních tlaků obou plynů k vazbené kapacitě:
  - CO_2 — lineární závislost
  - O_2 — sigmoidní závislost — zabezpečuje rychlé sycení při malých změnách p_aO_2, plató umožňuje pokles p_aO_2 v alveolech z původní hodnoty 100 na 60 mm Hg, aniž by současně významně pokleslo sycení Hb kyslíkem
- Hb reaguje na požadavky tkání na dodávku O_2 prostřednistvím **allosterického přechodu** — vazba O_2 na první podjednotku Hb (pomalá — **T-konformace**) změní konformaci molekuly, takže vazby na zbývající tři podjednotky jsou rychlé a účinné (**R-konformace**)
- **Bohrův efekt** — snížení pH ve tkáních, signalizující nedostatek O_2 pro tkáňový metabolismus, podporuje deoxygenaci Hb
  - **posun saturační křivky doporava — snížení afinity → lepší uvolňování ve tkáních**
    - při ↓pH, ↑TT, ↑CO_2, ↑2,3-BPG
  - **posun saturační křívky doleva — zvýšení afinity → horší uvolňování ve tkáních**
    - při ↑pH, ↓TT, ↓CO_2, otrava CO (300x vyšší afinita než O_2)
- **Mb** — **zásobárna O_2** — ve tkáních vyžadujících velké zásoby O_2 pro krytí vysokých energetických nároků (**svaly**, **srdce**) — ve svalu relativně pevná vazba mezi Mb a O_2, kdy je O_2 uvolněn teprve tehdy, když jeho obsah (pO_2) významně poklesne intenzivní svalovou prací

Regulace dýchacích plynů v organismu

- **periferní chemoreceptory** (glomus caroticum, chemoreceptory v arcus aortae, intersticiální buňky kůry ledvin) **— reagují na změny O_2**
- **centrální chemoreceptory** (ventrální část medully oblongaty) — **reagují na změny CO_2**
  - CO_2 snadno prostupuje přes HEB, v liquoru dochází k reakci **$CO_2 + H_2O \rightarrow H_2CO_3 \rightarrow H^+ + HCO_3^-$** a právě ↓pH (↑$H^+$) podráždí chemoreceptory, které pak vedou aferentní signály k dýchacích svalům atd.
- **arterioly** — schopny reagovat na pO_2 **vazokonstrikcí či vazodilatací**
- **ery** — reagují na déletrvající změny pO_2 **změnami koncentrace 2,3-BPG** a následnými změnami afinity Hb k O_2

Hypoxie

= stav, kdy je v organismu nebo jeho části nedostatek O_2 pro tkáňový metabolismus (pro tvorbu ATP)

Příčiny hypoxie

1. **porucha ventilace (hypoventilace)** — alveolární ventilace nedostačuje metabolickým potřebám, klinicky vede k hypoxemii (p_aO_2 < 10 kPa) a hyperkapnii (p_aCO_2 > 6 kPa) — respirační systém reaguje na až pokles p_aO_2 pod 8 kPa
   - příčiny — porucha regulačních center, nervových motorických drah či poruchy dýchacích svalů, deformity hrudníku, poruchy plicních funkcí (resp. parenchymu)
2. **porucha difuze** — klinicky vede k hypoxemii, méně často k hyperkapnii
   - příčiny — prodloužená difuzní vzdálenost (plicní edém, intersticiální fibróza), zmenšení difuzní plochy (emfyzém, resekce, pneumonie…), zmenšení tlakového gradientu (poruchy ventiliace…), zkrácení kontaktního času na alveolokapilární měmbráně (hyperkinetická cirkulace)
3. **porucha ventilace/perfuze** (alveolární mrtvý prostor) **až zkrat** (venózní příměs až kompletní zkrat) — klinicky vede k hypoxemii, méně často k hyperkapnii (příčinou hyperkapnie je vždy porucha ventilace)

- nejdůležitějším důsledkem všech příčin je ohrožení aerobního metabolismu buněk — některé buňky mohou krýt energetickou potřebu odbouráním glukózy na kys. mléčnou (anaerobní metabolismus — nepatraná energetická účinnost 2:36 molekul ATP) a disociace kys. mléčné na lakát vede k **MAc** — nakonec vede k omezení funkce buněk a jejich ireverzibilnímu poškození
- hypoventilace, respirační poruchy a oběhová insuficience způsobují **cyanózu (když střední koncentrace deoxyHb v kapilárách dosáhne 50 g/l)**
- při hypoventilaci a respiračních poruchách je u **arteriální krev hypoxická**, mluvíme tedy o **centrální cyanóze**

Klasifikace hypoxie dle příčin (Barcroftovo rozdělení)

1. **Hypoxická (respirační) hypoxie**
2. **Anemická (transportní) hypoxie**
3. **Stagnační (cirkulační) hypoxie**
4. **Histotoxická hypoxie**

State	p_aO_2	p_aCO_2	extrakce O_2	$c_a\ O_2$ (% O_2)	$c_v\ O_2$ (% O_2)
Norm.	100 mm Hg	40 mm Hg	60 ml/l	200 ml/l	140 ml/l
Hypoxická	↓	↑	n	↓	↓
Anemická	n	↓	n	↓	↓
Stagnační	n	↓	↑	n	↓
Histotoxická	n	↑	↓	n	↑

1. Hypoxická (respirační) hypoxie

- nízká tenze O_2 v arteriální krví ($p_aO_2 < 13$ kPa) → snížení saturace Hb, a proto i obsah O_2 v krvi; extrakce normální — proto je nízký tlak O_2 ve venózní krvi jakožto i nízká saturace ve venózní krvi; obsah O_2 je samozřejmě taky nižší
- postihuje všechny orgány — systémová hypoxie
- příčiny:
    1. **nízký pO_2 ve vdechovaném vzduchu (vysokohorské prostředí)**
        - ve výšce se nemění procentuální zastoupení O_2 ve vzduchu (21%), ale celkový tlak vzuchu, a tedy i kyslíku, výrazně klesá
        - **akutní vysokohorská nemoc** — soubor příznaků vznikající při pobytu ve vysoké nadmořské výšce, jsou jimi:
            - **edém plic** — vzniká zejména pokud je vstup do vysoké nadmořské výšky spjat s fyzickou námahou — vzniká, protože některé plicní arterie nemají dostatečnou svalovinu, aby se při hypoxii stáhly → tlak poté poškozuje stěnu kapiláry, a to vede k přesunu tekutiny i krevních buněk do intersticia, potažmo do alveolů
            - **edém mozku** — vzniká jako důsledek vazodilatace mozkových arteriol při hypoxii mozku → do kapilár se dostává více krve, která na kapiláry působí vyšším tlakem → zvýšený přesun tekutiny do mozku
            - **zvracení a časté močení → dehydratace** (také ustupuje pocit žízně)
    2. **srdeční vady s pravo-levými zkraty**
    3. **onemocnění plic a orgánů** (které zajišťují ventilaci a perfuzi) — pneumotorax, astma bronchiale, CHOPN, cystická fibróza…)
- příznaky:
    - **centrální cyanóza** — vysoká koncentrace deoxyHb v arteriální krvi

2. Anemická (transportní) hypoxie

- vzniká v důsledku **nedostatečného množství funkčního Hb** (ať už celkové snížené množství Hb, tj. klasická anemie, anebo defektní Hb, tj. hemoglobinopatie)
- **p_aO_2 je normální, protože funkce plic, tlak v alveolech i saturace Hb jsou normální** (prostě není dostatek kvalitního transportního mechanismu) — proto je obsah O_2 v krvi snížen, a protože je extrakce zachována, p_vO_2 bude (o to) nižší
- základním znakem je **arteriální hypoxemie** — v krvi je nízký obsah O_2, ačkoliv jeho tlak je normální; důležité také je, že saturace je normální, a proto nám je oxymetr u anemické hypoxie naprd
- v průběhu kapiláry tenze O_2 velmi rychle klesá (**kapilárně-mitochondriální gradient je snížen**)
- příčiny:
    1. **anémie (sideropenická, megaloblastická)**
        - viz otázky 47 a 48
    2. **otrava CO**
        - CO se váže až 300x silněji k Hb a vzniká karboxyHb, který není schopen vázat O_2 (ten první), zbylý O_2 se váže k Hb silněji, což zhoršuje jeho difuzi
        - ostatní plyny jsou v normě, a proto nejsou aktivovány chemoreceptory
        - příznaky — bolesti hlavy, zmatenost, nauzea a zvracení
        - léčba — oxygenoterapie, hyperbarická komora

3. **methemoglobinemie**
    - dochází k oxidaci železa v Hb z forma Fe^{2+} na Fe^{3+}
    - nejčastěji vzniká u novorozenců, když pijí vodu v vysokým obsahem dusičnanů — ty se přeměňují na dusitany a vedou k oxidaci Fe (zatím nemají aktivní NADPH-dependentní methemoglobin-reduktázu)
    - léčba — methylenová modř

3. Stagnační (oběhová) hypoxie

- způsobena **celkovou nebo místní poruchou cirkulace (perfuze)**, zatímco složení arteriální krve je normální
- příčiny — **šok, ischemie (snížení průtoku krve tkání) nebo stagnace krve způsobená tvorbou ateromů, embolií, obliterací cév nebo srdečním selháním**
- příznaky — studené a bledé (z ischemie) nebo cyanotické (stagnace) akry; při lokálním postižení intenzivní bolest (klaudikulační bolest, bolest při IM)

4. Histotoxická hypoxie

- vzniká, když **tkáně nejsou schopny utilizovat O_2**
- arteriální krev je normální, ale **extrakce je snížená**, a proto ve venózní krvi je větší p_vO_2 i saturace Hb → narůžovělá barva kůže
- dochází k tomu **při intoxikaci kyanidy, kobaltem, akoholem, jedy**
- příznaky — narůžovělá barva kůže, zvýšená citlivost na chlad (netvoří se ATP, tudíž ani teplo), nevolnost, zvracení, bolesti hlavy, dušnost, křeče

Projevy hypoxie obecně

1. **fáze** — výrazné dechové úsilí, neklid, pocení, poruchy kognitivních funkcí, převaha sympatiku (hypotenze, tachykatdie, arytmie)
2. **fáze** — cyanóza, hypoxie a hyperkapnie (projeví se centrálním tlumivým vlivem), převaha parasympatiku (hypotenze, bradykardie)
3. **fáze** — výrazná cyanóza, poškození nervové a srdeční tkáně, ztráta vědomí, extrémní bradykardie, zástava oběhu **(cyanóza není u anemické a histotoxické!)**

Buněčná reakce na hypoxii

- buňky přecházejí na **anaerobní glykolýzu** — produkce 2 ATP na molekulu glukózy (18x méně energie) + laktát (způsobuje acidózu)
- nedostatek ATP pak vede k poruchám Na/K-pump a udržení iontových gradientů na membránách (pumpy sežerou až 60% energie) → poruchy svalových a nervových funkcí, ↑Ca^{2+} vede k ireverzibilnímu poškození buněk — v závislosti na rychlosti se hypoxie může projevit jako apoptóza, či nekróza

1. **exprese HIF (hypoxia-inducible factors)**
    - **VEGF** (vascular endothelial growth factor) — indukce růstu nových cév — zajištění lepšího zásobení hypoxické tkáně
    - **p53** — omezení proliferace buněk, dokud neskončí stresové podmínky
2. **sekrece EPO v ledvinách** → nové ery a více Hb
3. **↑2,3-BPG v ery**

Kompenzační reakce na hypoxii

- během sekund:
    1. **pokles p_aO_2** → stimulace periferních chemoreceptorů → aferentace do dechového centra → eferentace k dechovým svalům → **hyperventilace**
    + aktivace sympatiku → tachykardie a zvýšení kontraktility → ↑SV
- během hodin:
    2. **hromadění 2,3-BPG → posun křivky Hb doprava → lepší uvolňování O_2 ve tkáních**
- během týdnů:
    3. **zvýšená sekrece EPO → zvýšení počtu ery a Hb**
- přestože kompenzační mechanismy mohou kompenzovat mírnou hypoxii úplně (latentní hypoxie), bude hypoxie vždy provázena **snížením aerobní kapacity (↓V_{O2max}), tj. snížení maximální dosažitelné hodnoty spotřeby O_2 při fyzické námaze**

Patofyziologie kyslíkové terapie

- základním pravidle terapie je primárně odstranit vyvolávající příčinu hypoxie (například odstranit pneumotorax, rozpustit trombus), ale to však není vždy možné, a proto přichází na scénu oxygenoterapie
- cílem oxygenoterapie je **obnovení dostatečného kapilárně-mitochondriálního gradientu pro O_2**
- **oxygenoterapie nepomůže při:**
    1. **pravolevé srdeční zkraty** — protože část krve vůbec neprotéká plícemi
    2. **funkční pravolevé plicní zkraty** — protože část krve protéká neventilovanou oblastí
    3. **ischemické stavy** — protože když tkáň není perfundována, nepomůže sebemenší obohacení krve o kyslík (pomoci můžou velmi vysoké parciální tlaky při hyperbarické oxygenoterapii)

1. **Normobarická oxygenoterapie** — inhalace vzduchu obohaceného kyslíkem nebo inhalace čistého kyslíku
    - cílem je většinou ↑saturace Hb a nikoliv ↑p_aO_2 (ten je dán množstvím rozpuštěného kyslíku v plazmě)
2. **Hyperbarická oxygenoterapie** — inhalace vzduchu v hyperbarické komoře, ve které je zvýšen tlak vzduchu, a pacient vdechuje čistý kyslík (kyslíkovou maskou)
    - významně se zvyšuje množství rozpuštěného kyslíku v plazmě, a tím p_aO_2 až na 300 kPa → stačí už jen fyzikálně rozpuštěný kyslík a Hb je k ničemu (je i ve venózní krvi saturován na 100%)
    - používá se při:
        1. **otravě CO** — při normobarické oxygenoterapii by množství fyzikálně rozpuštěného kyslíku bylo malé, a protože má CO vyšší afinitu k Hb, i přes dobrou saturaci zbylého Hb by pacient stále trpěl hypoxií
        2. **terapie anaerobních infekcí**
    - rizikem je ale **toxicita kyslíku** (proto lze hyperbarická oxygenoterapie provádět jen krátce) — závisí to na p_aO_2 a délce expozice tkání zvýšeným p_aO_2

Patologie navozená oxygenoterapií

1. Útlum dechového centra

- nemocní s respirační insuficiencí mají ↓$p_aO_{ě}$, který jim (při poklesu hlavně pod 8 kPa) zajišťuje výraznou stimulaci dechového centra přes periferní chemoreceptory
- P s hypoxemií a hyperkapnií, tedy RAc — oxygenoterapie vede k útlumu periferních chemoreceptorů, a tím i k útlumu dechového centra → pacient snižuje dechové úsilí → výrazné prohloubení hyperkapnie → to ještě více tlumí dechová centra = bludný kruh

2. Barotrauma (tlakové poškození)

- pneumotorax
- podkožní emfyzém → pneumomediastinum

3. Volumotrauma (objemové poškození)

- poškození plic z důvodu přetížení (přepnutí) fungujících alveolů objemem dodávaného vzduchu při:
  - ARDS, kde je velká část alveolů atelektatická nebo vyplněná tekutinou
  - stavech, kde je část rozepjatých alveolů schopných přijímat mechanicky dodávaný vzduch nebo kyslík malá

4. Toxické účinky kyslíku

- normální parciální tlak O_2 je 150 mm Hg, kritická hodnota 300 mm Hg (= 40% O_2 v atmosféře, při normálním tlaku)
- více než 50% O_2 lze podávat bez následků jen několik dní, pak se projeví toxicita O_2
  - O_2 je toxický, protože vytváří ROS, a tím způsobuje lipoperoxidaci ve tkáních, ale i oxidativní poškození intercelulárních a intracelulárních struktur
  - **jako první bývají postiženy plíce — porušení alveolokapilární membrány → zvýší propusnost → průnik tekutin a proteinů + aktivují se zánětlivé procesy a ↓surfaktant → kolaps alveolů a edém, zánět, atelektáza (způsobí zkrat)**
  - **retrosternální fibroplazie s následnou slepotou u novorozenců** — ve sklivci je indukován fibrotický proces, který způsobuje odchlípnutí sítnice
  - útlum krvetvorby, vznik anemie
- opatření — omezit oxygenoterapii na nejnižší účinnou koncentraci a jen na dobu hypoxemie

1. akutní otrava kyslíkem — Paul-Bertův efekt

- 1-2 minutové záchvaty křečí a bezvědomí — následek vazokonstrikce mozkových cév, oxidativního poškození mozkové tkáně (obsahuje hodně lipidů)
- křeče začínají záškuby kolem úst a postupně se šíří, klesá TF, dýchání se zastavuje v inspiriu (apneusis)
- po odnětí masky křeče ustanou a postižený se zvpamatuje bez zjevných následků

2. chronická otrava kyslíkem — Lorrain-Smithův efekt

- toxické účinky zvýšeného pO_2 se neprojeví dříve jak za 1-2 dny
- **retrosternální dráždění a bolest, kašel, dušnost, pokles vitální kapacity, dechového objemu, nárůst odporu v dýchacích cestách, zpočátku tachypnoe, pak bradypnoe a bradykardie**
- v patogenezi se uplatňují spasmus bronchů a zvýšená bronchiální sekrece, ztluštění alveolární membrány, kolaps alveolů, edém plic, prostup leukocytů, bronchopneumonie (vyskytují se absorpční atelektázy — kyslík se vstřebává

rychleji než vzduch; endotel plicních kapilár je zranitelnější než epitel alveolů a selhává dříve)

- při oxygenoterapii je nutno respektovat následující kritické hodnoty:
  - kritická koncentrace O_2, pod níž ještě nedochází ke komplikacím — tj. asi 40% obsah O_2 v dýchané směsi (odpovídá hodnotě 300 mm Hg, 40 kPa)
  - dýchání vzduchu s koncentrací O_2 více jak 50% je bez následků možené jen po několik dní, pak se objevují toxické účinky kyslíku
  - hyperbarická oxygenoterapie, při níž se za přetlaku používá 100% O_2 — je možné podávat jen několik hodin

92 — Patofyziologie respirační insuficience

+ RESPIRAČNÍ PORUCHY ABR

Respirační insuficience

= **selhávání dechových funkcí**, při nemž není dýchací ústrojí schopno zabezpečit dostatečnou výměnu plynů

- je způsobena akutními i chronickými postiženími plic nebo poruchami dýchání
- **hlavním kritériem jsou hodnoty krevních plynů v arteriální krvi — vždy ↓p_aO_2** a někdy i ↑p_aCO_2 (na základě toho dělíme respirační insuficienci na I. a II. typ), ale může být normální, nebo i snížené
  - **↓p_aO_2 → ↓saturace Hb** (druhý méně specifický znak respirační insuficience) → ↓obsah O_2 v krvi
  - při poklesu p_aO_2 pod 10 kPa se dostáváme na strmou část křivky Hb — tj. klinicky významné stavy respirační insuficience

Klinické příznaky

- **cyanóza** — více než 50 g/l redukovaného Hb — rozhoduje absolutní množství
- **námahová či klidová dušnost**
- **únava** atd.

Klasifikace respirační insuficience

- podle projevů:
  1. **latentní** — hodnoty krevních plynů v klidu jsou normální, zhoršují se při zátěži
  2. **manifestní** — hodnoty krevních plynů jsou patologické již v klidu (↓pO_2)
- podle trvání:
  1. **akutní** — náhlý vznik (aspirace cizího tělesa, pneumotorax, astmatický záchvat)
  2. **chronická** — pomalu progredující (projevy komenzace CHOPN, plicní fibrózy…)
  3. **chronická s akutním zhoršením** — exacerbace CHOPN
- podle hloubky postižení:
  1. **respirační insuficience I. typu (hypoxemická, parciální) — ↓p_aO_2 a normální nebo dokonce ↓p_aCO_2**
     - u chorob s postižením plicního parenchymu (například ARDS, plicní fibrózy, pneumonie, plicní edém, krvácivé stavy, plicní embolie)
     - typický abnormální RTG nález v plicním parenchymu
     - hypoxie stimuluje přes periferní chemoreceptory dýchací centrum a následná hyperventilace vede k hypokapnii (CO_2 prostupuje snáze než O_2)
     - **hypoxemie** → vazokonstrikce plicního řečiště → zvýšení tlaku krve v plicích působí **plicní hypertenzi** — chronická vazokonstrikce → zátěž pro pravou srdeční komoru **→ možný rozvoj cor pulmonale**
     - hyperventilace → ↓CO_2 v arteriální krvi → ↓H_2CO_3 v krvi ~ ↓H^+ → RAl
  2. **respirační insuficience II. typu (ventilační, globální) — ↓p_aO_2 a ↑p_aCO_2** (kompenzovaná nebo dekompenzovaná RAc)
     - hlavní příčinou je hypoventilace, nebo nepoměr ventilace/perfuze
       - například CHOPN, postižení hrudní stěny a pleurální dutiny (pneumotorax), útlum dechového centra (intoxikace, trauma), nervosvalové poruchy

(myastenia gravis), myopatie dýchacích svalů, alveolární dysfunkce, městnavé srdeční selhání

- nebezpečí hyperkapnie
  - útlum CNS (včetně dechového centra)
  - vazodilatace v CNS → pokles intrakraniálního tlaku

Příčiny

1. **pulmonální**
   1. **poruchy obstrukční** (laryngospazmus, nádor, infekční edém)
   2. **poruchy restrikční** (pneumonie, fibróza)
   3. **poruchy perfuze**
   4. **poruchy kongestivní** (plicní edém)
   5. **poruchy alveolo-respirační** (mrtvý prostor, zkrat, snížená difuzní kapacita)
2. **extrapulmonální**
   1. **porucha ventilace** (obstrukce horních cest dýchacích)
   2. **poruchy regulace dýchání**
   3. **slabost nebo paralýza dýchacích svalů** (předávkování některými léky, poranění míchy, poliomyelitis, svalová dystrofie, poruchy mozkového kmene)
   4. **poranění hrudníku** (fraktury žeber, popáleniny)
   5. **porucha poměru ventilace/perfuze** (CHOPN, restriktivní onemocnění, těžké pneumonie, atelaktázy)
   6. **poruha difuze** (plicní edém)
   7. **RDS, ARDS**

Rozdělení poruch podle patofyziologických stavů

- existují 4 mechanismy vedoucí k poklesu p_aO_2:

1. **lokální nebo celková alveolární hypoventilace**
   - způsobí, že v hypoventilovaných alveolech je nižší p_aO_2

   a) **restrikční onemocnění plic** — pneumonie, atelektáza, TBC, sarkoidóza, pneumokonióza, fibróza, silikóza

   b) **obstrukční onemocnění plic** — CHOPN, astma, cystická fibróza, bronchiektazie

   c) **extraparenchymální příčiny hypoventilace — poruchy hrudní stěny** (pneumotorax, obezita, kyfoskolióza, Běchtěrevova nemoc), **poruchy neuromuskulární dráždivosti** (myastenia gravis, paréza bránice, poškození cervikální míchy, záněty dýchacích svalů), **poruchy CNS** (poruchy dechového centra)
2. **ventilačně-perfuzní nerovnováha**
   - hypoventilace jednoho alveolu nikdy dostatečně nekompenzuje hypoventilaci jiného alveolu z hlediska O_2 → mrtvá ventilace (alveoly jsou ventilovány, ale nejsou perfundovány)
   - u hypoventilovaných alveolů mají cévy vazokonstrikci, nicméně jsou i stavy, kdy je narušena ventilačně-perfuzní nerovnováha, protože jsou hypoventilované alveoly perfundovány (tedy není vazokonstrikce) — například u **septického šoku** či jiného vazodilatačního šoku, u **hepatopulmonálního syndromu** (vede k ortodeoxii)
3. **přítomnost pravolevého funkčního plicního nebo srdečního zkratu**
   - plicní zkrat je patologický stav, kdy krev proteče plícemi, ale nepřijde do kontaktu s alveolárním vzduchem — jedná se o funkční stav (nikoliv anatomický)

- dochází k tomu u nevzdušné, ale perfundované plíce:
    1. **atelektáza**
    2. **plicní edém s tekutinou v alveolech**
    3. **pneumonie s exsudátem**
    4. **kolaps plic při pneumotoraxu**
    5. **nádorové metastázy**
    6. **plicní embolie** (způsobí, že se zvýší odpor a krev pod vysokým tlakem proudí do spojek s bronchiální cirkulací a z nich do plicních vén)

4. **ztluštění alveolo-kapilární membrány**
    - CO_2 lépe difunduje než O_2
    - ke ztluštění membrány dochází při edému plic, fibróze, ARDS
    - ke snížení plochy pro difuzi dochází při emfyzému

Porucha transportu dýchacích plynů

1. nedostatečnost respirační a oběhová — celková oběhová nedostatečnost (↓MSV) nebo porucha v malém oběhu
2. snížená kapacita krve pro dýchací plyny — nedostatek (anemie) nebo znehodnocení Hb (otrava CO)
3. porucha ve výměně plynů mezi krví a tkáněmi — snížení utilizace kyslíku tkáněmi (otrava HCN)

Klinický obraz respirační insuficience

- nespecifický!

1. příznaky primárního onemocnění
2. příznaky hypoxemie a/nebo acidózy — dušnost, cyanóza
3. postižení CNS — neklid, úzkost, dezorientace zmatenost, poruchy vědomí
4. postižení KVS — tachykardie, arytmie, ischemie myokardu, cor pulmonale
5. orgánové selhávání — ledviny, játra
6. respirační kachexie

93 — Patofyziologie hypoxemie při onemocnění respiračního traktu

PŮSOBENÍ NA ORGANISMUS (AKUTNÍ A CHRONICKÉ)

Hypoxemie

= **snížení obsahu O_2 v krvi** — může, ale nemusí, být provázeno ↓p_aO_2 pod 10 kPa

- hypoxemii **pozorujeme vždy při respirační insuficienci I. i II. typu**
  - respirační insuficience II. typu je zpravidla následek snížené ventilace (porucha ventilace/perfuze, plicní zkrat ani porucha difuze zpravidla nevedou k respirační insuficienci II. typu)
- je **jednou z možných příčin hypoxie** tkání a organismu
- příčiny:
  1. následek těžkého onemocnění respiračního systému — asthma, CHOPN, CF, těžká pneumonie, fibróza, sarkoidóza, pneumokonióza
  2. následek plicního edému (kardiální, nekardiální, ARDS)
  3. následek onemocnění srdce
  4. následek poruchy dýchání (spjato s hypoventilací) — pneumotorax, kyfoskolióza, Běchtěrevova choroba, útlum dechového centra, zánět dýchacích svalů, myastenia gravis, přerušení krční míchy, paréza bránice
  5. následek dýchání vzduchu s nízkým atmosferickým tlakem

Akutní působení hypoxemie

- **při intersticiálních procesech a poruchách difuze (respirační insuficience I. typu):**
  — například pneumonie, fibróza, edém, embolie
  - **hypoxemie může stimulovat dechové centrum** (přes periferní receptory, které reagují na pokles p_aO_2 — glomus caroticum a arcus aortae) **a vést k hyperventilaci** — pak může být provázena hypokapnií
  - je snížena saturace Hb a vyšší procento deoxyHb (nad 50 g/l) způsobuje **cyanózu centrálního typu**
- **při hypoventilaci a současné hyperkapnii (respirační insuficience II. typu):**
  — například CHOPN, postižení pleury, útlum dechového centra, nervosvalové poruchy, alveolární dysfunkce, městnavé srdeční selhání
  - následkem je **hyperkapnie → RAc** — projeví se působení Ac na organismus
    - v CNS — dezorientace, spavost, spánková inverze, zpomalené reakce + při vyšším vzestupu p_aCO_2 **tlumivý účinek na dechová centra** (narkotický účinek) → ještě větší zhoršení (bludný kruh)
    - hyperkapnie vede k **vazodilataci** → edém mozku; teplá a prokrvená kůže

Chronické působení hypoxemie

- **stimuluje tvorbu EPO → více ery → polyglobulie přispívá cyanóze** (máme více ery, a tím í více Hb, ale vzhledem k primárnímu onemocnění se nebude oxygenovat, takže dříve dosáhneme >50 g/l deoxyHb) + **polyglobulie zvyšuje viskozitu krve → trombofilní stav** (možný vznik DIC)
- **anaerobní metabolismus = více laktátu → vede k MAc** (snížené pH postunuje křívku Hb doprava → lepší uvolnění O_2 do tkání — tzn. nesnižovat Ac terapeuticky)

Kompenzační reakce na hypoxii

- během sekund:
    1. **pokles p_aO_2** → stimulace periferních chemoreceptorů → aferentace do dechového centra → eferentace k dechovým svalům → **hyperventilace**
       + aktivace sympatiku → tachykardie a zvýšení kontraktility → ↑SV
- během hodin:
    2. **hromadění 2,3-BPG → posun křivky Hb doprava → lepší uvolňování O_2 ve tkáních**
- během týdnů:
    3. **zvýšená sekrece EPO → zvýšení počtu ery a Hb**
- přestože kompenzační mechanismy mohou kompenzovat mírnou hypoxii úplně (latentní hypoxie), bude hypoxie vždy provázena **snížením aerobní kapacity (↓V_{O2max}), tj. snížení maximální dosažitelné hodnoty spotřeby O_2 při fyzické námaze**

Příčiny hypoxemie

1. **porucha ventilace (hypoventilace)** — alveolární ventilace nedostačuje metabolickým potřebám, klinicky vede k hypoxemii (p_aO_2 < 10 kPa) a hyperkapnii (p_aCO_2 > 6 kPa) — respirační systém reaguje na až pokles p_aO_2 pod 8 kPa
    - příčiny — porucha regulačních center, nervových motorických drah či poruchy dýchacích svalů, deformity hrudníku, poruchy plicních funkcí (resp. parenchymu)
2. **porucha difuze** — klinicky vede k hypoxemii, méně často k hyperkapnii
    - příčiny — prodloužená difuzní vzdálenost (plicní edém, intersticiální fibróza), zmenšení difuzní plochy (emfyzém, resekce, pneumonie…), zmenšení tlakového gradientu (poruchy ventiliace…), zkrácení kontaktního času na alveolokapilární měmbráně (hyperkinetická cirkulace)
3. **porucha ventilace/perfuze** (alveolární mrtvý prostor) **až zkrat** (venózní příměs až kompletní zkrat) — klinicky vede k hypoxemii, méně často k hyperkapnii (příčinou hyperkapnie je vždy porucha ventilace)

- nejdůležitějším důsledkem všech příčin je ohrožení aerobního metabolismu buněk — některé buňky mohou krýt energetickou potřebu odbouráním glukózy na kys. mléčnou (anaerobní metabolismus — nepatraná energetická účinnost 2:36 molekul ATP) a disociace kys. mléčné na lakát vede k **MAc** — nakonec vede k omezení funkce buněk a jejich ireverzibilnímu poškození
- hypoventilace, respirační poruchy a oběhová insuficience způsobují **cyanózu (když střední koncentrace deoxyHb v kapilárách dosáhne 50 g/l)**
- při hypoventilaci a respiračních poruchách je u **arteriální krev hypoxická**, mluvíme tedy o **centrální cyanóze**

94 — Patofyziologie hypo- a hyperventilace

HYPO- A HYPERKAPNIE — PŮSOBENÍ NA ORGANISMUS (AKUTNÍ A CHRONICKÉ).

Ovlivnění alveolární ventilace

- **↑CO_2 — reakce dýchání již při nepatrné změně** (již při akutní změně o 1 mm Hg stoupá ventilace o 2-3 l/min) **vzniká na podkladě stimulace centrálních chemoreceptorů ve ventrální části oblongaty** (ty jsou de facto stimulovány nepřímo na základě poklesu pH liquoru), **nicméně při chronické hyperkapnii se následkem zvýšení HCO_3^- v liquoru** (který neutralizuje pH) **tato stimulace tlumí** (HCO_3^- prochází pomaleji přes HEB, a proto se akutně zvyšuje stimulace, chronicky snižuje)
  - centrální receptory jsou také stimulovány i při snížení pH vlivem MAc (obecně je ale výměna H^+ a HCO_3^- mezi liquorem a plazmou pomalejší než přestup CO_2 do liquoru)
  - **obecně je tedy reakce centrálních receptorů vyšší při akutní hyperkapnii a naopak kvůli pomalému přestupu HCO_3^- je reakce chemoreceptorů snížená při chronické hyperkapnii**
    - je to proto, protože v plazmě je vzestup CO_2 provázen vyšším vzestupem HCO_3^- nežli v liquoru — dáno tím, že v plazmě se uplatňují i nebikarbonátové pufry, a tedy hyperkapnie vede k tomu, že je v plazmě zprvu vysoká koncentrace bikarbonátů, než v liquoru, ale postupně se bikarbonáty přesouvají a pufrují H^+, a to je důvod, proč při chronické hyperkapnii dochází postupně k útlumu dechového centra
- **↓O_2** — vzestup alveolární ventilace není tak prudký a rychlý, k výrazné odpovědi dochází při poklesu pod 8 kPa, což je hodnota hluboko pod hranicí normálu (je to dáno citlivostí chemoreceptorů v glomus caroticum), do 8 kPa je i saturační křivka plochá, čímž se udržuje v těle vysoký obsah O_2 i pokud klesá jeho parciální tlak
- ↓pH — patrná odpověď až při poklesu pod 7,1, kdy se ventilace prudce zvýší

Centrální chemoreceptory

- v nepřímém kontaktu s liquorem, **ovlivňují je změny pCO_2**
- CO_2 dobře proniká do liquoru, reaguje s vodou za vzniku **H^+, které působí na receptory**
- **pří zvýšení pCO_2 se zvýší plicní ventilace, při chronické hyperkapnii se tato stimulace následkem zvýšení koncentrace HCO_3^- v liquoru, a tím větší neutralizaci H^+, snižuje**
- u jedince s normálním pO_2 je afrentace z centrálních chemoreceptorů určující pro ventilační úsilí
- citlivost k H^+ se zvyšuje při současném snížení p_aO_2

Periferní chemoreceptory

- receptory v glomus caroticum a arcus aortae
- reagují na pokles p_aO_2 pod 10 kPa — obsahují buňky, jejichž membrána se při snížení dodávky kyslíku depolarizuje následkem poklesu tvorby ATP v mitochondriích
  - nejsou aktivní při normálním nebo zvýšeném p_aO_2
  - hyperkapnie jejich reaktivitu zvyšuje
- vlákny n. glossopharyngeus (z karotických) nebo n. vagus (z aortálních) vedou do dechových center

Reaktivita dechových center

- reaktivitu tlumí acidóza, ↑pCO_2, tkáňová hypoxie v mozkovém kmeni, barbituráty, morfin
- nemocní s respirační insuficiencí mají snížený p_aO_2 — pod 10 kPa (zvláště pod 8 kPa) dochází k silné stimulaci periferních chemoreceptorů → respirační aparát vyvolá značné úsilí i za cenu narušení ABR

Hypoventilace

= **stav, kdy alveolární ventilace nedostačuje metabolickým potřebám** (potřeba kyslíku v klidu je 250 ml/l, při námaze až 30x vyšší)

- klinicky vede k **hypoxii** (p_aO_2 < 10 kPa) a **hyperkapnii** (p_aCO_2 > 6 kPa)
- **příčiny** — poruchy regulačních center, poruchy nervových motorických drah, poruchy dýchacích svalů, poruchy hrudníku (deformity), poruchy plicních funkcí
- respirační systém reaguje na pokles p_aO_2 až od 8 kPa — reakce:
  - snížení O_2, zvýšení koncentrace CO_2, a tím i H_2CO_3 → **RAc**
  - zvýšená arteriální koncentrace CO_2 → vazodilatace cév v mozku — **hrozí edém**
  - zvýšení H^+ → průnik do buněk následovaný opouštěním K^+ → svalová slabost, dlouhodobé změny kardiomyocytů
  - hypoxemie a acidóza → vazokonstrikce v plicním řečišti s ↑TK → zátěž pro pravou komoru → hypertrofie (cor pulmonale) → → selhání

Hyperventilace

= nadměrné, příliš rychlé nebo příliš hluboké dýchání vzhledem k metabolickým potřebám; fyziologicky při práci

- klinicky vede k **hypokapnii** a **RAl**
- **příčiny** — kompenzace MAc, psychogenní (hysterický záchvat), bolest, horečka, hypertyreóza, poškození CNS (trauma, meningitidy, nádory, CMP), neadekvátní hyperreaktivita buněk dýchacích center
- při delší hyperventilaci jsou **typické příznaky** — roztřesenost, závratě, pocit nedostatku dechu, mravenčení v prstech, slabost v nohou, palpitace, při dlouhodobé hyperventilaci únava dýchacích svalů, což má za následek pocit svírání až bolest na hrudi

Hyperkapnie

= zvýšení pCO_2 nad 45 mm Hg (6 kPa)

= je vždy projevem alveolární hypoventilace nebo selhávání oběhu (stagnační hypoxie)

- množství CO_2 i pCO_2 závisí na množství vytvářeném v organismu (200-300 ml/min) a intenzitě vylučování do alveolárního vzduchu (kde je parciální tlak 0,03 kPa) — **intenzita alveolární ventilace je převažující faktor, který určuje množství CO_2 v organismu**
- **poruchy respirace nemohou způsobit izolovanou hyperkapnii** (tedy bez hypoxie) — v alveolárním vzduchu jsou jen 2 proměnné plynné složky (O_2 a CO_2) — vyšší tenze CO_2 sníží alveolární tenzi O_2 (hyperkapnie může zesilovat alveolární hypoxii)
- izolovaná hyperkapnie bez hypoxie může vzniknout:
  1. při respirační kompenzaci primární MAl
  2. při alveolární hypoventilaci během dýchání hyperoxické směsi
- hyperkapnie vede k **rozšíření mozkových cév a zvýšení intrakraniálního tlaku**, někdy lze pozorovat edém papily
- nejtěžším výsledkem kumulace účinku hyperkapnie, hypoxemie a acidózy je **hyperkapnické kóma** — acidifikace vnitřního prostředí působí tlumivě až narkoticky na CNS, což může snížit reaktivitu dechových center — bludný kruh

Hypokapnie

= snížení p_aCO_2 v důsledku hyperventilace v klidu, nebo při plicních chorobách

- způsobuje úbytek kyselých látek v krvi, a tedy **RAl** projevující se **tetanií**
- **příčinou je vždy hyperventilace ve vztahu k množství CO_2** — následek volní hyperventilace pod vlivem mozkové kůry, podkorovým ovlivněním činnosti dechových center (hysterie, stres), následek nadměrné stimulace dechových center patologií (při MAc), stimulace periferních chemoreceptorů (↓pO_2)

95 — Patofyziologie výměny krevních plynů

PORUCHY RESPIRACE, KONCENTRACE PLYNŮ, ARTERIOVENÓZNÍ DIFERENCE, PORUCHY CIRKULACE, SATURACE.

Poruchy respirace

- respirace je zabezpečena:
  1. **ventilací a perfuzí plic**
  2. **difuzí plynů**
  3. **distribucí inspirovaného vzduchu tracheobronchiální stromem do alveolů**
  4. **kontrolou dýchání**
- regulace rytmu a frekvence dýchání — nervově a chemicky:
  - **dechové centrum** je uloženo na rozhraní oblongaty a pons Varoli
  - je pod vlivem aferentních vlivů z **plicních mechanoreceptorů** citlivých na rozpínání, **centrálních chemoreceptorů** (v oblongatě, citlivé na obsah CO_2 a H^+ v liquoru), **periferních chemoreceptorů** (glomus caroticum, arcus aortae; citlivé na p_aO_2), cortexu a thalamu, arteriálních a venózních baroreceptorů
  - toto centrum ovlivňuje svými eferentami dechové svaly (mezižeberní, bránici) a určuje dechovou frekvenci — manifestována do jednoho z typů dýchání
- **dyspnoe** — subjektivní pocit dušnosti, který vyjadřuje rozpor (diskrepanci) mezi potřebou respirace a schopností dýchacích svalů (a celého organismu) tuto potřebu zabezpečit
- **obstrukčně ventilační poruchy** — poruchy proudění v dýchacích cestách, zvýšení odporu
  - příčiny — astma, emfyzém, bronchiektázie, cystická fibróza
- **restrikčně ventilační poruchy** — redukce objemu plic (↓VC), vedou k hypoxemii, dyspnoi, plicní hypertenzi
  - příčiny — poruchy hrudníku a dýchacích svalů, onemocnění plic, onemocnění pohrudnice, zmenšení hrudníkové dutiny, resekce plic

Hyperventilace — ↑respirace

- svědčí pro — **MAc**, **hypoxemii** (event. hyperkapnii, ale ta je způsobena hypoventilací), ↓Ca^{2+} a ↓Mg^{2+} v liquoru
- ventilaci dále zvyšuje — bolest, intenzivní dráždění kůže chladem nebo teplem, nárůst nebo mírný pokles TT, ↓TK a tělesná práce
- stimulujícími faktory mohou být adrenalin a noradrenalin v krvi, histamin, ACh, prostaglandiny v CNS, progesteron, testosteron, kortikotropin

Hypoventilace — ↓respirace

- svědčí pro — **MAl**, **hyperkapnii**, **pariferní hyperoxii**, **hypoxii v CNS**, ↑Ca^{2+}, ↑Mg^{2+} v liquoru
- snížení ventilace dále nastává u hlukobé hypotermie nebo ↑TK
- stimulujícími faktory mohou být ganglioplegika (inhibitory nikotinových receptorů ve vegetativních gangliích VNS), vysoké koncentrace atropinu, katecholaminů, endorfinů a glycinu v CNS
- rozhodující vliv na ventilaci má pH liquoru
- fyziologicky dochází k poklesu respirace ve spánku

Arteriovenózní diference

= **rozdíl mezi množstvím plynů v tepenné a žilní krvi**

- **AV diference kyslíku záleží na metabolické aktivitě tkání a je ovlivněna rovněž uvolňováním O_2 z Hb** — to se zvyšuje s rostoucí teplotou, poklesem pH a zvýšením množství 2,3-BPG v ery (disociační křivka Hb se posunuje dopara)
- **vysokou AV diferenci** má například myokard, **nízkou AV diferenci** mají například kosterní svaly v klidu nebo orgány, kde oběh kromě nutriční složky má i složku funkční
- pomáhá posoudit závažnost hypoxie a informuje o využití kyslíku
- norm. hodnota AV diference O_2 je 50 ml O_2 (30-50 ml O_2)

Typy hypoxií a jejich AV diference

1. **hypoxická (respirační) hypoxie — AV diference <u>stejná</u>**
2. **stagnační (cirkulační) hypoxie — ↑AV diference** (krev stagnuje a tkáň odebírá O_2)
3. **anemická hypoxie — AV diference <u>stejná</u>**
4. **histotoxická hypoxie — ↓AV diferece** (tkáň není schopna utilizovat O_2 z krve)

Poruchy perfuze

- fyziologicky — **více je perfundovaná dolní oblast plic (baze)**, méně horní oblast (apex)
- v oblastech s hypoxií je perfuze nízká kvůli **hypoxické plicní vazokonstrikci** — krev je distribuována do více ventilovaných oblastí (změny distribuce způsobí nemoci postihující cévy — vaskulitidy, emfyzém)
- v plicním řečišti je **malý odpor**
- při každém srdečním cyklu je **všechna krev z pravého srdce vypuzována do plic** (jako jediný orgán)
- perfuze krve je nutná pro — výměnu dýchacích plynů, filtr pro krev, rezervoár krve pro levé srdce, zásah do endokrinní regulace (například přítomnost ACE, která konvertuje AT I na AT II), absorbce mnoha látek

Ventilačně perfuzní abnormality

1. **skupina chorob** — alveoly jsou normálně ventilovány, ale nejsou perfundovány (tzn. **↑alveolární mrtvý prostor**) → klinicky povedou k **hypoxemii**, méně často i k hyperkapnii
   - **plicní emfyzém** (emfyzematózní typ CHOPN) — alveoly jsou hyperventilovány, ale kapiláry jsou redukovány, takže alveoly mají nízkou perfuzi
   - **embolizace do plicnice** — embolus ucpe cévu, takže proto není normálně ventilovaný alveolus perfundován
   - **hypotenze při srdečním selhání** — zeména ve stoje, kdy jsou nedostatečně perfundovány apexy plic, ale dobře perfundovány jsou baze plic, které jsou však málo ventilovány
2. **skupina chorob** — alveoly jsou normálně perfundovány, ale nejsou dostatečně ventilovány (tzn. **funkční plicní zkrat**)
   - **chronická bronchitida** (bronchitický typ CHOPN) — málo ventilované alveoly s velkou perfuzí
   - **pneumonie** — je zde větší pokles ventilace nežli perfuze
   - **pneumotorax**, **plicní edém**, **ARDS**, **RDS z nezralosti plic**, **plicní embolie** (otevírají se spojky s bronchiální cirkulací)
3. **skupina chorob — narušena jak ventilace, tak perfuze → zprvu hypoxemie, později i hyperkapnie**
   - **bronchopulmonální choroby** — zvyšuje se jak mrtvý prostor, tak se vytváří i zkrat
   - **atelektáza** (kolaps plic u novorozenců) — není dostatek surfaktantu pro rozepnutí plic

Saturace Hb

- v 1 l krve je fyzikálně rozpuštěno 5 ml O_2 (závisí na p_aO_2 v alveolech), což ale pro potřeby organismu nestačí — transportní kapacita krve pro O_2 je navýšena Hb
- faktory transportu plynů v krvi:
  1. celkový obsah Hb (a jeho kvalita)
  2. afinita Hb k O_2 (resp. látky ovlivňující tuto afinitu)
  3. perfuze (neboli prokrvení)
  4. gradient pO_2 mezi kapilárami a mitochondriemi
- **na přenosu O_2 do tkání se účastní Hb obsažený v ery — důvodem je nízká rozpustnost O_2 v krvi a velmi pomalá difuze**
- 1 molekula Hb váže 4 molekuly O_2 → 1 g Hb váže 1,34 ml O_2 — tedy celkový obsah O_2 v Hb je 1,34 ml/g · 150 g/l = **200 ml O_2/l krve**

pO_2 vzduchu	160 mm Hg
pO_2 alveolů	100 mm Hg
pO_2 tepen	95 mm Hg
pO_2 mitochondrií	1 mm Hg

Mechanismus

- Hb naváže O_2 v plicích, kde je vysoký obsah O_2 (vysoký pO_2 — asi 13 kPa) → dojde téměř k 100% saturaci Hb → transport krví do tkání, kde je nízký obsah O_2 → O_2 je uvolněn z vazby na Hb pro potřeby tkáňového metabolismu
- **účinnost** přenosu O_2 je charakterizována **sigmoidním průběhem saturační křivky** — účinné vychytávání v plicích (vysoká afinita k O_2) a účinné uvolňování ve tkáních (nízká afinita)
- vazebná křivka Hb — rozdíl mezi oběhma dýchacími plyny (tj. O_2 a CO_2) spočívá ve vztahu parciálních tlaků obou plynů k vazbené kapacitě:
  - CO_2 — lineární závislost
  - O_2 — sigmoidní závislost — zabezpečuje rychlé sycení při malých změnách p_aO_2, plató umožňuje pokles p_aO_2 v alveolech z původní hodnoty 100 na 60 mm Hg, aniž by současně významně pokleslo sycení Hb kyslíkem
- Hb reaguje na požadavky tkání na dodávku O_2 prostřednistvím **allosterického přechodu** — vazba O_2 na první podjednotku Hb (pomalá — **T-konformace**) změní konformaci molekuly, takže vazby na zbývající tři podjednotky jsou rychlé a účinné (**R-konformace**)
- **Bohrův efekt** — snížení pH ve tkáních, signalizující nedostatek O_2 pro tkáňový metabolismus, podporuje deoxygenaci Hb
  - **posun saturační křivky doporava — snížení afinity → lepší uvolňování ve tkáních**
    - při ↓pH, ↑TT, ↑CO_2, ↑2,3-BPG
  - **posun saturační křívky doleva — zvýšení afinity → horší uvolňování ve tkáních**
    - při ↑pH, ↓TT, ↓CO_2, otrava CO (300x vyšší afinita než O_2)

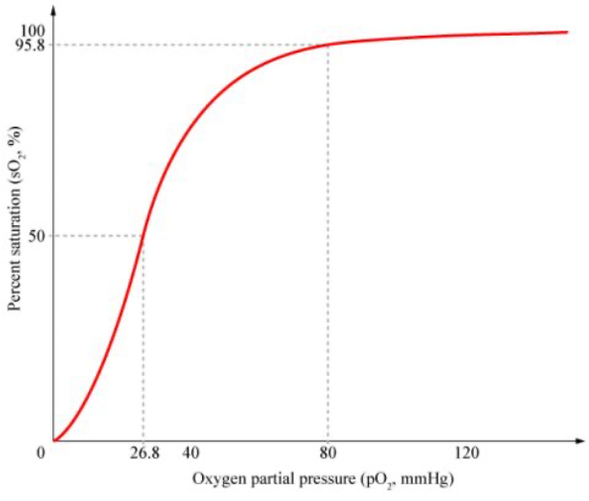

Anemická hypoxie

- vzniká v důsledku **nedostatečného množství funkčního Hb** (ať už celkové snížené množství Hb, tj. klasická anemie, anebo defektní Hb, tj. hemoglobinopatie)
- **p_aO_2 je normální, protože funkce plic, tlak v alveolech i saturace Hb jsou normální** (prostě není dostatek kvalitního transportního mechanismu) — proto je obsah O_2 v krvi snížen, a protože je extrakce zachována, p_vO_2 bude (o to) nižší
- základním znakem je **arteriální hypoxemie** — v krvi je nízký obsah O_2, ačkoliv jeho tlak je normální; důležité také je, že saturace je normální, a proto nám je oxymetr u anemické hypoxie naprd
- v průběhu kapiláry tenze O_2 velmi rychle klesá (**kapilárně-mitochondriální gradient je snížen**)
- příčiny:
    1. **anémie (sideropenická, megaloblastická)**
        - viz otázky 47 a 48
    2. **otrava CO**
        - CO se váže až 300x silněji k Hb a vzniká karboxyHb, který není schopen vázat O_2 (ten první), zbylý O_2 se váže k Hb silněji, což zhoršuje jeho difuzi
        - ostatní plyny jsou v normě, a proto nejsou aktivovány chemoreceptory
        - příznaky — bolesti hlavy, zmatenost, nauzea a zvracení
        - léčba — oxygenoterapie, hyperbarická komora
    3. **methemoglobinemie**
        - dochází k oxidaci železa v Hb z forma Fe^{2+} na Fe^{3+}
        - nejčastěji vzniká u novorozenců, když pijí vodu v vysokým obsahem dusičnanů — ty se přeměňují na dusitany a vedou k oxidaci Fe (zatím nemají aktivní NADPH-dependentní methemoglobin-reduktázu)
        - léčba — methylenová modř

96 — Poruchy alveolokapilární membrány

ZMĚNY VLASTNOSTÍ, REDUKCE PLOCHY, ZTLUŠTĚNÍ, ZVÝŠENÍ PROPUSTNOSTI — DOPADY NA ORGANISMUS, PŘÍKLADY.

Difúze

= transportní děj, při kterém se v daném prostředí pasivně přesouvají molekuly dané látky z místa o vysoké koncentraci do místa s nízkou koncentrací

- **plyny difundují z oblasti vyššího do oblasti nižšího tlaku**
  - rychlost difúze závisí na koncentračním gradientu a na vlastnostech bariéry
- **respirační jednotka** = úsek plic, kde dochází k výměně plynů mezi alveoly a kapilárami
  - začíná respiračním bronchiolem, který přechází v ductus alveolaris, atria, alveolární váčky a nakonec plicní sklípky
  - cílem je zabezpečit sycení krve O_2 a odvod CO_2

Faktory ovlivňující difuzi — Fickův vzorec

$$D = (\Delta p \cdot k \cdot S)/l$$

- **Δp — tlakový gradient**
  - je dán rozdílem parciálních tlaků plynů na obou stranách membrány
  - počáteční difuzní gradient pro O_2 činí 60 mmHg, pro CO_2 6 mmHg
- **k — difúzní koeficient plynu (difuzní konstanta)**
  - závisí přímo na rozpustnosti plynu (podle Henryho zákona)
- **S — difuzní plocha**
  - plocha alveolokapilární membrány u dospělého je 70-100 m^2
- **l — tloušťka alveolokapilární membrány** — vzdálenost, kterou musí plyn překonat
  - 0,6 μm
- změny vedou ke změnám rychlosti difuze

Difuzní kapacita plic

- vyjadřuje schopnost plic vyměňovat plyny — pro daný plyn je přímo úměrná velikosti plochy alveolokapilární membrány a nepřímo na její tloušťce — **vyšetřuje se pomocí CO**
  - pro O_2 v klidu = 25 ml/min/mm Hg
  - pro CO_2 = 400 ml/min/mm Hg

Alveolokapilární membrána

- je ventilačně-perfuzní jednotkou a místem, kde probíhá difuze plynů
- patologické změny na úrovní alveolokapilární membrány se **manifestují poruchou výměny O_2 a hypoxemií z důvodu narušení difuzní kapacity** — výstupem je respirační insuficience I. typu, často zprvul latentní (zpravidla bez hyperkapnie, CO_2 má vyšší rozpustnost ve vodě, a tedy i vyšší difuzní koeficient)
- celková plocha alveolokapilární membrány je 60-160 m^2

- u zdravého jedince je zvýšená potřeba okysličení krve při zvýšené spotřebě a při námaze — manifestuje se právě na úrovni **zvětšení difúzní plicní kapacity** (zvětšení dechového objemu se manifestuje **rozepětím alveolů** (↑S), **zúžením AK membrány** (↓l) a především **urychlením průtoku**, což umožňuje difuzi plynů i na posledních ⅔ kapiláry

Vrstvy alveolokapilární membrány

1. vrstva surfaktantu na vnitřním povrchu alveolů
2. alveolární epitel
3. membrana basalis epitelu
4. intersticium mezi bazálními mebránami endotelu a epitelu
5. membrana basalis endotelu
6. endotel kapiláry
   - tloušťka asi 1,6 μm

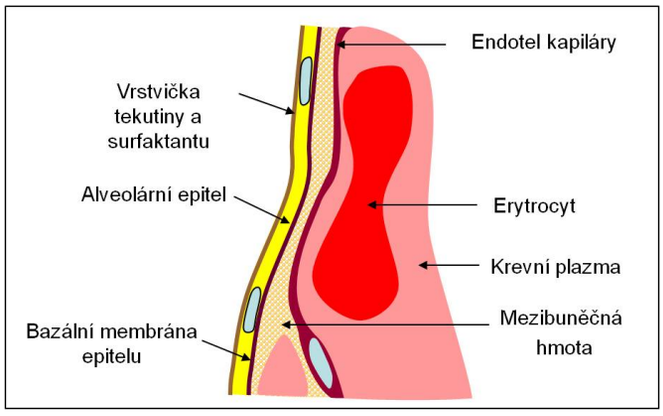

Alveolární výstelka

- **pneumocyty I. typu** (membranózní) — tvoří alveolární stranu bariéry vzduch-krev
  - odpovědné za vstřebávání Na^+, vody a ostatních iontů a proteinů
  - málo odolné — při poškození umírají mnohem dříve než pneumocyty II. typu, potom zbývá jen obnažená membrána basalis
  - mohou proliferovat díky poškozením aktivovaným pneumocytům II. typu
- **pneumocyty II. typu** (granulární) — sekrece surfaktantu
  - kubické buňky, počtem v poměru 1:1 k buňkám I. typu, ale kryjí asi jen 2-5% plochy
  - při některých chorobách (fibróza) pokrývají téměř celý povrch alveolů (vázne difuze)
  - aktivují se při poškození a dávají vznik pneumocytům I. typu
- **pneumocyty III. typu** — mají kartáčový lem, pravděpodobně receptorové funkce

Surfaktant

= **povrchově aktivní látka snižující povrchové napětí**; směs fosfolipidů, bílkovin a iontů produkovná pneumocyty II. typu

- snižuje povrchové napětí na rozhraní tekutina-vzduch v alveolech — **udržuje tím poddajnost plic, a tím snižuje dechovou práci** spojenou s rozpínáním alveolů
  - nepřítomnost nebo nedostatečná sekrece surfaktantu vede ke kolapsu alveolů, jejich nevzdušnosti s následnou poruchou dýchání — RDS u předčasně narozených dětí (produkce surfaktantu začíná v 6.-8. měsíci těhotenství)
- udržuje alveoly „suché" a brání transudaci tekutiny do alvevolu
- má antimikrobiální a imunologické vlastnosti — obsahuje imunoglobuliny
- produkce je stimulována β-adrenergními agonisty, purinergními agonisty a aktivátory proteinkinázy C (PKC)

Povrchové napětí

= síla na povrchu tekutiny, která vede ke snižování povrchu na minimum, tzn. do tvaru koule

$$p = 2ST/r$$

p — tlak uvnitř alveolu

ST — povrchové napětí

r — poloměr alveolu

- **Laplaceův zákon** — kdyby nebylo ve stěně alveolů, které při výdechu zmenšují svůj objem, udržováno nízké povrchové napětí, v souladu s Laplaceovým zákonem by kolabovaly

Transport iontů, vody a proteinů

- alveolární buňky jsou na apikální straně vybaveny výkonnými transportními mechanismy — **epiteliálními kanály ENaC**, které významně usnadňují **přesun Na^+** napříč epitelem do intersticia (za ionty Na následuje pohyb vody zpět do intersticia paracelulárními zkraty)
- pneumocyty I. typu jsou navíc vybaveny **aquaporiny 5** pro transcelulární pohyb vody
- proteiny se vstřebávají z alveolů do intersticia transcelulární cestou
- díky těmto mechanismům dochází k velmi rychlém vstřebávání vody a iontů do intersticia — například u tonoucího ve sladké vodě
- proti hromadění tekutiny v alveolokapilární membráně působí mechanismy, které se souhrnně nazávají **bezpečnostní faktor** — má 3 hlavní složky:
    1. rezervní prostor v perivaskulárním vazivu — v případě potřeby se může zvětšit až 1,4x
    2. dynamická složka určená samotnou tekutinou pronikající do intersticia, která ředí tkáňový mok; tím se:
        1. zvyšuje hydrostatický tlak v intersticiu, což brání přesunu další tekutiny do intersticia
        2. posiluje funkce osmotického gradientu ve směru do cév
    3. dynamická složka určená nárůstem kapacity lymfatické drenáže pro odvod tekutiny z plic — může se zvětšit až 10x

Poruchy alveolokapilární membrány

1. Redukce účinné plochy

- příčiny:
    1. **chirurgická resekce plic** (například kvůli nádoru)
    2. **pneumotorax**
    3. **plicní emfyzém**
    4. **plicní fibróza**
    5. **ventilačně-perfuzní nerovnováha:**
        1. ↑**mrtvý prostor** (ventilace > perfuze)
            - emfyzém, embolizace, hypotenze (srdeční selhání), embolie plic
        2. **funkční plicní zkrat** (ventilace < perfuze)
            - bronchitický typ CHOPN, pneumonie, pneumotorax, plicní edém, ARDS a RDS, distribuční šok, hepatopulmonální syndrom, embolie plic

2. Ztluštění alveolokapilární membrány

→ prodloužení difuzní vzdálenosti

- příčiny:
    1. **fibrotizace (plicní fibróza)**
    2. **intersticiální plicní edém**
        a) **kardiální edém** při selhávání LK (edém z postkapilární plicní hypertenze)
        b) **poruchy lymfatické drenáže** (nádory, silikóza)
        c) **snížení onkotického tlaku krve** (hypoproteinemie z různých příčin)
        d) **porucha permeability kapilár způsobená toxiny**
    3. **exsudativní proces v intersticiu (intersticiální pneumonie)**
    4. **intraalveolární edém** (například při progresi ARDS z původního intersticiálního)

- příznaky — stimulace J-receptorů → ↑ventilační úsilí; dušnost, povrchní a rychlejší dýchání, cyanóza
- jak redukce plochy, tak ztluštění membrány **zpravidla nevedou k hyperkapnii, protože difuzní koeficient pro CO_2 je mnohem vyšší**, a tak CO_2 snáze difunduje i přes vzniklé potíže
- tyto poruchy tedy **zpravidla vedou k respirační insuficienci I. typu**, pouze při rozsáhlých poruchách vzniká respirační insuficience II. typu (hyperkapnie)

3. Zvětšení propustnosti pro vodu a proteiny krevní plazmy

- příčiny — buď poškozením epitelu, zánětem v intersticiu, nebo poškozením endotelu:
  1. **vdechnutí toxických plynů** (poškození alveolárního epitelu)
  2. **aspirace žaludešního obsahu**
  3. **aspirace tekutin**
  4. **intersticiální zánět** (zdroj ROS a proteolytických enzymů)
  5. **mikrotrombotizace (například při DIC)**
  6. **cirkulující cytotoxiny**
  7. **levostranné srdeční selhání → postkapilární plicní hypertenze** (překrvení plic) — kromě edému může dojít i k **poškození plicních kapilár** → tím se zvýší **propusnost pro bílkoviny** (a edém plic tak vzniká nejen na podkladě snížené resorpce na venózním konci kapilár, ale i na podkladě zvýšení onkotického tlaku intersticia) → **intersticiální edém**, pak-li že je velký, může prolomit epitelovou výstelku alveolů → **intraalveolární edém**
     - u intraalveolárního edému je riziko toho, že pneumocyty I. typu budou dostatečně resorbovat tekutinu, ale proteiny se budou hromadit, protože zpětná resorpce proteinů z alveolů je omezená → **koagulace proteinů intraalverolárně** → může vést k **trvalému ztluštění alveolokapilární membrány, zvýšení tuhosti alveolů** a také mohou vyvolat **sekundární fibrotizaci alveolů**

4. Změny fyzikálních vlasností (zejména poddajnosti)

- příčiny:
  1. **RDS** (nedostatek surfaktantu u předčasně narozených dětí)
  2. **překrvení plic**
  3. **intersticiální edém nebo zánětlivý exsudát**
  4. **fibrotizace**

97 — Poruchy perfuze plic

PŘÍČINY, PŘÍKLADY, NÁSLEDKY + HEPATOPULMONÁLNÍ SYNDROM.

Perfuze plic

- prmiární funkcí perfuze plic je výměna dýchacích plynů
- v plicním řečiště je **malý odpor**
- při každém srdečním cyklu je **všechna krev z pravého srdce vypuzována do plic** (jako jediný orgán)
- perfuze krve je nutná pro — výměnu dýchacích plynů, filtr pro krev, rezervoár krve pro levé srdce, zásah do endokrinní regulace (například přítomnost ACE, která konvertuje AT I na AT II), absorbce mnoha látek

Rozdíly perfuze v plicích

- fyziologicky — **více je perfundovaná dolní oblast plic (baze)**, méně horní oblast (apex)
- v oblastech s hypoxií je perfuze nízká kvůli **hypoxické plicní vazokonstrikci** — krev je distribuována do více ventilovaných oblastí (změny distribuce způsobí nemoci postihující cévy — vaskulitidy, emfyzém)

Typy ventilačně-perfuzních poruch

1. **bronchitický typ** — málo ventilované alveoly s vysokým průtokem
2. **enfyzematózní typ** — hyperventilované alveoly s nízkým průtokem
3. **atelektáza** — pokles ventilace i perfuze
4. **pneumonie** — větší pokles ventilace než perfuze (zkrat)

Poruchy perfuze

1. Zvětšení fyziologické venózní přímesi

- venózní příměs = příměs krve z funkčního oběhu do nutritivního, který ústí do plicních žil → do levého srdce
- mezi nutritivním systémem (bronchiální arterie) a funkčním oběhem (a. plumonalis) existují spojky, které za fyziologických podmínek vedou jen k mírné venózní příměsi (do 2%), ale za patologických podmínek může spojkami protékat více krve, a tím bude venózní příměs větší (nad 6%)
- příčiny:
    1. zánět bronchů (bronchitida)
    2. bronchiektázie
    3. embolizace do plicnice

2. Embolizace do plicnice

- embolus vede k **narušení poměru ventilace/perfuze**, a to tak, že **vede k vytvoření alveolárního mrtvého prostoru** (tj. prostoru, který je ventilován, ale není perfundován), protože embolus brání toku krve do těchto alveolů
- lokálně zvýšený odpor přesměruje tok krve do nepostižených částí plic → v této části se zvyšuje tlak — **prekapilární plicní hypertenze**
- embolizace může otevřít spojky s bronchiální cirkulací, a tím zvýšit venózní příměs → $\downarrow p_aO_2$
- komplikace — **selhání pravé komory** kvůli prekapilární hypertenzi (tj. kvůli nadměrnému afterloadu pro pravou komoru), **hypoxie** kvůli ventilačně perfuzní

nerovnováze + v postižené části nastává úbytek surfaktantu, a tedy vznikají **atelektatická ložiska** (proto může hypoxemie přetrvávat i měsíc po embolii)

- příčiny:
  1. **trombembolie při hluboké trombóze žil DKK či pánevních žil**
  2. **tuková embolie při dislokované zloměnině (až po 3 dnech je hypoxemie)**
  3. **embolie plodovou vodou**
  4. **vzduchová embolie (kesonová nemoc, zavedení CŽK)**
  5. **trombembolie při srdeční fibrilaci (tromby z oušek)**
- příznaky — respirační insuficience I. typu:
  1. dyspnoe
  2. tachypnoe
  3. bolest na hrudi
  4. kašel až hemoptýza
  5. synkopy
  6. tachykardie
  7. hypotenze až kardiogenní šok
  8. horečka
  9. zpocená, bledá a cyanotická kůže

3. Arteriální hypotenze

- hypotenze vede rovněž k **poruše ventilace-perfuze, a to zejména ve stoje** (ortodeoxie), kdy jsou vlivem gravitace perfundovány hlavně baze plic, které jsou však fyziologicky méně ventilovány
- příčiny:
  1. srdeční selhání
  2. hypovolemie z různých příčin

4. Překrvení plic

- **selhání levé komory vede k překrvení plic → riziko kardiálního edému plic + překrvené plíce jsou málo poddajné** (nižší compliance), což vede ke zvýšení úsilní dýchacích svalů pro zabezpečení ventilace, a tedy k dušnosti

5. Plicní hypertenze

- obecně vzniká stejně jako systémová arteriální hypertenze — tedy změnou poměru mezi náplní cirkulace a periferním odporem plicního řečiště
- může být jak akutní (z plicní embolizace), tak chronická

1. primární plicní hypertenze

- způsobena patologickými změnami plicní cirkulace — vrozená či získaná mutace způsobuící proliferaci hladkých svalových buněk v medii plicních arteriol

2. reaktivní forma plicní hypertenze

- patogeneze — **arteriální hypoxemie (s ↓p_aO_2) vede k vazokonstrikci cév v plicním řečišti** → ↑TK → plicní hypertenze
- příčiny:
  1. plicní choroby (hlavně chronická bronchitida, event. emfyzém)
  2. pobyt ve vysokohorském prostředí (akutní vysokohorská nemoc)
  3. hypoxie kvůli morbidní obezitě, syndromu spánkové apnoe či neuromuskulární poruchy

3. **sekundární plicní hypertenze**
    1. **hyperkinetická plicní hypertenze**
        - **srdeční levo-pravý zkrat** (defekt septa síní, defekt septa komor, neuzavřený ductus arteriosus) → **plícemi protéká větší množství krve → plíce reagují přestavbou arteriol se ztluštěním svaloviny** → zúžení průsvitu = ↑odpor → plicní hypertenze
    2. **prekapilární plicní hypertenze**
        - tlak v plicních kapilárách a v postkapilárních úsecích (tlak v zaklínění) je normální
        - dochází k nevratné pravostranné srdeční hypertrofii a pravostrannému srdečnímu selhání
        - příčiny:
            1. primání plicní hypertenze a i reaktivní forma
            2. opakovaná trombembolie do plic (masivní embolie vede k akutnímu selhání pravé komory)
            3. resekce plic a plicní fibróza → plicní parenchym je redukován → krev protéká více pouze existujícími úseky plic → plicní hypertenze
    3. **postkapilární plicní hypertenze**
        - **příčinou je ↑tlaku v lévé síni** → na zvýšení tlaku v postkapilárách musí plíce reagovat zvýšením odporu (TK) v prekapilárách tak, aby byl zachován dostatečný gradient → zvýšená zátěž pro pravou komoru → **hypertrofie pravé komory** (pokud tedy hypertenze nevznikla akutně, pak by byla dilatace a selhání)
        - příčny ↑tlaku v levé síni:
            1. selhání levé komory
            2. stenóza/insuficience mitrální chlopně
            3. kardiomyopatie
        - vysoký tlak prekapilárně, postkapilárně i v zaklínění → převýšení onkotických sil → edém plic
        - odlišení edému postkapilárního od edému z jiných příčin — měření tlaku v zaklínění (kanyla v nejužších cévách — zaklíní se — meříme tlak za kanylou, před ní je obstrukce → u postkapilárního je ↑tlak, u edému z jiných příčin je norm.)

Hepatopulmonální syndrom

- vzniká u závažných jaterních poškození (cirhóza, fulminantně probíhající hepatitida, transplantace jater se silnou rejekcí štěpu)

Patogeneze

- při závažných jaterních onemocněních pozorujeme portální hypertenzi a ascites; játra si chtějí zajistit dodávku kyslíku, a proto dochází ke **zvýšené produkci vazodilatátorů** (které jsou navíc méně degradovány) + při portální hypertenzi **obchází vazodilatátory játra portokaválními anastomózami** → vazodilatátory putují skrze srdce do plic → **vazodilatace hlavně v lépe perfundovaných oblastech plic** (tj. v bazích) — pacient bude raději ležet, aby měl vazodilataci v celém rozsahu plic, ve stoji zažívá **ortodeoxii**
- **vazodilatace v plicích vede až k tvorbě arterio-venózních spojek, které pak mohou být zdrojem plicních zkratů (shuntů), a tím navýší venózní příměs**
- příčina vazodilatace je pravděpodobně zvýšená tvorba NO, která se po transplantaci snižuje
- projevuje se dušností a změnami, které provázejí chronickou hypoxii (cyanóza, polycytemie, paličkovité prsty)
- léčba — u některých oxygenoterapie, pokud jsou zkraty, ta nepomůže

98 — Patofyziologie mech. aspektů dýchání

ČINNOST DÝCHACÍCH SVALŮ, ZÚŽENÍ DÝCHACÍCH CEST; POSOUZENÍ ZMĚN PLICNÍ MECHANIKY — PRŮTOK, OBJEM, FUNKCE. TYPICKÁ ZJIŠTĚNÍ U RESTRIKČNÍCH A OBSTRUKČNÍCH NEMOCÍ PLIC.

- většinu patologických stavů provází změna mechanických vlastností respiračního aparátu
- ventilace je ovlivněna — 1) vytvářením tlakových gradientů činností dýchacích svalů, 2) plicní poddajností, 3) odporem dýchacích cest

Činnost dýchacích svalů

A. **zvýšená činnost dýchacích svalů** — při některých onemocněních **může přispívat k hyperkapnii**, protože zvýšená činnost svalů je zdrojem CO_2
   - příčiny — stavy spojené se snížením poddajnosti, nebo se zvýšením odporu DC: **pneumonie, plicní edém, plicní fibróza, chronická bronchitida, emfyzém**
   - **usilovné dýchání je spjato se zapojením pomocných inspiračních svalů** (tj. větší zapojení interkostálních svalů, mm. scaleni a m. sternocleidomastoideus) **i zapojením exspiračních svalů** například při obstrukci DC (tj. vnitřní interkostální svaly, svaly břišní stěny)
   - aby byly dýchací cesty průchodné a nedošlo při expiriu k jejich smrštění, může se také při expiriu uplatnit kontrakce bránice a svalů v oblasti glottis

B. **snížená činnost dýchacích svalů** — projevuje se rychlým mělkým dýcháním, paradoxním pohybem bránice a břišní stěny; hromaděním CO_2, akutním vznikem hyperkapnie nebo jejím zhoršením
   - příčiny:
     1. **po únavě dýchacích svalů — následkem dlouhodobě zvýšené činnosti, myastenia gravis, syndrom Guillan-Barré** (AIO s demyelinizací PNS)
     2. **po oboustranné paralýze bránice — poškození jader n. phrenicus, léze cervikální míchy**
   - **paradoxní pohyb bránice a břišní stěny** (paradoxní dýchání) — stav, kdy se bránice při nádechu vyklenuje nahoru (místo dolů) a břicho se zatahuje — dochází k tomu vlivem podtlaku v hrudníku vzniklém činností jiných inspiračních svalů
     - vzniká například při oboustranné paralýze nebo únavě

Receptory respiračního aparátu

- **mechanoreceptory**
  - v plicním parenchymu
  - zprostředkovávají tzv. **Hering-Breuerův reflex** — přibrždůje inspirium při větším rozepnutí plic
  - některé patologické stavy vedou k tomu, že aby byla zachována dostatečná plicní ventilace, musí se dosáhnout vyšších tlakových změn → to více stimuluje mechanoreceptory a výsledkem je **pocit dušnosti**
- **J-receptory**
  - jsou citlivé k překrvení plic nebo k hromadění intersticiální tekutiny — v takových případech ↓dechové objemy (plitší dýchání) a ↑TF
- receptory obranných reflexů
  - v nosní sliznici, laryngu
  - vyvolávají dočasnou zástavu plicní ventilace, laryngospazmus, bronchospazmus a kašel při podráždění plyny, tekutinami, anebo potravou v dýchacích cestách

Plicní objemy statické

- **V_T** = dechový objem (tidal volume) — objem vzduchu, který je při klidovém dýchání inspirován a exspirován — většinou se měří z polohy klidového exspiria
  - **V_T = 500 ml**
- **IRV** = inspirační rezervní objem — objem, který ještě můžeme vdechnout po ukončení klidového inspiria
  - **IRV = asi 3 l**
- **ERV** = exspirační rezervní objem — objem, který ještě můžeme vydechnout po ukončení klidového exspiria
  - **ERV = asi 1,1 l**
- **RV** = reziduální objem — objem, který zůstane v plicích po maximálním výdechu (asi ⅓ VC)
  - **RV = asi 1,2 l**

Plicní kapacity

- bez časové jednotky, součet 2 a více plicních objemů
- **VC** = vitální kapacita — změna objemu vzduchu mezi maximálním nádechem a maximálním výdechem
  - **VC = V_T + IRV + ERV = asi 4,6 l**
- **IC** = inspirační kapacita
  - **IC = V_T + IRV = asi 1,6 l**
- **FRC** = funkční reziduální kapacita — objem, který zůstává v plicích po normálním výdechu
  - **FRC = ERV + RV = asi 3,3 l**
- **TLC** = celková plicní kapacita
  - **TLC = RV + V_T + IRV + ERV = asi 6 l**

Plicní objemy dynamické

- **V_E** = minutová ventilace plic — objem ventilovaný za 1 minutu
  - **$V_E = V_T \cdot DF$ = 6-8 l/min**
- **MVV** = maximální volní ventilace, též MMV, maximální minutová ventilace — objem ventilovaný za 1 minutu při maximální hyperventilaci
  - **MMV = 150 l/min**
- **FEV_1** = jednosekundová vitální kapacita — objem usilovného výdechu za 1 s
  - **Tiffeneae-Pinelli index** = procento z vitální kapacity
    = **FEV_1/VC** — fyziologická hodnota kolem 80%
- **dechová rezerva** — rezerva dýchacího systému během zátěže při zvýšených nárocích organismu na dodávku kyslíku
  - **dechová rezerva = V_E / MMV = 40-53%**
- **FEV_{25}** = maximální výdechový průtok při 25% FVC v litrech za sekundu
  - FEV_{50} a FEV_{75} = maximální výdechový průtok při 50% a 75% FVC
- **FEV_{25-75}** = **střední výdechový průtok** — průměrný maximální výdechový průtok, ve střední části výdechu v rozmezí 25-75% FVC

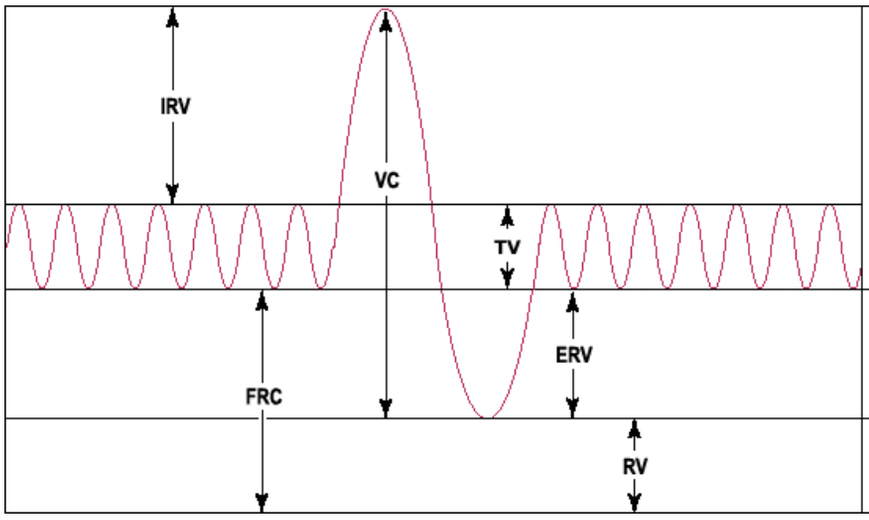

Inspirační kapacita (IC)	Vitální kapacita (VC)	Inspirační rezervní objem (IRV)	Celková plicní kapacita (TLC)
		Dechový objem (TV)	
Exspirační rezervní objem (ERV)		Funkční reziduální kapacita (FRC)	
Reziduální objem (RV)	Reziduální objem (RV)		

Plicní compliance

- **míra roztažnosti plic**, neboli ochota plic přizpůsobit se změnám hrudního koše — jinými slovy hodnota, která udává, jak velká změna objemu nastane na jednotku změny transpulmonálního tlaku
- při objemu plic, který odpovídá konci klidového výdechu, je tlak v dýchacích cestách roven 0 (relaxační objem odpovídající FRC) — při větších objemech je tlak pozitivní, naopak při menších negativní

$$\mathbf{C = \Delta V / \Delta P} \qquad [l/kPa]$$

  - fyziologická hodnota **200 ml/ 1 cm H_2O**

Změny mechaniky dýchání kvůli změně compliance

1. **snížená C plic**
   a) **infiltrace parenchymu**
      - plicní fibróza
      - edém plic
      - exsudát při pneumonii
      - nádor
   b) **↓surfaktant**
      - RDS a ARDS
      - tonutí
   c) **hyperinflace plic**
      - CHOPN
      - astma bronchiale
   d) **hypoinflace plic**
      - pneumotorax
      - atelektáza
2. **zvýšená C plic**
   a) **prořídnutí parenchymu**
      - emfyzém
3. **snížená C hrudníku**
      - kyfoskolióza, obezita, rozsáhlé jizvy, změny parietální pleury

Porovnání výsledků vyšetření plicních objemů

1. Obstrukční choroby plic

- jsou způsobeny zvýšením odporu (zúžením průsvitu) v DC
- charakteristické výdechovou dušností (při obstrukci DDC), even. nádechovou dušností (při zúžení HDC)
- dg. dle spirometrie:
    1. **výrazné ↓FEV_1 (pod 80% normy)**
        - lehká porucha 60-80%
        - střední porucha 40-60%
        - těžká porucha <40%
    2. **↑RV, a tím i ↑TLC**
    3. **VC norm. nebo mírně snížená**

    → **proto výrazné ↓Tiffenaova indexu (FEV_1/VC)**
- příklady obstrukčních onemocnění plic:
    1. postižení dolních cest dýchacích — výdechová dušnost
        - **CHOPN, astma bronchiale, cystická fibróza, bronchiektazie, bronchiolitida**
    2. postižení horních cest dýchacích — nádechová dušnost
        - **laryngitida, laryngospazmus, epiglottitida, útlak cizím tělesem, nádorem, strumou, obrna hlasových vazů**

2. Restrikční choroby plic

- charakteristické redukcí (ztrátou) funkčního plicního parenchymu (tj. schopného alveolární ventilace)
- může být buď anatomická (resekce plic), nebo funkční (pneumonie)
- dg. dle spirometrie:
    1. **↓VC → ↓TLC**
    2. **sekundárně ↓FEV_1** (kvůli ↓VC)

    → **proto je Tiffenaův index norm. nebo i vyšší**
- příklady restrikčních onemocnění plic:
    1. plicní
        - **resekce plic, pneumonie, plicní fibróza, pneumokoniózy, sarkoidóza, nádory, atelektáza**
    2. mimoplicní
        a) postižení pleurální dutiny
            - **pneumotorax, fluidotorax, pleurální srůsty**
        b) postižení hrudní stěny
            - **kyfoskolióza, obezita, Bechtěrevova choroby**
        c) postižení dýchacích svalů
            - **obrna n. phrenicus, syndrom Guillan-Barré, myastenia gravis, léze cervikální míchy, myodystrofie**

Porovnání křivky objem-čas

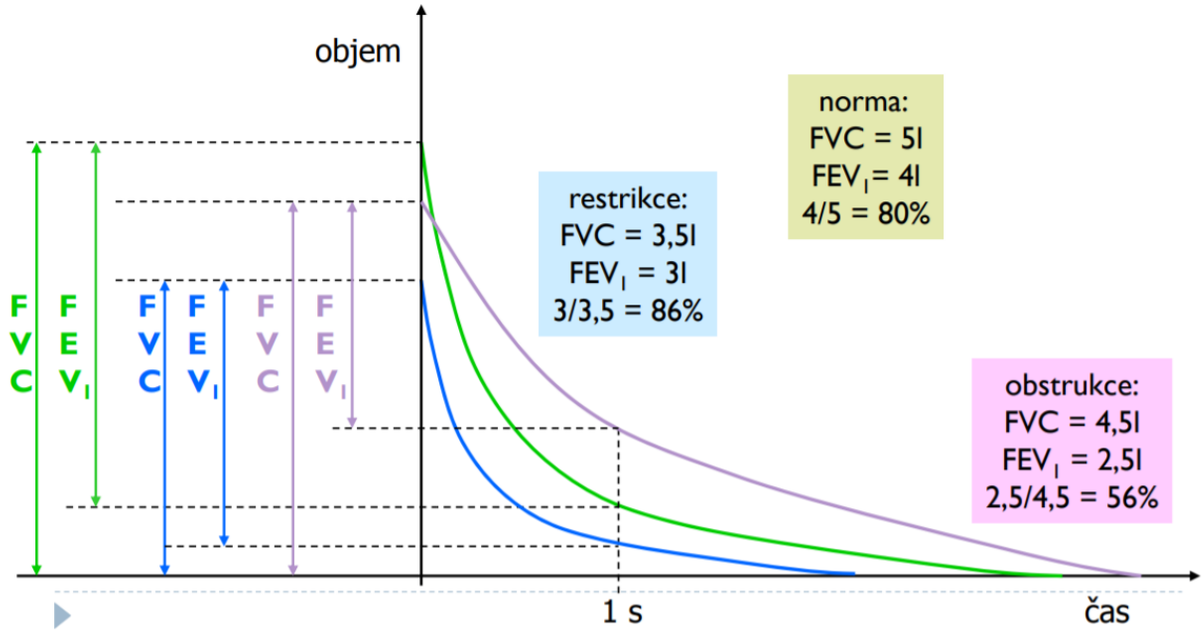

Porovnání křivky průtok-objem

- při restrikčním je prostě křivka stejná, ale menší, u obstrukčního je typické vykousnutí křivky

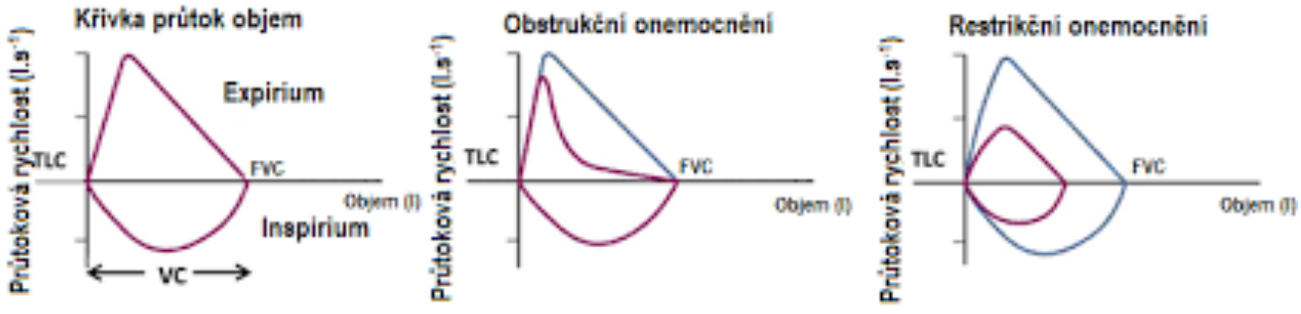

Smyčky průtok- objem příklad restrikce

Norma

Restrikce plicního parenchymu

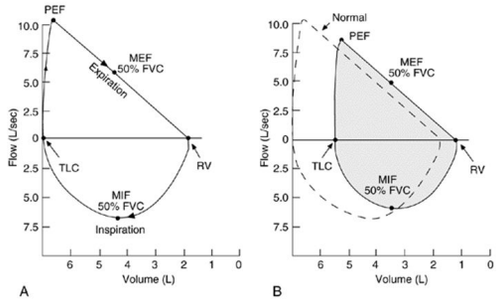

Smyčky průtok- objem příklad obstrukce

Astma, CHOCHBP

Nepohyblivá obstruckce v horních dýchacích cestách

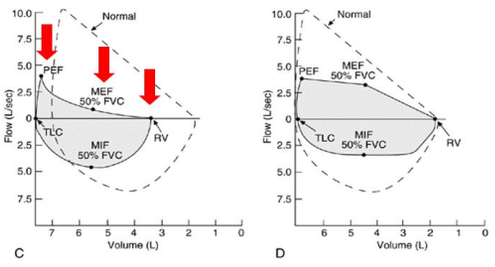

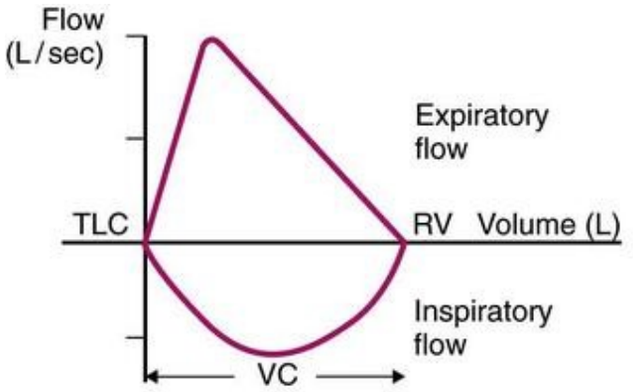

A. Normal

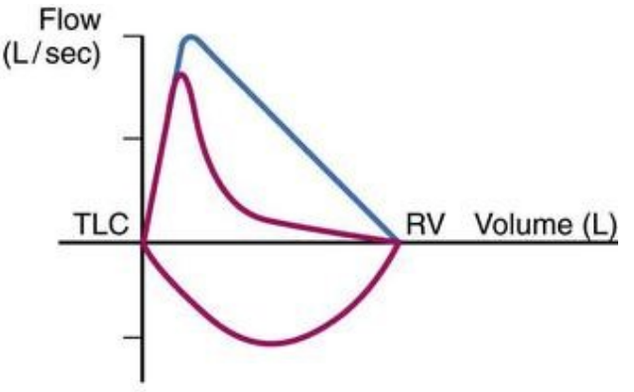

B. Emphysema

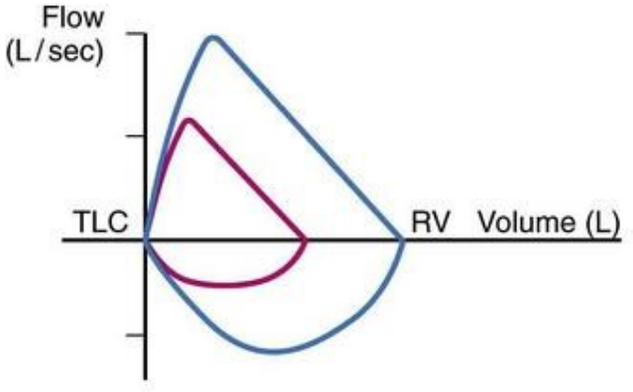

C. Unilateral main-stem bronchial obstruction

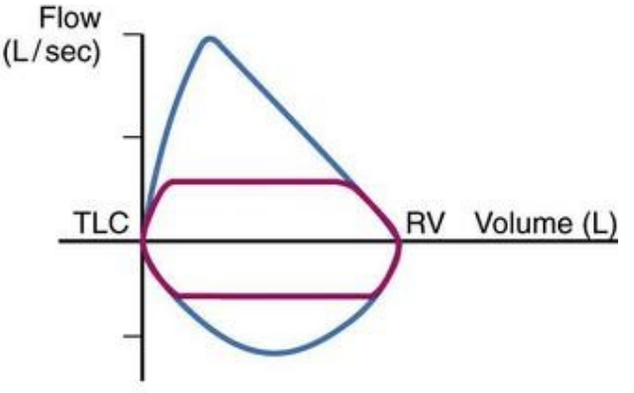

D. Fixed UAO

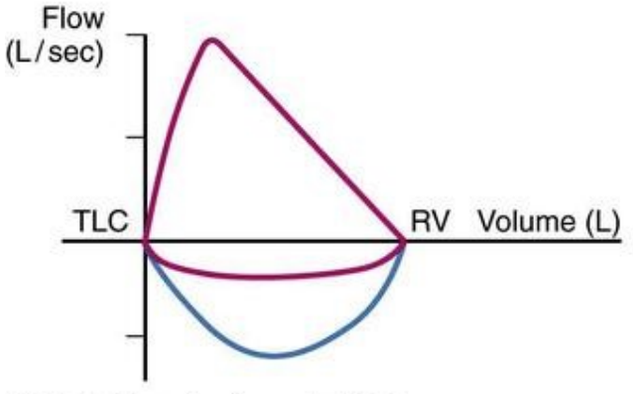

E. Variable extrathoracic UAO

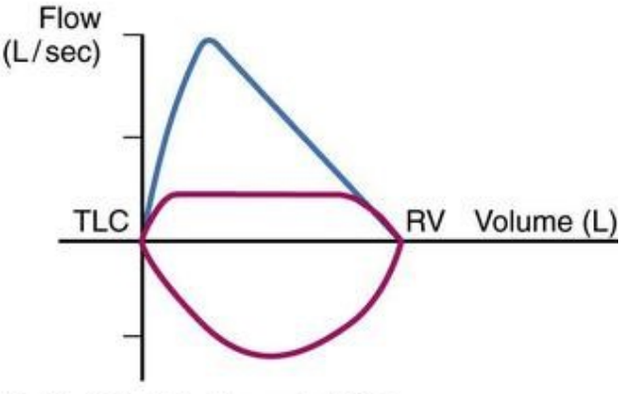

F. Variable intrathoracic UAO

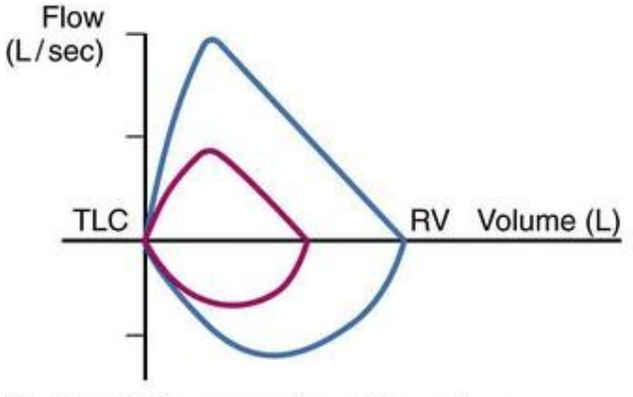

G. Restrictive parenchymal lung disease

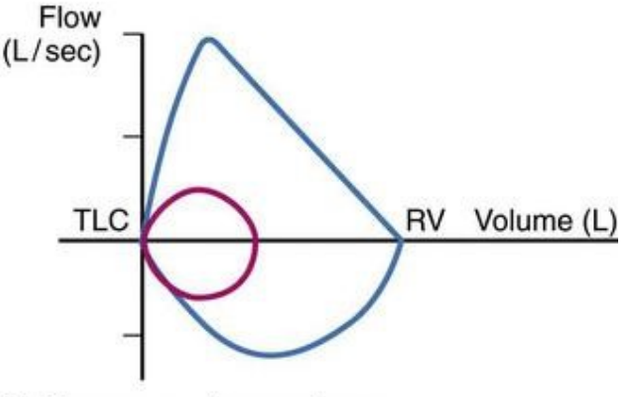

H. Neuromuscular weakness

Změny parametrů při plicních onemocněních

	TLC	RV	FVC	FEV_1	FEV_1/FVC	PEF	FEF_{25-75}
Obstrukce	N	↑	↓	↓↓	↓	↓↓	↓
Restrikce	↓	↓	↓	↓	N	↓	N

Výsledky vyšetření svědčící pro restrikční nebo obstrukční onemocnění

- restrikce — stavy, kdy se zmenšují plicní objemy odvozené od VC a TLC — je zmenšen celkový objem plic
- obstrukce — zvýšený odpor proudění vzduchu, zvětšení dynamických odporů, ventilace v oblasti IRV

Změny spirometrických veličin

Poruchy	TLC	RV	VC	FEV_1/FVC	MIP	MEP
Obstrukční	N až ↑	↑	↓	↓[1]	N	N
Restrikční						
Parenchymové	↓	↓	↓	N až ↑	N	N
Extraparenchymové inspirační	↓	N až ↓	↓	N	↓ N[2]	N
Extraparenchymové inspirační + exspirační	↓	↑	↓	Různé	↓ N[2]	↓

[1] Citlivější ukazatel je $FEF_{25-75\,\%}$. Může být snížen už u mírné obstrukční poruchy s dosud normálními FEV_1/FVC

[2] ↓ U poruchy vyvolané slabostí svalů. N u poruchy vyvolané deformací hrudníku.

N – normální, MIP – maximální inspirační tlak; MEP – maximální exspirační tlak

99 — Typy dýchání, poruchy dýchání

PŘÍČINY, DŮSLEDKY VČETNĚ MANIFESTACE, KOMPENZAČNÍ MECHANISMY.

Fyziologie

- **normální dýchání, eupnoe — 14-16 dechů/min**
  - u sportovců z důvodu vyššího dechového objemu má eupnoe hodnoty i pod 10 dechů/min
  - při zátěži se může dechová frekvence navýšit až 5x
- u mužů převažuje **abdominální** typ dýchání (dechové vlny se manifestují až k suprapubické oblasti), u žen převažuje **kostální** typ dýchání

Regulace dýchání

- kontrola rytmu a frekvence probíhá nervově i chemicky
- **dechové centrum** je uloženo na rozhraní oblongaty a pons Varoli
  - je pod vlivem aferentních vlivů z **plicních mechanoreceptorů** citlivých na rozpínání, **centrálních chemoreceptorů** (v oblongatě, citlivé na obsah CO_2 a H^+ v liquoru), **periferních chemoreceptorů** (glomus caroticum, arcus aortae; citlivé na p_aO_2), cortexu a thalamu, arteriálních a venózních baroreceptorů
  - toto centrum ovlivňuje svými eferentami dechové svaly (mezižeberní, bránici) a určuje dechovou frekvenci — manifestována do jednoho z následujících typů dýchání
  - typ dýchání je ovlivněn i patologií plic, hrudní stěny, svalů atd.

Typy dýchání

- **eupnoe** — normální klidové dýchání, 14-16/min
  - **kostální typ** — u žen, zabezpečeno rozepínáním hrudníku
  - **abdominální typ** — u mužů, zabezpečeno pohyby bránice s rytmickými pohyby břišní stěny
  - **kombinovaný typ** — kostální i abdominální, při zátěži
- **tachypnoe** — zrychlené dýchání, >16/min
  - příčiny — horečka, sepse, hypertyreóza, alergie, kompenzace MAc, obstrukční choroby plic …
- **bradypnoe** — zpomalené dýchání, <14/min
  - příčiny — otrava léky (barbituráty, morfin), hypotyreóza
- **hyperpnoe** — prohloubené dýchání (dýchání v rámci IRV a ERV)
- **hypopnoe** — mělké povrchní dýchání → při rychlé a povrchním dýchání je kvůli fyziologickému mrtvému prostoru snížena alveolární ventilace — nedostatečné okysličení krve
- **apnoe** (apnoická pauza) — dočasná zástava dechu trvající minimálně 20 s; může vést k hypoxii s cyanózou, ši acidózou (například syndrom spánkové apnoe, často doprovázejí Pickwickův syndrom)
- **apneusis** — zástava dýchání v inspiriu (porucha řízení dýchání v mozkovém kmeni, chybění tlumivých vlivů plic)
- **asfyxie** — dušení z nedostatku vzduchu, vede k hypoxii a hyperkapnii
- **„gasping"** — lapavé dýchání
- **ortopnoe** — dušnost vleže, která vede ke změně polohy, typická pro astma cardiale (chronické selhávání levé komory, které vede k překrvení plic) — komplikací je plicní edém
- **platypnoe (ortodeoxie)** — zhoršení dýchání ve vzpřímené pozici, například u hypotenze nebo u hepatopulmonálního syndromu z jaterního selhání (v obou případech jsou ve stoje perfundovány baze plic, které ale nejsou ventilovány)
- **dyspnoe (dušnost)** — namáhavé dýchání s pocitem dušení a dechové nedostatečnosti, do dýchání se zapojuje i pomocné dechové svalstvo (mm. scaleni a m. sternocleidomastoideus)

- příčiny:
  - **d) plicní** — CHOPN, astma, pneumonie, plicní fibróza z důsledku pneumokoniózy…
  - **e) srdeční** — srdeční selhání s městnáním v plicním oběhu a rozvojem plicního edému (levostranné srdeční selhání, mitrální stenóza, kardiomyopatie)
  - **f) psychogenní** — hysterie, hyperventilační tetanie
  - **g) neuromuskulární** — neurodegenerativní svalová onemocnění, myastenia gravis, trauma, periferní obrna svalů
  - **h) hematologické** — anemie
- typy dušnosti:
  1. **akutní dušnost** — náhle vzniklá, například po aspiraci cizího tělesa, masivní plicní embolii, při masivním plicním edému, po traumatu
  2. **subakutní dušnost** — typicky u **pneumonie**
  3. **chronická dušnost** — typicky u **CHOPN**, chronické plicní **fibrotické procesy**, chronické **srdeční selhávání**

Kussmaulovo dýchání (acidotické)

- adekvátní reakce řízení dýchání na **MAc**
- Dechové pohyby jsou silný prohloubeny, dýchání je však pravidelné — hyperpnoe a značně zvětšená minutová ventilace
- například při **diabetickém komatu**, **renálním selhání**

Cheyn-Stokesovo dýchání

- nepravidelné dýchání se vzestupnou fází, sestupnou fází a posléze i apnoickou pauzou
- **příčiny — poškození dechového centra** (nitrolební hypertenze, CMP, uremie, encefalitidy, pobyt ve vysokohorském prostředí) → opožděná reakce dechového centra na změny krevních plynů
  - nejdříve se zvyšuje hladina CO_2 v krvi kvůli nedostatečné funkci dechového centra, poté zvýšená hladina podráždí centrální chemoreceptory, a ty vyšlou signál do dechového centra → to způsobí epizodu hlubokého a rychlého dýchání, při níž je CO_2 vydýchán → stimulace z centrálních receptorů ustává a porušené dechové centrum vede zase k tomu, že pacient dýchá méně a CO_2 se postupně hromadí → cyklus se opakuje

Biotovo dýchání

- abnormální dýchání charakteristické nepravidelnými, různě hlubokými dechovými vlnami s různě dlouhými apnoickými pauzami, také lapavé dýchání
- **příčiny — pokles dráždivosti dechového centra** (meningitidy, encefalitidy, otrava alkaloidy)

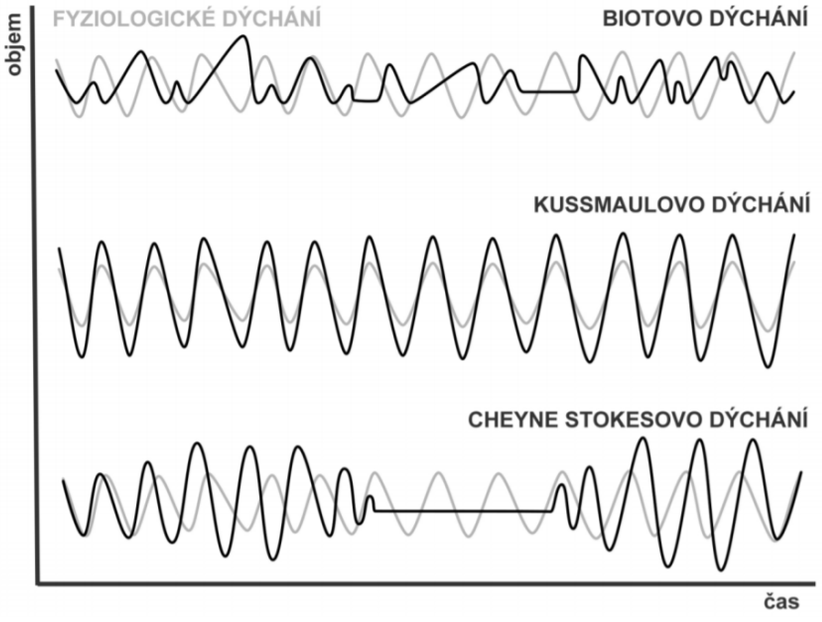

100 — Akutně vzniklé poruchy respirace

UZÁVĚR DÝCHACÍCH CEST, PLYNNÉ SMĚSI NEOBSAHUJÍCÍ KYSLÍK, NÁHLÝ POKLES ATMOSFERICKÉHO TLAKU, EMBOLIZACE A. PULMONALIS, TONUTÍ, ASPIRACE ŽALUDEČNÍHO OBSAHU.

Uzávěr dýchacích cest

- nejčastější příčiny — zapadnutí jazyka, aspirace cizího tělesa, laryngospasmus, akutní epiglottitida u dětí (H. influenzae)
- **ztráta vědomí behem 2 min, zásatava srdce za 5-10 min bezdeší**

Plynné směsi bez kyslíku

- příčiny — záměny tlakové láhve pro UPV, pobyt v jeskyni nebo v dolech
- patogeneze — v alveolech akutně poklesne alveolární tlak O_2 → **obrátí se gradient pro kyslík, a ten bude přestupovat z krve do alveolu** (potažmo z tkáně do krve a z ní do alveolu)
- **ztráta vědomí do 10 s při poklesu p_aO_2 pod 4 kPa, zástava srdce při poklesu p_aO_2 pod 2,7 kPa (SpO_2 pod 35%)**
- **náhlá hypoxie v mozku → masivní aktivace sympatiku → přechodný vzestup TK (Cushingův reflex)**

Náhlý pokles atmosférického tlaku

- příčiny — porucha těsnosti kapin v letadle
- patogeneze — v alveolech akutně poklesne alveolární tlak O_2 → **obrátí se gradient pro kyslík, a ten bude přestupovat z krve do alveolu** (potažmo z tkáně do krve a z ní do alveolu) — o něco pomalejší, protože i v 10 km n. m. je parciální tlak O_2 alespoň 5,3 kPa
- poměrně rychle hrozí bezvědomí

Spánková apnoe

= dočasná zástava dechu (apnoická pauza) ve spánku trvající 15-90 s, po níž následuje krátké probuzení — p_aO_2 poklesne pod 6 kPa, saturace pod 70%

- apnoická pauza vede k přechoné hypoxemii → hypoxie vede k probuzení a náhlé obnově dýchání — **v okamžiku probuzení dochází k aktivaci sympatiku (vlivem hypoxie a ↑p_aCO_2) → přechodné ↑TF a ↑TK → proto komplikace**

- často provází Pickwickův syndrom, může k ní docházet i u zdravých osob během REM fáze spánku
- predispozice — muži s krátkým krkem a obezitou (někdy i 300x za noc)
- příčiny — **nejčastěji vznik přechodné obstrukce dýchacích cest v důsledku ochabnutí svalů v oblasti nazofaryngu (<u>obstrukční forma</u>), méně často porucha ventilace během spánku (<u>funkční forma</u>)**
- u obstrukční formy pozorujeme zvýšené respirační úsilí, u funkční formy ne
- příznaky:
    1. zástavy dechu ve spánku, lapání po dechu, opakované probouzení (i chrápání)
    2. bolesti hlavy po probuzení
    3. únava, insomnie, nadměrná spavost
    4. xerostomie
    5. příznaky deprese

- důsledky a komplikace:
    1. systémová arteriální hypertenze
    2. ICHS (syndrom spánkové apnoe mnohonásobně zvyšuje riziko KVS chorob)
    3. CMP
    4. srdeční arytmie, srdeční selhání
    5. plicní hypertenze, cor pulmonale
    6. sekundární polycytemie
- terapie — přenosné respirátory, chirurgické úpravy anatomie horních cest dýchacích, léčba obezity, abstinence alkoholu před spánkem

Pneumothorax

- **příčiny** — primárně trauma, sekundárně u plicních chorob (prasknutí emfyzematózní buly, cystická fibróza), iatrogenně při zavádění CŽK či při hrudní punkci, primárně idiopatické
- typy:
    1. **otevřený pneumotorax** — vlivem porušené hrudní stěny nebo prasknutím emfyzematózní buly (zejména při distálním typu emfyzému) proniká do pleurální dutiny vzduch → protože se tlak v pleurální dutině vyrovná s tlakem atmosferickým, nebude v pleurální dutině podtlak nezbytný pro zachování rozepnuté plíce → **důsledkem je kolaps plíce směrem k hilu**
        - kromě kolapsu plíce dojde i k **akutnímu zúžení arterií** v postižené plíci, a ty tedy klado uvětší odpor cirkulaci — tím dojde k přesměrování oběhu do zdravé plíce, a proto nevzniká těžká hypoxemie (kterou bychom očekávali u funkčního plicního zkratu
        - zdravá plíce přijímá celý dechový objem — je na to potřeba větší tlakové změny = větší práce dýchacích svalů — dyspnoe
        - ventilační rzerva je významně snížena
    2. **ventilovaný (tenzní) pneumotorax** — při nádechu proniká do pleurální dutiny vzduch a při výdechu se defekt uzavírá, čímž se vzduch hromadí v dutině → pleurální tlak se stává pozitivní (místo normálně negativního) → vzduch nahromaděný v mediastinu **ultačuje orgány** a posouvá je směrem na **nepostiženou stranu → dochází ke kompresi druhostranné plíce, dýchacích cest i dutých žil**
        - tento typ je závažnější, protože vede k **výrazné hypoxemii a poruše činnosti srdce** (↓SV) — hrozí hypoxie organismu

Embolizace do a. pulmonalis

- příčiny:
    1. trombembolie při hluboké trombóze žil DKK či pánevních žil
    2. tuková embolue při dislokované zloměnině (až po 3 dnech je hypoxemie)
    3. embolie plodovou vodou
    4. vzduchová embolie (kesonová nemoc, zavedení CŽK)
    5. trombembolie při srdeční fibrilaci (tromby z oušek)
- embolus vede k **narušení poměru ventilace/perfuze**, a to tak, že **vede k vytvoření alveolárního mrtvého prostoru** (tj. prostoru, který je ventilován, ale není perfundován), protože embolus brání toku krve do těchto alveolů
- lokálně zvýšený odpor přesměruje tok krve do nepostižených částí plic → v této části se zvyšuje tlak — **prekapilární plicní hypertenze**
- embolizace může otevřít spojky s bronchiální cirkulací, a tím zvýšit venózní příměs → $\downarrow p_aO_2$

- komplikace — **selhání pravé komory** kvůli prekapilární hypertenzi (tj. kvůli nadměrnému afterloadu pro pravou komoru), **hypoxie** kvůli ventilačně perfuzní nerovnováze + v postižené části nastává úbytek surfaktantu, a tedy vznikají **atelektatická ložiska** (proto může hypoxemie přetrvávat i měsíc po embolii)
- příznaky — respirační insuficience I. typu:
    1. dyspnoe
    2. tachypnoe
    3. bolest na hrudi
    4. kašel až hemoptýza
    5. synkopy
    6. tachykardie
    7. hypotenze až kardiogenní šok
    8. horečka
    9. zpocená, bledá a cyanotická kůže

Tonutí

- **„suché" tonutí** — tonoucí často máchá rukama (zvýšená svalová práce = zvýšená spotřeba O_2), v 10-20% případů dojde k **laryngospazmu**, a proto nedochází k takové aspiraci vody
    - **má vyšší naději na kardiopulmonální resuscitaci**
- **„mokré" tonutí** — dochází k aspiraci tekutiny — pokud je voda **sladká, je rychle resorbována do oběhu**, ale pokud je aspirována s**laná voda s osmolaritou vyšší než plazma, nasávána je plazmatická tekutina do plic**
- v obou případech nastává **ztluštění alveolo-kapilární membrány a snížení koncentrace surfaktantu → hypoxemie** (respirační insuficience I. typu), a to i přestože je úspěšná KPR
- **riziko vzniku ARDS** — vede k edému a mluvíme o sekundárním utopení

Aspirace žaludečního obsahu

- nízké pH aspirovaného žaludečního obsahu poleptá alveoly → **destrukce alveolárního epitelu** → porucha sekrece surfaktantu (vznik atelektatických ložisek) + porucha alveolokapilární membrány → **těžká hypoxemie, funkční pravolevý zkrat, snížení complience, riziko pneumonie a ARDS**

101 — ARDS, RDS

ETIOLOGIE, PATOGENEZE, NÁSLEDKY

Akutní syndrom dechové tísně (ARDS)

- synonyma — akutní respirační distresový syndrom, respirační distrestový syndrom dospělých (dříve), šoková plíce, syndrom propustných kapilár, kongestivní atelektáza, plíce Da Nang
- výskyt 1,5–13:100000 případů za rok
- **výsledek nepřiměřené zánětlivé reakce** v plicní tkáni, která vede k těžké hypoxemii, hypoxii a velmi často až ke smrti

Charakteristika

- **cévní složka — ↑permeabilita alveolárních kapilár**
  → **akumulace tekutiny** v intersticiu i v alveolech, která je bohatá na proteiny (rozdíl oproti kardiogennímu edému plic)
- **epitelová složka — difúzní poškození epitelu alveolů, a tím porucha tvorby surfaktantu**

Hlavní příčiny ARDS (u 30-40% pacientů s těmito nemocemi)

1. **infekce** (50%) — lokalizované (plicní) nebo generalizované (sepse, septický šok, SIRS)
2. **trauma** — těžká poranění, šok, polytraumata, ikdyž přímo nezasahují hrudník (MODS), zhmoždění plic po poranění hrudníku
3. **aspirace žaludečního obsahu**

Další příčiny ARDS

1. **poškození ze strany alveolu**
   - vdechnutí toxických plynů a kouře (například při požáru)
   - aspirace žaludečního obsahu
   - aspirace vody při tonutí
   - aspirace cizích těles
   - dlouhodobá inhalace vzduchu obohaceného kyslíkem s F_iO_2 40%
2. **poškození ze strany endotelu kapilár**
   - sepse a septický šok
   - DIC
   - pankreatitida
3. **ostatní příčiny**
   - virové, bakteriální, parazitární pneumonie
   - cirkulační šok
   - plicní embolie
   - rozsáhlé popáleniny
   - zhmoždění a poranění hrudníku
   - posttransfuzní komplikace (syndrom TRALI — transfusion related acute lung injury)
   - poranění hlavy
   - otrava heroinem

- rozvoj příznaků má dlouho dobu latence — typicky se rozvíjí do 48 h po působení příčiny poškození (v 50% případů do 24 h); bezpříznakové období může trvat až 5 dnů

První symptomy

- prvním symptomem je **tachypnoe**, která přechází do **dyspnoe**
- p_aO_2 je už mezitím menší než 8 kPa → **hypoxemie** je první detekovatelnou objektivní specifickou změnou — hypoxemie u ARDS postupně přestává reagovat na terapii kyslíkem
- známkou jsou difuzní intersticiální nebo alveolární **zastínění na RTG**

Kritéria pro dg.

1. **akutní začátek, hypoxemie** (poukazuje na těžkou poruchu výměny O_2)
2. **bilaterální difuzní plicní infiltráty na frontálním snímku RTG, snížená poddajnost plic**
3. nepřítomnost zvýšeného tlaku v levé síni (**normální tlak v zaklínění**) → vylučuje plicní edém z důsledku postkapilární plicní hypertenze

- pro dg. ARDS a odlišení od akutního poškození plic (což je míň závažné) se používá **poměr p_aO_2/F_iO_2** (norm. asi 500 mm Hg) — když je **menší nebo roven 200 mm Hg, jedná se o ARDS**, když je v rozmezí 200-300 mm Hg, jedná se o akutní poškození plic
  - tento poměr vlastně říká, jak moc je efektivní oxygenoterapie u daného stavu, tzn. o jak moc se zvýší p_aO_2, když zvýšíme frakci kyslíku ve vdechovaném vzduchu

Patogeneze ARDS

1. Exsudativní (akutní) fáze zánětu

- pokud není smrtící, přejde do 2. fáze a do 3. fáze, nebo rovnou do 3. fáze, anebo pacient zemře

a) Stádium iniciace

- primární patologický proces (například sepse) → **velké uvolnění zánětlivých mediátorů** (cytokinů) z imunitních buněk (neutrofily, monocyty, alveolární makrofágy) i poškozených neimunitních buněk (endotel)

b) Stádium amplifikace

- zánětlivé mediátory **navozují dysfunkci endotelu**, a tím stimulují efektorové buňky (neutrofily) → **zánětlivá infiltrace plicní tkáně → uvolnění zánětlivých mediátorů, ROS a proteáz → poškození alveolokapilární membrány**

c) Stádium poškození

- zánětlivým procesem je poškozena alveolokapilární membrána:
  - první je poškozen endotel → **↑permeabilita** → prostoupení **plazmatické tekutiny a proteinů (včetně fibrinogenu, který se mění na firbin) do intersticia i do alveolu** → vzniká **výrazný edém plic** (posílený o onkotický tlak) zprvu intersticiální a později alveolární → **plazmatické proteiny s fibrinem vytvářejí <u>hyalinní membrány</u> v alveolech** — ty dále stimulují zánět
  - postupně je poškozen také alveolární epitel → tím se **oslabuje jeho funkce zpětné resorpce vody a solutů** z alveolu a je **porušena tvorba surfaktantu**
- patofyziologicky tedy vzniká:
  1. **plicní edém**, který ztlušťuje alveolokapilární membránu a snižuje compliance
     - snížení compliance znamená vyšší úsilí dýchacích svalů, aby se dosáhlo potřebných změn tlaku — proto je pacient dušný
  2. **hyalinní membrány**, které ztlušťují alveolokapilární membránu
  3. **plicní zkrat**, který je příčinou hypoxemie (s ↓p_aO_2)
  4. **atelektatická ložiska** kvůli nedostatku surfaktantu a kvůli edému — kvůli nim ARDS moc neodpovídá na oxygenoterapii

- hypoxemie je stimulem pro aktivitu dechového centra, proto vzniká jen respirační insuficience I. typu, ale atelektatická ložiska (resp. nevzdušnost plic) mohou být být příčinou vzniku respirační insuficience II. typu
- **hypoxie vzniká kvůli** 1) poruše difuze, 2) poruše ventilace, a tím i poruše poměru ventilace/perfuze (narůstá počet zkratů, roste venózní příměs), 3) neefektivitě oxygenoterapie

1. Proliferativní (fibrotická) fáze

- nastává, pokud pacient přežije 1. fázi a ARDS nepokračuje přímo do reparativní fáze
- přetrvává **plicní otok** (aspoň částečně), přetrvává **zánět (aktivace fibroblastů) provázený fibrózou a ukládáním kolagenu**
- bazální membránu pokrávají hlavně pneumocyty II. typu → obnova epitelu
- po funkční stránce **přetrvává hypoxie**, **zvětšuje se mrtvý prostor**, **zhoršuje se compliance**, **vyvíjí se plicní hypertenze**

2. Fáze obnovy (reparace)

- trvá dny až týdny
- mizí edém, mizí hypoxemie, zlepšuje se poddajnost, ustává zánět
- **může přetrvávat intersticiální fibróza s těžkými změnami plicní tkáně** (pokud proběhla 2. fáze) a respiračních funkcí
- k obnově epitelu dochází ze zachovalých pneumocytů II. typu, z nichž vznikají pneumocyty I. typu

Komplikace a důsledky ARDS

1. **plicní hypertenze (prekapilární)**
   - příčiny — mikrotromby a tromby, vazokonstrikce (tromboxany, leukotrieny aj.), perivaskulární edém
2. **zvýšený odpor dýchacích cest a snížená poddajnost plis → zvýšená dechová práce**
   - příčiny — hlavně poškození alveolů, zánětlivý edém, hypersekrece, bronchospazmy
3. **hypoxemie**
   - vzniká kompletně z poruch ventilace, poměru ventilace/perfuze (mrtvý prostor, zkraty) a difuze
   - pokud je poškozena schopnost plic kompenzační hyperventilací hypoxemii vyrovnat, nastává **hyperkapnie** → respirační insuficience II. typu → **hypoxická hypoxie**

Základy terapie

- **neexistuje žádná specifická terapie** — důležité je dbát na účinnou léčbu stavů, které ARDS navodily + zaměřit se na účinnou podporu dýchání a oxygenyci krve umělou plicní ventilací
- farmakologická terapie symptomaticky:
  - **glukokortikoidy** — některé studie uvádějí sporný efekt v časných fázích ARDS
  - **surfaktant v aerosolové formě** — účinky sporné
  - **inhalace NO** → vazodilatace v plicích, zlepšení oxygenace, v oběhu inaktivovat hemoglobinem, tudíž nemá systémové účinky
- prognóza:
  - mortalita 50-70%
  - častná úrmtí do 72 h — hlavně pro původní onemocnění
  - pozdní úmrtí po 3 dnech — MODS, sekundární infekce, sepse, respirační selhání
  - při přežití dochází za 3-6 měsíců k obnově respiračních funkčí, u 50% trvalé následky

Syndrom dechové tísně novorozence (RDS)

- příčinou je **anatomická a funkční nezralost plic u předčasně narozených dětí**

Patogeneze

- surfaktant se tvoří u plodu až v 24.-28. týdnu těhotenství
- u nezralých plodů je **tvorba surfaktantu nedostatečná** → nadměrně zvýšené povrchové napětí v plicích → plicní **alveoly kolabují, nebo se vůbec nerozvinou (atelektáza plic)** → dochází k **respirační insuficienci II. typu**
- dochází rovněž k tvorbě **hyalinních membrán** z odloupaných nekrotických epitelií a rovněž pozorujeme **intersticiální edém**

Klinický obraz

- **tachypnoe a dyspnoe**
- **grunting („vrnění")** — zvukový fenomén vyvolaný výdechem proti zavřené glottis — tento typ výdechu napomáhá udržet vyšší tlak v DC, a tím zabraňuje jejich kolapsu
- **tachykardie**
- **centrální cyanóza**
- **vtahování mezižeberních svalů** — aby mohl novorozenec roztáhnou zkolabované alveoly, musí vyvinout velmi nízký tlak v pleurální dutině, proto má velké dechové úsilí; velké snížení tlaku spolu s velkou compliance hrudníku vede k zatahování mezižeberních svalů dovnitř
- **RTG nález**
- **hypoxemie, hyperkapnie, RAc**

Terapie

- **oxygenoterapie**
- **podání surfaktantu**

102 — Patofyziologie plicního edému

PŘÍČINY, ROZVOJ, DŮSLEDKY.

Plicní edém

- **edém** = patologické nahromadění tekutiny v intersticiu (mezibuněčném prostoru)
- **plicní edém** = patologické nahromadění tekutiny v intersticiu plic, nebo v intersticiu a současně v alveolech plic → intersticium se ztlušťuje (normální tloušťka je <2 μm)
- **překrvení** (**kongesce**) **plic** = zvýšení množství krve v plicní cirkulaci
- každý edém (včetně plicního) může nastat ze 3 příčin:
    1. narušení Starlingových sil
    2. ↑permeabilita kapilár
    3. porucha lymfatické drenáže

Intersticiální tekutina

- vzniká filtrací plazmy v (plicních) kapilárách podle zákonitostí Starlingových sil
- intenzita filtrace závisí na:
    1. **hydrostatickém tlakovém gradientu mezi krví v plicních kapilárách a intersticiální tekutinou v alveolokapilární membráně**
    2. **rozdílu onkotických tlaků mezi krví v plicních kapilárách a intersticiální tekutinou**
    3. **propustnosi kapilární stěny pro vodu a proteiny**
- za hodinu proteče plícemi asi 150 l plazmy, intenzita filtrace je normálně velmi malá (10-20 ml/h) — většina profiltrované tekutiny je odváděna zpět do venózní krve lymfatickým systémem
- obsahuje až 75% proteinů → osmotický gradient vysušuje alveolární prostor → zvětšuje se intersticiální prostor (ztlušťuje se alveolokapilární membrána), roste hmotnost plic, klesá poddajnost

Příčiny plicního edému

A) kardiogenní plicní edém (nejčastější)

- **z postkapilární plicní hypertenze — důsledek zvýšeného tlaku v levé síni**
- ↑hydrostatický tlak v kapilárách → snížení resorpce na venózním konci, **↑TK v zaklínění**
- příčiny:
    1. **selhání levé komory**
        a) **diastolické (při hypertrofii levé komory)** — protože levá komora již při 130-140 ml dosáhne kritické hodnoty end-diastolické tlaku 30 mm Hg (dáno tím, že hypertrofovaná levá komora je mnohem méně poddajná)
        — diastolické selhání, protože systolické funkce jsou v normě
        b) **systolické (při dilataci levé komory)** — protože levá komora se naplní mnohem větším objemem a při 250 ml nastává kritický vzestup end-diastolické tlaku 30 mm Hg
        — systolické selhání, protože systolický volum je od začátku zmenšen
    2. **mitrální stenóza nebo insuficience**
    3. **hypervolemie** (například kvůli renálnímu selhání, kvůli nadměrné infuzi)
    4. možná i stenóza aortální chlopně, koarktace aorty

B) nekardiogenní plicní edém

1. **Porucha permeability kapilár způsobená toxiny (↑permeabilita)**
   - **<u>je normální tlak v zaklínění</u>**
   - je-li poškozen i alveolární epitel a unikají do intersticia proteiny (neselektivně), vzniká ARDS — příčiny ARDS viz otázku 101
2. **Snížení onkotického tlaku plazmy (hypoproteinemie)**
   - je součástí celkových onemocnění a generalizovaných otoků (prvně pozorujeme na očních víčcích)

   a) ze zvýšených ztrát bílkovin — **nefrotický syndrom**, **popáleniny** (ztráta plazmy), **exsudativní enteropatie**

   b) ze snížené syntézy bílkovin — **jaterní onemocnění**, **proteinová malnutrice**
3. **Porucha lymfatické drenáže**
   - důsledek **zánětů při nádorových onemocnění**, důsledek **silikózy**
4. **Snížení nitrohrudního tlaku**
   - při masivním kolapsu plicních alveolů
   - zvýšení transpulmonálního tlaku (například po rychlém odstranění výpotku)

Patogeneze

- stádia plicního edému:

1. **stádium — <u>intesticiální</u> edém**
   - ztluštění alveolokapilární membrány až 10x
   - **pokud není porušen alveolární epitel, je edém pouze intersticiální**, protože alveolární epitel je zcela nepropustný pro proteiny
   - **v intersticiu je normálně vysoká koncentrace proteinů** (údajně 75% koncentrace v plazmě) — to zajišťuje osmotický gradient pro odsávání vody z alveolů (**vysušování**)
   - **v oblasti plicních hilů je nižší tlak**, proto se tam přesouvá tekutina
   - intersticium komunikuje s viscerální pleurou → tekutina proniká do pleurální dutiny → odtud je odváděna lymfatickým systémem
   - důsledek nahromadění tekutiny v pleurální dutině je **pleurální výpotek (fluidotorax)**
2. **stádium — <u>alveolární</u> edém**
   - hromadění tekutiny v alveolech → ztluštění alveolokapilární membrány a prodloužení difuzní dráhy + omezení dýchací plochy pro difuzi
   - je způsoben **buďto narušením alveolárního epitelu** vdechnutými toxickými látkami, zánětem v intersticiu (ARDS) a/nebo tím, že **výrazné nahromadění tekutiny v intersticiu tzv. prolomí epitelovou bariéru** (tj. způsobí takové rozvolnění pevných struktur, že hydrostatický tlak intersticiální tekutiny převáží a začne pronikat do alveolu)

Důsledky

- **ztluštění alveolokapilární membrány + zmenšení difuzní plochy, a tím zhoršená difuze kyslíku**
- **vyplnění alveolů tekutinou se zachovaným průtokem krve → vznik pravo-levého plicího zkratu**
- poškození alveolů — **↓tvorba surfaktantu** → snížená compliance → zvýšená dechová práce
- **snížení compliance plic otokem** → větší úsilí dýchacích svalů pro zajištění dostatečné změny tlaků → **dyspnoe**

Příznaky

- **dušnost**, dýchání se stává povrchní a rychlejší
- **suchý dráždivý kašel,** později **vykašlávání růžového sputa**
- **cyanóza**
- **snížená saturace Hb**
- **hypokapnie a mírná RAl** (hyperkapnie nebývá, protože zvýšeným dechovým úsilím je vydýcháváno více CO_2) = **respirační insuficience I. typu**

Terapie

- **oxygenoterapie**
- **poloha v sedě**
- snížení stresu (útlum sympatiku) — **morfin**
- snížení žilního návratu — furosemid, vazodilatancia, 3 rotující gumové podvazy končetin
- digitalis, aminofylin
- terapie příčiny

103 — Patofyziologie pneumonie a plicní fibrózy

Pneumonie

= akutní nebo chronický zánět plicního parenchymu nejčastěji na podlkadě infekčního agens

- příčiny:
  1. **infekční** — bakterie, viry, houby, paraziti
  2. **neinfekční (pneumonitida)** — aspirační, inhalační, alergická, poléková
- dělení dle lokalizace:
  A. **intersticiální zánět**
  B. **exsudativní zánět** s vyplněním alveolů zánětlivou tekutinou
- dělení dle kliniky:
  1) **komunitní pneumonie** — způsobeny komunitnímu původi (citlivější na ATB)
     a) **typičtí původci — amoxicilin**
        - *Streptococcus pneumoniae, Haemophilus influenzae, Moraxella caratthalis, Staphylococcus aureus, Klebsiella pneumoniae*
     b) **atypičtí původci — makrolidy**, **tetracykliny**
        - *Chlamydophila pneumoniae, Chlamydia psittaci, Mycoplasma pneumoniae, Legionella sp.*
  2) **nozokomiální pneumonie** — způsobené nozokomiálními půdodci (rezistentnější na ATB) — ATB dle toho, zda se jedná o častnou (amoksiklav + gentamicin), nebo pozdní (karbapenemy + gentamicin)
     - *Klebsiella pneumoniae, E. coli, Pseudomonas aeruginosa, Acinetobacter baumanni, Streptococcus aureus* (VRSA, MRSA)

Patogeneze

- při zánětu (ať už v intersticiu, nebo nahromaděním exsudátu v alveolech) dochází k:
  1. **↓compliance postižené plíce** → vyšší úsilí pro zajištění tlaků — **dyspnoe**
  2. **prodloužení difuzní dráhy pro dýchací plyny → hypoxemie**
  3. znemožnění výměny plynů v postižené plíci **— funkční plicní zkrat**, neboli **porucha poměru ventilace/perfuze (kdy je porušena ventilace, ale zachovaná perfuze) → vznik venózní příměsi → hypoxemie**
- důsledkem je **respirační insuficience I. typu** (hypoxemická) s normo- či hypokapnií — jedná se o restriční onemocnění plic (čili se snížením FEV_1 i FVC, a tedy s normálním či vyššícm Tiffenaovým indexem, s ↓VC, a tedy i ↓TLC)
- predispozice:
  A. **imunodeficit** (AIDS, podávání imunosupresiv, cytostatik) — pacient bude náchylnější na atypické bakteriální původce, na mykotické i parazitární infekce
  B. **kouření** — snižuje samočistící schopnost řasinkového epitelu dýchacích cest
  C. **cystická fibróza** — nahromadění hlenu představuje optimální prostředí pro infekci
- komplikace — **ARDS**, **přechod do respirační insuficience II. typu**, **sepse**, **plicní absces**, **pleurální výpotek** či **hrudní empyém**

Klinický obraz

- **respirační příznaky** — dušnost, tachypnoe a hyperpnoe, kašel (zprvu dráždivý, později produktivní), bolest na hrudi, vzácněji hemoptýza, **cyanóza**
- **celkové příznaky** — horečka (popř. zimnice), schvácenost, bolesti hlavy, artralgie, dyspepsie, zmatenost
- **laboratorní příznaky** — ↑CRP, hemokultura, mikrobiologické vyšetření sputa, zvýšení hematokritu, ABR rozvrat
- **RTG plic**

Plicní fibróza

= **restrikční onemocnění plic**, u něhož se **zvyšuje zastoupení vaziva** v plicním parenchymu → důsledkem je **↓compliance plic**

Klasifikace a příčiny

1. **Idiopatická plicní fibróza**
2. **Plicní fibróza ze známých příčin**
    1. azbestóza, silikóza a další pneumokoniózy
    2. alergická alveolitida
    3. po ozáření plic
    4. ARDS
    5. vyvolaná toxickými plyny či cigaretovým kouřem
    6. aspirační pneumonie
    7. poléková (například po léčbě metotrexátem)
3. **Plicní fibróza z granulomatózy**
    8. sarkoidóza (systémové granulomatózní onemocnění)

Patogeneze

- **v plicích vzniká zánětlivý proces, který je spjat s aktivací zánětlivých buněk a mimo jiné i aktivací a zvýšenou proliferací fibroblastů** → fibroblasty produkují kolagen a fibronektin → výsledkem je plicní fibróza
- příznaky:
    1. první se dostavuje **námahová dušnost**, později i **klidová dušnost**
    2. poslechový nález (**krepitace**)
    3. zprvu **latentní hypoxemie** (pouze při námaze), později **klidová hypoxemie (cyanóza)**, v konečném stádiu až **respirační insuficience II. typu (RAc)**

Funkční vyšetření plic

- je typické pro restrikční plicní onemocnění (stejně jako pneumonie) — **↓VC, ↓TLC, ↓↓FVC, ↓FEV_1** přičemž **Tiffenaův index je normální nebo zvýšený**
- snížení difuzní kapacity plic o více než 30% (měřené za pomocí CO)
- snížená compliance (projeví se na křivce tlak-objem)

104 — Patofyziologie CHOPN

SOUVISLOST S ASTHMA BRONCHIALE; CYSTICKÁ FIBRÓZA

Asthma bronchiale

- v ČR je asi 800 000 astmatiků, nicméně úmrtnost je v posledních letech nízká (100/rok)

= **chronické obstrukční zánětlivé onemocnění dýchacích cest**, které je provázeno vracející se **epizodickou záchvatovitou dušností v důsledku obstrukce**, která je nerovnoměrná

- záchvaty vznikají na podkladě hyperreaktivity bronchů, která je spojena s **bronchokonstrikcí, zánětlivou infiltrací s edémem, překrvením sliznice, hyperprodukcí hlenu se vznikem hlenových zátek a s odloupynými epiteliemi**
- záchvaty se objevují v klidu často v noci, nebo časně ráno
- podnětem pro hyperreaktivitu průdušek mohou být alergeny, dráždivé složky ovzduší, chlad, fyzická námaha, infekce (hlavně virové)

Patogeneze

- zánět dýchacích cest je přítomen ii pokud je pacient bez klinických příznaků
- na vzniku astmatu se podílejí **genetické faktory i vlivy vnějšího prostředí**
- v dětském věku je většinou přítomen **alergický eozinofilní zánět**, který navozuje remodelaci dýchacích cest

1. Atopické asthma (zevní, extrinct)

- příčinou je alergen, který spouští **hypersenzitivní reakci I. typu**
- alergen vyvolává zpravidla dvoufázovou reakci zúžení dýchacích cest:
  1. **časná odpověď** — do 15 min po expozici s alergenem
     - alergen se dostane do těla → dendritické buňky jakožto APC jej prezentují T_{H2}-lymfocytům → ty produkují **IL-4 a IL-5**
       - IL-4 stimuluje produkci **IgE** → ty se vážou na IgE-receptor na povrchu mastocytů → **mastocyty uvolní granula s histaminem, leukotrieny** (LTC4, LTD4, LTE4) **a prostaglandiny**
       - IL-5 stimuluje **eozinofily** → ty produkují **cytokiny** a **leukotrieny**
     - uvolnění zánětlivých mediátorů vede k **bronchospazmu, zvýšené permeabilitě kapilár → edém sliznice a hypersekrece hlenu → výrazné zúžení lumen** (proto je asthma považováno za obstrukční typ onemocnění) → **expirační dušnost, hypoxemie, mírná hypokapnie** (kvůli zvýšenému úsilí dýchacích svalů)
  2. **pozdní odpověď** — za 4-6 h
     - je spojena s prostupem eozinofilů a neutrofilů díky zvýšené permeabilitě — tyto zánětlivé buňky produkují mediátory, které **poškozují endotel**
- zprvu jsou změny provázející zánět kompletně reverzibilní, ale postupem času dochází (vlivem chronického zánětu) k ireverzibilním změnám:
  - hypertrofie hladkých svalů
  - ztluštění bazální membrány
  - zvýšená vaskularizace a angiogeneze
  - buněčná zánětlivá infiltrace
  - snížení elasticity

2. Neatopické asthma (nealergické)

- příčinou bronchiální hypersekrece může být tělesná zátěž, chemické látky, teplo a chlad, aspirin (aspirinové astma vlivem nadprodukce leukotrienů), β-blokátory, emoční vlivy atd.

Klinické symptomy

1. **stavy stíženého dýchání či výdechové dušnosti, často s hvízdáním či sípáním ve výdechu**
2. typický vznik v druhé polovině noci nebo po námaze
3. tíseň a tlak na hrudi, pocit nedostatku vzduchu, často provázeno dráždivým suchým kašlem
4. kašel nebo pískoty vyvolané fyzickou zátěží, noční kašel mimo období respiračních infektů

Funkční parametry

- ↑**RV,** ↑**FRC** (ERV + RV), **arteriální hypoxemie** a **mírná hypokapnie** (kvůli nerovnoměrnosti ventilace/perfuze)
  - nerovnoměrnost ventilace/perfuze je dána tím, že při záchvatu **nebývají postiženy všechny bronchioly naráz**, a tak jsou některé alveoly při zvýšeném dechovém úsilí hyperventilovány — tam je sice ↑p_aO_2, ale tím se nestačí kompenzovat snížená saturace kyslíkem, nicméně stačí to na vydýchání většího množství CO_2 → hypokapnie
- ↓**FEV_1**, ↓**Tiffenaův index** (FEV_1/FVC), ↓**PEF**

Terapie

- **kortikoidy** — potlačení záchvatu
- **bronchodilatancia**
- vyvarování se styku s alergeny
- speleoterapie (léčba pobytem v podzemí, například krasových jeskyních)

Status asthmaticus

= generalizovaná bronchokonstrikce, která je dlouhodobá a nereaguje na klasickou léčbu — život ohrožující stav s nutností UPV

- vede k respirační insuficienci II. typu (hypoxemie + hyperkapnie + RAc)

Chronická obstrukční plicní nemoc (CHOPN)

- v ČR je asi 800 000 osob s CHOPN, každý rok na ni umírá 2500 osob

= závažné obstrukční onemocnění plic — jedná se o **skupinu nemocí, jejichž společným znakem je trvané snížení výdechové rychlosti** (tzn. ↓FEV_1 a dalších ukazatelů výdechu) — příčinou je zvýšený odpor dýchacích cest, nebo snížená elasticita plicního parenchymu (nebo obojí)

- jedná se o onemocnění s až 30x vyšším výskytem u kuřáků než u běžné populace, výskyt je častější u mužů
- je charakterizováno jako **chronický zánět** dolních dýchacích cest **s oxidačním stresem** a jako **nerovnováha mezi proteázovým a antiproteázovým systémem**
- CHOPN zahrnuje tyto nozologické jednotky:
  1. **chronická bronchitida**
  2. **plicní emfyzém**
- **etiologie**:
  a) exogenní příčiny — **kouření**, znečištěné ovzduší, opakované respirační infekce, práce v dolech…
  b) endogenní faktory — **věk**, **mužské pohlaví** (2:1), **individuální predispozice** (deficit α1-antitrypsinu)
- **patogeneze** — nejčastěji vlivem benzpyrenu a mnoha dalších škodlivých látek v kouři dochází k poškození sliznice bronchů a k rozvoji **chronického zánětu** (chronické bronchitidě)

Chronická bronchitida

- pozorujeme **zúžení dýchacích cest** (bronchů) kvůli chronickému zánětu
- chronický zánět vede k:
  1. **hypertrofii hlenových žláz, a tudíž k hypersekreci hlenu**
  2. **metaplazii řasinkového epitelu v dlaždicobuněčný (prekanceróza)**
  3. **edému**
  4. **peribronchiální fibróze**
  5. **zánětlivé infiltraci s neutrofily a makrofágy** — produkují proteolytické enzymy (elastázy, kolagenázy atd.) → **poškozují dýchací cesty i plicní parenchym)**
     + sliznice je poškozována i matrixovými metaloproteázami a ROS
- všechny tyto charakteristiky vedou k zúžení dýchacích cest (k tomu se může přidat i **kolaps dýchacích** cest přednostně v bazích plic při expiriu, což je dáno poškozením stěny a tím, že při náhlém expiriu vzrůstá nitrohrudní tlak)
- příznaky:
  1. expirační dušnost, kašel, expektorace hlenu (hlavně u blue bloaters)
  2. ventilačně-perfuzní nerovnováha (↓V/Q) → **hypoxemie → cyanóza**
  3. **hypoxemie → vazokonstrikce → plicní hypertenze → cor pulmonale**
  4. **chronicky zvýšené dechové úsilí** → postupně nedostatečná alveolární ventilace → **hyperkapnie, RAc**

Funkční parametry

- snížení dynamických parametrů
- **↓FEV_1, ↓FVC, ↓Tiffenaův index (FEV_1/FVC)**
- **↑RV, TLC**
- normální difuzní kapacita pro O_2

Plicní emfyzém (rozedma plic)

= změna plicního parenchymu charakterizovaná úbytkem alveolárních stěn uvnitř acinů

- **zánik intraalveolárních sept** a v nich probíhajících cév vede ke **splynutí alveolů** ve větší vzdušné prostory, které jsou však nedostatečně prokrvené, a **vzniká porucha difuze** O_2 (protože se zmenšuje plocha pro difuzi)

Patogeneze

1. **kouření stimuluje alveolární makrofágy → produkce chemokinů →** neutrofily se dostávají do alveolů, kde zvýšeně produkují **elastázy a ROS** při oxidativním vzplanutí (+ se uplatňují **matrixové metaloproteázy** z makrofágů)
2. **kouření snižuje aktivitu α1-antitrypsinu** jakožto hlavního anti-proteolytického faktoru (inhibuje elastázu)

Typy emfyzému

A) Centroacinózní (obstrukční) typ

= **proximální postižení acinů** (postižena je hlavně oblast respiračních bronchiolů)

- vzniká hlavně u **kuřáků**, protože dochází k tzv. „**air trappingu**" při výdechu kvůli kolabování bronchiolů (ke kolabování dochází kvůli oslabení stěny chronickým zánětem)

B) Panacinární typ

- splývání alveolů po rozrušení interalveolárních sept
- typický u pacientů s deficitem α1-antitrypsinu

C) Distální typ

- postiženy jsou především konečné části acinů, a tím vzniká **riziko pneumotoraxu** při kašli (kdy se mohutně zvyšuje nitrohrudní tlak)

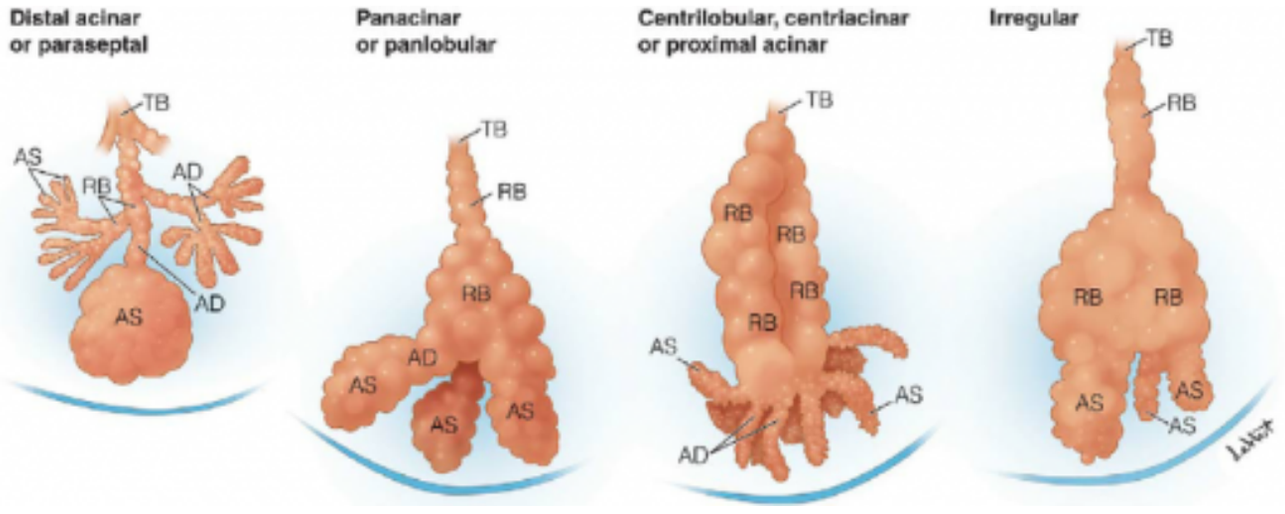

Typy CHOPN

1. **Bronchitická forma CHOPN (blue bloater)**
   - **p_aO_2** — nízké (proto blue)
   - **p_aCO_2** — norm., později vyšší
   - **plicní hypertenze** vzniká dříve
   - **cor pulmonale** vzniká dříve
   - **dušnost** vzniká později
2. **Emfyzematózní forma CHOPN (pink puffer)**
   - **p_aO_2** — normální (alespoň zprvu, potom taky nižší)
   - **p_aCO_2** — norm., později vyšší
   - **plicní hypertenze** zpočátku nepřítomna
   - **cor pulmonale** vzniká později
   - **dušnost** vzniká dříve a je výrazná

- **poměrně často pozorujeme jak chronickou bronchitidu, tak i emfyzém — je to tím, že na obojím se podílí hlavně kouření**

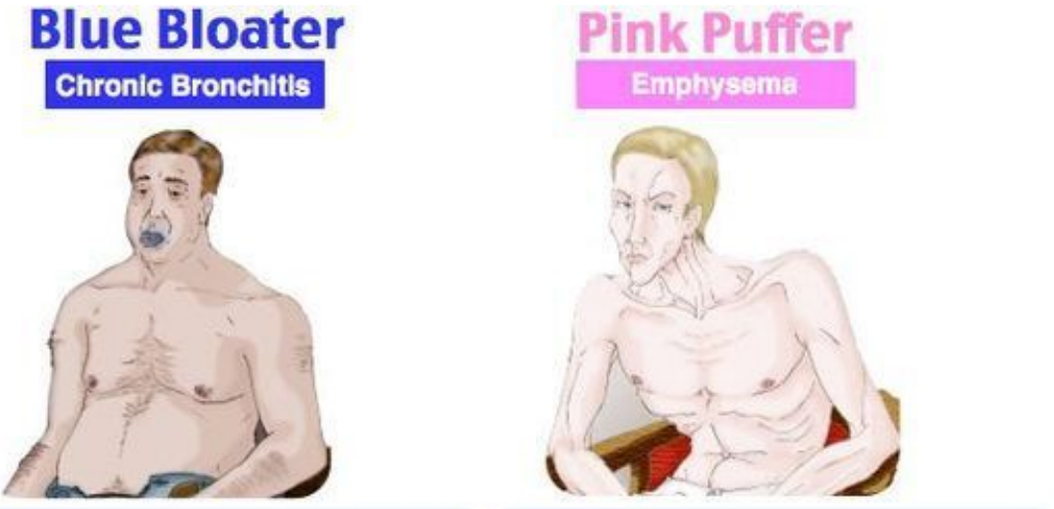

Symptoms
- Chronic , productive cough
- Purulent sputum
- Hemoptysis
- Mild dyspnea initially
- Cyanosis (due to hypoxemia)
- Peripheral edema (due to cor pulmonale)
- Crackles, wheezes
- Prolonged expiration
- Obese

Complications
- Secondary polycythemia vera due to hypoxemia
- Pulmonary hypertension due to reactive vasoconstriction from hypoxemia
- Cor pulmonale from chronic pulmonary hypertension

Symptoms
- Dyspnea
- Minimal cough
- Increased minute ventilation
- Pink skin, Pursed-lip breathing
- Accessory muscle use
- Cachexia
- Hyperinflation, barrel chest
- Decreased breath sounds
- Tachypnea

Complications
- Pneumothorax due to bullae
- Weight loss due to work of breathing

Cystická fibróza (CF, mukoviscidóza)

= **AR** onemocnění, **mutace genu pro CFTR** (cystic fibrosis transmembrane conductance regulator) na p-raménku 7. chromozomu

- nejčastější smrtelné dědičné onemocnění bílé rasy (postižení umírají kolem 30 let)

Patogeneze

- CFTR protein (chloridový kanál) zajišťuje v respiračním systému transport Cl^- z ICT do lumen bronchu — tento přestup nepřímo (přes elektrochemický gradient) inhibuje ENaC pumpu, která pumpuje Na^+ z lumen do ICT, přičemž Na^+ je následováno vodou → za fyziologických okolností je díky funkčnímu CFTR řidší hlen v luminu
- při cystické fibróze dochází k poruše zabudování CFTR proteinu (chloridového kanálu) do cytoplazmatické membrány — **Cl^- se tedy hromadí v ICT** → v ICT je zápornější náboj, což stimuluje aktivitu ENaC → **Na a voda jsou více odčerpávány z lumina do ICT → vzniká hustý vazký hlen**, který stagnuje v dýchacích cestách, zvyšuje odpor dýchacích cest a je ideálním prostředím pro množící se bakterie
- v potních žlázách zajišťuje CFTR přestup Cl^- z potu (z vývodu potní žlázy) do ICT (čili naopak), ale ENaC zajišťuje přestup rovněž z potu do ICT — **při defektu CFTR se Cl^- hromadí v potu, a tím se tam hromadí i Na^+ → silně slaný pot** (kvůli tomu tzv. nemoc slaných dětí)

Důsledky a komplikace

1. **častější infekce (pneumonie, bronchitidy)**
2. **vyšší riziko bronchiektázie**
3. **slaný pot**
4. **hromadění sekretu ve žlázách → tvorba cyst → pankreatitida + DM**
5. **u novorozence uzávěr žlučových cest → steatorea + prodloužený novorozenecký ikterus + mekonický ileus**
6. **infertilita**
   - smrt často po 30. roce života
   - funkční parametry podobně jako u astmatu a CHOPN — **↑RV, ↑TLC, ↓FEV_1**

Diagnostika

- prenatální dg. — genetické vyšetření — testování rodičů, vzorek plodové vody, placenty
- zvýšené množství soli (hlavně Cl^-) v potu (>60 mmol/l) — tzv. **nemoc slaných dětí**

Terapie

- léčba symptomatická
- vyléčit lze pouze poškození plic, a to transplantací

105 — Patofyziologie pleurální dutiny

PNEUMOTHORAX + SYNDROM SPÁNKOVÉ APNOE

Patofyziologie pleurální dutiny

- pleurální dutina je štěrbinovitý prostor mezi viscerální a parietální pleurou, ve které je udržován **podtlak zabezpečující dostatečné rozpínání plic** při rozpínání hrudníku a zabraňující kolapsu plic
- z patologických stavů v pleurální dutině může dojít k:
  1) fluidotoraxu (hydrotorax) = nahromadění tekutiny v dutině
  2) pneumotoraxu = nahromadění vzuchu v pleurální dutině
  3) fibrotoraxu = nahromadění vaziva v pleurální dutině
  4) nádorů a zánětům pleury (pleuritidy)

1) Fluidotorax (hydrotorax)

= patologické nahromadění tekutiny v pleurální dutině (norm. 10-15 ml)

- dochází k němu, jestliže je **překročena kapacita lymfatického systému**
- může se zvýšit až na několik desítek litrů → pak **utiskuje plíci, dislokuje mediastinum a bránici**

Patogeneze

- parietální pleura je zásobena ze systémového oběhu a lymfa odtéká do mediastinálních uzlin; viscerální pleura je zásobena z malého plicního oběhu a lymfa odtéká do hilových uzlin
- proudění je řízeno koloidně osmotickým tlakem a hydrostatickým tlakem v cévách parietální a viscerální pleury; bílkoviny resorbovány lymfatickým systémem
- příčiny:
  A) celkové — dysbalance bílkovin či Na^+
  B) lokální — zvýšený tlak v plicních kapilárách, zvýšená permeabilita (zánětem), snížená lymfatická drenáž
- klinický obraz — dechové potíže, bolesti pleurálního charakteru, kašel
- zvláštní formy pleurálního syndromu — pleuritis sicca, pluritis exsudativa maligna / benigna, pleuritis exsudativa tuberculosa, paramaligní výpotek, syndrom žlutých nehtů

- rozdělení podle tekutiny v pleurální dutině:

b) transsudát

= nahromadění nezánětlivé tekutiny v pleurální dutině

- tekutina se do pleurální dutiny dostává:
  1) filtrací z kapilár v parietální pleuře
  2) z intersticia plic (hlavně při kardiogenním edému
  3) přes drobná spojení z dutiny břišní (při ascitu)
- příčiny:
  1. **<u>levostranné srdeční selhání nejčastěji</u>**
  2. **jaterní cirhóza** — pravostranný výpotek jako následek přesunu tekutiny přes bránici do pleurální dutiny v kombinaci s hypoproteinemií

3. renální afekce — při **nefrotickém syndromu** je příčinou oboustranného výpotku snížení onkotického tlaku, při **akutním renálním selhání** hypervolemie a zvýšení kapilárního tlaku
4. **Meigsův syndrom** — pravostranný výpotek, přítomnost ascitu a benigního tumoru ovaria
5. **plicní embolie** — unilaterální výpotek v 30-50%, při zvýšení kapilárního tlaku v parietální pleuře

c) exsudát

= **nahromadění zánětlivé tekutiny** (zakalenější než transsudát — bohatější na bílkoviny)

- je důsledkem zánětlivých a nádorových procesů v plicích a pleuře
- příčiny:
  1. **infekce plicního parenchymu** — časná komplikace zánětlivého procesu bakteriálního nebo mykotického původu
  2. **pankreatitida**
  3. **subfrenický absces** — zánět přilehlé bránice se vzestupem její permeability, výpotek s leukocytózou
  4. **plicní embolie** — ischemie z druhotným postižením kapilární sítě
  5. **projev některých difuzních chorob pojiva** — revmatoidní artritida, SLE
  6. **maligní výpotek** — přítomnost nádorových buněk v tekutině

d) empyém

= hnisavá forma zánětu pohrudnice

- vzniká přímým šířením infekce z okolí, nebo v důsledku bronchopleurální píštěle
- klinický obraz — febrilní stav, bolest na hrudi, na RTG pleurický syndrom, hladinky plynu
- terapie — cílená ATB, hrudní drenáž

e) hemotorax

= krev v pleurální dutině jako následek poranění hrudníku

- hematokrit v punktátu je vyšší o 50% oproti hematokritu v periferní krvi
- příčiny — trauma, ruptura pleurální adheze, operace, iatrogenní, maligní proces
- terapie — drenáž hrudníku

f) chylotorax

= lymfa v pleurální dutině jako následek defektu ductus thoracicus

- dg. — průkaz TAG v pleurální tekutině, přítomnost chylomikronů → důsledkem je malnutrice a imunodeficit
- terapie — chirurgická revize se sešitím ductus thoracicus

2) Pneumotorax (PNO)

= nahromadění vzduchu v pleurální dutině

- etiologie:
  1. spontánní — primární (u vysokých hubených, mladých mužů s výskytem PNO v rodině) a sekundární (následek komplikací CHOPN, cystické fibrózy, histocytózy X)
  2. traumatický — penetrující a nepenetrující (poranění jícnu, bronchiální ruptura, fraktury žeber)
  3. iatrogenní — transparietální aspirační biopsie, katetrizace v. subclavie, akupunktura, mechanická ventilace přetlakem
- typy:
  1. **otevřený pneumotorax** — vlivem porušené hrudní stěny nebo prasknutím emfyzematózní buly (zejména při distálním typu emfyzému) proniká do pleurální dutiny vzduch → protože se tlak v pleurální dutině vyrovná s tlakem atmosferickým, nebude v pleurální dutině podtlak nezbytný pro zachování rozepnuté plíce → **důsledkem je kolaps plíce směrem k hilu**
     - kromě kolapsu plíce dojde i k **akutnímu zúžení arterií** v postižené plíci, a ty tedy klado uvětší odpor cirkulaci — tím dojde k přesměrování oběhu do zdravé plíce, a proto nevzniká těžká hypoxemie (kterou bychom očekávali u funkčního plicního zkratu
     - zdravá plíce přijímá celý dechový objem — je na to potřeba větší tlakové změny = větší práce dýchacích svalů — dyspnoe
     - ventilační rzerva je významně snížena
  2. **ventilovaný (tenzní) pneumotorax** — při nádechu proniká do pleurální dutiny vzduch a při výdechu se defekt uzavírá, čímž se vzduch hromadí v dutině → pleurální tlak se stává pozitivní (místo normálně negativního) → vzduch nahromaděný v mediastinu **ultačuje orgány** a posouvá je směrem na **nepostiženou stranu → dochází ke kompresi druhostranné plíce, dýchacích cest i dutých žil**
     - tento typ je závažnější, protože vede k **výrazné hypoxemii a poruše činnosti srdce** (↓SV) — hrozí hypoxie organismu
- klinický obraz — náhlá bolest na hrudi s navazující dušností, neslyšené dýchání s bubínkovým poklepem
- dg. — na RTG kolabovaná plíce
- terapie — záleží na rozsahu kolabované plíce a stavu uzávěru otvoru, kterým proudí vzduch, při uzavření otvoru dojde k absorpci vzduchu a reexpanzi kolabované plíce → nemocného sledujeme; rozsáhlý PNO s dechovými obtížemi či při přetlakovém PNO → hrudní drenáž

3) Fibrotorax

= lokální nebo difuzní ztluštění pohrudnice fibrózní tkání, někdy kalcifikacemi

- příčinou může být neléčený pleurální výpotek, hemotorax, TBC, azbestóza
- terapie — dekortikace

4) Nádory pleury (pleurální mezoteliom)

a) benigní mezoteliom — v ⅓ asymptomatický průběh, jinak kašel, bolesti, dušnost, paličkovité prsty, artralgie

b) maligní mezoteliom — vliv profesionální expozice azbestu, dechové potíže, kašel, úbytek na váze, na RTG přítomnost výpotku a ztluštění pohrudnice

c) metastatické nádory — kombinace symptomů základního nádorového procesu a pleurálního výpotku

Spánková apnoe

= dočasná zástava dechu (apnoická pauza) ve spánku trvající 15-90 s, po níž následuje krátké probuzení — p_aO_2 poklesne pod 6 kPa, saturace pod 70%

- apnoická pauza vede k přechoné hypoxemii → hypoxie vede k probuzení a náhlé obnově dýchání — **v okamžiku probuzení dochází k aktivaci sympatiku (vlivem hypoxie a ↑p_aCO_2) → přechodné ↑TF a ↑TK → proto komplikace**

- často provází Pickwickův syndrom, může k ní docházet i u zdravých osob během REM fáze spánku
- predispozice — muži s krátkým krkem a obezitou (někdy i 300x za noc)
- příčiny — **nejčastěji vznik přechodné obstrukce dýchacích cest v důsledku ochabnutí svalů v oblasti nazofaryngu (<u>obstrukční forma</u>), méně často porucha ventilace během spánku (<u>funkční forma</u>)**
- u obstrukční formy pozorujeme zvýšené respirační úsilí, u funkční formy ne
- příznaky:
  1. zástavy dechu ve spánku, lapání po dechu, opakované probouzení (i chrápání)
  2. bolesti hlavy po probuzení
  3. únava, insomnie, nadměrná spavost
  4. xerostomie
  5. příznaky deprese
- důsledky a komplikace:
  1. systémová arteriální hypertenze
  2. ICHS (syndrom spánkové apnoe mnohonásobně zvyšuje riziko KVS chorob)
  3. CMP
  4. srdeční arytmie, srdeční selhání
  5. plicní hypertenze, cor pulmonale
  6. sekundární polycytemie
- terapie — přenosné respirátory, chirurgické úpravy anatomie horních cest dýchacích, léčba obezity, abstinence alkoholu před spánkem

9. Patofyziologie
ledvin

106 — Nefrotický a nefritický syndrom

ETIOPATOGENEZE, PROJEVY, NÁSLEDKY

- nefrotický a nefritický syndrom jsou 2 syndromy **provázející glomerulopatie**
- mezi další syndromy spjaté s glomerulopatií patří například **preeklampsie** u těhotných žen

Glomerulopatie

I. Primární glomerulopatie

= poškození glomerulu je základní onemocnění

- je **imunopatologického charakteru**

Patogeneze

- v těle se vytváří **imunokomplex antigen-protilátka**, který se navazuje na některou součást glomerulu, anebo se vytváří protilátka přímo proti antigenu glomerulu (tj. vlastní AIO ledvin) a vzniká imunokomplex → navázaný imunokomplex **aktivuje komplement** → vytvoří se lytická komponenta **C5b-C9**, která přímo **poškozuje glomerulus** + chemotaktická komponenta **C5a**, která přiláká granulocyty a makrofágy → **vzniká zánět (glomerulonefritida)**
- většinou vzniká **chronická glomerulonefritida** (jen vzácně akutní glomerulonefritida) → zánět je spjat s **aktivací trombocytů, mezangiálních buněk i makrofágů** → aktivované buňky **produkují růstové faktory** jako bFGF, PDGF či TGF-β (ten je zrovna z makrofágů) → tyto růstové faktory vedou ke **změně mezangiálních buněk na mezangioblasty** (myofibroblasty) → mezangioblasty **produkují složky extracelulární matrix** (kolegen, laminin, proteoglykany a glykosaminoglykany) → dochází k **expanzi matrix → fibrotizace** (**sklerotizace**) **glomerulů** (**glomerulosklerózа**)
- **glomerulosklerózа** (neboli ztluštění glomerulární membrány fibrozitací) znamená poškození glomerulu a vede k **↓GF**

II. Sekundární glomerulopatie

= poškození glomerulu je až následek jiného základního onemocnění

- příčinou poškození je:
  1) **DM — glykace proteinů ve vas efferens → hyalinní ztluštění vas efferens → hyperfiltrace poškozující glomeruly** → zánět → produkce růstových faktorů → přeměna menzangiocytů na mezangioblasty → tvorba matrix → glomerulosklerózа
  2) **systémová arteriální hypertenze — postupné ztlušťování vas afferens → ischemické poškození glomerulů** → zánět → makrofágy → TGF-β → přeměna menzangiocytů na mezangioblasty → tvorba matrix → glomerulosklerózа
     - obecně je příčinou poškození glomerulů u DM a hypertenze hyperperfuze a hyperfiltrace
  3) **amyloidóza**
  4) **SLE (lupusová nefropatie), revmatická horečka** — příčinou jsou rovněž imunopatologické mechanismy (tvorba imunokomplexů, popř. imunocytopatologické reakce)

Nefritický syndrom

= soubor těchto příznaků:

1) **<u>hematurie</u> — hlavní (výrazný) symptom**
   - **poškozené glomeruly propouštějí erytrocyty**
2) **oligurie až anurie** — může se projevit edémy (nebývají velké)
   - vzniká, protože **při poškození glomerulů se snižuje GF**
   - otoky vznikají jako **důsledek retence tekutin**, jsou patrné na víčkách a tvářích
3) **arteriální hypertenze** — z retence tekutin
   - **důsledek ↓GF a retence tekutin + aktivace RAA**
4) **mírná proteinurie (do 3,5 g/den)** narozdíl od nefrotického syndromu (tam je proteinurie výrazná)
   - **rovněž důsledek poškození glomerulů**
5) **azotemie** — zvýšení hladiny močoviny, kreatininu a kys. močové v krvi
   - **důsledek ↓GF**

- jedná se varovné příznaky, které značí onemocnění ledvin, jež může vyústit až v chronické (event. akutní) renální selhání
- další možné příznaky
   1) tupá bolest v bedrech — po napínání ledvinného pouzdra
   2) hypertenzní encefalopatie s křečemi — dnes vzácně
   3) srdeční selhání s plicním edémem jako komplikace hypertenze

Příčiny

- příčinou jsou různá onemocnění ledvin, zejména některé glomerulonefritidy:

1) **akutní poststreptokoková glomerulonefritida** — onemocnění nastávající 2-4 týdny po prodělané a neléčené streptokokové infekci (například akutní tonsilofaryngitida, impetigo…)
   - vytváří se imunokomplexy, které se ukládají v bazální membráně glomerulů a aktivují komplement
   - postinfekční nonstreptokoková glomerulonefritida — v podstatě to samé, akorát infekci způsobili stafylokoky, pneumokoky, meningokoky, klebsielly, herpesviry, HBV nebo EBV
2) **IgA nefropatie (Bergerova choroba)** — IgA se produkují v odpovědi na nákazu respiračního systému či GIT
3) **Good-Pasteurův syndrom** — AIO s tvorbou protilátek IgG proti bazální membráně glomerulů, jedná se o alergickou reakci II. typu

Diagnostika

- moč — **hematurie**, mírná proteinurie (do 3,5 g/den)
- **močový sediment — ery, leu, tubulární buňky, Hb válce**
- **krev** — **azotemie** (↑kreatinin, ↑urea, ↑kys. močová) **až urémie**, **ASLO** (antistreptolyzin O) a **ADN-B** (antideoxyribonukleáza B), přechodný **pokles C3 a C4** složek komplementu

Nefrotický syndrom

= soubor těchto příznaků:

1) **masivní proteinurie** (**nad 3,5 g/den**, někdy až 35 g/den) — převážně **albuminurie**
2) **hypoalbuminemie** — důsledek albuminurie
3) **otoky** — důsledek hypoproteinemie
4) **hypercholesterolemie (nad 8 mmol/l)**, event. hypertriacylglycerolemie

- jedná se o závažný soubor příznaků, který se vyskytuje častěji u dětí, u kterých je jeho nejčastější příčinou tzv. nemoc minimálních změn glomerulů

Příčiny

- primární i sekundární glomerulonefritidy
- ze sekundárních například DM, hypertenze, revmatoidní artritida, amyloidóza, infekční onemocnění, krevní choroby, nádory, léky…

Patogeneze

- pokud je **proteinurie** natolik velká, že ji játra nejsou schopna kompenzovat ani přes zvýšenou syntézu proteinů, dochází k **hypoproteinemii** (hypoalbuminemii) → **snížení onkotického tlaku plazmy → vznik otoků**
- otoky znamenají přestup intravaskulární tekutiny do intersticia → **pokles cirkulujícího volumu → pokles GF + aktivace RAA → retence vody a solutů** (to ale napomáhá vzniku otoků)
- **hypercholesterolemie** vzniká, protože při zvýšené syntéze albuminu játry (kterou se snaží kompenzovat jeho ztráty) se současně **zvyšuje syntéza lipoproteinů — důsledkem je ↑VLDL, a tedy hypercholesterolemie**

Komplikace

1) **trombózy** — při těžším průběhu prochází kromě bílkovin i koagulační a antikoagulační faktory → játra rychleji doplňují koagulační faktory → **trombofilní stav**
   - léčba otoků diuretiky vede k hemokoncentraci → ↑viskozita krve → protrombotický stav
   - imobilizace pacienta → protrombotický stav
2) **ateroskleróza** — k akceleraci aterosklerózy **přispívá hypercholesterolemie**
3) **anemie** — vzniká při ztrátě transferrinu a snížené produkci EPO
4) infekce — **proteinurie znamená i ztrátu imunoglobulinů močí**
5) **srdeční selhání** — například jako důsledek trombembolie do plic
6) **progrese do chronického renálního selhání**

Preeklampsie

= **arteriální hypertenze, proteinurie a celkové edémy** po 20. týdnu těhotenství (většinou v 2. polovině těhotenství; výskyt zejména u prvorodiček)

- často také **↓GF → azotemie**
- po ukončení těhotenství úprava
- za příčinu je považována porucha funkce placenty, která se stane zdrojem vazokonstrikčních látek

107 — Patofyziologie akutního selhání ledvin

PŘÍČINY, FÁZE, PŘÍZNAKY, METABOLICKÉ DŮSLEDKY.

Akutní selhání ledvin (ASL)

- syndrom (tedy soubor příznaků) akutního renálního selhání je **způsoben významným ↓GF a poklesem exkrečních funkcí obou ledvin**
- **diuréza klesá** pod 500 ml/den (oligurie) nebo až pod 150 ml/den (anurie); norma je 1500-2000 ml/den
- **oligurie či anurie jsou velmi časté** u akutního renálního selhání, ale nemusí být vždy přítomny — například při významném poškození tubulů (jedem či hypoxií z ischemie) je jejich resorpční schopnost natolik snížena, že i malá GF vede k normální diuréze = neoligourická forma akutního selhání ledvin

Obecné rozdělení příčin

- všechny příčiny mají společné to, že se **akutně ↓GF**

1) **prerenální**
   - **hypovolemie** (kvůli krvácení, zvracení, pocení, popáleninám…)
   - **akutní srdeční selhání** (s hypotenzí)
2) **intrarenální**
   - **hepatorenální syndrom** (silná intrarenální vazokonstrikce)
   - **NSAID** (blokádou syntézy prostaglandinů)
   - **akutní glomerulonefritida**
   - **rhabdomyolýza**, **intravaskulární hemolýza**, **paraproteinemie** = zablokování tubulů (vysrážení proteinů)
   - **toxické poškození ledvin** (zduření tubulárních buněk → ucpání tubulů)
3) **postrenální**
   - **oboustranná obstrukce odtoku moči**

1) Prerenální příčiny

- **nejčastější**
- **způsobeny hypotenzí, která vede k <u>hypoperfuzi ledvin</u>** — k hypoperfuzi ledvin dochází až při snížení MAP pod 75 mm Hg (norma MAP = 93,3 mm Hg)

Patogeneze

- **↓TK,** resp. **↓MAP → <u>aktivace baroreceptorů</u> → <u>aktivace sympatiku</u> → <u>vazokonstrikce vas afferens</u> → <u>↓GF</u> = obraz akutního renálního selhání**
- hypoperfuze při hypotenzi může vést i k nedostatečnému přívodu kyslíku → poškození ledvin = **akutní tubulární nekróza** (hlavních buněk proximálních tubulů)
- (ale jinak samostatné ↓GF snižuje nároky na funkci tubulárních buněk a tedy i snižuje jejich spotřebu kyslíku, proto také **ischemie nevede k vyplavení EPO**, protože úměrně k ischemii se snižuje metabolismus buněk)
- zatímco TK jsme například volumoterapií schopni obnovit, a tím obnovit i GF, po poškození tubulárních buněk hypoxií nastane jejich regenerace nejdříve za několik dnů — proto akutní tubulární nekróza je prognosticky špatná

2) Intrarenální příčiny

- intrarenální poškození ledvin je způsobeno procesy, které se rozvíjí přímo v ledvinách

a) akutní glomerulonefritida (~rychle se zhoršující chronická glomerulonefritida) — může vzniknout patologické zvýšení cévní rezistence → ↓GF + může vést k akutní tubulární nekróze (protože peritubulární kapilární plexus je zásoben krví, která protekla glomeruly, tzn. zvýší-li se odpor před nebo v glomerulech, sníží se průtok v peritubulárním plexu)

b) toxické či hypoxické poškození buněk ledvinných tubulů — dojde k edému a odloupání buněk → částečné nebo úplné ucpání tubulů

c) rhabdomyolýza — po velkém zhmoždění kosterních svalů → **↑Mb** v krvi → Mb je malá molekula a prochází přes glomerulární membránu → postupným průběhem ledvinného tubulu se koncentrace zvyšuje → **vytváří se gel** (tomu napomáhá ↓pH) a **ucpává tubuly**

d) paraproteinemie — plazmocytom (mnohočetný myelom) → zmnožení klonu plazmocytů → **tvorba lehkých řetězců** → ty pronikají skrze glomerulární membránu → v tubulu utváří tzv. **Bence-Jonesovu bílkovinu → ucpání tubulů**

e) masivní intravaskulární hemolýza — **↑Hb** proniká přes glomerulární membránu → ucpává tubuly

3) Postrenální příčiny

- **akutní porušení odtoku moče z obou ledvin** = obstrukce močových cest (popř. z jedné u pacienta s jednou ledvinou)
  - pokud tomu dojde u jedné ledviny, druhá kompenzuje
- přerušení odtoku je lokalizováno do vývodných cest močových (močovod, močový měchýř, uretra — hypertrofie prostaty) — **nejčastěji močovými kameny**
- patogeneze — **vzestup hydrostatického tlaku za překážkou → přenesené zvýšení tlaku v tubulu → přenesené zvýšení tlaku v Bowmanově pouzdře → ↓GF**

ASL se zachovalou funkcí ledvinných tubulů

- při ASL **z prerenálních příčin pozorujeme alespoň ze začátku zachovalou funkci ledvinných tubulů** — prokážeme například zvýšením poměru močoviny/kreatininu v plazmě (↓GF → močovina je z tubulů všechna resorbována zpět do plazmy, zatímco kreatinin se všechen vyloučí + ještě se přidá jeho tubulární sekrece), dále prokážeme stanovením frakční exkrece Na+ (ta je normální menší než 1%)
- **kompenzace — ↓GF → aktivace RAA → resorpce Na+ → nízká koncentrace Na+ v moči** (pod 20 mmol/l; norma 160 mmol/l) **+ resorpce vody → oligurie či anutie s vysokou osmolalitou moči** (nad 350 mosm/kg)**, kterou vytváří hlavně močovina**
- příčiny:

a) intrarenální vazokonstrikce — popáleniny, hypotenze při sepsi, reakce na jód, jaterní selhání, NSAID, podání adrenalinu

b) postižení renálních kapilár — akutní glomerulonefritida, akutní vaskulitida, akutní obhojování transplantované ledviny

c) porucha odtoku moči (v tubulu i ve vývodných cestách) — obstrukce Mb nebo Hb, oboustranná obstrukce močových cest močovými kameny

ASL s porušenou funkcí ledvinných tubulů

- může vést k neoligurickému akutnímu selhání ledvin
- prokážeme:

1. osmolalita moči < 350 mmol/l
2. koncentrace Na^+ v moči > 40 mmol/l
3. poměr koncentrace kreatininu v moči : v plazmě < 20 (normálně 75-100)
4. frakční exkrece Na^+ > 1%

Důsledky ASL

- syndrom ASL se vyvíjí během několika dní
- důsledky shrnutě:

1) **oligurie → hyperhydratace → zátěž na srdce až selhání srdce → kongesce, edém plic**
2) **↑SV** (kvůli hyperhydrataci) **s hyperhydratací → <u>otoky</u>**
3) **↓exkrece K^+ → <u>hyperkalemie</u> → vysoké T, zkrácení QT, široké QRS, prodloužení PQ → až fibrilace komor, asystolie, arytmie**
4) **snížené vylučování silných netěkavých kyselin + hyperkalemie → MAc (s ↑AG) —** nebývá natolik závažná, aby sama ohrožovala pacienta (bývá kompenzována hyperventilací)
5) **↓GF** → hromadění močoviny, kys. močové, kreatininu, AMK = **azotmeie → <u>uremický syndrom</u>**
6) **zadržování vody, tvorba metabolické vody, příjem hypoosmolárních tekutin → naředění plazmy → <u>hyponatremie a hypoosmolární plazma</u>** → buňky nasávají vodu → **<u>edém mozku</u>** → ↑intrakraniální tlak → špatný průtok krve → **ischemie a hypoxie mozku → bolesti hlavy, nauzea, zvracení, poruchy vědomí**

Fáze a klinický obraz ASL

- ASL trvá i po obnově perfuze ledvin, prerenální ASL se může upravit ihned
- průběh můžeme rozdělit na 3 fáze:

1) **iniciální fáze — fáze počátečního poškození** (oligoanurie x neoligoanurie) — 1-2 týdny
   - nedostatečná diuréza a natriuréta vedou k **hyperhydrataci**
   - **zvyšuje se střední cirkulační plnicí tlak a venózní návrat — proto ↑SV a ↑TK**
   - objevují se **otoky** (roste tělesná hmotnost), mohou být patrné zprvu na tkáních s řídkým podkožním vazivem (v obličeji, kolem očí)
   - srdce je zatěžováno jak zvýšeným plněním (↑preload), tak obtížnějším vyprazdňováním (↑afterload) — smrtící **levostranné srdeční selhání** se manifestuje **kongescí plic až plicním edémem**
   - **nedostatečné vylučování K^+** vede k **hyperkalemii → zpomalení depolarizace** (široké QRS) **a zrychlená repolarizace** (vysoké T) — může být smrtící (**srdeční arytmie** — více jak 7 mmol/l narušuje elektrofyziologický stav buněk převodního systému a buněk pracovního myokardu)
   - **nedostatečné vylučování silných netěkavých kyselin** (kys. močové z metabolismu purinů, kys. fosforečné z metabolismu fosforečných esterů ze stravy, kys. sírové z metabolismu AMK) → **těžká MAc**
   - **↑neproteinový dusík (NPN)** = plazmatické složky (kreatinin, urea, kys. močová, AMK)+ další produkty metabolismu → v různé míře působí toxicky a přispívají ke komplikacím stavu
   - při pokračujícím příjmu tekutin (včetně vzniklé metabolické vody) se zvětšuje množství vody v organismu více než množství solutů → zřeďování tělesných tekutin, snížení jejich osmolality (laboratorně se to projeví hyponatremií) → zvětšení objemu nejen plazmy, ale i množství intersticiální tekutiny a objem buněk → ↑tělesná hmotnost a objem orgánů — edém mozku → ↑intrakraniální tlak → špatný průtok krve → ischemie a hypoxie mozku → bolesti hlavy, nauzea, zvracení a poruchy vědomí
2) **fáze rozvinutého ASL**
   1) **fáze časné diurézy**
      - **diuréza je větší než 300 ml/den, zatím ↓GF + porucha tubulárních funkcí**

- NPN stále vysoké hodnoty
- od 2. týdne se mohou objevit uremické komplikace

2) **fáze pozdní diurézy**
   - **polyurie** (postižení tubulů), **↓NPN**, **normalizace GF**, dlouhodobě **zůstává porucha tubulárních funkcí** (porucha koncentrační schopnosti 3-12 měsíců)
   - prognóza závisí na včasné diagnóze základního onemocnění a jeho léčení, pozor na komplikace v průběhu nemoci (sepse, krvácení apod.)

3) **fáze reparace**
   - **zahrnuje úplné uzdravení anebo adaptaci na úbytek nefronů**
   - dlouhodobě přetrvává **porucha tubulárních funkcí**, koncentrační schopnost se může pomalu zlepšovat ještě v průběhu celého následujícího roku, vývoj však může vyústit i v chronické onemocnění
   - prognóza závisí na včasné diagnóze a účinné léčbě jak ledvinného poškození, tak základního onemocnění

Uremický syndrom

- **vzniká v důsledku hromadění dusíkatých látek v organismu** a poruch vodní a elektrolytové rovnováhy při akutním či chronickém selhání ledvin
- zahrnuje klinické příznaky ze zaplavení organismu odpadními látkami:
  - **nervové** — únava, slabost, apatie, somnolence až letargie, nebo naopak podrážděnost, zmatenost, křeče, bolesti hlavy
  - **respirační** — dušnost, pleuritida
  - **gastrointestinální** — zvracení, průjmy, erozivní gastritida, stresový vřed, membranózní enteritida, kolitida, krvácení
  - **krevní** — normochromní normocytární anemie z hemolýzy, krvácení anebo hemodiluce, poruchy hemostázy z trombocytopatie, trombocytopenie anebo poruch koagulace
  - **pohybové** — osteomalacie, osteitis fibrosa, osteoporóza, bolesti kloubů, artritida
  - **kožní** — bledost, žlutá pigmentace, svědění
  - **metabolické** a **laboratorní** — kys. močová v plazmě i moči

108 — Patofyziologie chronického selhání ledvin, renální anemie a hormonálních poruch

PŘÍČINY, PŘÍZNAKY, METABOLICKÉ A KLINICKÉ DŮSLEDKY

Chronické renální selhání

- vzniká nejčastěji jako důsledek chronických **zánětlivých procesů glomerulů nebo intersticia, které progredují v úbyterk glomerulů a nefronů**
  - může vzniknout i při progresivním poškození glomerulů při hypoperfuzi a hyperfiltraci ledviny provázející DM či arteriální hypertenzi
  - příčinou mohou být i vrozené onemocnění s tvorbou mnohočetných cyst v ledvině
- zprvu se rozvíjí **chronická insuficience ledvin**, která je charakteristická změnou vnitřního prostředí organismu, které však nevyžaduje dialýzu — jako chronické renální selhání považujeme až stav, kdy je nutná dialýza či transplantace ledviny

Pokles GF (↓GF)

- GF může a nemusí být snížena (norm. asi 90-120 ml/min)
- příčina — **změnšení celkové filtrační plochy (<u>úbytkem glomerulů či celých nefronů</u>)** — tím se odlišuje od akutního (u akutního lze GF rychle obnovit, u chronického ne)
- **ledviny mají velkou funkční rezervu** — ani snížení počtu funkčních nefronů o 50% nemusí být provázeno významným ↓GF, protože **ve zbylých nefronech se ↑GF** (v důsledku jejich hyperperfuze — za předpokladu zachování průtoku)
  - až **snížení počtu funkčních nefronů o více než 50% způsobuje významné ↓GF**
  - postupný zánik funkčních nefronů vede k adaptaci ve zbylých nefronech → krátkodobé změny umožní přechodnou stabilizaci vnitřního prostředí (stádium chonické renální insuficience), ale dlouhodobé změny vedou k dalšímu poškození → až ztráta funkce a glomeruloskleróza
  - funkční přestava reziduálních nefronů spočívá v celkovém poklesu GF, **vzestupu sérového kreatininu**, a ten může být kompenzován změnou intenzity tubulárních procesů
- pokud GF neklesne pod polovinu norm. hodnoty (tj. pod 60 ml/min), **nemusí se chronické onemocnění projevovat žádným příznakem** renálního selhání (protože vztah mezi GF a exkrečními funkcemi ledvin nemá lieární, ale <u>hyperbolický</u> charakter) — proto onemocnění, tkerá jsou příčinou konečného stádia (tj. chronického renálního selhání) probíhají často po mnoho let latentně
- k insuficienci ledvin dochází většinou až při ↓GF pod 30 ml/min (tj. ¼ norm. funkce)

Stádia chronického onemocnění ledvin

1. stádium renálního poškození (impairment)

- tj. tehdy, jestliže **zbývá asi 50% funkčních neuronů**
- **↑GF, ↑diuréza** paradoxně taky — průtok zbylými nefrony se zdojnásobil (↑GF) a zpětná resorpce vody v tubulech není dostatečná — pacienti si často stěžují na **nykturii** (v noci se budí, aby šli močit, pak jdou většinou hned spát) — hemostáza zatím není narušena, ale **ledviny už nejsou schopny koncentrovat moč** (↑diuréza)

2. stádium chronické renální insuficience (ChRI)

- <u>**↓GF**</u> (středně závažné snížení, ale stejně je o 25% vyšší než norm.)
- dochází k změnám ve složení ECT i v metabolicko-endokrinních funkcí ledvin

- **pohybovka** — ↓vitamin D → osteomalacie, osteitis fibrosa, osteoporóza (renální osteodystrofie), svalová slabost, dna
- **kůže** — svědění, žlutá pigmentace (hemolytická anemie), otoky
- **ABR** — MAc s ↑AG — většinou vzniká postupně, chronicky je dobře pompenzována (moč může být kyselá, protože je nedostatečná sekrece NH_3 do moči — nedostatek močového pufru) (Maruna ot. č. 859 říká, že je jen MAc a ne kombinace s RAl)
- **endokrinní** — sekund. hyperparathyreóza, nedostatek EPO, zvýšená rezistence na inzulin, amenorea
- **elektrolyty** — hyperkalemie (↑K pouze v terminálním stádiu, jinak je ↓GF kompenzováno ↑sekrece K^+ v distálním tubulu a ve střevě), hypofosfatemie (povede logicky v plazmě k ↓Ca — hypokalcemii), hypermagnezemie (↑Mg), hyponatremie (↓Na také až v terminálním stádiu), ↓HCO_3^- + azotemie (takže ↑kys. močová, močovina, kreatinin, AMK)
  - **foetor azotemicus** — vylučování močoviny slinami → rozklad pomocí bakterií na NH_3 → zápach z úst
- **vnitřní prostředí** — hypervolemie, hyperlipidemie (↑TAG, ↑cholesterol)
  - pozn.: u některých P (s chronickým renálním selháním vznikajícím **na podkladě nefropatie ztrácející sůl**) může nastat **zvýšená ztráta Na^+ → ↓objemu ECT**
    - **<u>nefropatie ztrácející sůl</u>** — onemocnění ledvin, kdy je primárně patologický proces v ledvinné dření (například pyelonefritida, intersticiální nefritida, hydronefróza polycystická choroba ledvin) → **hrozí deplece Na^+** a riziko **izotonické dehydratace** (po omezení příjmu NaCl ve stravě)

Renální anemie

= normocytární normochromní anemie

- příčinou je snížená tvorba ery a zvýšená destrukce ery → ↓↓ery

a) snížení tvorby ery — relativně snížená tvorba EPO

- EPO se vytváří při hypoxii buněk v ledvině — při ↓GF se snižuje spotřeva O_2 v tubulárních buňkách, a ty nezažívají hypoxii (protože nemusí tolik resorbovat) → neprodukují EPO

b) zvýšená destrukce ery — mechanická hemolýza či hemodialýzy + vliv toxického poškození ery například působením hyperparathyreoidismu (↑PTH zvyšuje fragilitu ery)

+ přispívá:

- ke snížení tvorby toxické působení **uremických toxinů** (spermin, spermidin, stědněmolekulární PTH) na kostní dřeň
- ke snížení tvorby produkce **zánětlivých cytokinů** při chronickém zánětu
- většinou s ChSL je i **malnutrice** — chybí látky potřebné pro syntézu (Fe, vitaminy B12, B9, C)

Hormonální poruchy při ChSL

1. při selhání ledvin dochází k **retenci fosftátů** (**hyperfosfatemii**), a tím k **<u>↓Ca</u> (hypokalcemii)**, která stimuluje vyplavení PTH → **primární hyperparathyreoidismus** (**<u>↑PTH</u>**)
2. navíc je při selhání ledvin porušena funkce hydroxylace 25-hydroxycholekalciferolu → **<u>↓kalcitriol</u>** → ↓↓Ca (přispívá hypokalcemii)
3. vlivem ischemie bude **nedostatečná tvorba EPO** → renální anemie (normocyt normochr.)

4. snížené odstraňování inzulinu vede k ↑**inzulinu** **(hyperinzulinemii)** → může vést k **hypoglykemii** (↓glukóza)
5. snížené odstraňování prolaktinu vede k ↑**prolaktinu** (**hyperprolaktinemii**) → vede k ↓**gonadotropinu** (snížené vyplavování) → důsledkem je ↓**androgenů i** ↓**estrogenů** (u mužů impotence, u žen amenorea)

109 — Proteinurie a hematurie

PŘÍČINY, KRITÉRIA HODNOCENÍ, PŘÍKLADY + DALŠÍ ZÁKLADNÍ LABORATORNÍ UKAZATELE POSTIŽENÍ LEDVIN A JEJICH FUNKCE.

- proteinurie i hematurie jsou diagnostické resp. klinické příznaky, které mohou poukazovat na postižení ledvin, nezřídka vznikají i z extrarenálních příčin
- proteinurie i hematurie z renálních příčin jsou důsledkem poškozené glomerulární membrány

Fyziologie filtrační membrány

- filtrační membrána má 4 vrstvy:
  1) fenestrované endotelie kapilárního klubíčka glomerulu (fenestrace asi 60 nm) + lamina rara int. — obsahuje molekuly proteoglykanu a heparansulfátu (nesou záporný náboj) → **projdou pouzde nekorpuskulární složky krve a záporný náboj odpuzuje záporně nabité proteiny krevní plazmy**
  2) lamina densa (resp. bazální membrána) — základem kolagen IV, průměr póru 3-20 μm
  3) lamina rara externa — vrstva proteoglykanu a heparansulfátu, na ni nasedá vrstva podocytů (**zachycuje látky, které prošly předchozími etážemi, prošlé proteiny mohou být endocytovány podocyty**)
  4) štěrbinová membrána (nefrin — nefrotický syndrom finského typu) → tenké vláknité makromolekuly mezi podocyty, **tvoří síto, propustnost do 3 μm** + povrch podocytů ze strany Bowmanova pouzdra je pokryt poměrně silnou vrstvou glykoproteinů vytvářejících glykokalyx (glykoproteiny nesoucí na povrchu molekuly kys. neuraminové (sialové) — záporný náboj)
- závislost filtrace na hmotnosti molekuly:
  - **molekuly < 7 kDa** — volně procházejí (β-mikroglobulin)
  - **molekuly 7-70 kDa** (Mb, α β dimer Hb, albumin) — **omezeně**, při selektivní proteinurii
  - **molekuly > 70 kDa** (fibrinogen, IgG, IgM) — nepoškozenou membránou **neprocházejí**
- závislost filtrace na negativním náboji
  - všechny negativní náboje tvoří tzv. **elektrostatickou repulsní bariéru** → odpuzuje negativní proteiny, **bývá narušena zánětem!** → membrána začne selektovat proteiny jen na základě velikosti jejich molekul → **selektivní proteinurie**

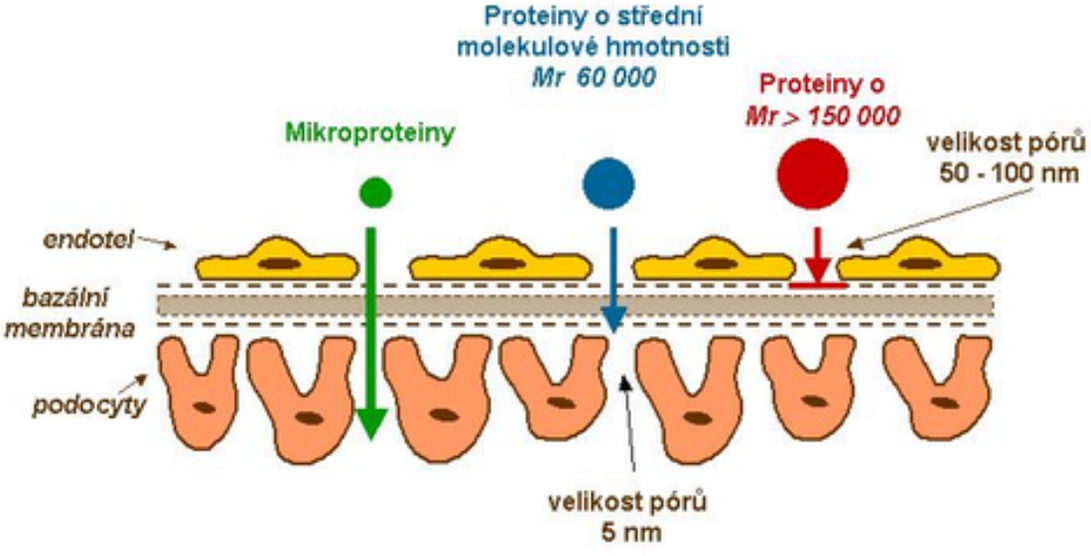

Proteinurie

= patologický symptom, kdy jsou zvýšeny proteiny v moči nad fyziologickou mez

- **normálně je glomerulární membrána pro proteiny takřka nepropustná** — fyziologická proteinurie je < 0,2 g/den
  - horní hranice fyziologické koncentrace proteinů v definitivní moči je 150-200 mg/den
- množství a složení proteinů v moči závisí na:
  1. propustnosti glomerulární membrány
  2. resorpční schopnosti tubulárních buněk (schopnost resorbovat proteiny)
  3. renální hemodynamice
- dle množství proteinů dělíme:
  - **mikroalbuminurie** — klinicky významná > 0,3 g/den
  - **mírná proteinurie** — < 2 g/den
  - **středně těžká proteinurie** — 2–3,5 g/den
  - **nefrotická proteinurie** — > 3,5 g/den
- glomeruly denně filtrují do primární moči kolem 1-1,5 g albuminu a plazmatických proteinů s molekulovou hmotností menší než albumin
- proteiny s větší hmotností než albumin přecházejí do primární moči jen velmi omezeně — zaručuje to jednak jejich velikost, jednak negativní náboj na povrchu glomerulární membrány, který proteiny odpuzuje
- klasifikace proteinurií dle místa příčiny:

1) Prerenální (preglomerulární) proteinurie

- vzniká při vysokých plazmatických koncentracích nízkomolekulárních bílkovin, které i za fyziologických podmínek mohou přecházet do ultrafiltrátu — **nemusí být přítomna ani porucha glomerulární membrány ani porucha tubulární resorpce**
- proteinurie nastane, až **když je překročena resorpční kapacitu proximálního tubulu**
- příčiny:
  1. **intravaskulární hemolýza** — podjednotky (dimery globulinů) Hb v moči (až když se překročí kapacita haptoglobinu)
  2. **rhabdomyolýza a Crush syndrom** — Mb v moči
  3. **mnohočetný myelom (plazmocytom)** — lehké řetězce Ig v moči (tzv. Bence-Jonesova bílkovina)
  4. **začátek některých nádorových a zánětlivých onemocnění** — β2-mikroglobulin (součást MHC I)
- <u>funkční (přechodná) proteinurie</u>
  - není porucha glomerulární membrány — **většinou způsobena změnou hemodynamických poměrů** (tj. hlavně zvýšením hydrostatického tlaku) v glomerulu při fyzické námaze, psychické zátěži, horečce nebo srdečním selhání
  - je přechodná, neselektivní
  - **ortostatická (posturální) proteinurie** — u mladých štíhlých lidí mající hyperlordózu bederní pátaře, mizí vleže

2) Renální proteinurie

a) Glomerulární proteinurie

- podle selektivity:

1. <u>selektivní proteinurie</u>

- vyznačuje se intaktní laminou densou, je způsobena **zánikem negativního náboje, který vytvří lamina rara int.** (dochází ke ztrátě glykokalyxu)
- důsledkem je **zvýšená propustnost glomerulární membrány pro malé a středně velké proteiny** (albumin, transferrin; proteiny do 100 kDa), ale proteiny s velkou molekulovou hmotností jsou zadrženy
- v moči hlavně albumin (**<u>albuminurie</u>**) — ten má nejvyšší negativní náboj

2. <u>neselektivní proteinurie</u>

- větší strukturní postižení glomerulární membrány včetně lamina densa, poškození podocytů a membrán mezi jejich výběžky
- v moči albumin i plazmatické proteiny s větší molekulou (transferrin, Ig, fibrinogen) i erytrocyty
- degradační produkty fibrinu (FDP) v moči jsou výsledkem odbourávání fibrinu vzniklého v Bowmanově pouzdře po předchozím proniknutí fibrinogenu z krevní plazmy, je to příznak rychle progredujících forem glomerulonefritid

b) Tubulární proteinurie

- proteinurie způsobená:

a) sníženou tubulární resorpcí normálně přefiltrovaných bílkovin (v buňkách prox. tubulů)

- buňky mohou být poškozeny metabolickými (Fanconiho syndrom) anebo toxickými vlivy (těžké kovy, ATB, cytostatika, analgetika, protizánětlivé léky)
- v moči nejvíce zastoupen β2-mikroglobulin a dále α1-mikroglobulin, lehké řetězce Ig (to jsou všechno proteiny resorbované buňkami prox. tubulů)
  - β2-mikroglobulin (lehký řetězec MHC I molekul), α1-mikroglobulin — syntetizovány v játrech

b) proteiny uvolněnými z tubulárních buněk

- například enzymy z tubulárních buněk

3) Postrenální proteinurie

- příčinou je krvácení, nádor nebo zánět ve vývodných cestách močových → přímý průnik plazmy a v ní obsažených bílkovin do definitivní moči
- v moči nacházíme makromolekulární bílkoviny o vysoké molekulové hmotnosti, které ani při neselektivní proteinurii nepronikají přes glomerulární membránu (například α2-makroglobulin, IgM)

Hematurie

- označuje přítomnost erytrocytů v moči
- obecné příčiny:
  1) **krvácení z vývodných cest močových**
  2) **průnik erytrocytů glomerulární membránou**
     - pokud pronikají glomerulární membránou, jsou erytrocyty deformované (to se projeví při vyšetření močového sedimentu)
- dělení podle intenzity:
  a) **mikroskopická hematurie** — prokazatelná mikroskopicky vyšetřením močového sedimentu, neviditělná příměs krve v moči (více než 4 ery na zorné pole v sedimentu pod mikroskopem)
     - často asymptomatická, může vznikat při intenzivní fyzické námaze
  b) **makroskopická hematurie** — viditelné červené zbarvení moči, je-li příměs krve alespoň 1 ml na litr moči (pozor na vaginální krvácení u žen)
- dělení podle místa příčiny:
  1) **prerenální hematurie**
     - příčinou jsou **trombocytopenie nebo koagulopatie** (například hemofilie) a s nimi spjatá **hemoragická diatéza** = spontánní krvácení (anebo krvácení neúměrné příčině)
     - také způsobeno léky (například z ATB cefalosporiny, sulfonamidy, aminoglykosidy, peniciliny; NSAID)
     - CAVE! při hemolytické anemii pozorujeme hemoglobinurii (popř. hemosiderinurii)
  2) **renální hematurie**
     1) **glomerulové choroby**
        - akutní a chronické glomerulonefritidy — například kvůli IgA nefropatii, SLE, revmatické artritidě
        - maligní hypertenze, hereditární nefropatie (Alportův syndrom)
        - u choroby glomerulů může a nemusí být současně proteinurie
     2) **tubulointersticiální choroby**
        - infekce, intersticiální nefritida, polycystické ledviny, trauma, nádor, nefrolitiáza
     3) **postrenální hematurie**
        - nacházíme zpravidla nedeformované ery a zpravidla nenacházíme proteinurii
        - příčiny — cystitida, urolitiáza, tumor (například papilom, často první symptom), uretritida, onemocnění prostaty, úrazy, cizí tělesa, anomálie močových cest

110 — Patofyziologie tubulointerstic. onemocnění

INFEKCE, ALERGIE, TOXICKÉ / LÉKY INDUKOVANÉ REAKCE, INTRATUBULÁRNÍ A POSTRENÁLNÍ OBSRTUKCE.

Tubulointersticiálních onemocnění (TIO)

= skupina chorob, u nichž jsou postiženy především tubuly a intersticium

- postižení může mít různou etiopatogenezi, morfologický projev bývá často velmi podobný (na základě morfologie nelze spolehlivě soudit na etiopatogenezi)
- **při poškození ledvinných tubulů (různé intenzity) většinou dochází i k poškození intersticia** — souhrnně tzv. **tubulointersticiální nefropatie (TIN)**; sekundárně bývají často postiženy i glomeruly
  - TIN může být příčinou akutního či chronického selhání ldvin

Obecné projevy porušené funkce tubulů

- **glykosurie** při norm. glykemii (tj. 3,8–5,6 mmol/l)
- **aminoacidurie** — vylučování AMK do moči (normálě jsou v prox. tubulu resorbovány)
- **tubulární proteinurie** (β2-mikroglobulin, lyzozym)
- **polyurie**
- **nadměrné ztráty Na^+** — tzv. **sůl ztácející nefropatie** (norm. frakční exkrece Na+ je < 1%)
- **poruchy vylučování H^+ a NH_3^+ — renální tubulární acidóza**
- **hypokalemie, anebo hyperkalemie**
  - K+ je normálně prakticky všechen resorbován zpět do krve — proto porucha resorpční funkce → hypokalemie
  - buňky distálního tubulu aktivně secernují K+ do tubulární tekutiny, hyperaldosteronismus vede ke snížené aktivní sekreci K+ → hyperkalemie
- **↓koncentrační schopnost ledvin**
- **↓zřeďovací schopnost ledvin**
- **↑počet válců v močovém sedimentu**

Obecné projevy tubulointersticiálních nefritid

- **proteinurie** různého stupně
- **hematurie** (erytrocyturie) obvykle neglomerulární
- **leukocyturie** — u bakteriálních (popř. tam, kde nasedá sekundárně infekce)
- **dysurické potíže**

Morfologie tubulointersticiální nefritidy

- morfologické znaky tubulointersticiální nefropatie:
  1) **hypertrofie tubulů (na počtáku)**
  2) **zánětlivý infiltrát v intersticiu**
  3) **proliferace intersticiálních fibroblastů** → hromadění kolagenu → **fibrotizace intersticia a atrofie tubulů**
- významnou roli v patogenezi hraje **angiotenzin II**, který stimuluje buňky prox. tubulů a proliferaci fibroblastů (proto se používají farmaka blokující AG II)

Infekční tubulointersticiální nefritida

- **nejčastější typ**
- infekce bakteriální, virová, parazitární i mykotická — **nejčastěji vzniká na podkladě ascendentního šíření infekce vývodných cest močových**
- zánět vznikající na podkladě infekce je zdrojem **ROS, proteáz, cytotoxických T-lymfocytů, komplementu, cytokinů** (působící apoptoticky či fibroticky) → všechny poškozují parenchym → **fibrotizace a atrofie tubulů**
- k poškození dochází buď přímo působením infekčního agens (a jeho toxinů) nebo sekundárně působením imunitního systému a zánětlivých reakcí

1. Akutní infekční TIN = akutní pyelonefritis

- pyelonefritida je **zánět ledvinné pánvičky a následně parenchymu ledvin** při současné bakteriurii
- život ohrožující onemocnění, je-li příčinou obstrukce — nebezpečí **urosepse**
- vyvolávající agens — nejčastěji *E.coli* UPEC (až 75%), *Klebsiella spurium*, *Proteus mirabilis, Enterobacter*
- cesta šíření infekce:
  1. **ascendentně, porogenně** — nejčastěji
  2. **hematogenně** při bakteriemii (zde *S. aureus*, *Pseudomonas*)
- ascendentní infekce
  - hlavně *E.coli* — při obstrukci refluxu v odvodných močových cestách, cystitis, pyelitis, instrumentální vyšetření
  - většinou jde o **asymetrické, jednostranné postižení, ložiskové subkapsulární abscesy** (na papilách), při DM **polyneuropatii** (zhoršené vyprazdňování močového měchýře) **glykosurie**, **oslabení imunity**

Disponující faktory

- obstrukce (striktury, kameny, tumory, hypertrofie prostaty, prolaps dělohy)
- vezikoureterální reflux
- poruchy inervace močového měchýře (autonomní parasympatická)
- instrumentální výkony, katetrizace
- DM
- pohlaví (♂ < ♀)
- malé děti

Klinický obraz

- nespecifické příznaky — zchvácenost, zimnice, třesavka, horečka, nauzea, zvracení
- specifičtější příznaky — bolest v bedrech, dysurické píže, oligurie

Komplikace

1) **urosepse** — při akutním průběhu
2) **pyonefróza** — ledvinná pánvička (ledvina) naplněná hnisem (při plíživém průběhu)
3) **přechod do chronicity** — jen u obstrukce močových cest, poruchách odtoku moči

Laboratorní nálezy

- moč — hematurie, bakteriurie, alkalická moč, pozitivní kultivace, minimální proteinurie
- moč. sediment — leukocytární válce
- krev — leukocytóza, ↑sedimentace, ↑proteiny akutní fáze (CRP, prokalcitonin)

2. Chronická infekční TIN

- následek opakovaných infekčních zánětů ledvin různé intenzity
- **nejčastější příčina chronického selhávání ledvin**

Disponující faktory

- **obstrukce** (striktury, kameny, tumor)
- **vezikoureterální reflux**

- makroskopicky — asymetrické postižení jedné nebo obou ledvin, ploché jizvy, deformované kalichy, pánvička může být rozšířená
- příznaky jako horečka, bolesti v bedrech často neurčité, v anamnéze rekurentní infekce
- často mírná proteinurie (< 1 g/den)
- poruchy koncentrační schopnosti
- v sedimentu granulární válce
- bakteriurie může a nemusí být přítomna

Akutní hypersenzitivní TIN

- příčina — nejčastěji **toxikoalergická** (tj. alergie na léky); může vzniknou i jako alergická reakce na infekční agens = **parainfekční TIN**
- léky — ATB (peniciliny, sulfonamidy), NSAID
  - vzniká často až po 6 týdnech po podání léčiva
  - na vznik a rozvoj onemocnění nemá vliv dávka nebo doba užívání
- příznaky:
  1) **febrilie**
  2) **kožní změny**
  3) **artralgie**
  4) dysurické obtíže nejsou, protože stav není vyvolán infekcí
- laboratorní vyšetření:
  - moč — neglomerulární hematurie, eosinofilurie, proteinurie různého rozsahu (< 2 g/den až nefrotický syndrom)
  - krev — eozinofilie
  - sono — normální obraz ledvin
  - biopsie — granulomy
- terapie:
  - spočívá v odstranění alergenu
  - pokud to samotné nestačí, podávají se kortikosteroidy

Alergické, toxické a lékově indukované reakce

- většinou je provázena **intersticiální nefritidou**
- netoxické:
  a) **endogenní — Mb, Hb, Bence-Jonesova bílkovina** (u mnohočetného myelomu)**, Ca, kys. močová**
  b) **těžké kovy — Hg, Pb, As, Cu ,Cd**
  c) **léky — ATB** (amfotericin B, aminoglykosidy, tetracykliny, sulfonamidy, acyklovir), **cytostatika** (cis platina, metotrexát), **NSAID** (ASA)
  d) **chemikálie a drogy — ethylenglykol, toluen, heroin, amfetaminy**
- v 80% vzniká **akutní tubulární nekróza**, aniž jsou postiženy glomeruly
  - při nekróze se odlupují epitelie a ty ucpávají tubuly
  - výkon ledvin je pak odkázán na zbylé funkční nefrony
  - pokud je zbylých funkčních nefronů málo, nastává **selhání ledvin** — P může zemřít i během týdne
- důsledky — **akutní ledvinné selhání → chronické ledvinné selhání**
- odloupané epitelie jsou dlouho po odeznění příčiny pomalu odklízeny — pomalý návrat funkcí nefronů

Intratubulární a postrenální obstrukce

- **obliterace edematózními epiteliemi, precipitovanou (vysráženou) bílkovinou nebo při zablokování odtoku moče ureterem**
- obstrukce může být **nad nebo pod vezikuloureterálním spojením** (spojení močovodu a močového měchýře); je-li nad, je postižena jen jedna ledvina; je-li nad, jedná se o bilaterální postižení ledvin; v případě obstrukce uvnitř tubulu se porucha týká jen daných nefronů

Patogeneze

- **dochází k hromadění moči nad překážkou → ↑hydrostatický tlak v pánvičce i tubulech → dilatace těchto struktur → ↑tlak se propaguje do tubulů a až do Bowmanova pouzdra → ↓GF, ↓průtok krve ledvinou → <u>ischemie ledvin</u>**
- dlouhodobým důsledkem je **<u>atrofie nefronů</u>**
- ledvina může být poškozována intersticiálním zántem + častými sekundárními bakteriálními infekcemi
- při náhlé obstrukci → počáteční vazodilatace v renální cirkulaci → počáteční zvýšený průtok krve (1-3 h) → následuje progresivní vazokonstrikce lokálním AG II a TXA2 → zřejmě dochází také ke kontrakci mezangiálních buněk → ↓celkové filtrační plochy → kontrakce mezangia následně snižována tvorbou PGE2 a PGI2

Důsledky

- **↓GF** → ↓reabsorpce Na^+ ve vzestupném raménku Henleovy kličky (ta pak není schopna zajistit dostatečnou osmolaritu dřeně) → ↓osmotický dřeňový gradient → **zhoršená schopnost koncentrovat moč**
- ↓GF → ↓Na^+ v distálním tubulu → **porucha exkrece K^+ a H^+**, protože ty jsou za Na^+ směňovány
- zvýšení tlaku a dilatace tubulů → porucha tight junctions → ↑permeabilita

Příznaky

1) **anurie a akutní renální selhání — při oboustranné obstrukci** (event. při jednostranné u pacienta s 1 ledvinou)
2) **vznik / zhoršení arteriální hypertenze** — jednak retencí tekutin a jednak aktivací RAA
3) **chronické renální selhání — při částečné chronické obstrukci — s polyurií, azotemií, hyperkalemií a hypercholesterolemickou MAc**
4) **anurie střídající se s polyuriemi** — když je nějaká proměnlivá obstrukce

- **uvolnění obstrukce** — po uvolnění může dojít k **postobstrukční diuréze**, což je způsobeno náhlým ↑GF se současnou poruchou resorpční funkce tubulů, může být zvýšena frakční exkrece jednotlivých iontů (Na, K, Mg), protože je snížená koncentrační schopnost ledvin

Cysty ledvin

- představují poměrně častý nález na ultrazvuku břicha
- většinou nejsou nijak klinicky významné
- běžné cysty ledvin vznikají během života z ne zcela známých příčin
- ze vzácných příčin vzniku ledvinných cyst jmenujeme polycystickou chorobu ledvin (v ledvinách se vyskytují mnohočetné cysty) a vzácné cystické formy nádoru ledvin
- běžné cysty ledvin jsou obvykle jen náhodným nálezem na ultrazvukovém vyšetření

Komplikace

1) **infekce, která se rozšíří na ledvinu za vzniku pyelonefritidy**
2) **porucha odtok moči** — v případě útlaku pánvičky nebo blízkého močovodu
3) **hydronefróza (**dilatace pánvičky a kalichů kvůli městnání moče)
4) cysta uložená blízko při povrchu **může prasknout**, což se projeví **krátkodobou bolestí**

- zmíněná polycystická choroba ledvin může být spojena s **postupným selháváním ledvin**
- zmíněné nádory jsou nebezpečná onemocnění, která naštěstí většinou nemívají podobu cyst, a proto se je daří ultrazvukem poměrně dobře odlišit

111 — Patofyziologie urolitiázy

ETIOPATOGENEZE, TYPY KAMENŮ, KOMPLIKACE.

Urolitiáza

= tvorba a přítomnost močových konkrementů („močových kamenů"), která může probíhat v různých částech močového ústrojí

a) **nefrolitiáza** — v dutém systému ledvin (například v pánvičce)

b) **ureterolitiáza** — v močovodu

c) **cystolitiáza** — v močovém měchýři

d) **uretrolitiáza** — v močové trubici

- složení — krystalické jádro a organická matrix

Etiopatogeneze

- urolitiáza **vzniká narušením funkční rovnováhy mezi vylučováním odpadních látek a konzervací vody v organismu**
- člověk denně vyloučí v rozpuštěné formě 60-70 g odpadních látek (z toho 40% anorganických) — toto množství kolísá dle množství přijmuté stravy nebo následkem metabolické nerovnováhy
- například množství Ca a fosfátů se zvyšuje při zvýšeném odbourávání kostí (například z příčin hyperparathyreózy, dlouhodobé imobilizace); množství urátů se zvyšuje po zahájení protinádorové léčby (léčba cytostatiky), koncentrace litogenních látek se zvyšuje při dehydrataci (↓příjem tekutin, nadměrné pocení)
- **konkrement vzniká z hypersaturovaného roztoku počáteční precipitací** (vysrážením) rozpuštěných iontů či molekul do podoby krystalického jádra — **jádro pak roste procesem apozice a následně také aglomerací** (shlukováním) více současně vznikajících krystalů

Faktory podporující vznik močových kamenů

1) **dehydratace** — tím se zvyšuje koncentrace litogenních látek v moči
2) **nadprodukce proligotenních látek** — Ca^{2+}, PO_4^{3-}, kys. močová, oxaláty, cystin
3) **nedostatek protilitogenních látek** — nedostatek Mg, citrátu, pyrofosfátu, Zn, některé mukopolysacahridy
4) **změny pH moči**
   - **acidifikace — podporuje precipitaci kys. močové**
     - nastává např. při ztrátě HCO_3^- při průjmech, užívání některých léků (acetazolamid)
   - **alkalizace — podporuje precipitaci Ca^{2+} a PO_4^{3-}**
     - nastává například při chronické bakteriální infekci, při renální tubulární acidóze
5) **stáza moči** — příčinou je **a) mechanická překážka** (striktury, hypertrofie prostaty, útlak nádorem), **b) funkční neurogenní problém** (nervově podmíněná porucha)
6) **přítomnost cizího tělesa** — slouží jako jakási základna pro srážení a shlukování krystalů (katetr, stent)
7) **užívání krystalotvorných léků** — sulfonamidy, triamteren, indinavir
8) **mužské pohlaví (2-3x častěji)**

Rizikové faktory

- porucha na straně exkrece odpadních látek

1. **hyperkalciurie**

   = močí je Ca^{2+} vylučováno více než 300 mg/den při příjmu v potravě 1000 mg/den

   a) **extrarenální příčiny** — primární hyperparathyreóza, hypervitaminóza D (nadměrný příjem nebo nadměrná tvorba při sarkoidóze), imobilizace, kostní metastázy, diuretika, sarkoidóza, RTAc, ↑absorpce kalcia v GIT

   b) **intrarenální příčiny** — resorpce Ca^{2+} v tubulech při poškození Henleovy kličky či distálního tubulu

2. **hyperoxalurie**

   = vylučování oxalátu více než 60 mg/den

   a) **primární** — vrozená metabolická porucha se zvýšenou biosyntézou a zvýšením vylučování oxalátů

   b) **dietní** — ↑šťavelany ve stravě (kakao, špenát**)**

   c) **střevní** — malabsorpční syndromy → přednostní vazba Ca^{2+} na jiné než oxalátové anionty (například na MK, fosfáty) → ↑vstřebávání oxalátů

   d) **toxická** — ethylenglykol nebo megadávky vitaminu C jakožto prekurzory oxalátů

3. **hyperurikosurie**

   = vylučování kys. močové více než 800 mg/den

   a) **primární** — Lesch-Nyalův syndrom (DPM purinů), dna, myeloproliferativní choroby, nádory zvláště po ozáření nebo léčbě cytostatiky

   b) **dietní** — ↑příjem purinů ve stravě (maso, vnitřnosti)

   c) **↑endogenní produkce** — hematoproliferativní onemocnění
   (CAVE zahájení chemoterapie → rozpad nádorových buněk → uvolnění velkého množství nukleoproteinů → renální selhání z obstrukce tubulů a sběrných kanálků)

4. **cystinurie**

   • důsledek vrozené metabolické poruchy — hemozygoti vylučují značné množství cystinu

5. **hypocitraturie**

6. **hypercystinurie**

   = AR dědičná porucha resorpce cystinu v prox. tubulu

7. **hyperxantinurie**

   = AR dědičný defekt xantinoxidázy (katalyzátor přeměny hypoxantinu a xantinu na kys. močovou)

Komplikace

- přítomnost konkrementů může být asymptomatická, nemusí činit žádné potíže

1. **hematurie**

   • mikroskopická i makroskopická ← poranění vývodných cest

2. **renální kolika**

   = velmi intenzivní, náhle vzniklá bolest v bederní krajině s typickou iradiací do třísla, často je provázena vegetativní symptomatologií s nauzeou a zvracením obstrukce močových cest

→ **<u>pyelonefritida</u>** (kvůli stagnující moči ↑riziko infekce) → až **urosepse**

→ **<u>hydronefróza</u>** (patol. dilatace ledvinné pánvičky a kalichů) → **až tlaková atrofie parenchymu ledvin → selhání ledvin**

Typy kamenů (pořadí dle četnosti)

1) kalcium-oxalátové kameny (60%)

- chemicky **šťavelan vápenatý**
- vzniká **v kyselé i zásadité** koncentrované moči
- **při nedostatečném příjmu vody a dehydrataci, stázi moči**, ojediněle jako důsledek vylučování oxalátu při oxalurii (šťavelany v moči)

2) urátové kameny

- chemicky **kys. močová a soli (uráty)**
- vzniká **v kyselém prostředí** (kys. močová se hůře rozpouští a lépe precipituje)
- **při hyperurikemickém syndromu, konzumaci stravy s vysokým obsahem purinů**, často etiologie idiopatická, často u léčby nádorových onemocnění a polycytémií cytostatiky, dna, maligní myeloproliferativní syndromy

3) fosfátové kameny (zánětlivé)

- chemicky **fosforečnan amonno-hořečnatý**
- u infekcí mikroby, kteří produkují ureázu → štěpí močovinu → amoniak → ↑pH močí → precipitace fosfátů

4) xantinové kameny

5) cystinové konkrementy

- vrozená metabolická porucha s poruchou střevní absorpce a renální sekrece cystinu a některých dalších dibazických AMK

6) infekční konkrementy

- chemicky apatit či struvit
- předpokladem chronická či recidivující uroinfekce či obstrukce močových cest

112 — Patofyziologie ledvinných onemocnění z extrarenálních příčin

1) Hepatorenální syndrom

= život ohrožující komplikace závažného onemocnění jater (fibróza, cirhóza)

- hepatorenální syndrom pozorujeme **téměř výhradně u pacientů s ascitem**
- jedná se o **funkční poruchu ledvin** (morfologicky jsou ledviny intaktní) — **porucha rovnováhy mezi produkcí vazodilatačně a vazokonstrikčně působících látek**

Symptomy

- příznaky těžkého jaterního selhání
  - často přítomny i ascites a jaterní encefalopatie
- známky těžké **renální hypoperfuze** → poškození ledvin je funkční
  - oligurie
  - proteinurie
  - takřka žádný Na v moči (při nízké GF je všechen resorbován již v proximálním tubulu)
  - hyperosmolární moč (výrazný účinek ADH)
    - hladina dusíku a kreatininu v plazmě roste (selhávání ledvin)

Patogeneze

- **portální hypertenze a selhání jater** vedou ke **snížení metabolizace vazodilatačních látek** → v důsledku toho dochází k **systémové arteriální hypotenzi** + **hyperkinetické cirkualci**
  - k hypotenzi vede i **hypovolemie z ascitu**
- systémová arteriální hypotenze vede **k aktivaci sympatiku → renální vazokonstrikce** (aby se zamezilo ztrátám tekutin)
- postupně **výrazně klesá průtok ledvinami → důsledkem je ↓GF a aktivace RAA → oligurie + zadržování Na a vody v těle** (uzavírají bludný kruh, protože voda i Na jdou do ascitu → hyponatremie a hypovolemie)
- důsledkem toho je úmrtí pacienta na **selhání ledvin**, má nepříznivou prognózu
- v krvi bude hyponatremie kvůli úniku plazmatické tekutiny
- někdy je začátek vyprovokován krvácením do GIT, paracentézeou, razantní diuretickou terapií, infekcí

Laboratorní nálezy

- **hypoproteinemie**
- **hypovolemie** + **hypotenze**
- **hyponatremie** → nápadný pokles Na v moči (< 5 mmol/l — nižší než je obvyklé u prerenálního selhání, kde bývá kolem 50-70 mmol/l)
- **oligurie**, **proteinurie**
- ↑**urea** a ↑**kreatinin** v plazmě

2) Hemolyticko-uremický syndrom (HUS)

= polyetiologický syndrom zahrnující triádu symptomů:

1) **neimunní Coombs negat. hemolytickou anemii**
2) **trombocytopenii**
3) **akutní renální selhání**

- HUS je **nejčastější příčinou akutního renálního selhání u kojenců a batolat**
- příčina — **z 90% infekce EHEC** (enterohemoragická E.coli produkující shiga-like toxin, verotoxin), existují i HUS infekce pneumokokem + **při poruchách regulace komplementu**, **při deficitu ADAMTS 13 proteázy** (štěpící vWF) čili při trombotické trombocytopenické purpuře

Patogeneze

- gastrointestinální infekce EHEC — **EHEC produkuje shiga-like toxin → poškozený střevní epitel vstřebává ze střeva toxin do krve → toxin se váže na receptor endotelu → v endotelu ledvin blokuje proteosyntézu, indukuje apoptózu a podporuje zánět** — poškození endotelu glomerulárních kapilár → lokální intravaskulární koagulace (trombóza)

Symptomy

- krvavý průjem, zvracení, dehydratace, horečka, oligurie, hemoglobinurie (jako důsledek hemolytické anemie), anemický syndrom, otoky (kvůli selhání ledvin), arteriální hypertenze, neurologické příznaky

3) Hyperkalcemie

- příčiny — **chronická hyperparathyreóza** (prim., sek.), **plazmocytom či metastázy v kostech, intoxikace vitaminem D** (z nadměrného příjmu či při sarkoidóze), **rozsáhlá poranění, transfúze, dieta**
- důsledky — hyperkalcemie vede ke **zvýšenému vylučování Ca^{2+} ledvinami → ukládání Ca^{2+} v ledvinách → tubulointersticiální poškození** (nejprve porucha Henleovy kličky, dist. tubulů a sběracích kanálků, poté zánět přestupuje do intersticia, nekróza buněk) → **intrarenální stáza moči a nefrokalcinóza** (= ukládání Ca^{2+} v parenchymu ledviny) → **ledvinné selhání**
  + dlouhodobá kalciurie → **urolitiáza**

4) Chronický deficit draslíku (hypokalémie) = kaliopenická nefropatie

- příčiny — **hyperaldosteronismus**,…
- důsledky — v tubulech se objevují **nekrotické změny** (glomeruly neporušené), **↓koncentrační schopnost ledvin** (protože 20% K^+ je resorbováno ve vzestupném raménku Henleovy kličky, která zajišťuje osmotický gradient dřeně) → **polyurie**
- příznaky — **polydypsie, polyurie, nykturie → dlouhodobá deplece K^+**

5) Diabetes melitus

a) **hyperglykemie → osmotický diuréza — glykosurie** (při překročení ledivnného prahu pro glukózu) — glukóza s sebou strhává vodu → **hypovolemie kompenzovaná polydipsií** (nadměrná žízeň), nicméně hrozí hyperosmolární dehydratace a hypotenze

b) **diabetická glomerulonefroskleróza (Kimmel-Wilsonův syndrom) =** mikroangiopatie **—** glykace proteinů ve vas efferens → **hyalinní ztluštění vas efferens → hyperfiltrace** — ta poškozuje glomeruly → **vznik zánětu** → makrofágy — produkce růstových faktorů bFGF, PDGF, TGF-β → přeměna mezangiocytů na mezangioblasty a tvorba matrix → **glomeruloskleróza → ↓GF + aktivace RAA → hypertenze, která**

podporuje hyperperfuzi a hyperfiltraci — vzniká bludný kruh → konečným důsledkem je selhání ledvin

c) **zvýšená glykemie také nepřímo zvyšuje riziko rozvoje pyelonefritidy**

6) Arteriální hypertenze

- **maligní poškození ledvin nad 180 torr**
- **postupné ztlušťování vas afferens → ischemické poškození glomerulů → vznik zánětu** → makrofágy — produkce růstových faktorů bFGF, PDGF, TGF-β → přeměna mezangiocytů na mezangioblasty a tvorba matrix → **glomerulosklerόza → ↓GF + aktivace RAA → hypertenze, která podporuje hyperperfuzi a hyperfiltraci — vzniká bludný kruh → konečným důsledkem je selhání ledvin**
- obecně při hypertenzi i DM jsou **poškozovány glomeruly hypoperfuzí a hyperfiltrací** (se zvýšeným přestpuem plazmatických proteinů; rovněž může být příčinou odstranění jedné ledviny)
- patogeneticky dochází ke **glomerulosklerόze** → ↓filtrační plocha a ↑odpor v glomerulech → ještě větší prokrvení zbylých funkčních glomerulů
- **ablační nefropatie** — mechanismus progresivního poškození nefronů (glomerulů) hyperperfuzí, při poklesu počtu glomerulů (příčina zániku glomerulů při CHSL)

7) Hyperurikemie (dna) — nefropatie

- **urolitiáza** (postrenální příčina) — přesycení moči uráty, nízké pH moči a malá diuréza → konkrementy kys. močové a mononátrium-urátu; u 10-25% nemocných, 1000x víc než normální populace
- **intersticiální dnavá nefritis** — způsobena ukládáním natrium-urátu + lymfocytární infiltrací → **fibróza v oblasti papil a dřeně**; zhoršuje se koncentrační schopnost ledvin (albuminurie — 20-40% nemocných, mírná renální hypertenze)

8) Renální sarkoidóza

- renální poškození je vzácným projevem sarkoidózy
- probíhá jako **granulomatózní zánět parenchymu ledvin**, výjimečně se manifestuje jako granulomatózní ischemická nefritida či poškození glomerulů

9) Renální amyloidóza

- **amyloidóza** = systémové onemocnění spočívající v ukládání konkrementů patologické bílkoviny (amyloidu) v orgánech — může být primární (doprovází nádory — myelom, lymfom…) či sekundární (doprovází chronické zánětlivé onemocnění — revmatoidní artritida…)

10) Nefropatie při neoplastických onemocněních

- **idiopatická membránová glomerulopatie** — fokální nebo segmentální proliferativní glomerulonefritida, nebo amyloidóza, klinicky se projevuje nefrotickým syndromem
- dochází k ukládání cirkulujích imunokomplexů složených z nádorových antigenů a protilátek
- poškození vzniká jak na základě metastáz, tak na tákladě metabolických změn způsobených nádorem
- u lymfomů, leukémií a adenokarcinomů plic, tlustého střeva, žaludku a prsa

11) Srdeční insuficience

- **→ hypoperfuze ledvin → ↓GF → sek. hyperaldosteronismus → retence Na^+, vylučování K^+ → deplece K^+**

12) Crush syndrom i hemoglobinurie

- **→ myoglobinurie (← rhabdomyolýza) → vytváření gelu v tubulech, Mb válce v sedimentu → porucha funkce ledvinných tubulů → ↓GF →→ selhání ledvin**

13) Plazmocytom

- **poškození ledvin ve formě amyloidózy**
- v glomerulech je snížená buněčnost a postupně jsou infiltrovány amorfními depozity amyloidu (protein s typickou strukturou) + **Bence-Jonesovou bílkovinou**

14) Kryoglobulinemie

- **spojená s přítomností cirkulujících Ig, které ve studeném prostředí precipitují** (IgG, IgM) — precipitují v glomerulárních kapilárách, proto se může vyvíjet obraz **akutního selhání ledvin, rychle progredující glomerulonefritidy či nekrotického syndromu**
- hladina komplementu bývá v séru ↓
- může se vyskytnout purpura, artralgie, nekrotizující kožní poruchy, horečka, hepatosplenomegalie
- příčinou mohou být hepatitida B, bakteriální, virové či mykotické onemocnění

15) Fabryho choroba

= vrozená **porucha metabolismu glykosfingolipidů** s nahromaděním **trihexozylceramidu** v kůži, očích, KVS a ledvinách (hematurie, proteinurie)

16) Alportův syndrom

= dědičné onemocnění, kdy se vytváří **defektní kolagen**, který je součástí bazální membrány glomerulů → důsledkem **glomerulopatie → nefritický i nefrotický syndrom**

Postrenální extrarenální příčiny poruch funkce ledvin

- blokovaná ledvina (obstrukční uropatie)
- urolitiáza — nefrolitiáza, ureterolitiáza, cystolitiáza
- útlak ureteru — tumory gynekologické a gastrointestinální, hypertrofie prostaty
- vezikoureterální reflux

Prerenální extrarenální příčiny poruch funkce ledvin

A) hemodynamické příčiny

- absolutní hypovolemie (z dehydratace, krvácení, popálenin, průjmů; hypovolemický cirkulační šok)
- ascites (z onemocnění jater, malignit)
- relativní hypovolemie se snížením efektivního objemu cirkulující krve (redistribuce krve), například anafylaktický šok, endotoxinový šok, septický šok, SIRS, MODS
- hepatorenální syndrom
- pokročilé srdeční selhání — kardiogenní šok, kardiorenální syndrom

B) postižení renálních cév

- uzávěr / stenóza a. renalis — trombóza / embolie
- poléková porucha intrarenální cirkulace — ACEi, AT1
- uzávěr / stenóza v. renalis — trombóza

- rozhodující je dostatečná perfuze ledvin — kolísání průtoku přívodní a. renalis (resp. vas afferens) ovlivňuje GF, a tím objem vylučované močí a funkci celého nefronu
- stejně tak je tvorba moči ovlivněna aktuálním průsvitem vas efferens — konstrikce vede k ↑GF, vazodilatace k ↓GF
- ke snížení průtoku krve a. renalis dochází například při centralizaci oběhu (pokročilé stádium srdečního selhání), šokových a dalších stavech (dehydratace u starších) — působením katecholaminů a angiotenzinu dochází ke spazmu drobných intrarenálních vas afferens i efferens → ledvina (zejména korová část) ischemizuje + lokálně se mohou uplatňovat aterosklerotické uzávěry — akutním stavem je například embolie přívodných renálních tepen
- obdobný mechanismus je třeba zmínit při akutním renálním slehání při nevhodné léčbě AChE inhibitory na terénu snížené vaskulární rezervy ledvin (stenózy a. renalis, pokročilá nefroskleróza, či diabetické postižení) — při léčbě AChE inhibitory vede vazodilatace vas efferens k ↓GF i snížené funkci celého nefronu → ochuzení prokrvení kůry ledvin ve prospěch prokrvení dřeně
- u výše zmíněných stavů pak dochází ke globální (neselektivní) poruše ledvin vlivem ↓GF
- ischemie často vede k ischemické nekróze tubulů
- projevem je oligurie a s tím spojený nárůst kreatinemie a dalších dusíkatých katabolitů, MAc, riziko hyperkalemie

10. Patofyziologie **žláz s vnitřní sekrecí**

113 — Patofyziologie hypothalamického systému

PORUCHY REGULAČNÍCH MECHANISMŮ, NEUROENDOKRINNÍ PORUCHY HYPOTHALAMU OVLIVŇUJÍCÍ METABOLISMUS A PŘÍJEM POTRAVY.

Neuroendokrinní regulační osa

- **hypothalamus → hypofýza → periferní endokrinní žlázy** → cílové tkáně
- osa zahrnuje i zpětnovazebné regulace

Hypothalamus

= část diencephala a součást limbického systému

- hypothalamo-hypofyzární systém představuje **nadřazené centrum endokrinního systému**
- s hypofýzou je hypothalamus spojen 2 způsoby:
  1) **cévně portálním oběhem s adenohypofýzou**
  2) **neurálně nemyelinizovanými axony z ncl. supraopticus a ncl. paraventricularis s neurohypofýzou**
- obsahuje řídící centrum ANS
- sám je pod přímou kontrolou CNS — přichází k němu aferentace z frontálního laloku telencefala, limbického systému (zrakové, sluchové a čichové podněty), mozkového kmene

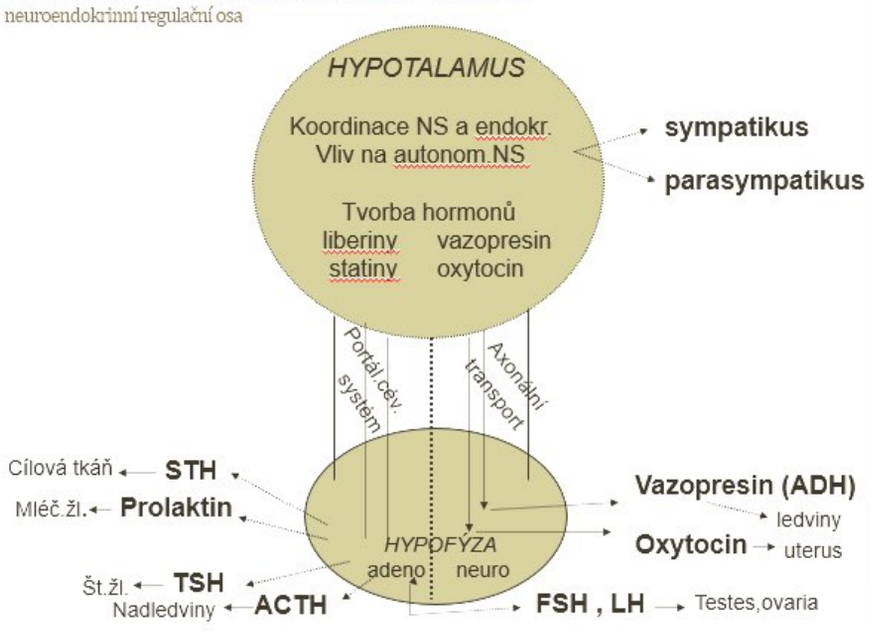

Fyziologické funkce hypothalamu

1) **termoregulace** — obsahuje termoregulační centrum
2) **regulace osmalality plazmy** produkcí **ADH**
3) **regulace činnosti ANS, a tím udržování homeostázy** — olivňuje tím:
   a) **metabolismus tuků a cukrů**
   b) **reprodukční funkce**
   c) **pohyby žaludku**
   d) **spánkový cyklus**
   e) **metabolismus tělesné vody**

4) **regulace příjmu potravy — obsahuje centrum hladu** (produkuje orexin A a B, které působí hlad, neuropeptid Y, který zvyšuje chuť k jídlu — tzn. působí opačně než leptin) a centrum sytosti → poruchy vedou k obezitě, nebo mentální anorexii, bulimii
5) **regulace adenohypofýzy — produkce liberinů a statinů.**
    1. **TRH = thyreotropin**
    2. **CRH = adrenokortikotropin**
    3. **GHRH = somatotropin**
    4. **GnRH = gonadotropin**
    5. **GHIH = somatostatin**
    6. **prolaktostatin = dopamin**
        - prolaktin inhibuje sekreci LH a FSH — proto při kojení nedochází k ovulaci?
        - prolaktin a růstový hormon (STH) jsou 2 hormony adenohypofýzy, které neovlivňují další endokrinní žlázu, ale působí přímo na cílové tkáně
        - hypotalamické hormony jsou secernovány v pulzech — frekvenci ovlivňuje i cirkadiánní rytmus
6) **regulace stresové reakce** — integrací imunitních, zánětlivých a endokrinních procesů
7) **regulace růstu**, a to produkcí somatotropinu či somatostatinu
8) **produkce oxytocinu**
9) **regulace neurohumorálních mechanismů jako odpověď na emoce**
10) **zahájení pohlavního dospívání** → puberta, sekundární pohlavní znaky
11) **ovlivnění sexuálního chování**

Poruchy hypothalamu

- příčiny:
    1. nádory (germinom, gliom, hamartom) a metastázy jiných nádorů
    2. cysty
    3. hemoragie
    4. ischemie
    5. úrazy
    6. pooperační stavy
    7. ozařování
    8. sarkoidóza, TBC a jiné infiltrační procesy
    9. AIO
    10. výživové poruchy
    11. nadměrný stres (psychogenní)
- symptomy poruch hypothalamu:
    - symptomy z poruch sekrece hormů řízených adenohypofýzou (event. ADH)
    - poruchy regulace příjmu potravy a udržování hmotnosti
    - poruchy termoregulace
    - poruchy sexuáního chování
    - poruchy spánku
    - de facto infekce a zánětlivá onemocnění → horečka, anorexie, apatie

Hypofunkce hypothalamu — hypofunkční endokrinní hypothalamické syndromy

1. Hypothalamický hypopituitarismus

- nedostatečná sekrece hypothalamických liberinů může být vrozený i získaný defekt
- nejčastěji je to porucha sekrece:
    1. GnRH (gonadoliberin) — vede k nedostatečné sekreci pohlavních hormonů z adenohypofýzy → hypogonadismus → porucha pohlavního dospívání a rozmnožování
        - Kallmanův syndrom — embryonální porucha vývoje hypothalamus s nedostatkem neuronů syntetizujících GnRH
    2. GHRH (somatoliberin) — vede k nedostatečné sekreci STH z adenohypofýzy → hypothalamický nanismus
- kromě těchto příčin existuje i psychogenní příčina, kdy nadměrný stres inhibuje činnost hypothalamu (podobně taky nědměrná fyzická aktivita či výživová porucha) — důsledkem je nejčastěji porucha sexuálních a rozmnožovacích funkcí a porucha růstu → amenorea, ↓libido, sterilita a malý vzrůst

2. Centrální diabetes insipidus

- příčinou je postižení ncl. supraopticus a ncl. paraventricularis — nádorem, úrazem i AIO
- příznaky:
    - **polyurie** (až 20 l/den)
    - **porucha koncentrace moči → hyperosmolární plazma**
    - **hypoosmolární moč** (<200 mosm/l)
    - **hypernatremie**
- komplikace — **hypernatremie** osmoticky odsává vodu z buněk, které se tím zmenší → zmenšení objemu mozku → narušení cév → intrakraniální krvácení, porucha funkcí CNS → snížená reakce na slovní, fyzické podněty, křeče a někdy až kóma
- dg. — provedeme test koncentrační schopnosti ledvin — zastavíme příjem tekutin, pacient stále močí, a proto se mu zvýší osmolalita plazmy
    - poté jej musíme odlišit od periferního diabetu insipidu, a proto podáme analogum ADH (adiuretin) — u centrálního diabetu insipidu budeme pozorovat změnu osmolality moči (koncentrovanější moč), kdežto u periferního typu se nic nezmění

Hypofunkce hypothalamu — hyperfunkční endokrinní hypothalamické syndromy

1. Pubertas praecox

= předčasné zahájení pohlavního dospívání v důsledku předčasné sekrece GnRH

- příčiny:
    - nádor hypothalamu
    - zánět hypothalamu
    - idiopatické
- **pseudopubertas praecox** — to samé, akorát příčinou je nadměrná sekrece androgenů z kůry nadledvin, anebo adenomy gonád — tzn. porucha periferních endokrinních žláz

2. Nadměrná produkce ADH (SIADH, Schwartz-Bartterův syndrom)

- nadprodukce ADH → nadměrná retence vody + diluční hyponatremie → ↑intravaskulární objem → jako kompenzace ↑ANP → zvýšená natriuréza (dáno i hyposekrecí aldosteronu) → hyponatremie vede k **edému mozku** → intrakraniální hypertenze (bolest hlavy, nauzea, vomitus, poruchy vizu, poruchy vědomí; hrozí ischemie mozku a herniace mozku)
- příčiny:
  - nádory
  - postižení CNS
  - pneumonie
  - TBC
  - CHOPN
  - léky (paracetamol)
- pozor, neplést si s Bartterovým syndromem — tj. defekt Na/K/2Cl transportéru, který vede k odchodu Na^+ močí, a tím k aktivaci RAA a k sekundárnímu hyperaldosteronismu

3. Terciární hyperfunkční syndromy

- de facto jakékoliv syndromy z nadprodukce liberinů z hypothalamu → to vede k hyperplazii příslušných buněk v adenohypofýze a k nadprodukci adenohypofyzárních hormonů se svými důsledky

Neendokrinní hyperfunkční syndromy hypothalamu

- například **nadměrná sexualita, hypertermie, hypothalamická obezita** — příčinou může být neendokrinní postižení hypothalamu

Vzácné klinické syndromy

1. **Fröhlichův syndrom**
   - hypothalamická obezita + hypogonadismus
2. **Prader-Williho syndrom** — hypothalamická obezita + hypogonadismus + retardace
   - genetická porucha 15. chromozomu u chlapců
   - hypothalamická obezita + hypogonadismus + mentální retardace + nižší vzrůst
3. **Laurenc-Moon-Biedlův syndrom**
   - hypothalamická obezita + hypogonadismus + centrální diabetes insipidus + retinitis
4. **Kallmanův syndrom**
   - hypothalamická obezita + hypogonadismus + anosmie (čichotupost)
5. **syndrom hypothalamické hypodipsie**
   - **hypernatriemie** (nedostatečný pocit žízně při zvýšení osmolarity), porucha příjmu tekutin

114 — Patofyziologie hypofyzárního systému

PORUCHY NA ÚROVNI NEUROHYPOFÝZY A ADENOHYPOFÝZY.

Hypofýza (podvěsek mozkový)

- uložena na spodině hypothalamu v tureckém sedle kosti klínové
- složena ze 2 částí:
  1. **ventrální — adenohypofýza**
     - portálním oběhem spojena s hypothalamem — její činnost ovlivňují jednak hypothalamické liberiny a statiny, jednak negativní zpětná vazba
     - vzniká migrací buněk z Ratkeho výchlipky — někdy se stane, že část buněk zůstane po cestě zachována, a tak vzniká ektopický hypofyzární adenom
  2. **dorzální — neurohypofýza**
     - není endokrinní žlázou jako takovou, ale nervovou tkání — skladuje a secernuje hormony vytvořené v hypothalamických magnocelulárních buňkách — ADH (vazopresin) hlavně z ncl. supraopticus, oxytocin hlavně z ncl. paraventricularis

Adenohypofýza (glandula pituitaria)

- produkuje 6 hormonů z 5 různých typů buněk pod vlivem hypothalamických liberinů a statinů
  1. **somatotropin** (somatotropní buňky) — při hyperprodukci gigantismus, při hypoprodukci nanismus + sklon k hypogonadismu
  2. **prolaktin** (buňky secernující prolaktin) — při hyperprodukci galaktorea, hypogonadismus a amenorea
  3. **LH, FSH** (gonadotropní buňky) — při hypoprodukci hypogonadismus
  4. **TSH** (tyreotropní buňky) — při hyperprodukci hyperplazie a hyperfunkce thyroidey (difuzní struma), při hypoprodukci hypofunkce thyroidey a letargie
  5. **ACTH, MCH** (kortikotropní buňky) — při hyperprodukci Cushingova nemoc, při hypoprodukci snížená reakce na stres
- regulace adenohypofýzy:
  A. složitou negativní zpětnou vazbou (přímo hypofýza kromě prolaktinu, přes hypothalamus)
  B. reflexně

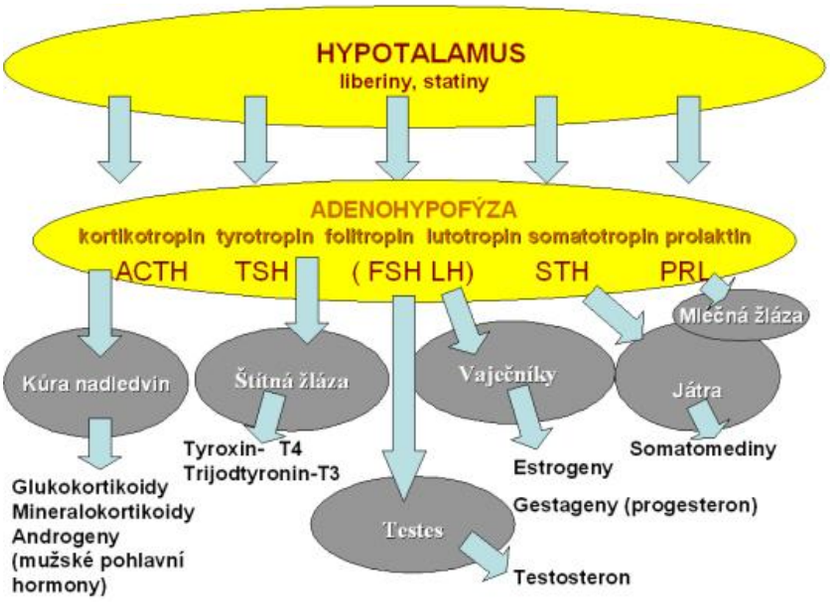

- hyperfunkce či hypofunkce adenohypofázy z různých příčin má jednak dopad na organismus (somatotropin, prolaktin), jednak způsobuje sekundární syndromy ovlivněním sekrece periferních žláz (ostatní hormony)
- STH — stimulem pro vyplavení je hypoglykemie, fyzický i psychický stres, nedostatek energetických zdrojů (MK), naopak inhibičně působí hyperglykemie
    - většina jeho účinků je zprostředkován přes **somatomedin C,** což je **protein**, který se pod vlivem STH tvoří v **játrech**
    - somatomedinů je více a jejich primární struktura je podobná inzulinu, proto se jim též říká inzulin-like growth factoros (IGF)

Hyperfunkce adenohypofýzy (hyperpituitarismus)

- převažující parciální nadbytek 1 hormonu
- příčiny:
    1. **benigní nádory (adenomy) — nejčastější**
        - jsou odvozené od jedné epitelové buňky adenohypofýzy, a protože tato buňka, která zmutovala, nemusí být endokrinně aktivní, neprojeví se adenom endokrinní adenom
        - některé adenomy produkují neúčinné formy hormonů → projeví se jen tlakem do okolí, ba dokonce i hypopituitarismem
        - většina adenomů je ale endokrinně aktivní:
            a) **prolaktinový hyperpituitarismus — nejčastější**
            b) STH hyperpituitarismus
            c) ACTH hyperpituitarismus
            d) TSH hyperpituitarismus a FSH, LH hyperpituitarismus — vzácné
        - klinický obraz:
        - **nadprodukce hormonu**
        - **potlačení sekrece ostatních hormonů**
        - **tlakové příznaky** z růstu nádoru → bolesti hlavy, poruchy vizu, rhinorea, centrální diabetes insipidus, porucha okohybných nervů
        - porucha okohybných nervů — nejčastější syndrom **bitemporální hemianopie** (oboustranné zúžení zorného pole), tzv. **tunelové vidění** — v v chiasmatu se naruší křížící se nervová vlákna optických nervů, která inervují mediální oblast retiny (periferní část zorného pole)

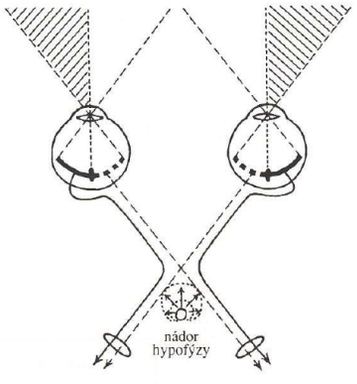

    2. maligní nádory (adenokarcinomy)
    3. infiltrační záněty (TBC, sarkoidóza)
    4. nadprodukce liberinů v hypotalamu (hypothalamický hyperpituitarismus)
- zvláštní patogenezi má nadprodukce prolaktinu — sekrece prolaktinu je totiž fyziologicky tlumena dopaminem (prolaktostatin) — porucha spojení mezi hypothalamem nebo léky tlumící sekreci dopaminu či blokující dopaminové receptory → odbrždění, a tedy zesílená sekrece prolaktinu

1. Prolaktinový hyperpituitarismus

- nejčastější příčina hyperfunkce adenohypofýzy (hyperpituitarismu)
- příčiny:
  1. adenom (prolaktinom)
  2. stimulačně působící nadprodukce tyreoliberinu, serotoninu, VIP
  3. tricyklická antidepresiva (tlumí produkci dopaminu)
  4. stres
  5. pseudoprolaktinom — jiný adenom hypofýzy, který poškozuje spojení s hypothalamem, a tedy zamezuje přísunu dopaminu, a tím sekudnárně vede k nadprodukci prolaktinu

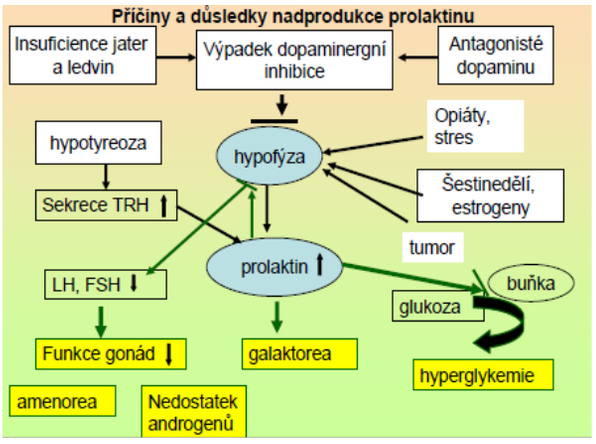

- prolaktin **snižuje sekreci gonadoliberinu v hypothalamu** → ↓FSH, ↓LH → **↓estrogen, ↓testosteron**
- **projevy u žen:**
  - **galaktorea** — vylučování mateřského mléka mimo období laktace
  - **↓účinky estrogenů** → hypogonadismus (anovulační menstruační cyklus, sekundární amenorea, infertilita) + osteoporóza
- **projevy u mužů:**
  - **gynekomastie** i galaktorea (ale většinou nebývá)**, ztráta libida, impotence**
  - k relativně necharakteristickým příznakům u mužů dochází často až k rozvoji nitrolební hypertenze a zrakovým příznakům (útlak)

2. Somatotropinový hyperpituitarismus

- příčina — adenom hypofýzy → produkce STH je kontinuální (norm. se secernuje v pulzech, které zesilují ve spánku, při fyzickém zatížení a stersových situacích — řízeno somatoliberinem a somatostatinem)
- účinky:
  1. **růstové** — podpora proliferace progenitorových či kmenových buněk kostí
  2. **metabolické**
     1. **akutní — účinky podobné inzulinu** — vstup glukózy a AMK do buněk, podpora proteosyntézy
     2. **po několika hodinách** — lipolýza, glukoneogeneze a glykogenolýza → ↑glykemie
  3. **další účinky** — stimulace sekrece EPO, reabsorpce Ca ve střevě, ale i stimulace vylučování Ca ledvinami
- projevy v závislosti na době, kdy se syndrom rozvine:

  a) **gigantimus** — zvýšená sekrece STH v dětství a před ukončením pubertálního a postpubertálního růstu organismu (tj. před uzavřením růstových chrupavek) — stimulace diferenciace prechondrocytů v chondrocyty — ty jsou zdrojem IGF-1 → stimulace proliferace chondrocytů → růst dlouhých kostí

  b) **akromegalie** — zvýšená tvorba STH po uzávěru růstových chrupavek; vede k:
  - zvětšení akrálních částí obličeje, rukou a nohou, mezery mezi zuby, **makroglosie,** zhrubnutí hlasu, nadměrné pocení, mastná kůže, **zvětšení tělesné hmotnosti**
  - hypertrichóza (ochlupení)
  - **hypertenze**, **kardiomegalie** → **srdeční selhání** (zkrácení života)

3. ACTH hyperpituitarismus (Cushingova nemoc, centrální hyperkortikalizmus)

- nejčastější forma Cushingovy nemoci (viz otázku 118)
- příčiny:
    1. **adenom adenohypofýzy produkující ACTH** → stimulace kůry nadledvin, její hyperplazie a zvýšená tvorba glukokortikoidů, androgenů a v menší míře mineralokortikoidů
    2. **chronický alkoholismus** — alkohol zvyšuje produkci kortikoliberinu → pseudocushingův syndrom indukovaný alkoholem (napodobuje centrální hyperkorikalismus)
- projevy jsou způsobené zvětšením objemu adenohypofýzy, deficitem jiných hormonů adenohypofýzy
- velmi zvýšená hladina POMC (prekurzor ACTH a MSH) → zvýšená kožní pigmentace

4. TSH hyperpituitarismus

- příčina — adenom produkující TSH
- projevy — hyperplazie tyreoidey (struma) a centrální syndrom hyperfunkce štítné žlázy

5. Gonadotropní hyperpituitarismus

- neprodukují účinné formy FSH a LH
- kontinuální produkce
- u žen se může projevit centrální amenoreou (utlumení gonadoliberinu v hypotalamu)

Hypofunkce adenohypofýzy (hypopituitarismus)

- převažují panhypopituitarismy — postihují všechny typy buněk
- příčiny:
    1. úraz, ischémie, nekróza, hemoragie, operace hypofyzárních nádorů (většinou sníží i sekreci ADH)
    2. tichý adenom či jiný typ nádoru, který utlačuje okolní struktury (nejdříve se sníží STH → ↓FSH a ↓LH → ↓TSH a ↓ACTH)
    3. přerušení hypotalamo-hypofyzárního spojení (kromě prolaktinu, ten se zvýší)
    4. hypoprodukce některého liberinu hypotalamu (**útlum sekrece jen konkrétního hormonu**)
- nebezpečný je zejména pokles ACTH a ADH – je snížená reakce na různé druhy stresorů; náhle vzniklý diabetes insipidus → **cirkulační selhání** z dehydratace
- nedostatek STH v dětství a dospívání → nanismus

Simmondsova nemoc (kachexie)

- hypoprodukce gonadotropinů (FSH, LH), hypothyreóza, hypoprodukce hormonů kůry nadledvin, absence STH (sklon k hypoglykemii), růst nádoru, celková kachexie

Sheehanův syndrom (poporodní nekróza hypofýzy)

- hypofýza během těhotenství hypertrofuje → zvýšení metabolismu a závislosti na dostatečném průtoku krve a dodávce O_2 → porod = ztráta krve → poporodní hypotenze → ↓průtoku krve portálním oběhem hypofýzy → poškození až nekróza (nekróza 90% funkční tkáně = Sheehanův sy)
- příznaky:
    - ↓prolaktin → porucha laktace
    - ↓FSH, ↓LH → amenorea po šestinedělí, ztráta ochlupení
    - ↓TSH → hypothyreóza (zimomřivost, somnolence, apatie)
    - ↓ACTH → hypofunkce kůry nadledvin → ↑unavitelnost, hypotenze, ↓odolnost na zátěž

Neurohypofýza

- fyziologické funkce:
  1. uvolnění ADH (V_{1A}, V_{1B}, V_2 receptory)
  2. uvolnění oxytocinu
- hypoprodukce ADH → diabetes insipidus
- hyperprodukce ADH → SIADH

Diabetes insipidus

1. Centrální diabetes insipidus

- **primární** (porucha hypothalamu) či **sekundární** (porucha neurohypofýzy)
- 3 typy podle příčiny na úrovni neurohypofýzy:
  1. idiopatický (30-40%) — snad AIO
  2. hereditární (1-5%) — mutace genu pro prekurzor ADH
  3. sekundární — tumory, úrazy hlavy, operace

2. Periferní diabetes insipidus (nefrogenní)

- vyznačuje se nechopností ledvin reagovat na ADH

  A. vrozený — XR dědičnost, mutace genu pro ADH receptor V_2, nebo genu pro aquaporin 2

  B. získaný
  1. hypokalemie
  2. nefrokalcinóza při hyperkalcemii
  3. amyloidóza
  4. mnohočetný myelom (Bence-Johnsonova bílkovina)
  5. chronická renální insuficience
  6. terapie solemi lithia
- klnický nález při diabetes insipidus:
  - **enormní žízeň** (vede k polydipsii)
  - **polyurie** (u neléčeného i 20 l/den)
  - **psychické poruchy** z nedostatku spánku
  - **hypotenze** (z hypovolemie)
  - vazokonstrikce a centralizace oběhu
- laboratorní nález:
  - osmolarita moči < 200 mosm/l (hypotonická moč)
- dopad na organismus (bez léčby):
  - hyperosmolární dehydratace
  - hypernatremie (snížená slovní interakce, klonické křeče až kóma)

Schwartz-Bartterův syndrom (SIADH)

- nadměrná sekrece ADH (bez vztahu k osmolalitě plazmy)
- příčiny:
  1. **nádory hypothalamo-hypofyzární oblasti**
  2. trauma hlavy
  3. farmaka
  4. **ektopická produkce ADH**
  5. idiopatická
- projevy a dopady:
  - nadměrná retence vody ledvinami — ↓vylučování moči → **urolitiáza**
  - hypotonická (hyponatremická) hyperhydratace → tělo se snaží kompenzovat produkcí ANP → natriuréza pro udržení izovolemie (diluční hyponatremie)
    - **hyponatremie** — letargie, slabost, zmatenost až kóma, myoklonus, asterixis, celkové křeče
    - hypotonická hyperhydratace → edém mozku s intrakraniální hypertenzí → bolesti halvy, nauzea, zvracení, somnolence až koma
  - klinicky závisí na stupni a rychlosti vývoje hyponatremie

CAVE, akutní hypernatremie se řeší terapeuticky rychle, ale chronická (vznikající déle než 48 h) se řeší pomalou terapií, protože hrozí akutní demyelinizační syndrom

115 — Patofyziologie hypertyreoidismu

PŘÍČINY, ROZVOJ PORUCH, DŮSLEDKY.

Štítná žláza (glandula thyroidea)

= endokrinní orgán složený ze 2 laloků spojených isthmem (někdy navíc i lobus pyramidalis) umístěný před a po bocích chrupavek laryngu a trachey

- histologicky má folikulární uspořádání — **jediná endokrinní žláza, která tvoří hormony do zásoby**
- její funkce je **závislá na dodávce jódu**

Funkce štítné žlázy

- svými hormony ovlivňuje (stimuluje) metabolismus všech buněk (všech orgánů)
- hormony jsou **nezbytné pro prenatální vývoj CNS** (nedostatek hormonů či jódu vede ke kretenismu) + **nezbytné pro normální růst**
- porucha její funkce patří spolu s DM k **nejčastějším onemocněním endokrinního systému**

Hormony štítné žlázy

- štítná žláza obsahuje 2 typy buněk:
  1. **folikulární buňky** — vychytávají jód, syntetizují tyreoglobulin (to, co vyplňuje folikuly) a uvolňují hormony T3 a T4 z tyreoglobulinu
  2. **parafolikulární buňky (C-buňky)** — syntetizují kalcitonin
- **thyreoglobulin** — prekurzor T4 a T3
- **T3 (trijodthyronin) a T4 (tetrajodthyronin)**
  - váží se na intranukleární receptory buněk a ovlivňují expresi genů
    1. **zvyšují aktivitu Na/K-pump**
    2. **zvyšují spotřebu O_2** (zvyšují bazální metabolismus buněk), tím:
       a) **zvyšují minutovou plicní ventilaci**
       b) **zvyšují produkci EPO**
    3. **zvyšují produkci tepla**
    4. **zvyšují SV** (působí pozitivně ino-, chrono-, batmo- i dronotropně na myokard)
       - tím, že zvyšují expresi β-adrenergních receptorů, a tím potencují účinek SNS a katecholaminů
    5. **nezbytné pro vývoj CNS a pro růst**
    6. **podporují lipolýzu, proteolýzu ve svalech a vstřebávání sacharidů z GIT**
    7. **stimulují tvorbu LDL receptorů**
- **kalcitonin** — snižuje plazmatickou koncentraci Ca^{2+}

Regulace sekrece hormonů

- sekrece je stimulována skrze TSH z adenohypofýzy (a ten skrze TRH z hypothalamu)
- sekrece závisí i na hladině jódu v organismu

Patofyziologické syndromy štítné žlázy

1. **Hypothyreóza**
2. **Hyperthyreóza (tyreotoxikóza)**
3. **Struma (difuzně zvětšená)** — způsobeno prodloužením účinku TSH
4. **Uzly štítné žlázy** — benigní či maligní procesy
5. **Abnormální funkční testy u euthyroidních pacientů** — způsobeny poruchou transportu či metabolismu secernovaných hormonů

Dg. poruch štítné žlázy

- stanovíme hladiny T3 a T4
- stanovíme hladinu TSH — **↓TSH u hyperthyreózy** (ledaže by byl adenom hypofýzy s produkcí TSH, ale to je vzácné), ↑TSH u hypothyreózy
- někdy jsou prokazatelné i protilátky:
    1. **proti thyreoglobulinu**
    2. **proti receptoru pro TSH — buď jej stimulují, nebo blokují**
    3. **proti thyreoidální peroxidáze**
    4. proti T3 a T4 — najdeme je sice často, ale **nevedou k patologii**

Hyperthyreóza

= **syndrom vyvolaný nadprodukcí hormonů štítné žlázy**

- laboratorní nálezy — ↑volný fT3 a fT4, ↑thyreoglobulin, ↓TSH
- příčiny:
    1. **Graves-Basedowova choroba — nejčastější (85%)**
    2. **adenom hypofýzy produkující TSH**
    3. **toxický adenom štítné žlázy**
    4. choriokarcinom, mula hydatidosa (nádor zárodečných buněk) → ↑hCG
    5. porucha hypothalamu s nadprodukcí TRH
    6. karcinom štítné žlázy vytvářející funkční metastázy
- příznaky:
    - buněčné — ↑metabolismus → zvýšené nároky na O_2
    - KVS — ↑SV, tachykardie → riziko arytmie (hlavně fibrilace síní)
    - respirační — ↓VC → riziko respiračního selhání (také kvůli slabosti dýchacích svalů)
    - oční — exoftalmus (typicky u Basedow-Gravesovy choroby) + další postižení
    - nervové — ↑SNS, hyperaktivita, třes, emoční labilita, neklid, ↓schopnost koncentrace
    - GIT — ↑motilita + ↑chuť k jídlu až hyperfagie (ale ↑metabolismus, takže ↓hmotnost)
    - kostní — ↑aktivita osteoklastů → riziko osteoporózy
    - kožní — teplá a vlhká kůže (vazodilatace v kůži)
    - svalové — atrofie a tuková infiltrace
    - metabolické — ↑lipo- i ↑proteokatabolismus, ↑příjem glukózy + ↑degradace inzulinu → po zátěži glykemie rychle stoupne a zase rychle klesne; ↓cholesterol
    - reprodukční — oligomenorea + ↓fertilita mužů i žen
        - ↑SHBG (sex hormone binding globulin) → zvyšuje se celková hladina estradiolu i testosteronu, ale současně je snížen poměr testosteron/estradiol

Graves-Basedowova choroba

- nejčastější příčina hypertyreózy (85%)
- je to AIO štítné žlázy, kdy se tvoří autoprotilátky proti TSH receptorů, které jej stimulují
  - opakem je Hashimotova tyreoitida, která vede k hypothyreóze
- tvoří se 3 typy takových protilátek:
  1. proti TSH receptorům, které stimulují uvolnění T3 a T4
  2. proti TSH receptorům, které stimulují proliferaci buněk → struma
  3. proti peroxidáze štítné žlázy
- charakteristická triáda příznaků:
  1. **exoftalmus**
  2. **struma** (kvůli otoku za bulbem)
  3. **tachykardie**
- příznaky:
  - nervozita, nesoustředěnost
  - zvýšená teplota, pocení, intolerance tepla, úbytek váhy, zvýšení chuti k jídlu
  - zvýšená aktivita SNS → tachykardie, palpitace, dysrytmie, hypertenze
  - zvýšení motility GIT, průjmy
  - hyperreflexie, jemný třes rukou
  - proximální myopatie — svalová slabost a atrofie především pletencového svalstva
  - osteoporóza
  - endokrinní orbitopatie — otok měkkých tkání za bulbem způsobí exoftalmus
    - aktivace sympatiku zvýší tonus m. levator palpebrae sup., vázne pohyb víček dolů (Graefeho příznak)
    - lagoftalmus (nedovírání víček) → vysychání rohovky a její eroze
    - postižení očních svalů — diplopie

Toxický adenom štítné žlázy

- je způsoben mutací genů, které vyvolávají stejné účinky, jako kdyby se na TSH receptory navázal ligand (čili TSH)
- vzniká vzniká autonomní adenom, který nepodléhá regulačnímu účinku TSH
- příznaky — hypercirkulace + kardiální příznaky

Tyreotoxická krize

= náhlé masivní vyplavení hormonů štítné žlázy, nebo náhlý pokles TBG (thyroxin binding globulin)

- příčiny — stresory, infekce, úraz
- není korelace mezi hladinou hormonů a závažností krize
- příznaky — teplota až 41°C, tachykardie a fibrilace (SS), průjem, profuzní pocení → dehydratace → hypovolemický šok

Struma

= zvětšení štítné žlázy

- může být u hypothyreózy i hyperthyreózy, nebo vlivem nedostatku jodu, zánětů, nádorů

116 — Patofyziologie hypotyreoidismu

PŘÍČINY, ROZVOJ PORUCH, DŮSLEDKY.

Hypothyreóza

= soubor příznaků vznikající při snížené funkci štítné žlázy

- **laboratorní nálezy — ↓T3** a **T4,↑TSH** (kromě sekundární a terciární hypotyreózy, tj. kromě poruchy hypofýzy a hypothalamu – tam nacházíme ↓TSH)
- příčiny:
  - **A) vrozené**
    1. **hypoplazie až aplazie štítné žlázy**
    2. **enzymatické defekty pro syntézu T3 a T4**
    3. **rezistence vůči účinku T3 a T4**
  - **B) získané**
    1. **Hashimotova thyreoitida — nejčastější** (v zemích s nedostatkem jódu v potravě)
    2. **↓přívod jódu**
    3. **ozáření hlavy a krku (při terapii malignit)**
    4. **chemikálie a léky**
    5. **hypopituitarismus nebo poruchy hypothalmu**
- klinický obraz (projevy) závisí na tom, ve kterém ontogenetickém období došlo k deficitu hormonů štítnice
- projevy: (± opak hyperthyreózy)
  - buněčné — ↓metabolismus → váhový přírůstek (ikdyž je většinou menší chuť k jídlu)
  - celkové — únava + ↓TT → zimomřivost (pacient hůře snáší chladno)
  - KVS — a) po akutně vzniklé hypothyreóze (totální thyreoidektomie) → ↓SV; b) při chron. hypothyreóze bradykardie + kardiomyopatie kvůli hromadění mukopolysacharidů do septa a stěn komor → ↓kontraktilita → ↓SV → zvětšení srdce až srdeční selhání
  - respirační — oslabení dýchacích svalů → snížená ventilační odpověď na hypoxii a hyperkapnii → až chronická alveolární hypoventilace
  - krevní — normocytární normochromní anemie (může nastat kvůli nedostatečné erytropoéze — btw Maruna uvádí že makrocytární, viz otázka č. 75)
  - GIT — ↓motilita + + zácpa + ↓chuť k jídlu (ale ↓metabolismus, takže ↑hmotnost)
  - ledvinné — ↓průtok → ↓GF
  - kožní — suchá a chladná + **myxedém** (kvůli hromadění mukopolysacharidů, které vedou k retenci vody a Na^+) + **žlutohnědá** (kvůli tomu, že při nedostatku T3 a T4 se v játrech nedostatečně přeměňuje karoten na vitamin A)
  - svalové — slabost a křeče
  - metabolické — ↑cholesterol + ↑lipidy (kvůli nedostatku LDL receptorů a ↓aktivitě LPL)
  - reprodukční — ↓gonadotropní hormony + ↑prolaktin → porucha rozmnožování, vynechání menzes a anovulační cykly, galaktorea a amenorea, infertilita a gynekomastie u můžu
  - růstové (u dětí) — **porucha vývoje CNS** (v intrauterinním vývoji, u novorozence, u malého dítěte), **porucha růstu** (protože pro syntézu a sekreci STH jsou nezbytné T3 a T4)

Hashimotova thyreoitida

- **nejčastější příčina hypothyreózy**

= AIO s tvorbou protilátek, a to hlavně proti thyreoglobulinu

  - protní příšinou (stejně jako u Graves-Basedowovy choroby) je **defekt supresorových CD8+ T_C-lymfocytů** → více se uplatňují CD4+ T_H-lymfocyty → stimulují B-lymfocyty k diferenciaci v plazmatické buňky **produkující 3 typy autoprotilátek + vzniká zánět štítné žlázy + dochází i k apoptóze**

- celkem se vytváří 3 typy protilátek:
  1. **proti thyreoglobulinu**
  2. **proti TSH receptoru (který blokují)**
  3. **proti peroxidáze štítné žlázy**
- častěji u žen
- zprvu difuzně zvětšená štítná žláza (difuzní struma) + taky zprvu je přechodná hyperthyreóza, ale později štítná žláza atrofuje a fibrotizuje
- vztah k HLA-DR5 a HLA-DR3

Hypothyreóza u malých dětí

- nejčastěji **kvůli nedostatku jódu** — u plodu, novorozenců, kojenců a malých dětí způsobuje **kretenismus**
- projevy:
  - procha vývoje CNS → mentální retardace
  - porucha růstu
- pokud již došlo k vývoji štítné žlázy fetu a matka má najednou (z různých příčin) hypothyreózu, nemusí se to nijak projevid, protože plod už si syntetizuje T3 a T4 sám

Myxedém

= stav, který vzniká u těžkách případů snížené funkce štítné žlázy (hypothyreózy), nejzávažnější formy mohou skončit i smrtí

- způsoben hromaděním mukopolysacharidů ve tkáních, a to hlavně v kůži a podkoží (i v srdci dělá bordel) — důležitým činitelem, který toto vyvolává, je tyreostimulační hormon (TSH), který se hypofunčkní thyroideu snaží vybičovat k většímu úsilí
- celkový myxedém se typicky vyskytuje u těžké hypothyreózy (obvykle na podkladě Hashimotovy nemoci), ale určité formy se mohou vzácně vyskytnout i u hyperthyreózy (myxedém na bércích)
- projevy — mukopolysacharidy vážou vodu → prosáknutí a otok řady tkání
  - ↑váha z otoků + kulatý obličej (facies myxedematosa, lunata)
  - zimomřivost, zpomalenost, **bradykardie**, můžou se objevit příznaky demence
  - zhrubnutí hlasu (prosáknutí halsivek), dokonce chrapot
  - nejtěžší formy mohou vyústit v srdeční selhávání (kvůli tekutině v perikardu), poruchy vědomí, tzv. **myxedémové kóma**, následně smrt
  - u hypertyreózy při Graves-Basedowově nemoci se vzácně může projevovat myxedém, ale jen na DKK (na bércích) — původcem není TSH, ale agresivní reakce lymfocytů
- dg. — v případě podezření provést odběry krve a zjistit koncentraci TSH a účinných hormonů štítné žlázy
- léčba — základem podat syntetické hormony štítné žlázy. (Eutyrox, Letrox), většinou to vede k relativně rychlému a výraznému zlepšení stavu

Granulomatózní thyreoitida

- po Hashimotově thyreoitidě vzniká také relativně často
- vzniká kvůli granulomatóznímu **zánětu štítné žlázy vyvolané virovou infekcí** (virová parotitida, plané neštovice, adenovirus)

Lymfocytární thyreoitida

- po Hashimotově thyroitidě vzniká také relativně často
- AIO
- oba se mohou projevit zprvu hypertyreózou později hypothyreózou

117 — Poruchy sekrece a působení paratyreoidálního hormonu

PORUCHY BILANCE VÁPNÍKU A FOSFORU — VÝZNAMNÉ PŘÍKLADY.

- kalcemii a fosfatemii řídí PTH, vitamin D (kalcitriol) a kalcitonin, méně taky STH

Kalcium, vápník Ca^{2+}

- **normokalcemie — 2,5 ± 0,25 mmol/l (2,25—2,75 mmol/l)**
  - 99% v kostech, 1% v ECT a ICT — 50% ve formě ionizovaného Ca^{2+} a 50% Ca vázaného na bílkoviny (hlavně albuminy, z toho 20% na fosfáty, bikarbonáty, citrát)
- při acidemii klesá podíl Ca vázaného na bílkoviny (naváže se na ně totiž vodík) a tím, že ubyde bikarbonátu, sníží se Ca vázané v komplexních sloučeninách → zvýší se množství ionizovaného Ca^{2+} (při alkalemii se naopak snižuje množství Ca^{2+})
- vylučuje se potem a močí — v ledvinách se resorbuje 98% Ca a zbylé 2% odchází močí (ale ovlivnitelné PTH, který ovlivňuje resorpci v distálním tubulu)
- **hyperkalcemie** — hladina sérového Ca > 2,75 mmol/l; těžká forma > 3,5 mmol/l
  - zvýšená nervosvalová dráždivost a kontraktilita svalů → v myokardu extrasystoly komor, zkrácení úseku QT
  - poškození ledvin — zpočátku reverzibilní porucha tubulární funkce, později polyurie, dehydratace, ↓GF, rozvoj selhání ledvin + vznik ledvinných kamenů
  - hyperkalcemie podněcuje vyplavení kalcitoninu a útlum sekrece PTH
- **hypokalcemie** — hladina Ca < 2,25 mmol/l
  - snižuje přenos vzruchů nervosvalovou ploténkou, snížená kontraktilita myokardu, bolestivé svalové paroxysmální křeče až tetanie, katarakta, trofické poruchy kůže a nehtů, v dětství opožděný mentální vývoj
  - při RAI hyperventilace → uvolní se vazebná kapacita bílkovin pro vápenaté ionty (místo vodíku) → pokles ionizovaného Ca^{2+} (ale hladina celkového se nemění) → tetanie

Fosfáty PO_4^{3-}

- **normofosfatemie — 1,2 ± 0,4 mmol/l (0,8–1,6 mmol/l)**
  - 85% fosforu v kostech, 6% jako součást proteinů, fosfolipidů a cukrů, 9%anorganické a organické fosfáty
- vstřebává se aktivní a pasivním transportem v tenkém střevě — aktivní transport je spřažen se vstřebáváním Ca (při poklesu vstřebávání Ca poklesne i vstřebávání fosforu)
- vylučován ledvinami — 70% se zpětně vstřebá v prox. a 15% v dist. tubulu
- PTH inhibuje aktivní resorpci v proximální tubulu

Součin koncentrace Ca a PO_4^{3-}

- v plazmě je konstantní (téměř nasycený roztok)
- pokud stoupne hladina fosfátů v plazmě → Ca^{2+} se vysráží v kostech ve formě krystalů fosforečnanu vápenatého $Ca_3(PO_3)_2$ → hladina Ca^{2+} poklesne
- k tomuto dochází u chronického selhání ledvin, kdy glomeruly nestačí profiltrovat veškerý fosfor a jeho hladina tak stoupá → tím klesá Ca a na to reaguje PTH — zvýšená aktivita osteoklastů a uvolnění Ca z kostí vede k osteoporóze
  - zároveň PTH tlumí zpětné vstřebávání fosfátů v proximálním tubulu

Příštítná tělíska (glandulae parathyreoidales)

= 4 tělíska norm. uložená na horním a dolním pólu dorzální strany štítné žlázy (mohou být i ektopicky v mediastinu)

- obsahují **hlavní buňky** produkující **parathormon** (**PTH**)
  - **stimulace sekrece — hypokalcemie** (↓Ca^{2+}) — zaznamenávána receptory pro ECT Ca^{2+}
    - během sekund ↑sekrece PTH, během hodin ↑syntéza PTH, během týdnů hyperplazie
  - **inhibice sekrece — hyperkalcemie** (↑Ca^{2+}) — tzn. negativní zpětná vazba přes Ca

Parathormon

- **účinky** — přes receptory pro PTH typu 1 v kostech ledvinách a střevě
  — **navyšuje kalcemii + snižuje fosfatemii:**
  1. **kosti**
     a) rychlé — **aktivace Ca pumpy, tím uvolňuje Ca z kostní tekutiny** (tj. tekutina mezi membránou osteocytů a vlastní kostí)
     b) chronické — **aktivace osteoklastů** (nepřímo přes osteoblasty, protože jen ty mají receptor) → **odbourávání kosti (resorpce) → uvolňování Ca a fosfátů do krve + demineralizace kosti**
        - odbourávání kosti podporuje vitamin D3, který je zvýšeně produkován v ledvinách chronicky stimulované PTH
  2. **ledviny**
     a) rychlé — **zvyšuje resorpci Ca^{2+}** ve ascendentním raménku Henleovy kličky a v distálním tubulu **+ snižuje resorpci fosfátů** (ta je jinak norm. značná)
     b) chronické — **zvýšená tvorba vitaminu D3** po stimulaci déle jak 24 h
  3. **střevo** — PTH **zvyšuje vstřebávání Ca^{2+}** z potravy + podílí se i vitamin D3, který zvyšuje vstřebávání Ca i fosfátů

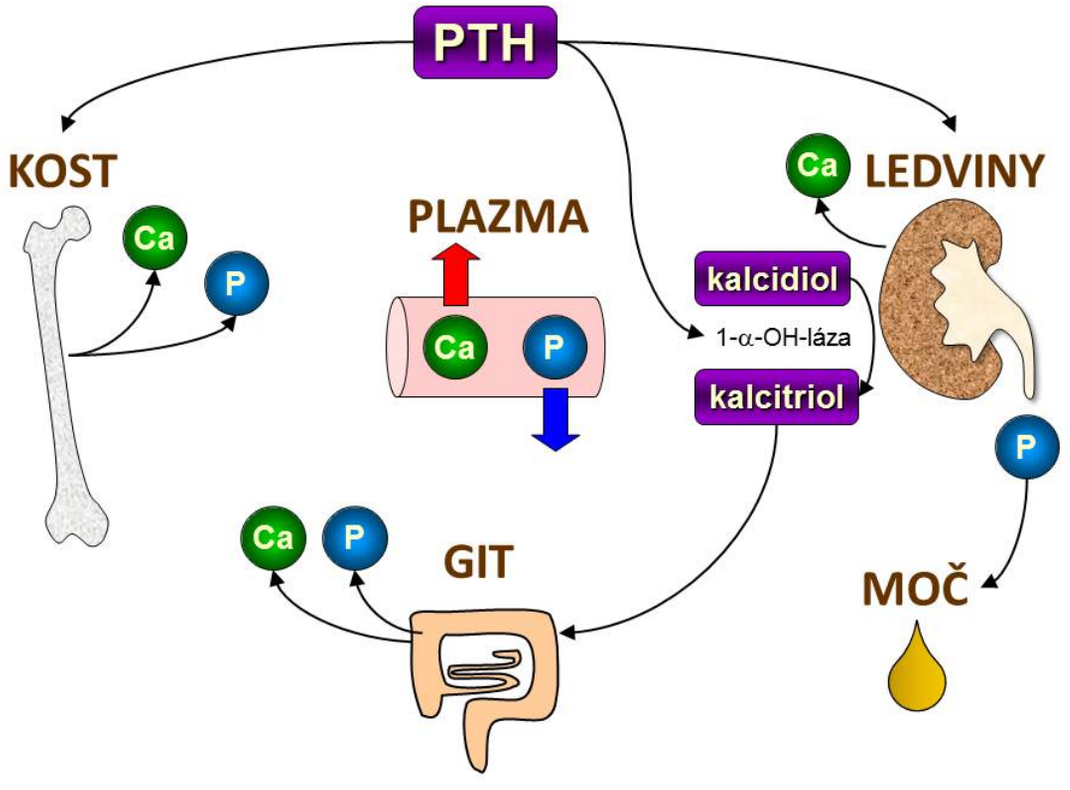

Laboratorní vyšetření

1. **kalcemie** — volné Ca^{2+} nebo celkové Ca
2. **kalciurie a fosfaturie** — při hyperparathyreóze bude malá kalciurie a velká fosfaturie
3. **aktivita kostního izoenzymu ALP a ACP** — ↑ACP a ↓ALP při hyperparathyreóze
4. **stanovení kalcidiolu a kalcitriolu** — doplňkové
5. stanovení PTH je k ničemu — komplikováno neaktivními formami PTH

Sérová koncentrace PTH / Sérová koncentrace vápníku	↑ PTH	↓ PTH
↑ S-Ca	Primární hyperparathyreosa	Sekundární hypoparathyreosa
↓ S-Ca	Sekundární * hyperparathyreosa	Primární hypoparathyreosa

* Hladina sérového kalcia může být u sekundární hyperparathyreosy nejen snížená, ale i v pásmu normy.

Hypoparathyreóza

= snížená funkce tělísek → ↓PTH → ↓Ca^{2+}, ↑PO_4^{3-}

- příčiny:

I. Primární

1. **nechtěné chirurgické odstranění tělísek při operaci štítné žlázy** — nejčastější
2. **ozáření**
3. **familiární hypoparathyreóza** — dědičné onemocnění, mutace genu pro PTH
4. **Di Georgův syndrom** — vrozená hypoplazie thymu a příštítných tělísek (vyvíjí se spolu)
5. **hemochromatóza (↑Fe)** — poškození tělísek železem
6. **Wilsonova choroba (↑Cu)** — poškození tělísek mědí

II. Sekundární

1. **chronická hypomagnezemie (↓Mg^{2+})** — po ní vzniká rezistence na PTH
2. **peraneoplastický syndrom — ektopická nádorová produkce PTHrp** (rp jako příbuzný peptid) — sekrece PTH z tělísek je snížena, protože je současně hyperkalcemie (↑Ca^{2+})
3. **nadpříjem či nadprodukce vitaminu D** (například u **sarkoidózy**) — vitamin D přímo tlumí sekreci PTH + ve vysokých dávkách zvyšuje koncentraci Ca, čímž nepřímo tlumí sekreci PTH

- příznaky — hypokalcemie, hyperfosfatemie, ↓PTH, hyperkalciurie a hypofosfaturie
  - **a)** při akutní hypokalcemii
    - parestezie, tetanie, generalizované křeče, EKG — prodloužení QT, ↓síla stahu
  - **b)** při chornické hypokalcemii
    - katarakta oční čočky
    - kazivost a defekty zubů, nehtů, vlasů a kůže
    - apatie, deprese
    - **pozitivní Chvostkův příznak** — při poklepu na větvení n. VII se vybaví záškub horního rtu ipsilaterálně kvůli zvýšené dráždivosti při hypokalcémii
- **pseudohypoparathyreóza** — vrozená mutace receptoru pro PTH typu 1 → v plazmě ↑PTH + hypokalcemie + hypofosfatemie → abnormality skeletu

Hypoparathyreóza

= zvýšená funkce tělísek → ↑PTH → ↑Ca^{2+}, ↓PO_4^{3-}

- příčiny:

I. Primární

1. **adenom (MEN 1, MEN 2) — nejčastěji → sporadická primární hyperparathyreóza**
   - **MEN 1 (mnohočetná endokrinní neoplazie I. typu)** — vrozená inakvitace genu MEN1, který funguje jako tumor supresorový gen → důsledkem je nejčastěji právě adenom příštítných tělísek, dále gastrinom (způsobující Zollinger-Ellisonův syndrom) a prolaktinom
   - **MEN 2 (mnohočetná endokrinní neoplazie II. typu)** — příčinou je mutace (aktivace) protoonkogenu → důsledkem je hlavně medulární karcinom štítné žlázy a feochromocytom (hyperparatyreóza je sice taky, ale není to dominantní příznak)
2. **hyperplazie tělísek → hereditární primární hyperparathyreóza**
3. karcinom — vzácný

II. Sekundární

- **nějaká porucha, která snižuje koncentraci Ca v plazmě** → ↓Ca + hyperplazie tělísek

1. **hypovitaminóza D**
   - nedostatek vitaminu D → nedostatečná resorpce Ca ze střeva → ↓Ca, ↑PTH
2. **chronické selhání ledvin (uremická hyperparathyreóza)**
   - **nedostatečná GF** → nedostatečně se vylučují fosfáty → (součet koncentrací fosfátů a ionizovaného Ca^{2+} musí být v plazmě stejný) **hyperfosfatemie** → hypokalcemie
   - **nedostatečná hydroxylace 25-hydroxycholekalciferolu** → nedostatek D3 → nedostatečné vstřebávání Ca ze střeva → **hypokalcemie** → hyperfosfatemie
   - tedy chronické selhání ledvin vede k ↓Ca, a proto k ↑PTH, a tím k odbourávání kostí, čemuž napomáhá i MAc

III. Terciérní

- porucha, která se vyvine ze sekundární hyperparathyreózy tehdy, když stimulace k sekreci PTH trvá delší čas a dojde k vývoji autonomního adenomu, který zvýšeně secernuje PTH bez ohledu na kalcemii — tzn. hyperparathyreóza přetrvává i po odstranění příčiny chronické stimulace

- jiné příčiny — **sarkoidóza** (dochází k nadprodukci kalcitriolu), **paraneoplastický syndrom u některých maligních nádorů** (nádor produkuje hormon, který má podobné účinky jako PTH — u nádorů metastazujících do kostí, u karcinomů bronchu a ledvin
- příznaky — **hyperkalcemie, hypofosfatemie, ↑PTH, hypokalciurie, hyperfosfatemie, ↓aktivita ALP, ↑ACP**
  - příznaky nejsou výrazné, hyperparathyreóza je diagnostikována náhodně po vyšetření kalcemie
- komplikace:
  - **kosti** — demineralizace → osteoporóza → fragilita kostí → častější zlomeniny
  - **ledviny** — ↑Ca → nefrolitiáza + nefrokalcinóza (pokles funkce tubulů až renální selhání)
  - **srdce** — kalcifikace v srdci; arytmie, zástava srdce v systole, zkrácení QT, bradykardie
  - **cévy** — riziko aterosklerózy
  - **psychika** — apatie, deprese, halucinace, paranoidní stavy, dezorientace
  - **GIT** — žaludeční vředy, pankreatitida, cholelitiáza

118 — Akutní a chronická insuficience kůry nadledvin, Cushingova nemoc

Kůra nadledvin

- tvoří steroidní hormony
  1. **zona glomerulosa —** tvoří **mineralokortikoidy**, hlavně **aldosteron** ← sytéza pod vlivem **AT II**
  2. **zona fasciculata** — tvoří **glukokortikoigy**, hlavně **kortizol** a kortikosteron **+ androgeny** — pod vlivem **ACTH** ← **CRH**
  3. **zona reticularis** — tvoří hlavně **androgeny**, ale i méně glukokortikoidy ← **ACTH**
- při dlouhodobé sekreci ACTH → hyperplazie kůry nadledvin

Hormony kůry nadledvin

= steroidní látky — výchozí látkou pro syntézu steroidů je cholesterol (potažmo pregnenolon)

1. Mineralokortikoidy

Aldosteron

- účinky — **zpětná resorpce Na^+ a vody** v dist. tubulu a sběracích kanálcích, **↑exkreci K^+**
- sekrece řízena hlavně angiotenzinem II, částečně i ACTH

2. Glukokortikoidy

- syntéza **pod vlivem ACTH — ten má pulsní a diurnílní** (pokles v noci) charakter, a proto má i sekrece glukokortikoidů pulsní a diurnální charakter

Kortizol

- účinky:
  - **játra** — prosyntetické — ↑glukoneogeneze, ↓glykolýza → hyperglykemie, glykogeneze
  - **svaly** — prokatabolické — čerpání bílkovinných zásob
  - **tuková** — prolipolytické — čerpání tukových zásob
  - **imunitní** — protizánětlivé a imunosupresivní — snižují syntézu zánětlivých cytokinů
  - **krev** — zvyšuje srážlivost krve
  - **kosti** — zvyšuje odbourávání osteoklasty → osteoporóza + snižuje syntézu kolagenu
  - **KVS** — ↑SV (permisivní účinek na katecholaminy produkované dření), ↑R
  - **ledviny** — ↑GF + slabé mineralokortikoidní účinky
  - **CNS** — deprese

3. Androgeny

- ve tkáních se mění na vysoce účinný testosteron — účinky anabolické, zbytnění svalů, viralizace u žen
- v krvi vázány na albumin a transkortin CBG (corticosteroid-binding globulin)

Hypofunkce kůry nadledvin (hypokortikalismus)

I. **Primární — oboustranná dysfunkce kůry nadledvin z různých příčin**
   1. **AIO poškození** — často postižení více endokrinních orgánů autoprotilátkami (při polyglandulárním syndromu)
   2. **ischemie a nekróza nadledvin (při šoku a hypotenzi)**
   3. **hemoragie** (například komplikace antikoagulační léčby či prudká meningokoková infekce)
   4. **infekce** (TBC…)
   5. **amyloidóza, hemochromatóza, sarkoidóza**
   6. **vrozený enzymatický deficit**
   7. **vrozená hypoplazie**
   8. **necitlivost na ACTH**

II. **Sekundární** — při nedostatečné sekreci či stimulaci ACTH ← **hypopituitarismus**

III. **Terciérní** — při nedostatečné sekreci CRH ← **porucha hypothalamu**

Addisonova choroba

= primární hypofunkce kůry nadledvin — choroba, která vzniká v důsledku poškození 80-90% kůry a je spojena s nedostatečnou tvorbou aldosteronu a kortizolu

- je snížená zpětná vazba kortizolem z ↓kortizolu → v plasmě bude ↑ACTH
- příznaky:
  1. **příznaky z nedostatku mineralokortikoidů — hypoaldosteronismus**
     - 1.1. **nedostatek Na^+ → tendence k dehydrataci → ortostatická hypotenze**
       - **z dehydratace riziko cirkulační hypovolemie** → hypotenze → snížení perfuze ledvin → ↓GF → retence vody (dáno i ↑ADH kvůli hypovolemii) → hyponatremie a „otrava vodou" → **edém mozku**
       - tento stav může být zapříčiněn infuzí glukózy, protože ta je metabolizována na vodu
     - 1.2. **hyperkalemie (↓exkrece K^+) → změny na EKG** — vysoká hrotnatá T vlna (Eiffelova věž), zkrácení QT, prodloužení PQ a QRS, vymizení vlny P, AV bloky, fibrilace komor až asystolie; **arytmie — komorová tachykardie**
     - 1.3. **hyperpigmentace kůže a sliznice** — **typické pro Addisonovu chorobu** — dáno tím, že při ↑ACTH se tvoří také více MSH (melanocyty-stimulující hormon) kvůli zvýšené expresi pro-opiomelanokortinu (POMC)
  2. **příznaky z nedostatku glukokortikoidů — hypokortizolismus**
     - 2.1. **hypoglykemie** — kvůli nedostatku glukokortikoidů, postihuje spíše děti, dospělé při hladovění
     - 2.2. ztráta chuti k jídlu, váhový úbytek, GIT potíže (nauzea, vomitus)
  3. **příznaky z nedostatku androgenů — hypoandrogenismus**
     - 3.1. **ztráta pubické a axilárního ochlupení u žen**
- Nečas považuje Addisonovu chorobu jako důsledek primární příčiny, jinde je uveden tvz. bílý Addison (centrální Addisonova choroba z poruch adenohypofýzy a hypotalamu) a periferní addison

Akutní Addisonská krize (akutní adrenokortikální krize)

- příčiny:
  1. **akutní krvácení do nadledvin** u pacientů s dlouhodobě sníženou funkcí nadledvin
  2. **náhlé vysazením kortikosteroidů**
  3. **nadměrný stres**
  4. **trauma**
  5. **operace**
  6. **infekce**
  7. **nekróza u meningokokových infekcí** — dochází k DIC v kůře nadledvin = Waterhouse-Friedrichsenův sy
- příznaky:
  1. **šokový stav s tachykardií**
  2. **↑TT, ↑DF**
  3. **hyponatremie**
  4. **hyperkalemie**
  5. **hypoglykemie**
  6. **slabost, nauzea, vomitus (dehydratace), horečka**

  → **hypotenze a život ohrožující cirkulační šok**

Chronická insuficience nadledvin, která nepostihuje sekreci mineralokortikoidů

- **má nespecifické příznaky — hypokortizolismus —** slabost, únava, letargie, anorexie, nauzea, váhový úbytek, riziko hypoglykemie (zejména při haldovění, horečce či jiných stavech snižujících glykemii)
- příčina — **nejčastěji nedostatek ACTH z důvodu poškození adenohypofýzy**

Sekundární hypofunkce nadledvin (bílý Addison)

= nedostatečná sekrece ACTH (kvůli nádorům, poranění či infekcím mozku) — hypopituitarismus + často také hypogonadismus a hypothyreóza

- protože sekrece mineralokortikoidů je ovlivňována přes ACTH jen minimálně, nedochází k rozvoji příznaků hypoaldosteronismu + nedochází k hyperpigmentaci
- naopak dominantními příznaky budou projevy hypokortizolismu (viz výše)

Addisonova choroba tedy může probíhat jako:

- chronická insuficience nadledvin postihující i sekreci mineralokortikoidů
- akudní Addisonská (adrenokortikální) krize
- tj. primární hypofunkce kůry nadledvin

bílý Addison — vzniká ze sekundárních příčin; projevy pouze z nedostatku glukokortikoidů

Hyperfunkce kůry nadledvin (hyperkortikalizmus)

Cushingova nemoc

- příčiny:
  1. **adenom adenohypofýzy**
  2. **porucha hypothalamu s ↑CRH →** důslekdem je mimo Cushingův syndrom i snížená sekrece jiných hormonů adenohypofýzy
  3. **ektopická produkce ACTH nádorem** — nejčastěji malobuněčný karcinom plic
     - většinou je ještě více ACTH v plazmě než u předchozích případů
  4. **adenom či karcinom kůry nadledvin** (nadměrná sekrece glukokortikoidů)
  5. nadměrné podávání glukokortikoidů **(iatrogenní příčina)**
- pokud je příčina primární nebo iatrogenní, pozorujeme **↓ACTH v plazmě**
- pokud je příčina sekundární (Cushingova nemoc), pozorujeme **↑ACTH v plazmě**
- **Cushingův syndrom** — soubor příznaků, který vzniká při hyperfunkci kůry nadledvin — projevy **hyperkortizolismu**:
  1. **centrální obezita** — není dáno kortizolem (lipolytický účinek), ale spíše vzniklou inzulinorezistencí
  2. **DM II. typu**
     1. **hyperglykemie** — dána účinkem glukokortikoidů glukoneogeneze + ↓ glykolýzy
     2. **inzulinorezistence** — důsledek chronické hyperglykémie
     3. **hyperinzulinemie** — dána inzulinorezistencí v kombinaci s hyperglykemií
  3. **měsícovitý obličej (lacies lunata), krátký krk**
  4. **zpomalený růst u dětí**
  5. **svalová atrofie + slabost** — kortizol má proteokatabolické účinky
  6. **atrofie kůže + strie** — dáno sníženou syntézou kolagenu, strie kvůli obezitě, která mechanicky natahuje už tak defektní kůži
  7. **zvýšená tvorba kožních hematomů (50%)** — dáno defektní kůží
  8. **zpomalené hojení ran a častější infekce kůže** — kvůli protizánětlivým účinkům glukokortikoidů + snížené tvorbě kolagenu
  9. **osteoporóza** — kortizol snižuje proliferaci osteoblastů a zvyšuje aktivitu osteoklastů + snižují resorpci Ca ve střevě → ↑PTH → osteoporóza
  10. **androgenní změny u žen**
      1. **hirsutismus**
      2. **porucha menstruace**
      3. **infertilita**
      4. **akné**
  11. **projevy mineralokortikoidních účniků**
      1. **arteriální hypertenze**
      2. **hypokalemická MAl**
  12. **psychické změny — steroidní encefalopatie** (labilita, poruchy koncentrace, paměti a spánku)

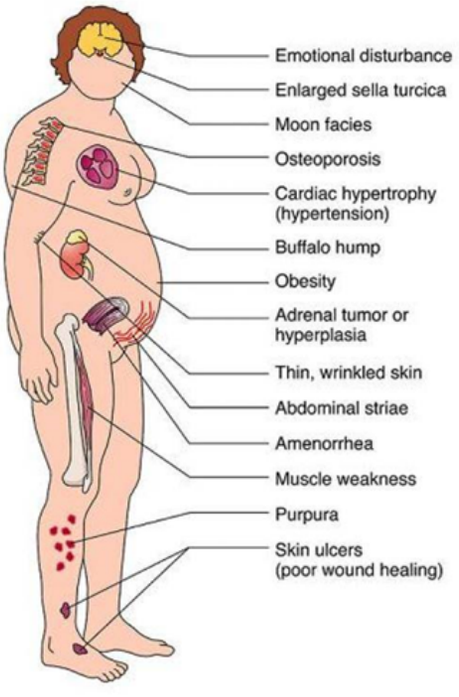

119 — Prim. a sek. hyperaldosteronismus, pseudohyperaldosteronismus

PŘÍČINY, ROZVOJ PORUCH, DŮSLEDKY.

Primární hyperaldosteronismus (Connův syndrom)

- způsoben nadměrnou neregulovanou sekrecí aldosteronu ze zona glomerulosa kůry nadledvin → ↑aldosteron
- příčiny:
  1. **adenom kůry nadledvin**
  2. **oboustranná hyperplazie zona glomerulosa**
  3. **familiární hyperaldosteronismus** — vzácně
- důsledky:
  1. **retence Na^+**
     - vede ke zvětšení ECT tekutiny → **zvýšená náplň cévního systému → sekundární arteriální hypertenze + ↑GF → ↓sekrece reninu**

     + ze zvýšeného plnění síní ↑ANP → zvýšení ztrát Na + ↓účinky aldosteronu → proto nebývají otoky
  2. **ztráty K^+ → hypokalemie → MAl**
  3. **ztráta H^+ → MAl**
- příznaky:
  - **sekundární systémové arteriální hypertenze**
  - **hypokalemie + celková deplece K**
    - riziko **hypokalemické nefropatie** → ↓koncentrační schopnost ledvin (protože 20% K^+ je resorbováno v ascendencním raménku Henleovy kličky, která zajišťuje osmotický gradient dřeně) → **polyurie, nykturie**
    - **↓motilita střev → zácpa, ileus**
    - kalemie pod 3,5 mmol/l — **změny na EKG** — oploštění vln T, přítomnost vln U (prodloužení QT, prodloužení PQ, mírná deprese ST)
    - **alkalóza → hypokalcemie → tonicko-klonické křeče + Chvostkův příznak**
  - **snížení reninu → ↓RAA**

Sekundární hyperaldosteronismus

- **způsoben zvýšenou sekrecí reninu v juxtaglomerulárním aparátu ledvin**
- příčiny:
    1. **stenóza renální arterie**
    2. **maligní hypertenze (těžká hypertenze vedoucí k poškození ledvin)**
    3. **srdeční selhání → ↓SV**
    4. **hypovolemie → ↓SV**
    5. **průjmy se ztrátou Na^+**
    6. **tubulopatie se ztrátou Na^+**
    7. **cirhóza s ascitem**
    8. **Bartterův syndrom** — vede k hyperplazii juxtamedullárních buněk → v macula densa je Na/K/2Cl kotransportét, který je defektní, a proto to macula densa vyhodnocuje jako nedostatek Cl
    9. **ektopická produkce reninu nádorem**
- od primárního hypoaldosteronismu se liší **↑renin a ↑AT II + méně výrazná hypokalemie a arteriální hypertenze**
- narozdíl od primárního je podkladem pro **vznik edémů a ascitu**

Pseudohyperaldosteronismus

= skupina stavů, které **klinicky** připomínají primární hyperaldosteronismu, ale mají normální nebo snížené hladiny aldosteronu i normální hladiny reninu

- příčiny:
    1. Liddleův syndrom — vrozená mutace způsobující zvýšené množství a aktivitu Na^+ kanálů v dist. tubulu
    2. předávkování lékořicí (je v ní látka, která zabraňuje metabolizaci kortizolu a má i mineralokortikoidní účinky)
- klinicky:
    - volumová hypertenze, hypokalémie, metabolická alkalóza
    - nejsou edémy — díky fenoménu úniku
    - hladina reninu i aldosteronu je normální až nižší

120 — Patofyziologie menstruačního cyklu, puberty, klimakteria, hypogonadismu

Ženské pohlavní hormony

- **hypothalamus — produkuje GnRH** (gonadotropin releasing hormone)
- **adenohypofýza — gonadotropní buňky tvoří gonadotropiny FSH a LH**
  - gonadotropní buňky mají receptor pro GnRH, které prostřednitvím G-proteinů a systémem druhých poslů (IP_3, DAG a Ca^{2+}) řídí tvorbu a **uvolňování FSH a LH (tonický charakter)**
  - tento tonický typ sekrece je **24-36 h před ovulací vystřídán masivním vyplavením LH** a menší míře i FHS (**periodická sekrece**) — zejména dáno vlivem pozitivní zpětné vazby zvýšenou hladinou estrogenů na gonadrotropní buňky
  - uvolnění FSH je dále inhibováno **inhibinem**, který produkují zrající folikuly, a i **prolaktinem**
    - FSH se z adenohypofýzy dostává krví do vaječníků, kde vazbou na receptory buněk membrana granulosa stimuluje mitotickou aktivitu a přeměnu buněk stromatu na buňky thekální → stimuluje vývoj folikulů + zvyšuje počet receptorů pro LH (zvyšuje aktivitu aromatázy)
    - LH se z adenofýzy uvolňuje o několik dní později a stimuluje produkci progesteronu
- folikulární buňky ovaria **estrogeny** (estradiol, estron, estriol), buňky žlutého tělíska **gestageny** (pogesteron) + obě struktury i v malém množství **androgeny** (testosteron, dihydrotestosteron)
- u ženy rozeznáváme 3 synchronní cykly — 1) hypothalamický (primární), 2) ovariální (ovulační), 3) děložní (menstruační)

Estrogeny

- nejúčinnější je estradiol, menší význam mají i estron a estriol
- secernovány hlavně granulózovými buňkami ovariálních folikulů, corpus luteum a placentou
  - téměř všechen estradiol pochází z ovarií a má 2 vrcholy sekrece — 1. těsně před ovulací, 2. uprostřed luteální fáze
- biosyntéza probíhá přeměnou androgenů
- účinky:
  1. **trofický, růstový a diferenciační vliv na specifické cílové buňky**
     - v pubertě navozují růst vnitřních i vnějších pohlavních orgánů ženy a mají vliv na sekundární pohlavní znaky
     - na počátku puberty zvyšují aktivitu osteoblastů, a proto nástup růstového zrychlení je u dívek časnější; později facilitují uzavírání růstových štěrbin více než testosteron (ženy mají nižší vzrůst než muži)
     - v dospělosti navozují **proliferační fázi menstruačního cyklu**
  2. **stimulace sekrece řídkého hlenu žlázami krčku dělohy** — změna konzistence hlenové zátky děložního hrdla
  3. ovlivňují produkci gonadotropinů během cyklu mechanismem zpětné vazby jak pozitivní, tak negativní (například prostřednictvím neuropeptidu Y vzhledem k tomu, že GnRH buňky nemají jaderné steroidní receptory) — **↓FSH**, mohou a nemusí tlumit i LH
  4. zvyšují citlivost ovarií na hormony adenohypofýzy, v cílových tkáních zvyšují počet receptorů pro progesteron
  5. zvyšují zpětnou resorpci Na^+ a vody v ledvinách

6. mají tlumivý vliv na EPO → snižují erytropoézu a zvyšují krevní srážlivost
7. v játrech ↑LDL receptory → v plazmě ↓cholesterol
8. řízení sexuálního chování a jeho změn během cyklu
9. jsou popsány i protektivní účinky na mozek, srdce a kosti i účinky antioxidační

Gestageny

- nejdůležitější **progesteron** — produkován žlutým tělískem, placentou a v malém množství i thekálními buňkami před ovulací
- účinky:
    1. **gestagenní účinek — příprava na těhotenství a udržování — projevuje se hlavně vlivem na endometrium** (přeměna na sekreční charakter sliznice nutný pro nidaci oplozeného vajíčka)
    2. snižuje kontraktilitu gravidní dělohy
    3. snižuje produkci hlenu žlázami děložního hrdla a zvyšuje jeho viskozitu → zátka
    4. ovlivňuje sekreci gonadotropinů a nepřímo přes jiné působky i produkci GnRH
    5. stimuluje rozvoj lobulů a alveolů mléčné žlázy, vyvolává jejich sekreční aktivitu
    6. ovlivnění termoregulačního centra v hypothalamu zvyšuje bazální teplotu

Androgeny

- hlavním místem produkce androgenů u ženy jsou nadledviny — v ovariích se produkuje z celkového množství androgenů asi 40%
- účinky:
    1. řídí růst axilárního a pubického ochlupení
    2. udržují libido
    3. jsou prekurzorem pro estrogeny

Relaxin

- hormon vznikající v corpus luteum, v děloze, placentě a v mléčných žlázách u žen, u mužů v prostatě
- během těhotenství **relaxuje pubickou symfýzu a další pánevní klouby a změkčuje a dilatuje děložní krček — usnadňuje porod**
- také tlumí děložní kontrakce a může mít úlohu při vývoji mléčné žlázy
- funkce u netěhotných žen není známa, u mužů je relaxin v semeni, kde napomáhá udržení motility spermií a penetraci spermií do vajíčka

Ovulační cyklus

1. **fáze — folikulární fáze (asi 14 dní, od 1. dne menstruace)**
   - po zániku corpus luteum klesají estrogeny a progesteron v krvi → **zvýšená tvorba FSH** → FSH pak stimuluje růst náhodně vybraného folikulu — zraje do stádia Graafova folikulu
   - Graafův folikul produkuje **estrogeny** (pozitivně působí na vlastní buňky folikulu) a **inhibin → negativní zpětná vazba → tlumí se tvorba FSH**
   - ke konci fáze se pozitivní zpětnou vazbou estrogenu rapidně **↑LH** → nezbytné pro ovulaci
2. **fáze — ovulační fáze (14. den)**
   - 16 h před ovulací se 6-10x zvýší hladina LH
   - Graafův folikul bobtná a praská → uvolňuje vajíčko, které je nasáno do vejcovodu
3. **fáze — luteální fáze**
   - ve folikulárních buňkách z prasklého Graafova folikulu se hromadí tuk → vzniká žluté tělísko (corpus luteum) — produkuje hodně progesteronu, estrogenů (2. vrchol sekrece) → negativní zpětnou vazbou klesá FSH a LH → zabraňuje zrání dalšího folikulu
   - zvýšená produkce progesteronu je příčinou zvýšené bazální teploty o 0,5°C
   - corpus luteum dále produkuje relaxin

a) **když nedojde k oplození** — corpus luteum zaniká → 12. den po ovulaci vznikne vazivové corpus albicans (bílé tělísko) → produkce progesteronu a estrogenů prudce klesne → zvýšené vyplavování FSH → nový ovariální cyklus

b) **když dojde k oplození** — corpus luteum přetrvává do vývoje placenty a je zdrojem hormonů, než se vyvine placenta

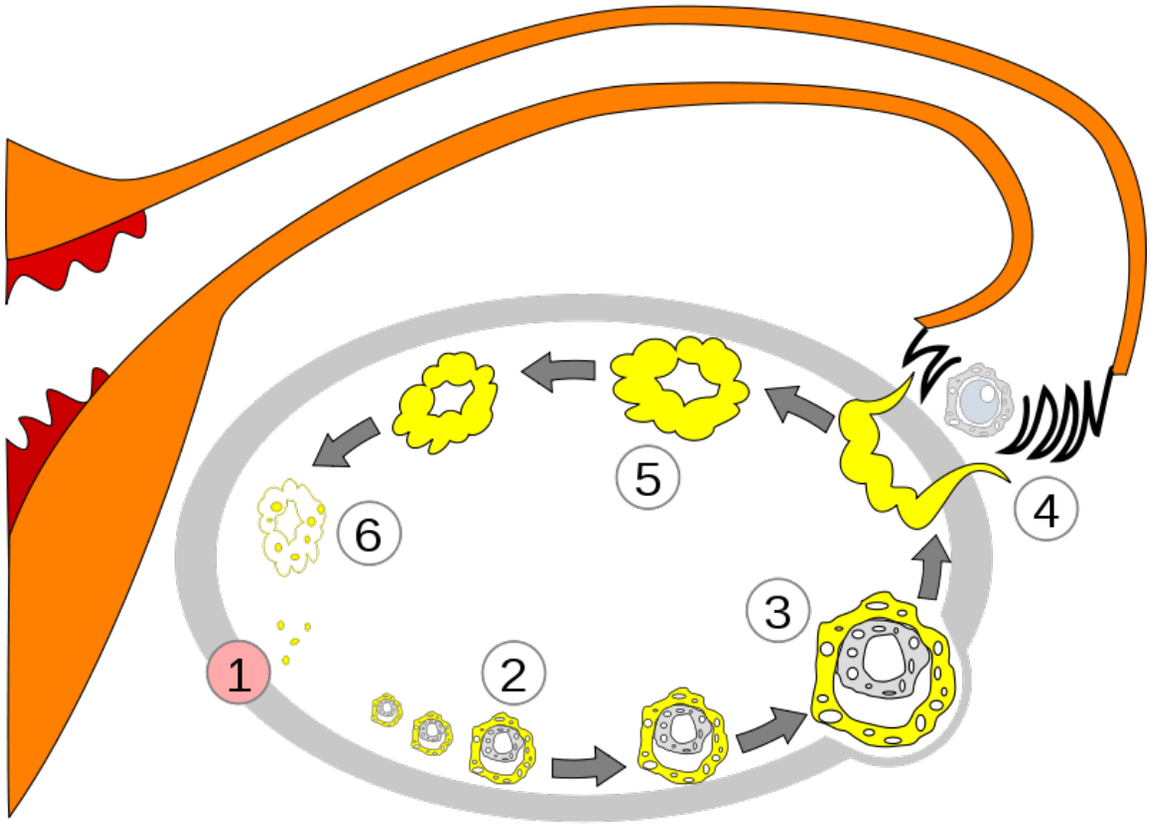

Poruchy ovariálního cyklu

- **protože je ovariální cyklus řídící pro cyklus menstruační, mohou se poruchy ovariálního cyklu projevit poruchami menstruace**

1. Anovulační cyklus

- oocyt není uvolněn z cumulus oophorus, přestože hormonální cyklické změny probíhají (včetně mestruačního krvácení) — příčina neplodnosti
- příčina — nedostatečný vzestup hladiny LH před ovulací
- také provázen nedokonalou luteální fází ovariálního cyklu, kdy nedochází ke vzniku plnohodnotného corpus luteum a k dostatečné produkci progesteronu → v 2. fázi menstruačního cyklu (sekreční) nedochází k fyziologickému zvýšení tělesné teploty (norm. způsobuje progesteron)
- jiné příčiny:
  - ageneze ovárií
  - cytostatika, ozáření, autoimunita
  - obezita — zvýšená aromatizace androgenů na estrogeny
  - malnutrice — snížená aromatizace androgenů na estrogeny v tukové tkáni, snížení pulsní sekrece gonadoliberinu a FSH a LH
  - panhypopituitarismus — nedostatečná produkce FSH a LH
  - hyperprolaktinémie — změna a potlačení pulsní sekrece gonadoliberinu, FSH a LH
  - hypothyreoidóza — snížený katabolismus androgenů a jejich **zvýšená konverze na estron v tukové tkáni**
  - hyperthyreoidóza — zrychlený katabolismus estrogenů

2. Syndrom polycystických ovarií

- **chronická anovulace kvůli stálému nadbytku estrogenů a androgenů → děložní sliznice udržována v proliferační fázi** → sliznice roste až „přerůstá“ (také riziko nádoru) a může se oddělovat → krvácení (připomíná menstruační, ale jedná se o metroragii = nepravidelné, různá intenzita)
- podání progesteronu vyvolá **sekreční fázi** (ukončí proliferační fázi a hypertrofii), následné vysazení progesteronu způsobí menstruaci
- adenohypofýza produkuje více LH než FSH (v plazmě je vysoký poměr LH/FSH), nadbytek LH + **hlavně chybí jeho prudký vzestup před ovulací → anovulace**
- LH stimuluje tvorbu **androgenů** z buněk theca interna, proto je i nadbytek **androgenů** → androgen androstendion je v tukové tkáni metabolizován na estron a ten 1) snižuje hladinu FSH a 2) stimuluje proliferaci děložní sliznice

- příznaky:
  1. **anovulace (infertilita)**
  2. **metroragie** — nepravdivé, různě intenzivní krvácení z dělohy, které není menstruace
  3. **hirsutismus** — kvůli ↑hladině androgenů
  4. **mnohočetné cysty v ovariích** — kvůli působení androgenů → zvětšení ovarií
- laboratorní nálezy — ↑↑LH, androgeny v séru, nebo jejich metabolity v moči

Menstruační cyklus

- změny jsou navozeny ovariálními hormony — estrogeny a progesteron

1. **fáze proliferační (5.—14. den)**
   - působením **estrogenů** dochází k obnově sliznice po menstruaci proliferací buněk, vaskularizací a prodloužením děložních žlázek
2. **fáze sekreční (15.—27. den)**
   - nastává po ovulaci — zvýšenou produkcí **progesteronu** a estrogenů z corpus luteum se zvyšuje prokrvení sliznice, stáčejí se žlázky a v buňkách se hromadí glykogen a lipidy
   - vrchol je je **týden po ovulaci** (to je také čas kdy niduje blastocysta)
3. **fáze ischemická (28. den)**
   - při neoplození vajíčka zaniká corpus luteum → ↓progesteron + lokálně ↑prostaglandiny → spazmus arterií a ischemie → nekróza sliznice — po pár hodinách se smazmus uvolní → překrvení sliznice, prasknutí cév → menstruační krvácení
4. **fáze menstruační (1.-5. den)**
   - odumřelá sliznice se odlupuje a odplavuje krví (30 ml)
   - krev je bohatá na fibrinolyzin, takže neobsahuje sraženiny

- popsané změny jsou zahájeny zvýšenou sekrecí gonadotropinů asi v 10-12 letech postnatálního života — na zahájení má vliv vyzrání hypothalamu i limbického systému
  - **první menstruace** (**menarché**) — na začátku puberty, vzhledem k malému množství produkovaného LH bývají cykly anovulační

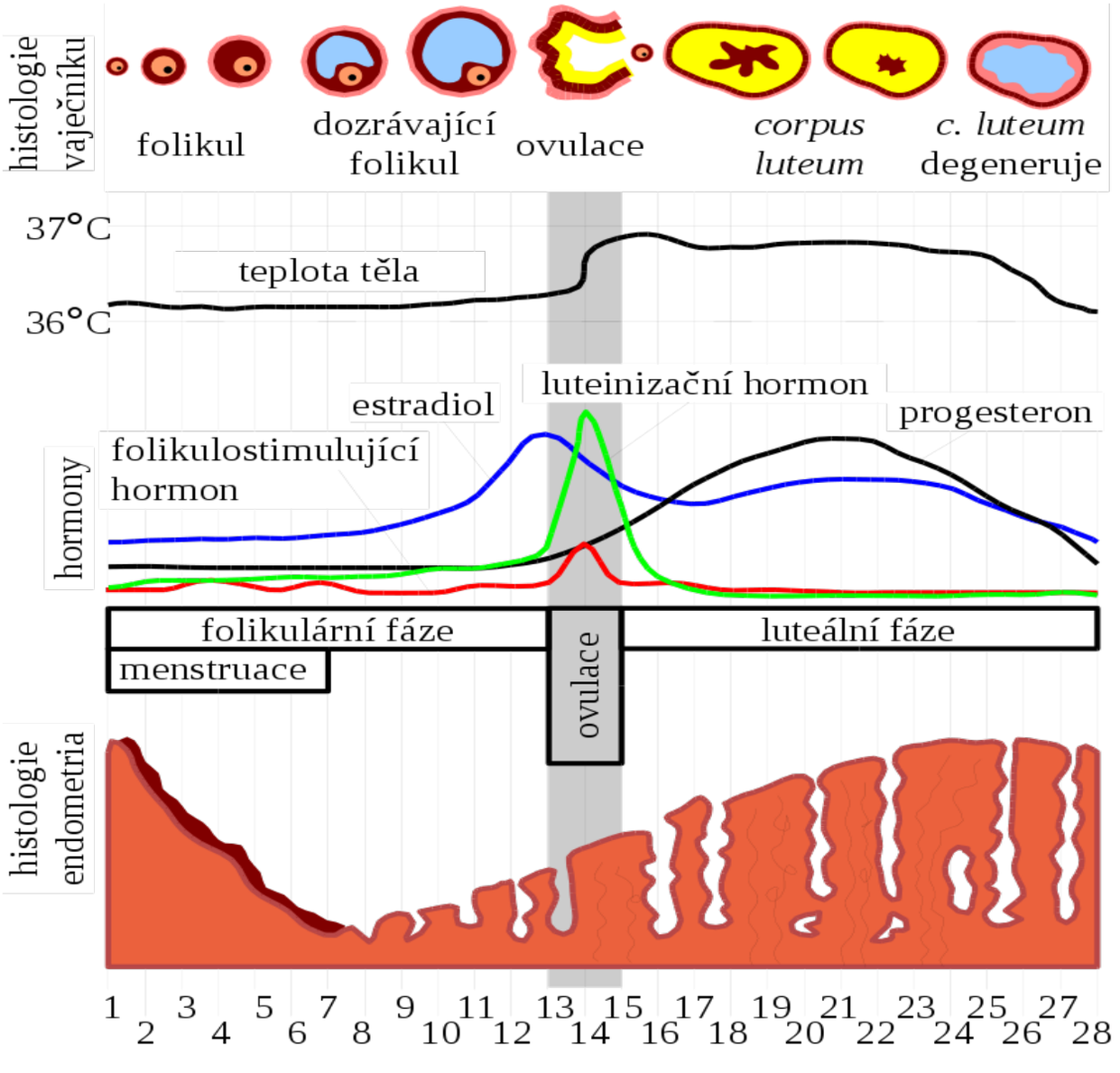

Poruchy menstruačního cyklu

Oligomenorea

= menstruační menstruační krvácení přichází v intervalech **delších než 31 dní** (často až po 3 měsících), krvácení bývá slabé

- nemá patofyziologický podklad, je pouze odrazem ↓hormonální aktivity (například stres, nemoc, různé stavy) — hypothalamus má spoje s limbickým systémem, to je důvod, proč mohou emoce ovlivnit ovariální resp. i menstruační cyklus

Amenorea

= menstruační cyklus není vůbec přítomen

- příčina je většinou v chybění ovariálního cyklu
- **fyziologická amenorea** — před pubertou, v menopauze, v těhotenství a v období laktace (protože prolaktin tlumí sekreci GnRH)
- **patologická amenorea:**
  1. **primární** — stav, kdy v období puberty nedojde k menarche
  2. **sekundární** — stav, kdy z patologické příčiny ustane menstruační cyklus
  - příčiny — **poruchy hypothalamu, hypopituitarismus** (nedostatečná výživa, nadměrná zátěž), **ovariální příčiny** (ageneze, syndrom polycystických ovarií, ovariektomie, nádory, ozáření), **děložní příčiny** (hysterektormie, poruchy vývoje, nádory)

Menoragie

= intenzivní a prodloužené menstruační krvácení

- příčina — **hormonální dysregulace**, **porucha srážlivosti krve**

Metroragie

= nemenstruační krvácení z ženského pohlavního orgánu

- příčina — **hormonální dysregulace**, **nádory dělohy, syndrom polycystických ovárií**

Dysmenorea

= nadměrná bolest (často křečovitá v hypogastriu) a další potíže během menstruačního krvácení

- příčiny:
  1. **primární**
     - ↑produkce prostaglandinů (PGF) — kontrakce děložního svalu → ischemie dělohy → dráždění nervových zakončení (laktát)
  2. **sekundární**
     - **endometrióza** — ektopická děložní sliznice v dutině břišní (například v peritoneu) — prochází stejnými cyklickými změnami → → odloučení sliznice → zánět v dutině břišní → dysmenorea
     - **premenstruační syndrom** (**PMS**) — změny nálady, podrážděnost, bolest hlavy, otoky končetin (zadržování vody před menstruací), napětí v prsou
     - **infekce v malé pánvi**

Klimakterium

- od 45-50 let ustává pravidelný cyklus z **poklesu produkce pohlavních hormonů (hlavně estrogenů) v ovariích**, kde se po definitivní degeneraci posledních primordiálních folikulů přestanou tvořit
- **změna poměru mezi estrogeny a androgeny** → možnost vzniku **virilizace** (rozvoj druhotných mužských pohlavních znaků u žen — objevuje se typicky mužské ochlupení, hlubší hlas, zvětšuje se klitoris; ženské znaky přitom ustupují)
- příčina změny reaktivity ANS (dilatace kožních cév, návaly krve do hlavy, zvýšené pocení…) není vyjasněna — asi uplatnění hormonálních výkyvů a/nebo změna diencephalopituitárního systému (řídí ženskou rytmickou pohlavní funkci)
- důsledkem je i **osteoporóza** — estrogeny totiž inhibují činnost osteoklastů — při nedostatečné inhibici resorpce kostí → fragilita kostí → patologické fraktury
- zvýšená koncentrace Ca v krvi tlumí sekreci PTH, což dále vede ke snížené tvorbě kalcitriolu, čímž **klesá absorpce Ca ze střeva**

Galaktorea

= vylučování mléka prsní žlázou mimo období kojení, nebo u mužů

- vzniká v důsledku zvýšené sekrece prolaktinu, který snižuje sekreci gonadoliberinu v hypothalamu → ↓FSH a LH
- na periferii inhibuje účinky estrogenů → výsledkem deficitu je **hypogonadismus**
- příčiny:
  1. adenom hypofýzy produkující prolaktin (prolaktinom) — nejčastěji
  2. při snížení dodávky dopaminu do adenohypofýzy (funguje jako prolaktostatin) z důvodu utlačení portálního oběhu → zvýšená sekrece prolaktinu
  3. léky (estrogen v perorální antikoncepci) — potlačuje sekreci inhibičního faktoru pro prolaktin v hypothalamu a přímo stimuluje hypofyzární laktotrofní buňky
  4. také po vysazení estrogenu v důsledku chybění inhibičního vlivu na účinek prolaktinu v prsech

Poruchy puberty

Pubertas praecox

= předčasná puberta, neboli předčasné dospívání **v důsledku předčasné sekrece GnRH**

- příčina — **nádor nebo zánět v hypothalamu, či idiopatická**
- **pseudopubertas praecox** — to samé, akorát příčinou je nadměrná sekrece androgenů v kůře nadledvin nebo v adenomech gonád (tzn. **porucha je v periferních žlázách**)

Pubertas tarda

= opožděná puberta, neboli opožděné dospívání **v důsledku nedostatečné sekrece gonadotropinů** a dále získanou nebo vrozenou **poruchou ovarií nebo varlat**

- dochází k opožděnému vývoji genitální a sekundárních pohlavních znaků, což je provázeno primární amenoreou u dívek

- endokrinní aktivita na úrovni reprodukčního systému je typicky regulována na několika úrovních:
    1. hypothalamické — gonadoliberin, receptory excitační a inhibiční, nemají steroidní
    2. hypofyzární — FSH, LH produkované gonadotropními buňkami
    3. periferní žláza (testes, ovarium) — odlišnost u muže a u ženy
        - varlata — produkují testosteron pod vlivem LH v Leydigových bunkách, FSH stimuluje spermatogenezi
        - vaječníky — produkují androgeny (androstendion), které jsou pak pod vlivem FSH (aromatázy) přetvářeny na estrogeny, pod vlivem LH produkují progesteron
- u žen endokrinní aktivita reprodukčního systému kolísá v **cyklech** (ovariální, menstruační), které startují v pubertě a končí klimakteriem (ve 40 – 50 letech)
- u muže je endokrinní aktivita více či méně konstantní až do pozdního stáří

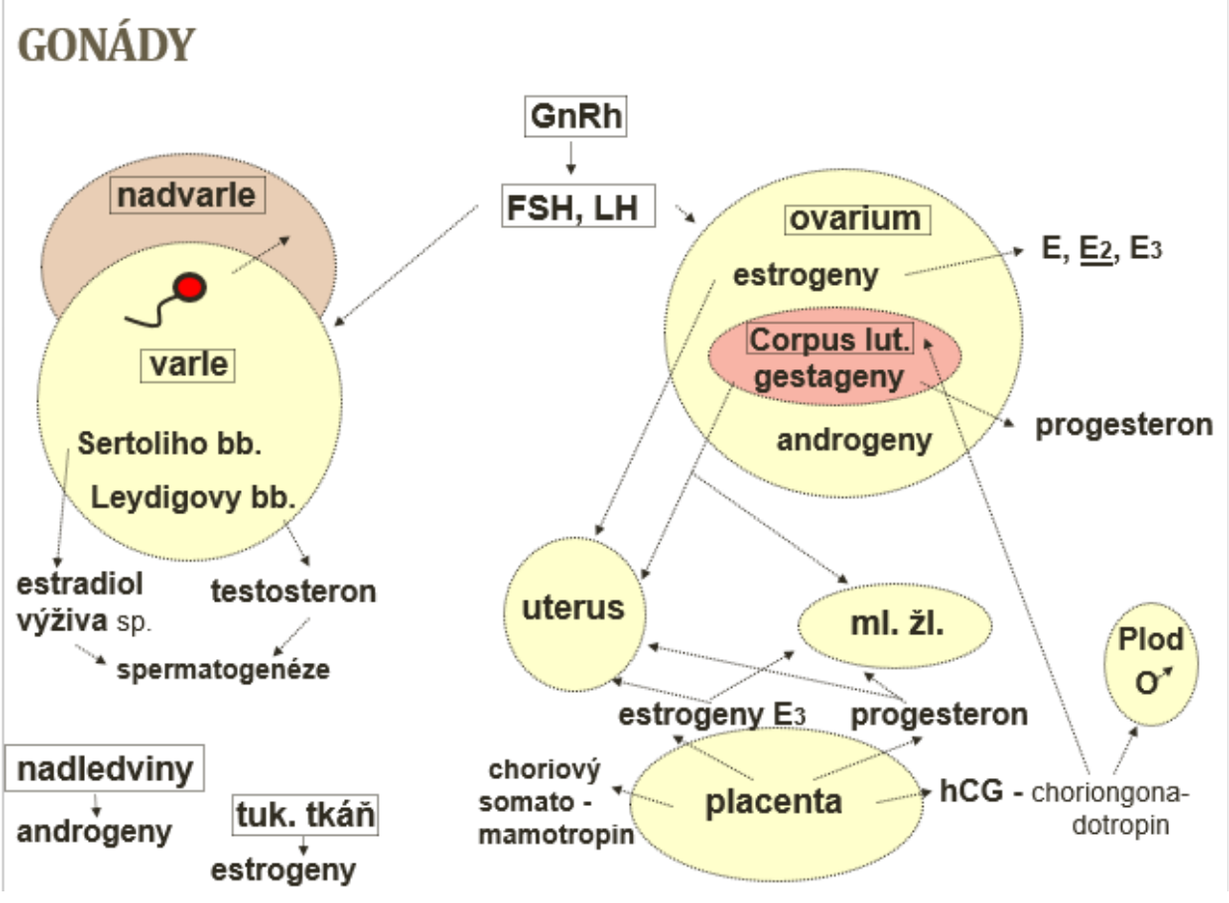

Hypogonadismus

= snížená endokrinní aktivita v oblasti reprodukčního systému

- dělení:

A. periferní (primární) — hypergonadotropní

- ↓tvorba pohlavních hormonů (estrogeny, progesteron, testosteron) → stimulace hypofýzy → ↑FSH, ↑LH → hypergonadotropní hypogonadismus

B. centrální (sekundární) — hypogonadotropní

- snížená tvorba gonadotropinů (FSH, LH) i gonadoliberinu → snížená tvorba pohlavních hormonů → hypogonadotropní hypogonadismus

Poruchy na úrovni hypothalamu

→ centrální hypogonadismus — hypogonadotropní

1. Vrozené poruchy:

- poruchy endokrinní i neendokrinních funkcí:
  - **Fröhlichův syndrom** — obezita + hypogonadrotropní hypogonadismus
  - **Lawrens-Moon-Biedlův syndrom** — to samé + centrální diabetes insipidus + retinitis
  - **Prader-Williho syndrom** — to samé + mentální retardace (vyskytuje se u chlapců — mají malý vzrůst)
- poruchy endokrinních funkcí:
  - **Kallmannův syndrom** — embryonální porucha vývoje hypothalamu, kdy v něm chybí neurony produkující GnRH (gonadoliberin) + bývá současně **anosmie**

2. Získané poruchy:

- nesprávná výživa
- psychogenní stres
- nadměrná fyzická aktivita

- projevy:
  - u žen — anovulační menstruační cykly, sekundární amenorea, infertilita
  - u mužů — ztráta libida, impotence, hypogonadismus

Poruchy na úrovni adenohypofýzy

→ centrální hypogonadismus — hypogonadotropní

1. prolaktinový hypopituitarismus (prolaktinom — adenom, bicyklická anitdepresiva…) — **prolaktin přímo snižuje sekreci GnRH** (gonadoliberinu) z hypothalamu + nádor jako takový utlačuje gonadotropní buňky adenohypofýzy
2. panhypopituitarismus
3. sekrece biologicky neúčinných hormonů FSH, LH
4. hypothyreóza se zvýšením TSH

- projevy:
  - u žen — anovulační menstruační cykly, sekundární amenorea, infertilita, **galaktorea**
  - u mužů — ztráta libida, impotence, hypogonadismus, **gynekomastie**

Poruchy na úrovni periferních žláz ♀

→ primární (periferní) hypogonadismus → hypergonadotropní

- **ovariální příčiny:**
  1. ageneze ovarií
  2. poškození ovarií cytostatiky, ozářením, nádory, AIO
  3. oboustranná ovarektomie
  4. infekční onemocnění
  5. Turnerův syndrom (45,X)
- **postovariální (děložní) příčiny**:
  — tzn. metabolické působení zachováno
  6. endometritida
  7. endometrióza
  8. nádor dělohy
  1. nádor dělohy
- klinické projevy hypogonadismu se odvíjejí od vývojového období, kdy defekt vznikl:
  - **embryonální** — normální vývoj dětského ženského fenotypu; neplodnost
  - **prepubertální** — neplodnost, primární amenorea, nedostatečný vývoj sekundárních pohlavních znaků (ženského fenotypu)
  - **postpubertální** — neplodnost, anovulační ovariální cyklus, sekundární oligomeorea až amenorea, osteoporóza, hladiny FHS a LH v závislosti na příčině nízké nebo vysoké
  - za předpokladu, že je zachována produkce androgenů nadledvinami, nehrozí ztráta pubického či axiálního ochlupení

Poruchy na úrovni periferních žláz ♂

→ primární (periferní) hypogonadismus → hypergonadotropní

- **testikulární příčiny:**
  1. ageneze varlat (Klinefelterův syndrom — 47, XXY)
  2. kryptorchismus
  3. ↑teplota, cytostatika, ionizační záření
  4. léky či drogy
  5. AIO (protilátky proti spermiím)
  6. infekční onemocnění — virová orchitida u příušnic
  7. alkoholismus — velké dávky alkoholu poškozují Leydigocy buňky
  8. kastrace
- **posttestikulární příčiny:**
  — tzn. metabolické působení zachováno
  9. ageneze chámovodu, jeho neprůchodnost
  10. varikokéla, hydrokéla (↑teplota)
  11. poruchy složení spermatu
  12. poruchy vyústění uretry
  13. necitlivost k cílovým androgenům — mutace androgenních receptorů či enzymu 5-reduktázy
- **mužský pseudohermafroditismus** — syndrom testikulární feminizace — genotyp muž, fenotyp žena

121 — Obezita, Pickwickův syndom, metabolický syndrom

ETIOLOGIE OBEZITY, TĚLESNÁ HMOTNOST A JEJÍ HODNOCENÍ, SOUCISEJÍCÍ ENDOKRINNĚ METABOLICKÉ ZMĚNY.

Obezita

= **zmnožení (hypertrofie a hyperplazie) tukové tkáně v organismu** nad stanovenou hodnotu normálu — stav způsobený nadměrnou kumulací energetických zásob ve formě tělesného tuku

- obecnou příčinou je **dlouhodobá pozitivní energetická bilance** (tj. nepoměr mezi příjmem a výdejem energie)
- zvyšuje zdravotní rizika a zkracuje délku života
- množství tělesného tuku — norma u mužů do 15-20%, u žen do 25%
- rozložení tělesného tuku:
  a) **podkožní** — k lipolýze nejméně citlivé buňky v gluteofemorální oblasti
  b) **viscerální** — omentální, mezenterický, retroperitoneální — více metabolicky aktivní
- typy obezity dle etiologie:

1. Primární obezita (95%)

- není následek jiného onemocnění
- příčiny:
  1. z 33% genetická predispozice (polygenní dědičnost)
  2. nezdravý životní styl:
     a) **sedavý způsob života spolu se stresem**
     b) **nezdravá strava bohatá na nasycené MK, cholesterol, sůl a jednoduché cukry, chudá na vlákninu a K^+**
     c) **alkohol a kouření**
- představuje nejčastější metabolické onemocnění v rozvinutých zemích
- člověk je neurohumorálně vybaven spíše na nedostatek potravy a hladovění než-li na nadbytek (během ontogenetického vývoje spíše přežívali jedinci s genetickou výbavou pro šetření energie a tyto geny se předaly potomkům)
- výživové riziko představují hlavně průmyslově ultrazpracované produkty obsahující **vysoký podíl tuků** a **vysoký podíl cukrů** → cukr zvýší glykemii, tím se zvýší vyplavení inzulinu a ten stimuluje utilizaci glukózy v adipocytech, navíc brání lipolýze a aktivuje lipoproteinovou lipázu → zmnožení tukové tkáně

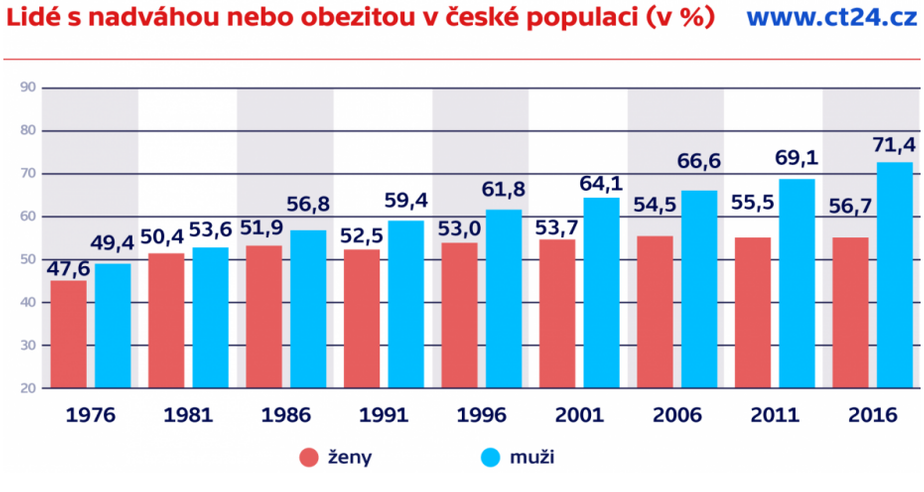

2. Sekundární obezita (5%)

- je projevem jiného onemocnění — doprovází řadu endokrinopatií a hypothalamických poruch:
  1. trauma, nádor nebo zánět v hypothalamu
  2. hyperprolaktinemie (prolaktinom)
  3. hyperkortizolismus (Cushingův syndrom)
  4. hypogonadismy u mužů
  5. hypothalamické endokrinní i neendokriní syndromy — Fröhlichův, Kallmannův…

3. Iatrogenní obezita

- způsobena dlouhodobým užíváním léků:
  1. PAD, inzulin
  2. tyreostatika
  3. estrogeny (perorální antikoncepce)
  4. kortikoidy
  5. β-blokátory
  6. psychofarmaka (tricyklická antidepresiva)

- typy obezity podle rozložení tělesného tuku

A. Androidní (centrální) typ — typ jablko 🍎

- typická pro muže
- tuk ve střední oblasti břicha — **vysoké procento viscerálního tuku** (nejrizikovější)
- **bývá spojen s inzulinorezistencí a s metabolickým Reavenovým syndromem**
- představuje **riziko vzniku metabolických a cévních komplikací**
- poměr pas:kyčle nad 0,9

B. Gynoidní typ — typ hruška 🍐

- typičtější pro ženy
- tuk je soustředěn zejména do oblasti pasu — méně rizikovější
- poměr pas:kyčle pod 0,9

Kritéria nadváhy a obezity

1. **množství tělesného tuku změřené bioelektrickou impedancí**
   — norma u mužů do 15-20%, u žen do 25%
2. **obvod pasu** — koreluje s množstvím viscerálního tuku, ideální parametr v běžné klin. praxi
3. **poměr pas:boky** — určení androidního nebo gynoidního typu
4. **měření tloušťky kožních řas** — asi polovina zásobního tuku je v podkoží a je úměrná celkovému množství tělesného tuku
5. **Brocův index** — ideální hmotnost [kg]
   = výška [cm] – 100 (– 10% u žen)
   - výsledek 115-130% svědčí pro nadváhu až obezitu, nad 130% pro těžkou obezitu
6. **BMI (Queteletův index) = kg/m²** — není schopen odlišit zda relativně vyšší podíl hmotnosti ku výšce je dán přítomností tukové tkáně či svalů a zda zvýšení hmotnosti je dáno akumulací spíše podkožního nebo spíše viscerálního tuku

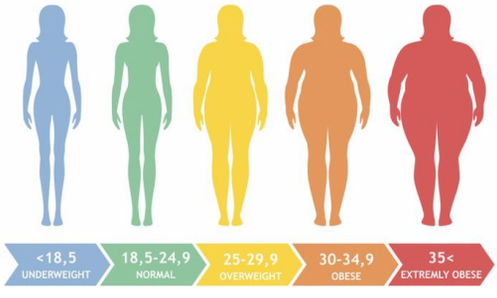

Patofyziologie tukové tkáně

- tuková tkáň — adipocyty — vysoce specializované buňky
- fyziologické funkce tukové tkáně:
  1. **mechanická ochrana (pouzdra orgánů)**
  2. **tepelná izolace**
  3. **energetická zásoba**
  4. **endokrinní, parakrinní a autokrinní funkce**
     → ovlivňují ostatní tkáně včetně mozku, jater i svalů

Endokrinní funkce tukové tkáně

- tuková tkáň se podílí na celkovém energetickém metabolismu svou skladovací a endokrinní funkcí

1) Leptin

- **regulátor příjmu a bilance energie — hladina úzce koreluje s množstvím tukové tkáně (obézní mají až 4x vyšší hladiny — navíc jsou resistentní k leptinu, to má stejný účinek jako pokles hladiny leptinu)**
- **pokles hladiny leptinu stimuluje příjem potravy (například při hladovění) → ↑příjem potravy**
- mutace leptinu může způsobit obezitu
- **leptin prochází přes HEB → působí na hypothalamus a zvyšuje přes něj tonus SNS → proto je nadprodukce leptinu riziková pro rozvoj arteriální hypertenze**
- je multifunkční hormon — inhibice produkce inzulinu (inzulin stimuluje produkci leptinu), snižuje syntézu MK a jejich inkorporaci do TAG v adipocytech i hepatocytech, ve svalu působí proti antioxidativnímu a lipogennímu efektu inzulinu, zvyšuje oxidaci MK (adipomuskulární osa)

- další působky produkované tukovou tkání

2) Adiponektin — ochrana srdce a cév proti rozvoji aterosklerózy, zvýšená citlivosti na inzulin, u obézních klesá

3) Adipsin — zvyšuje chuť k jídlu

4) Lipoproteinová lipáza (LPL) — lipolýza proteinů z krve

5) Estrogeny — syndrom polycystických ovárií, zvýšené riziko hormon senzitivních karcinomů prsu, endometritida

6) Kortizol — zvýšení glukoneogeneze, podíl na inzulinorezistenci

7) Prozánětlivé mediátory — IL-6, TNF-α, růstové faktory, eikosanoidy

Pickwickův syndrom

- kvůli extrémní obezitě abdominální tuk vleže tlačí na bránici a posouvá ji směrem vzhůru a obecně celková masa tuku zhoršuje dýchání → důsledkem je hypoventilace → v těle se **střádá CO_2** → důsledkem je **celková respirační insuficience**
- tento syndrom je často spjat se **syndromem spánkové apnoe** → to vede k **nadměrné spavosti** (hlavně během dne)
- komplikace obou těchto syndromů **jsou KVS komplikace vznikající na podkladě hypoxie**, protože hypoxie a ↑p_aCO2 vede k aktivaci SNS → ↑TK → to při dlouhodobém ↑TK vede k závažným KVS onemocněním — plicní hypertenzi, cor pulmonale, polycytémii — KVS zahrnují hypertenzi, poruchy srdečního rytmu, infarkt myokardu, cévní mozkové poruchy

Metabolický syndrom (Reavenův syndrom)

= soubor příznaků a abnormalit, které ve svém důsledku zvyšují **riziko rozvoje kardiovaskulárních onemocnění a diabtetu II. typu a riziko úmrtí na ně**

- metabolický syndrom **= centrální obezita + nejméně 2 z následujících:**
  a) **zvýšené TAG (> 1,7 mmol/l)**
  b) **snížné HDL-C (muži < 1,03, ženy < 1,29)**
  c) **↑TK (STK > 130, DTK > 85)**
  d) **hyperglykemie (glykemie nalačno > 5,6 mmol/l)**
- **dříve též syndrom 4H** — hypertenze, hyperinzulinemie, hyperglykemie, hypertriacylglycerolemie
- v širším slova smyslu ale metabolický syndrom zahrnuje i další abnormity, a to jaterní steatózu anebo steatohepatitidu, protrombogenní a proinflamatorní stav a hyperandrogenémii
- jednotlivé nozologické jednotky metabolického syndromu:

1. centrální obezita

- ústředním problémem je **viscerální tuk**, který je 1) **inzulinorezistentní**, 2) **zdroj adiponektinů** (adiponektin, leptin, interleukiny atd. ovlivňují činnost jiných orgánů

2. inzulinorezistence tukové tkáně

- je **důsledkem hormonálních** a **metabolických změn**, které provází **centrální typ obezity** (sekundární inzulinorezistence)
- hormonální změny provázející a zhoršující inzulinorezistenci:
  1. hyperinzulinemie
  2. ↑aktivita glukokortikoidů
  3. ↑glukagon
  4. ↑katecholaminy
- metabolické změny provázející a zhoršující inzulinorezistenci:
  1. hyperglykemie → glukotoxicita
  2. ↑MK → lipotoxicita
  3. změny ABR
  4. změny osmolarity
- autoimunitní záněty — tvorba autoprotilátek proti inzulinovému receptorů
- právě při centrální obezitě, se **zvyšuje aktivita enzymu (11-β-HSD), který recykluje kortizol → zvýšená aktivita glukokortikoidů → zvýšená aktivita kortizolu zhoršuje inzulinorezistenci**, protože zvyšuje glukoneogenezi a inhibuje glykolýzu → ↑glykémie
- důsledky inzulinorezistence na:
  - **tuk** — ↓lipogeneze + ↑lipolýza → ↑MK → lipotoxicita v různých orgánech
  - **játra** — ↑glukoneogeneze, ↑glykogenoláza, ↓glykolýza → hyperglykemie
    + zvýšený přísun MK → NAFLD + tvorba TAG → hypertriacylglycerolemie
  - **svaly** — snížená utilizace glukózy → hyperglykemie
  - **cévy** — hromadění lipidů → rozvoj aterosklerózy → ICHS, CMP
  - **myokard** — hromadění lipidů v buňkách → ↓čerpací funkce → riziko ICHS a SS
  - **pankreas** — hromadění lipidů v β-buňkách → poškození → DM

3. působky tukové tkáně

- leptin — **u obézních je leptinová rezistence** → hlad i přes hyperleptinémii
- adiponektin — u obézních je snížená hladina adiponektinu — tzn. neprojevuje se jeho **antiaterogenní** a **protizánětlivé účinky** + **zvyšuje β-oxidaci a inhibuje glukoneogenezi** → urychlení DM II a KVS chorob
- **rezistin** — obézní mají vysokou hladinu rezistinu — zvyšuje inzulinorezistenci → DM II
- **prozánětlivé cytokiny —** tuková tkáň je prostoupena makrofágy, které jsou zdrojem prozánětlivých cytokinů → prozánětlivý stav → riziko aterosklerózy
  + u obézních nacházíme mírně ↑CRP

4. hyperinzulinemie a hyperglykemie

- obezita je klíčový faktor pro vznik DM II. typu
- chronicky zvýšená glykémie z inzulinorezistence (viz výše) vede k tomu, že zprvu β-buňky produkují více inzulinu (→ hyperinzulinemie), a tím odpovídají na hyperglykemii, ale postupně se **vyčerpají** (také **lipotoxickým vlivem MK**) → dochází tak k postupné dysfunkci β-buněk, což se projeví jako neschopnost rychlé reakce na zvýšení glykemie (například postprandiálně) → konečným stádiem je selhání β-buněk a jejich zánik a rozvoj DM II. typu
- snížené vyplavování inzulinu je způsobeno také vyšší aktivitou glukokortikoidů, které inhibují jeho sekreci

5. dyslipidemie

- je dána 1) vyšší nabídkou MK tukové tkáně pro játra, 2) zvýšeným vychytáváním HDL částic adipocyty
- důsledkem je 1) ↑VLDL s vysokým obsahem TAG (hypertriacylglycerolémie), 2) ↓HDL cholesterolu
- dále bývá i ↑LDL cholesterolu, které pronikají do cév a podléhají lipoperoxidaci → ateroskleróza
- hladina celkového cholesterolu se nemění, protože LDL stoupá, ale HDL klesá

6. systémová arteriální hypertenze

- obezita je hlavní rizikový faktor systémové arteriální hypertenze
- příčinou je zúžení preglomerulárních tepének (Goldblattova hypertenze typu 2K1C), postižení dřeně ledvin, zvýšení tonu SNS (to dělá leptin), zvýšení RAA (jednak kvůli ↑SNS, jednak kvůli zvýšené sekreci angiotenzinogenu játry, která jsou lipotoxicky poškozená, jednak tvorbou angiotenzinogenu adipocyty, jednak jejich tvorbou ACE)

7. hyperandrogenemie

- viz http://pfyziolklin.upol.cz/?p=9118

8. protrombofilní stav

- dáno zvýšenou hladinou prozánětlivých cytokinů, které zvyšují hladinu fibrinogenu a PAI-1 (plasmin activator inhibitor) + samozřejmě ateroskleróza

- celkové následky obezity a metabolického syndromu
  - **KVS** — ateroskleróza, hypertenze, hypertrofie a dilatace LK, ICHS, trombembolie, CMP
  - **respirační** — hypoventilace a restrikce, syndrom spánkové apnoe
  - **GIT a hepatobiliární** — GERD, hiátová hernie, cholelitiáza, cholecystitida, steatóza jater
  - **ortopedické** — degenerativní onemocnění kloubů a páteře (artróza nosných kloubů)
  - **malignity** — karcinomy prsu, endometria, ovarií, karcinom žaludku, slinivky, kolorektální
  - **ostatní** — poruchy příjmu potravy, edémy, hypertrichóza, ekzémy, psychosociální poruchy

122 — Diabetes mellitus — etiopatogeneze

Diabetes mellitus (DM, úplavice cukrová)

- neoznačuje jedinou nemoc — je to název pro velkou skupinu onemocnění, které jsou nebezpečné jak pro **chronické následky**, tak pro **akutní komplikace** (**5. nečastější příčina úmrtí**)
  - pacienti trpící DM mají 2x až 4x vyšší riziko onemocnění KVS
  - DM je odpovědný za 40% nových případů terminálního postižení a selhání ledvin
  - také je odpovědný za největší část případů slepoty, ke které dochází mezi 20-75 lety
- všechna tato onemocnění společně charakterizuje **hyperglykemie**
- hodnota plazmatické glukózy nalačno ≥ 7 mmol/l
- klinické projevy — **hyperglykemie**, **glykosurie** (při glykemii nad 10 mmol/l), ketoacidóza, ↑katabolismus bílkovin, váhový úbytek, neprospívání

- etiologie — DM obecně vzniká jako následek (popř. jako kombinace):
  - **A) nedostatečná sekrece inzulinu**
  - **B) nedostatečná působení inzulinu**

Inzulin

= peptidový hormon složený ze 2 řetězců (A a B) spojených disulfidickými můstky

- je produkován **β-buňkami** Langerhansových ostrůvků pankreatu
  1. pre-proinzulin — v ER odštěpen signální peptid a vzniká proinzulin
  2. proinzulin — v GK zabudován do sekrečních vezikul a v nich štěpen
  3. inzulin — v sekrečních granulech spolu s Zn a C-peptidem

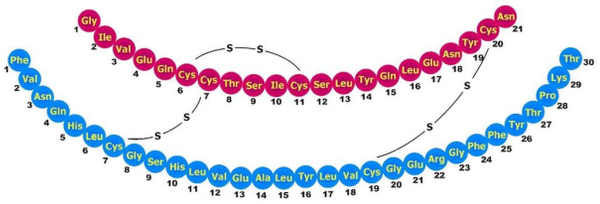

- **stimulace sekrece — ↑glykemie** (méně taky AMK, n. X., sekretin, glukagon)
- **inhibice sekrece — katecholaminy, somatostatin**
- působí na 3 typy tkání — tzv. **inzulin dependentní tkáně** (kromě GLUT 1 mají i GLUT 4):
  1. **játra** — inhibuje glukoneogenezi a glykogenolýzu, βoxidaci a ketogenezi, podporuje glykolýzu, glykogenezi, lipogenezi
     - játra mají kromě GLUT 1 a GLUT 4 i GLUT 2 a GLUT 7
  2. **svaly** — podporuje glykolýzu, glykogenezi a proteosyntézu
  3. **tuk** — podporuje lipogenezi, stimuluje LPL odštěpující MK z VLDL a chylomikronů
  - **inzulin independentní tkáně:**
    - ery, neurony — GLUT 1 a GLUT 3
    - pankreas — GLUT 2 (receptor)
    - střevo — GLUT 5

Klasifikace DM na etiologickém přístupu

1. **diabetes mellitus 1. typu (DM I)**
   - LADA (l**atentní autoimunitní diabetes dospělých**) — u dospělých často bývá zprvu klasifikován jako DM II, ale u LADA jsou v těle přítomny autoprotilátky (hlavně proti GAD), proto se tato forma klasifikuje jako DM I
2. **diabetes mellitus 2. typu (DM II)**
3. **jiné specifické typy**
   1. **genetické poruchy β-buněk**
   2. **genetické poruchy účinku inzulinu**
   3. **choroby exokrinní části pankreatu**
      - pankreatitida, neoplazie, cystická fibróza, trauma, pankreatektomie
   4. **endokrinopatie** — Cushingův syndrom, hyperthyreóza, somatostatinom
   5. **léky a chemické látky (toxický DM)** — glukokortikoigy, thyreoidální hormony
   6. **infekce** — kongenitální rubeola, CMV
   7. **méně časté formy imunitně podmíněného DM**
   8. **jiné genetické syndromy spjaté s DM** — Downův syndrom, Klineferterův syndrom, gestační diabetes
   9. **MODY (maturity onsent diabetes od young)** — specifický typ diabetu
      - dědičné defekty, které se dědí AD, začínají před 25. rokem života
      - MODY 2 — děti mají poruchu glukokinasy v glukoneogenezi, senzor je špatně citlivý na glukózu, glykémie chronický zvýšená (do 7mmol/l)
   10. **gestační DM** — jakákoliv forma poruchy tolerance glukózy, která se poprvé projevila, nebo byla poprve diagnostikována v průběhu těhotenství
      - postihuje asi 5% těhotných žen
      - u většiny případů se po porodu glukózová tolerance vrátí zpátky do normálních podmínek, a žena bude zdravá
      - je závažnou komplikací těhotenství — zvyšuje perinatální morbiditu a mortalitu
      - může být spojen s hypertenzí
      - často vynutí ukončení těhotenství císařským řezem

Parametr	Ideální kompenzace
glykovaný hemoglobin HbA1c(%) glykemie nalačno/před jídlem (mmol/l) postprandiální glykemie (mmol/l)	< 4,5 4,0–6,0 5,0–7,5
krevní tlak (mmHg)	< 130/80
celkový cholesterol (mmol/l) LDL cholesterol (mmol/l) HDL cholesterol (mmol/l) : muži /ženy triacylglyceroly (mmol/l)	< 4,5 < 2,5 > 1 / > 1,2 < 1,7
body mass index (BMI) obvod pasu : ženy (cm) / muži (cm)	< 27 < 80 /< 94

Diabetes mellitus 1. typu (DM I)

- **inzulin dependentní**
- představuje menšinu diabetiků (asi 10–15%)
- onemocnění **obvykle začíná v dětském věku** či v pubertě, ale může se objevit i v dospělosti
- častěji u žen

Etiopatogeneze

- příčinou je destrukce a zánik β-buněk Langerhansových ostrůvků
- v patogenezi se uplatňuje **genetická predispozice** a **vlivy zevního prostředí** vedoucí k autoimunitnímu poškození β-buněk

A. genetická predispoozice

- vyšší riziko DM I je u jedinců se specifickými MHC I. třídy (**HLA-DR3, HLA-DR4, HLA-DG**) i MHC II. třídy, které predisponují ke vzniku autoimunitní reakce proti β-buňkám

B. autoimunitní reakce

1. krokem je zahájení autoimunitní reakce — zapřičiněna **virovou infekcí** (coxackie virem, CMV, EBV například při infekční mononukleóze, virem spalniček, zarděnek či planých neštovic)
   - **virus** mírně poškodí β-buňky pankreatu, po čemž následuje **autoimunitní proces** — tvorba autoprotilátek (může vzniknout také proto, protože virus obsahuje protein, který má **podobnou sekvenci AMK** jako β-buňky)
2. krokem je infiltrace Langerhansových ostrůvků zánětlivými buňkami po virové infekci
   - první, kdo se setká s viry, jsou makrofágy — produkují chemokiny → chemotaxe
   - autoimunitní destrukci způsobují hlavně CD8+ T_C-lymfocyty, které nerozpoznávají antigeny na povrchu β-buněk + přes cytokiny stimulují MHC II. třídy (mající genetickou predispozici k DM I)
3. krok — β-buňky jsou zničeny hlavně buněčnou imunitou, ale uplatňuje se i tvorba protilátek → autoimunitní zánět (inzulitida)
   - protilátky proti β-buňkám
   - protilátky proti inzulinu
   - protilátky proti GAD (dekarboxyláze kys. glutamové)

C. chemikálie a toxiny

- bylo prokázáno, že některé chemické látky a toxiny mohou poškozovat β-buňky, anebo zahajovat autoimunitní reakci

D. kravské mléko

- bylo prokázáno, že požívání kravského mléka (a jeho produktů) dětmi do 4. měsíce zvyšuje riziko vzniku DM I

E. idiopatický DM I — má silnou dědičnou složku

- dg. — autoprotilátky proti β-buňkám, inzulinu, GAD; v plazmě budou nízké hodnoty inzulinu (hypoinzulinemie) a C-peptidu, hyperglykemie

Vývoj DM I

- na začátku je zpravidla latentní (skryté) období **prediabetu** — charakteristické ještě normální (do 5,6 mmol/l) nebo mírně zvýšenou (do 6,9 mmol/l) glykémií nalačno, ale funkce β-bunkě už je změněna
  - klinicky latentní stádium zachytíme jen výjimečně
- po destrukci 90% β-buněk se diabetes manifestuje naplno — **glykémie nalačno ≥ 7,0 mmol/l** (nezapomeň, že příčinou hyperglykémie je nedostatečný účinek inzulinu na játra, a tedy nadměrná glukoneogeneze a glykogenolýza a nedostatečná glykolýza)

Manifestace DM I

- k manifestaci většinou dochází až po destrukci **90% β-buněk**
- **projevy:**
  1. **únava a nevýkonnost** (glukóza sice je, ale nedostává se do buněk) u dítěte je zhoršený prospěch ve škole
  2. **polyurie —** po překročení tubulárního maxima 10 mmol/l nedochází ke zpětné resorpci glukózy, dochází k osmotické diuréze — glukóza je osmoticky aktivní, stahuje vodu
  3. **polydipsie —** zvýšení glukózy v plasmě registrují osmoreceptory v hypothalamu → signalizace → větší příjem vody
  4. **ztráta hmotnosti a větší chuť k jídlu** — důsledek nedostatku energie — deplece glukózy → štěpení MK v tukové tkáni, hormon leptin („hormon sytosti"
  5. **může se objevit ketoacidóza —** souvisí se štěpením tuků

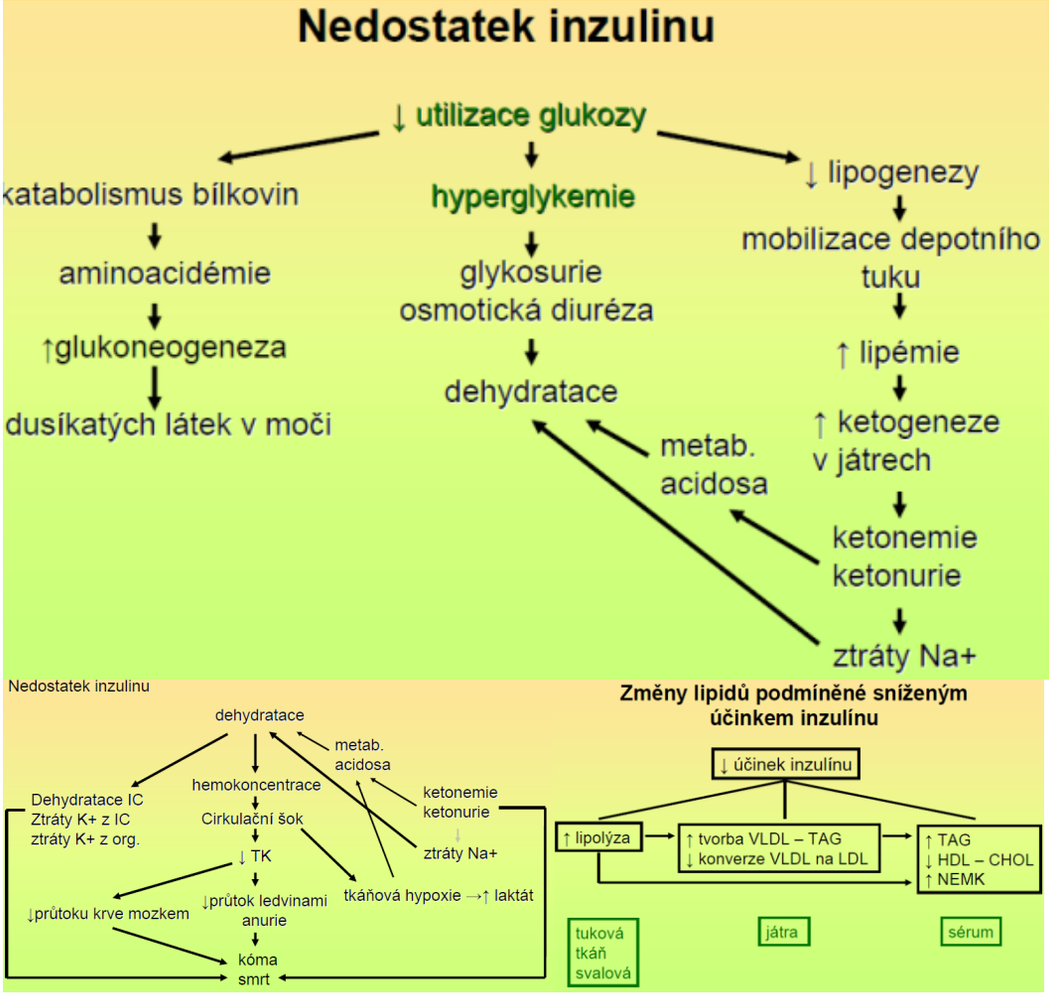

Diabetes mellitus 2. typu (DM II)

- **inzulin independentní**

= **komplexní metabolická porucha**, při níž organismus **není schopen zpracovávat glukózu** kvůli realitvnímu nebo i absolutnímu **nedostatku inzulinu**

- představuje většinu všech diabetiků (80-90%)
- postihuje většinou dospělé ve středním a pozdějším věku
- rozvíjí se plíživě (často pozdní diagnóza — až když jsou komplikace jako angiopatie, neuropatie, nefropatie)

Etiopatogeneze

- příčinou je **snížená citlivost buněk jater, svalů a tukové tkáně na působení inzulinu** (kvůli periferní **inzulinorezistenci**) a **sekundárně změněná sekrece inzulinu** (alespoň na počátku často zvýšenou)
- hlavní rizikové faktory:
    1. **obezita** — izulinorezistenci pozorujeme u valné většiny obézních (80%), ale ne všichni obézní mají DM, nicméně k tomu rychle směřují
    2. pozitivní rodinná anamnéza
    3. věk
    4. nízká fyzická aktivita

1. krok — na počátku vznik **inzulinorezistence** — tu rozdělujeme na:
    I. **primární inzulinorezistence** — k té může dojít buďto vlivem polygenních **mutací inzulinového receptoru** nejčastěji vlivem mutacích na postreceptorové úrovni (porucha ICT signální dráhy pro inzulin)
    II. **sekundární inzulinorezistence** — následek hormonálních a metabolických změn při **obezitě centrálního** typu (zvýšení aktivity kortikoidů, hyperinzulinémi, ↑hladiny katecholaminů, poruchy inkretinů, hyperglykémie, hypertriacylglycerolémie) nebo autoprotilátek proti inzulinovému receptoru
2. krok — **inzulinorezistence znamená zvýšení lipolýzy v tukové tkáni** → to vede ke zvýšenému uvolňování MK do oběhu → nadměrný vzestup koncentrace MK působí **lipotoxicky** na játra a další tkáně → v **játrech se tak rozvíjí inzulinová rezistence** (tomu napomáhá i zvýšená aktivita glukokortikoidů, neboť ty podporují glukoneogenezi a podporují inzulinovou rezistenci + taky podporují lipolýzu) — zvýšená aktivita glukokortikoidů je dána zvýšenou expresí enzymu recyklujícího kortizol u obézních
3. krok — inzulinorezistence vede k tomu, že se β-buňky snaží odpovědět na chronickou hyperglykemii **zvýšenou produkcí inzulinu** (to vede alespoň k částečné úpravě glykemie) — proto aspoň v počátečních stádiích můžeme naleznou **hyperinzulinemii**
    - **při chronické hyperglykemii se β-buňky vyčerpají a sekrece inzulinu je pak nedostatečná — poté už glykemie stoupá nad kritickou hodnotu 7 mmol/l, a tím dochází ke klinické manifestaci diabetu**

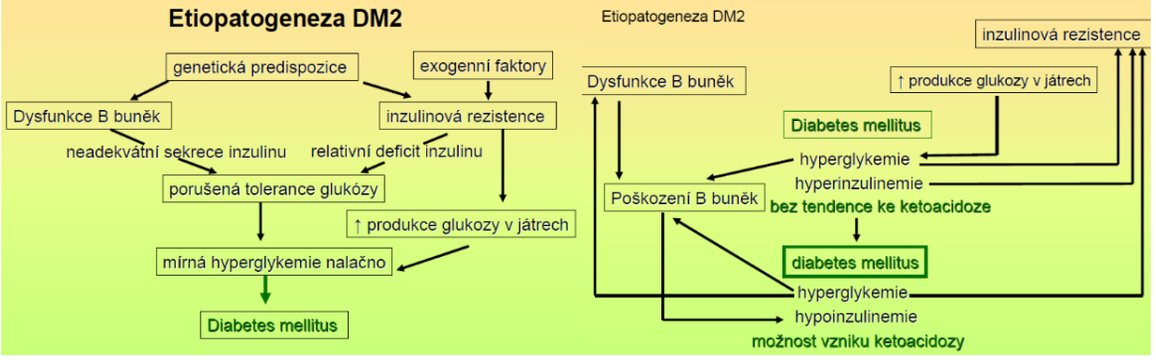

Vývoj DM II

- na počátku tzv. **prediabetes**, kdy je glykemie nalačno mezi 5,6–6,9 mmol/l
- narozdíl od DM I budeme pozorovat hyperinzulinemii
- později je inzulinová rezistence natolik velká a dysfunkce β-buněk taková, že dojde k manifestaci DM II

Dg. DM II

- zjišťování inzulinorezistence — euglykemický hyperinzulínový zámek (clamp) → kanyly do obou kubitálních žil, jednou je podáván inzulín konstantní rychlostí, ve 2. infuzi je podávána glukóza — rychlost podávání glukózy se upravuje tak, aby glykémie byla v normálním rozmezí
  - u pacienta s inzulinorezistencí je spotřeba glukózy pro udržení normální glykémie **nižší**
  - u zdravého jedince potřebuju víc glukózy na fyziologickou glykémii, protože buňky ji pod vlivem inzulinu normálně utilizují
- náhodná glykémie > 11,1 mmol/l + klinické příznaky DM

Prediabetes

- glykemie nalačno 5,6–6,9 mmol/l
- 75g oGTT (po 2 h) 7,8–11 mmol/l (PGT)
- dg. se stanoví ze 2 měření bez přítomnosti akutního stavu

DM

- glykemie nalačno > 7 mmol/l
- glykemie kdykoliv během dne > 11 mmol/l
- 75g oGTT (po 2 h) > 11 mmol/l
- dg. se stanoví ze 2 měření bez přítomnosti akutního stavu

Manifestace DM II

- způsobuje poruchy všech orgánů a tkání, zejména:
  1. cév — makroangiopatie i mikroangiopatie provázené poruchami drenáže a nutričních funkcí mikrocirkulace + náchylnost k infekcím (→ gangrény, bércové vředy)
  2. KVS — pacienti mají 2x až 4x větší riziko vzniku onemocnění KVS
  3. ledvin — diabetická glomeruloskleróza
  4. CNS — neuropatie somatického systému i ANS
  5. očí — retinopatie, katarakta, slepota
- dlouhodobými následky jsou:
  1. dyslipidemie (DM je výrazný rizikový faktor aterosklerózy)
  2. hypertenze
  3. nemoci peridontu
  4. psychologické a sociální problémy
- těžké až smrtící komplikace
  1. hyperglykemický hyperosmolární syndrom,
  2. hyperglykemické hyperosmolární kóma
  3. hyperglykemické hyperosmolární ketoacidotické kóma
  4. laktacidóza a laktacidotické kóma
  5. hypoglykemie a hypoglykemické kóma

123 — Hyperglykemie a hypoglykemie

PŘÍČINY, HODNOTY, REGULACE, SYMPTOMY, KOMPLIKACE.

Glykemie

= **hladina glukosy v krvi — norm. hodnoty 3,4–5,6 mmol/l**

- glykémie **závisí na rovnováze mezi přísunem a utilizací glukózy** z plazmy
- na regulaci se podílí několik faktorů:
  - **inzulin** — snižuje
  - **glukagon** — zvyšuje
  - zvyšují také **adrenalin**, **kortizol**, **somatrotropní hormon**
  - nepřímo se podílí i **hormony štítné žlázy** (zvyšují citlivost receptorů na katecholaminy)
- vzestup glykemie ← glykogenolýza, glukoneogeneze + snížená utilizace glukózy tkáněmi
- úlohu **glukostatu mají játra** — glukóza je zde uskladňována (glykogen) a pod hormonálním vlivem uvolňována do krve

Účinky hormonů ovlivňujících glykemii

Inzulin

- hypoglykemizující účinek — tzn. snižuje glykemii
- prostřednictvím glukózových transportérů GLUT 4 zvyšuje vstup do buněk
- transport glukózy:
  1. **non-inzulin dependentní transport**
     - vstup do buněk facilitovanou difuzí
     - GLUT 1 — prakticky všechny tkáně
     - GLUT 2 — pankreas, játra (senzory glykemie)
     - GLUT 3 — mozek, ery
     - GLUT 5 — střevo
     - GLUT 7 — hepatocyty
  2. **inzulin dependentní transport — pomocí GLUT 4**
     - nalačno bude glukóza v inzulin-independentních tkáních (mozek, ery, varlata), inzulin-dependentní tkáně vychytávají glukózu postprandiálně v závislosti na inzulinu
     - **játra** — inhibuje glukoneogenezi a glykogenolýzu, βoxidaci a ketogenezi, podporuje glykolýzu, glykogenezi, lipogenezi
       - játra mají kromě GLUT 1 a GLUT 4 i GLUT 2 a GLUT 7
     - **svaly** — podporuje glykolýzu, glykogenezi a proteosyntézu
     - **tuk** — podporuje lipogenezi, stimuluje LPL odštěpující MK z VLDL a chylomikronů

Glukagon

- hyperglykemizující účinek — tzn. zvyšuje glykemii
- podporuje glykogenolýzu a glukoneogenezi v játrech a lipolýzu v tukové tkáni
- stimulace sekrece — katecholaminy, glukokortikoidy, ↑AMK v potravě, hypoglykemie
- inhibice sekrece — ↑MK, ↑ketolátky, hyperglykemie

Katecholaminy (adrenalin, noradrenalin)

- hyperglykemizující účinek
- adrenalin — glykogenolýza v kosterních svalech a v játrech, inhibice sekrece inzulínu
- noradrenalin — glykogenolýza ve svalech

Glukokortikoidy (kortizol)

- hyperglykemizující účinek
- v játrech glukoneogeneza, ve svalech glykogenolýza, proteolýza → uvolnění aminokyselin pro glukoneogenezu → udržení hladiny glykémie mezi jídly
- **při chronické nadprodukci → steroidní diabetes**

Somatotropní hormon (STH)

- hyperglykemizující účinek
- ↓vliv inzulinu ve tkáních
- **při chronické nadprodukci → hypofyzární diabetes**

Hormony štítné žlázy (T3 a T4)

- nepřímý hyperglykemizující účinek — ovlivňují glykogenolytický a hyperglykemizující účinek adrenalinu a noradrenalinu a potencují působení inzulínu na využití glukózy a na syntézu glykogenu, ↑resorpce glukózy ze střeva

Inkretiny

- nepřímý proinzulinový (hypoglykemizující) účinek
- po jídle ve střevě → stimulují β-buňky pankreatu a snižují glukagon, aby nestimuloval centrum hladu

Hyperglykemie

= zvýšená koncentrace glukózy v krvi nad 7,0 mmol/l → zvýšení osmolarity ECT

- nejčastější příčiny:
  1. **nadměrný přívod sacharidů**
  2. **absolutní nedostatek inzulinu (DM I)**
  3. **inzulinorezistence (DM II), může provázet infekce, CMP, pooperační stavy**
  4. **zvýšené působení hyperglykemizujících faktorů (často i s inzulinorezistencí)**
     - například stres (sympato-adrenální systém, kortizol), STH, glukagon
- méně časté příčiny:
  - obecně je můžeme rozdělit na **endokrinní choroby** (akromegalie, Cushingův syndrom, tyreotoxikóza, feochromocytom, glukagonom), **choroby pankreatu** (pankreatitida, karcinom, hemochromatóza), **choroby jater** (cirhóza, nádory)
  5. **zvýšená tvorba glukokortikoidů (steroidní diabetes) při Cushingově syndromu**
  6. **při terapii glukokortikoidy (iatrogenní)**
  7. **adenom hypofýzy (akromegalie)**
  8. **glukagonom** — nádor α-buněk Langerhansových ostrůvků, častější než inzulinom

Důsledky hyperglykemie

- **glykosurie (renální práh 10 mmol/l) → ztráty energie, ↑riziko uroinfekcí**
- **polyurie (kvůli osmotické diuréze) → dehydratace, poruchy iontové homeostázy**
- **hyperosmolarita a rozvrat vnitřního prostředí**
- **chronické komplikace diabetu — cévní komplikace (angiopatie), neenzymová glykace protinů, polyolová cesta (zvýšený výskyt sorbitolu), vznik ROS**
- pro **pozdní produkty glykace, AGE** (advenced glycation endoproducts) — mohou navzájem reagovat glykovanými částmi, tak vzniká síťování, které se podílí na tuhnutí tkání, tepen a na stárnutí tkání obecně

Hlavní příznaky

- časté močení a polyurie, neustálá žízeň
- dehydratace (různé známky) a iontové poruchy
- kůže narůžovělá, teplý pot, snížený turgor kvůli dehydrataci
- bolest hlavy z edému mozku
- nemá hlad
- hyperglykemie → hyperosmolarita → osmotická diuréza → dehydratace a demineralizace
- tato situace spolu s nedostatečným příjmem vody (zvláště u starších lidí) vede **k hyperosmolárnímu kómatu** (hlavně u DM II) — letalita je vysoká (30–50 %)

Hypoglykemie

= snížená koncentrace glukózy v krvi pod 3,0 mmol/l u diabetika, u zdravého i 2,8 mmol/l

- vzniká **při zvýšené utilizaci glukózy** extrahepatálními tkáněmi (například nadměrná tělesná námaha) nebo při omezení přívodu sacharidů
- nejčastější příčiny hypoglykemie:

A. nedostatečná produkce glukózy

- **enzymopatie** postihující glukoneogenezi nebo glykogenolýzu
- **malnutrice** — nedostatek substrátů pro glukoneogenezi (musí být těžká)

B. nadměrná utilizace glukózy

- nadměrná spotřeba energie — fyzická aktivita, hyperinzulinismus
  - v praxi vzniká nejčastěji jako komplikace léčby či předávkování (inzulin a antidiabetika) a dále malý příjem potravy nebo nadměrně zvýšená tělesná aktivita
- léky — inzulin, PAD, salicyláty

1. **postprandiální hypoglykemie**
   1. **u pacientů po gastrektomii, gastrojejunotomii…**
   2. **deficit fruktóza-1,6-bisfosfatázy (FBF)** — enzym nezbytný pro glukoneogenezi
   3. **deficit fruktóza-1-fosfát-aldolázy (FPA)** → hromadění fruktóza-1-fosfátu → inhibice glykogenolýzy a glukoneogeneze — po požití fruktózy vzniká těžká hypoglykemie
   4. **po operacích GIT**, kteří po příjmu potravy mohou vykazovat hyperinzulinismus
   5. **galaktosemie** — inhibováno uvolňování glukózy z jater
   6. **idiopatická**
2. **hypoglykemie při lačnění**
   1. **tumory β-buněk pankreatu (inzulinom)**
   2. **tomory extrapankreatické secernující inzulin**
   3. **endokrinopatie** — například nedostatek hyperglykemizujících hormonů (například při panhypopituitarismu, izolovaném deficitu STH nebo ACTH, hypothyreoidismu)
   4. **jaterní cirhózy** — alkoholismus inhibuje glukoneogenezi

Hlavní příznaky — podobné opilosti!

- nejzávažnější příznaky plynou z nedostatku glukózy pro mozek:
  1. **bolesti hlavy** (z otoku mozku), **poruchy vědomí** (kvalitativní i kvantitativní), **halucinace**
  2. **pocit hladu**
  3. **křeče**
  4. **hypoglykemické kóma**
- další příznaky plynou z aktivace sympato-adrenálního systému:
  5. **tachykardie, palpitace**
  6. **třes**
  7. **neklid, agrese**
  8. **pocení**
  9. **úzkost**
  10. **slabost, únava, zmatenost**

124 — Diabetes mellitus — akutní komplikace

HYPERGLYKEMICKÉ KÓMA, HYPOGLYKEMICKÉ KÓMA, PŘÍČINY, VÝVOJ, MANIFESTACE, REGULAČNÍ MECHANISMY, DŮSLEDKY — VIZ TÉŽ OTÁZKU 68

Akutní komplikace DM

1. hyperglykemické (hyperosmolární) kóma bez KAc
2. hyperglykemické (hyperosmolární) kóma s KAc
3. lakacitodické kómy (LAc)
4. hypoglykemické kóma

1. Hyperglykemické (hyperosmolární) kóma bez ketoacidózy

- normální osmolarita plazmy 290 ± 10 mosm/l
- osmolaritu plazmy ovlivňují mimo jiné (Na^+, K^+, urea) i **koncentrace glukózy**
- představuje **typickou akutní komplikaci u starších s DM II** — u nich minimální bazální sekrece inzulinu zabrání ketoacidóze, ale nezabrání nadměrné hyperglykemii
- příčina — **hyperglykemie** (může dosahovat i 30-45 mmol/l)
- **patogeneze**:
  - zbytková sekrece inzulinu zabrání ketoacidóze, ale nezabrání nadměrné hyperglykemii → glukóza přechází přes GF, a protože je překročen renální práh 10 mmol/l, nestíhá se resorbovat, přičemž stahuje vodu — osmotická diuréza
  - **osmotická diuréza → enormní ztráty vody z těla → hypovolemie, hypotenze, iontová rozvrat a cirkulační selhání → smrt (vysoká letalita)**
  - kůže bude narozdíl od hypoglykemického kómatu suchá (kvůli dehydrataci)
  - postihuje zejména starší lidi, kteří málo pijí
  - stav se může rozvíjet postupně
- **příznaky**:
  1. **poruchy vidění — somnolence, sopor až kóma**
  2. **hypotenze**
  3. **suchá kůže**
  4. **známky dehydratace** (hypotenze bulbů a očnice, suché sliznice, nízký turgor)
  5. **extrémní hyperglykemie (až 30-40 mmol/l) + hyperosmolarita (ař 320 mosm/l)**
  6. **normální pH**
- pricipy terapie:
  1. **infuzní** — rehydratace + podání inzulinu i glukózy (abychom zabránili hypoglykemii)

     CAVE, rychlá rehydratace a inzulinová terapie vedoucí k rychlému snižování osmolarity — rychlost přestupu glukózy přes HEB je 2 mmol/l/h → **vede k hypoosmolárnímu edému mozku**
     - v případě potřeby by se musely podat volumexpandéry (mannitol, dextrany)
     - naopak osmolaritu nelze zvyšovat glukózou, neboť ta se metabolizuje na CO_2 a H_2O → tzn. je to to samé, jako kdybychom podali čistou vodu
  2. **terapie iontových dysbalancí — hyponatremie a hypokalemie → doplnit infuzí**

2. Hyperglykemické (hyperosmolární) kóma s ketoacidózou

- pacient je také ohrožen na životě **dehydratací a hypovolemií z osmotické diurézy**, nicméně navíc dochází k **rozvratu vnitřního prostředí kvůli ketoacidóze**
  - ketolátky — kyselina β-hydroxymáselná, aceton (foetor acetonicus), acetoacetát
- **akutní komplikace DM I** — u DM II se se ketoacidóza vyskytuje při stresové zátěži, po traumatu, kdy je zvýšena sekrece antagonistů inzulinu (katecholaminy, glukokortikoidy, STH, glukagon), které zvyšují lipolýzu a potlačují lipogenezi
- trias — 1) **acidóza**, 2) **ketóza**, 3) **hyperglykemie** (menší než u komatu bez ketoacidózy)
- **patogeneze**:
  - nedostatek inzulinu → nadměrná β-oxidace + přehlcení Krebsova cyklu → hromadění acetyl-CoA → ketogeneze → tvorba a hromadění silných organických kyselin (ketokyselin) → vznik MAc se zvýšením AG
  - hyperglykemie → osmotická diuréza → dehydratace → hypotenze, hypovolemie → cirkulační selhání

  CAVE, anionty silných organických kys. jsou aerobně metabolizovány za spotřeby H^+, označujeme je jako **„potenciální hydrogenuhličitany" —** rychlá terapie s metabolizací těchto látek představuje **riziko zvratu z acidózy do smrtící alkalózy**
- **kompenzace KAc:**
  1. **hydrogenuhličitanové a další pufry plazmy → BE je tak jako u každé MAc negativní,** ale zde se nejedná o absolutní nedostatek, nýbrž o relativní nedostatek, a to právě kvůli tomu, že hydrogenuhličitany navázaly přebytečné H^+
  2. **za 12-24 h rozvoj kompenzace respiračním systémem — hyperventilace (Kussmaulovo dýchání)**
  3. **korekce ledvinami za 5-7 dní — zvýšená exkrece NH_4^+ + zvýšené vylučování netěkavých organických kyselin → acidifikace moči**
  4. **v játrech se upřednostňuje syntéza glutaminu Gln**
- **příznaky ketoacidózy:**
  - CNS — poškození neutonů nízkým pH
    - neklid, třes
    - poruchy reflexů
    - psychické změny
    - kóma
  - KVS
    - negativní ino- a chronotropní účinek — kompenzováno katecholaminy
    - **riziko arytmií — dáno účinkem katecholaminů**
    - **vazokonstrikce žil — riziko objemového přetížení srdce a edému plic**
    - vazodilatace arteriol
  - ionty
    - hypoglykemie (kvůli ↓pH K^+ vystupují z buněk a potom jsou močí vyloučeny)
- **finální stádium — ketoacidotické kóma (denaturační účinek ↓pH, selhání oběhu)**
- pricipy léčby:
  1. **rehydratace**
  2. **prevence mozkového edému** — nesmí být rychle snižována osmolarita
  3. **prevence zvratu acidózy do alkalózy** — pomalá úprava + kontraindikován HCO_3^-
  4. **prevence iontového rozvratu** — riziko hypokalemie při úpravě pH

3. Laktacidocitké kóma

- nevyskytuje se často — vyskytuje se u diabetiků (DM II) léčených PAD **biguandiny**
- riziko je vyšší při současném **onemocnění ledvin, jater nebo** srdce (ledviny hrají roli v MAc, játra hrají roli v utilizaci latkátu, srdce hraje roli v utilizaci laktátu) + dále stavy s **tkáňovou hypoxií** (protože u nich je zvýšená tvorba laktátu)
- **glykémie je zvýšená mírně**, hyperosmolarita je mírná
- **příznaky:**
  1. **hyperlaktatemie v krvi nad 6–8 mmol/l** (norma do 1,6 mmol/l)
  2. **mírná hyperglykémie**
  3. **těžká MAc s pH 6,8; ↓BE**
  4. **slabost, únava, poruchy vědomí, spavost, kóma**
- léčba — **absolutní indikace k hemodialýze**, bývá často smrtelná

4. Hypoglykemické kóma

- hypoglykémie (glykemie pod 3,4 mmol/l) je důsledek **absolutního** (předávkování) nebo **relativního** (nedodržování stravovacích návyků) **nadbytku inzulínu** nebo **snížené dodávky potravy po dávce inzulinu**, **nadměrné námahy**, **alkoholu atd.**
- rozvíjí se v rámci min až h

  CAVE, hypoglykemie se dá splést s opilostí, epileptickým záchvatem nebo CMP (například na neurologickém oddělení, kde pacientovi podali inzulin, ale nepohlídali, aby se najedl)
- příznaky:
  - CNS — hrozí ireverzibilní poškození mozku
    - neklid, třes, hlad… při poklesu pod 3,2 mmol/l
    - poruchy kognitivních funkcí při poklesu pod 2,8 mmol/l
    - vážné poruchy vědomí až koma při poklesu pod 2,0 mmol/l
  - z masivní aktivace SNS (je stejně opožděná kvůli neuropatiím)
    - tachykardie, palpitace
    - bledost
    - spocená kůže
    - úzkost
- kompenzace — aktivace sympato-adrenálního systému, vyplavení hyperglykemizujících hormonů
- terapie — podání glukózy

125 — Diabetes mellitus — chronické komplikace

METABOLICKÉ PŘÍČINY VZNIKU, PŘÍKLADY, MANIFESTACE, DŮSLEDKY.

Chronické komplikace DM

- **specifické komplikace** – retinopatie, neuropatie, nefropatie, diabetické mikroangiopatie
- **nespecifické** – ateroskleróza, diabetické makroangiopatie, infekce, katarakta

Metabolické příčiny vzniku komplikací

- chronické změny u diabetu jsou následky **chronické hyperglykemie**
- **v patogenezi se uplatňuje: — kromě následujících i polyoly a ROS**

1. neenzymová glykace proteinů, lipidů i NK

- při chronické hyperglykémii dochází k neenzymatické **vazbě glukózy k aminoskupině AMK v proteinech**
  - **zprvu** vznikají **časné produkty glykace —** tento stav je reverzibilní
  - **později** vznikají **pozdní konečné produkty glykace (AGE)**
- **glykace mění strukturní, funkční** i **imunologické vlastnosti** a vyvolávají tak **poškození buněk a tkání**
- stanovení **hladiny glykovaného Hb (HbA_{1c})** vypovídá o stavu a průběhu diabetu (popř. o úspěšnosti terapie) a vzhledem k tomu, že ery přežívají cca 120 dní, tak vypovídá o průběhu diabetu za poslední 2-3 měsíce
- důsledky:
  1. **glykovaný HbA_{1c}** — má vyšší afinitu ke O_2 + navíc nedostatek inzulinu vede k ↓2,3-BPG → výsledkem je **horší uvolňování O_2 pro tkáně**
  2. **postižení kolagenu** — tendence k zesíťování kolagenu ve stěně cév → **snížení pružnosti cév**
  3. **AGE ve velkých cévách váží LDL** — tím zvyšují obsah cholesterolu v intimě → postižení cév
  4. **glykace bazální membrány kapilár** — vede k navázání albuminu a dalších proteinů → výsledkem je skleróza kapilár → **diabetické mikroangiopatie**
  5. **AGE se vážou na receptory** endotelu, monocytů, makrofágů, mezangiálních buněk, lymfocytů → to vede ke ↑produkci cytokinů, ↑permeability kapilár, proliferaci fibroblastů a syntéze extracelulární matrix, tzn. **protrombofilnímu stavu endotelu**
  6. **AGE mění antigenitu různých povrchů** → poškození buněčnou i protilátkovou imunitou, ukládání imunokomplexů

2. intracelulární hyperglykémie a vznik polyolů

- způsobuje tvorbu **sorbitolu** a **fruktózy —** ty jsou osmoticky aktivní → vede to k nasátí vody do buněk → **osmotické postižení buněk** + **nahromadění sorbitolu poškozuje iontové pumpy**
- toto postižení se týká buněk těch tkání, které **nevyžadující k přísunu glukózy inzulin (tj. inzulin independentní** — **nervová tkáň, oční čočka**, ledviny, cévy)
- **důsledky ICT hyperglykémie:**
  1. **poškození Schwanových buněk → periferní neuropatie**
  2. **poškození pericytů kapilár v sítnici → aneurysma cév v sítnici**
     - pericyty jsou buňky obklopující endotelie kapilár v mozku → **retinopatie**
  3. **hromadění sorbitolu v oční čočce** — to vede k zadržení vody → tím je porušena transparentnost oční čočky → **katarakta**

Chronické poškození tkání

Nervový systém

- nervový systém je poškozen **1) na podkladě mikroangiopatií** a **2) na podkladě působení chronické hyperglykemie na Schwanovy buňky → demyelinizace**

a) Somatický NS

- **<u>periferní neuropatie</u>**
  - porucha aferentních nervů vede k:
    1. parestezii — porucha čití, mravenčení, brnění
    2. hyperestézii — snížená citlivost na chlad, teplo, bolest, vibrace...
    3. dysestézii — velmi nepříjemné až bolestivé pocity pálení, brnění
  - porucha eferentních nervů vede k:
    4. svalové slabosti
    5. diabetické amyotrofii — atrofie kvůli poruše inervace
- důsledky nervově cévních změn:
  1. **bércové vředy** — kvůli flebotrombóze, varixům, a porušené mikrocirkulaci
  2. **diabetická noha** — vzniká, protože, při neuropatii je špatná inervace svalů (meziprstních) udržujících nožní klenbu → porucha klenby → hlavičky metatarzů tlačí k podložce → chronická ischemie + se přidává snížená citlivost k poranění + se přidává zhoršené hojení → vzniká ulcerace, gangréna na noze, hluboká infekce, osteomyelitida → amputace
  3. **syndrom modrého palce** — důsledek opakovaných ateroembolií
  4. **diabetická artropatie a Charcotův kloub** — těžké artrotické poškození většího kloubu, které vzniká jeho nadměrný přetěžováním při porušeném vnímání bolesti

b) Autonomní NS

- **převážně u DM I**
- podílí se spolu s vaskulárními změnami na potížích KVS, GIT, močopohlavního systému a sexuální dysfunkci
- důležité jsou hlavně:
  1. bezbolestné ICHS u diabetiků
  2. opožděná reakce SNS na hrozící hypoglykemii → riziko vzniku hypoglykemického šoku (akutní stav)
- další důsledky poruch ANS:
  3. klidová tachykardie, arytmie
  4. ortostatická hypotenze — nedostatečná reakce SNS
  5. impotence — kvůli porušené PSNS inervaci penisu (nechopnost erekce)
  6. inkontinence moči — kvůli porušené inervaci močového měchýře

Cévní systém

- poruchy dělíme na:
  1. mikroangiopatie — hlavně u DM I — retinopatie, nefropatie, neuropatie
     - diabetická nefropatie je nejčastější příčinou smrti u DM I
  2. makroangiopatie — hlavně u DM II — ateroskleróza koronárních a periferních tepen
     - ateroskleróza je nejčastější příčina smrti DM II

Mikroangiopatie

- vzniká kvůli AGE, které se váží na bazalní membránu, i kvůli ROS

1. **Retinopatie**
   - vede ke zhoršenému vidění a slepotě
   - dělíme na poškození:
     a) **neproliferační —** vznikají mikroaneuryzmata → ↑permeability → průnik proteinů
     b) **proliferační —** vznikají nové, ale abnormální cévy → praskají → hemoragie
2. **Diabetická nefropatie**
   - je **porušena bazální membrána** — je ztluštěná
   - časem dochází i ke **skleróze glomerulů** (kvůli přeměně mesangiocytů na mesangioblasty produkující extracelulární matrix)
   - závažnost posuzujeme podle **proteinurie** → pokud je jen mikroalbuminurie je to reverzibilní stav a je nutná razantní terapie diabetu a snížení glykémie, pokud je už manifestní proteinurie → ireverzibilní poškození
   - rozvoj nefropatie urychluje arteriální hypertenze
3. **Neuropatie (viz výše)**

Makroangiopatie

- DM je jedním z hlavních rizikových faktorů aterosklerózy
- ateroskleróza s trombózou → ICHS a CMP — nejčastější příčiny smrti diabetiků
- příčinou aterosklerózy je kromě změn cév (například kvůli glykaci kolagenu a ukládání LDL do intimy) také **hyperlipidémie** a **↓HDL**; trombóza je zapříčiněna trombofilním charakterem cév a zvýšenou tvorbou TXA_2

Tromboembolické riziko

- hyperglykémie podporuje **tvorbu plazmatických proteinů obsahujících sacharidy** — fibrinogen, haptoglobin, koagulační faktory V a VIII → zvýšena pohotovost ke srážení a viskozita krve

GIT

- jsou důsledkem polyneuropatií
- **poruchy motility jícnu, žaludku, tenkého i tlustého střeva** → predispozice k zácpě či průjmům, ileus
- **steatóza jater** → jaterní cirhóza → riziko hepatocelulárního karcinomu

Imunita

- kvůli pozměnění antigenity v důsledku AGE, kvůli glykaci membránových proteinů → zhoršení nespecifické imunity (jako porucha migrace a fagocytózy) i humorální imunity → **vyšší náchylnost k infekcím + zhoršené hojení ran**

Oční čočka

- **katarakta** kvůli hromadění sorbitolu (polyoylů) nasávajícího vodu do oční čočky

126 — Inzulinová rezistence

PRIMÁRNÍ A SEKUNDÁRNÍ, CÍLOVÉ TKÁNĚ INZULINU, PŘÍČINY, URČENÍ, NÁSLEDKY; OBEZITA A INZULINOREZISTENCE, HYPERTENZE A INZULINOREZISTENCE.

Inzulin

= peptidový hormon složený ze 2 řetězců (A a B) spojených disulfidickými můstky

- je produkován **β-buňkami** Langerhansových ostrůvků pankreatu
  1. pre-proinzulin — v ER odštěpen signální peptid a vzniká proinzulin
  2. proinzulin — v GK zabudován do sekrečních vezikul a v nich štěpen
  3. inzulin — v sekrečních granulech spolu s Zn a C-peptidem

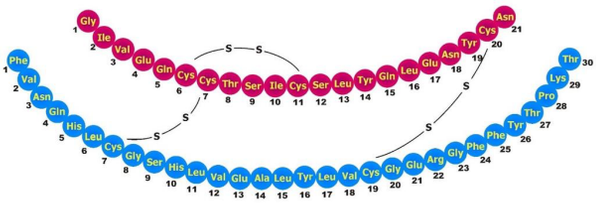

- **stimulace sekrece — ↑glykemie** (méně taky AMK, n. X., sekretin, glukagon)
- **inhibice sekrece — katecholaminy, somatostatin**
- cílové tkáně — tzv. **inzulin dependentní tkáně** (kromě GLUT 1 mají i GLUT 4):
  1. **játra** — inhibuje glukoneogenezi a glykogenolýzu, βoxidaci a ketogenezi, podporuje glykolýzu, glykogenezi, lipogenezi
     - játra mají kromě GLUT 1 a GLUT 4 i GLUT 2 a GLUT 7
  2. **svaly** — podporuje glykolýzu, glykogenezi a proteosyntézu
  3. **tuk** — podporuje lipogenezi, stimuluje LPL odštěpující MK z VLDL a chylomikronů
- hyperinzulineme vede k hypercholesterolemii — inzulin ↓cAMP, čímž se aktivuje HMP-CoA-reduktáza, a tak se zvyšuje syntéza cholesterolu

Inzulinorezistence

= snížená schopnost tkání reagovat na inzulin — normální množství inzulinu vyvolá subnormální (sníženou) odpověď

- na subnormální odpověd reagují β-buňky pankreatu zvýšením hladiny inzulinu (**hyperinzulinemii**) tak, aby překonaly sníženou odpověď
  - hyperinzulinemie bývá zprvu postprandiální, později bývá i bazální (hladina inzulinu se nestihne vrátit zpět na normální hodnotu
- časem dochází k tomu, že se β-buňky pankreatu vyčerpají a nejsou schopny na hyperglykémii odpovědět zvýšenou sekrecí inzulinu
- **inzulinorezistence často doprovází metabolický syndrom a je hlavním předpoklacem pro vznik DM II**
- **inzulinorezistenci dělíme na:**

I. **primární inzulinorezistence** — k té může dojít buďto vlivem polygenních **mutací inzulinového receptoru** nejčastěji vlivem mutacích na postreceptorové úrovni (porucha ICT signální dráhy pro inzulin)

II. **sekundární inzulinorezistence** — následek hormonálních a metabolických změn při **obezitě centrálního** typu (zvýšení aktivity kortikoidů, hyperinzulinémi, ↑hladiny katecholaminů, poruchy inkretinů, hyperglykémie, hypertriacylglycerolémie) nebo autoprotilátek proti inzulinovému receptoru

I. Primární inzulinorezistence

- je dána dědičně — v naprosté většině případů **polygenní dědičnost** (více genů je důvodem inzulinorezistence)
- nejčastěji se jedná o mutace genů na postreceptorové úrovni (tedy v signální dráze)
- obecně můžeme příčiny primární inzulinorezistence rozdělit na:
  1. **prereceptorové příčiny** — mohou to být genetické poruchy funkce β-buněk (vzácné)
  2. **receptorové příčiny** — mohou to být mutace inzulinového receptoru (vzácné)
  3. **postreceptorové příčiny** — nejčastější, příčinou může být:
     1. polymorfismus genu pro IRS-1 (insulin receptor substrate 1)
        - jedná se o gen kódující protein signální kaskády — ten hraje klíčovou roli v přenosu signálu z navázeného inzulinu či IGF-1 pro intracelulární cesty (fosfatidyl-inozitol-3-kinázu, proteinkinázu B, Erk a MAP kinázu)
     2. polymorfismus genu kódujícího glykogen-syntázu
        - glykogen-syntáza je enzym, který katalyzuje spojování molekul glukózy, čímž prodlužuje polymerní molekulu glykogenu
     3. mutace genů pro GLUT
- ve výsledku tedy mohou nastat tyto změny:
  A. tvoří se defektní inzulin kvůli porušené sekreci inzulinu z β-buněk
  B. mutace receptoru, takže se inzulin nenaváže
  C. mutace receptoru, takže se inzulin naváže, ale nezmění jeho konformaci
  D. porucha signální kaskády kvůli poruše druhých poslů
  E. porucha v GLUT, takže přestože se inzulin naváže a proběhne signální kaskáda, nevyvolá se daný efekt
  F. porucha glykogen-syntázy

II. Sekundární inzulinorezistence

= důsledek metabolických nebo hormonálních změn

- příčiny:
  1. **chronický stres, nebo chronický zánět (infekce)** — ty způsobují přes aktivaci sympatoadrenálního systému vyplavení kortizolu → kortizol zvyšuje glykémii, a tedy časté vyplavování kortizolu působí na β-buňky, které musí často vyplavovat inzulin → v chronickém důsledku dochází k down-regulaci a ke snížené expresi inzulinových receptorů — kortizol tedy zhoršuje inzulinovou rezistenci
  2. **obezita centrálního typu + nedostatek fyzické aktivity** — viscerální tuk je zdrojem různých hormonů a působků, mimo ně je zdrojem i 11-beta-HSD-1, což je enzym, který konvertuje neaktivní kortizon na kortizol, tzn. recykluje kortizol
     - zvýšená produkce kortizolu v adipocytech zhoršuje inzulinovou rezistenci, protože kortizol stimuluje lipolýzu, a také se kortizol dostává ze splanchnické oblasti portální žilou do jater, kde přispívá k hepatální inzulinorezistenci, protože stimuluje glukoneogenezi
  3. **tvorba autoprotilátek proti inzulinu**
  4. **urémie**
  5. **jaterní cirhóza**
  6. **poruchy ABR**
  7. **vliv léků**
  8. **Cushingův syndrom**
  9. **akromegalie, feochromocytom, tyreotoxikóza**
  10. **hyperglykémie (diabetes)**

Následky inzulinorezistence

1. **hyperinzulinemie**
2. **dyslipoproteinemie (hypercholesterolemie)**
3. **esenciální arteriální hypertenze**
4. **DM II**
5. **centrální obezita a metabolický syndrom**
6. **hyperurikemie (rozvoj dny)**
7. **poruchy hemokoagulace — protrombofilní stav (je ↑PAI-1)**
8. **KVS onemocnění**

Obezita a inzulinorezistence

- následky můžeme pozorovat na různých tkáních:
  - **tuk —** inzulinorezistence vede ke zvýšení lioplýzy a snížení lipogeneze → chronické ↑MK v oběhu → to působí lipotoxicky na řadu tkání…
  - **Játra —** ↑ přísun MK vede k vyšší β-oxidaci, tím se vytváří více substrátu pro glukoneogenezi → vede to k ↑glukoneogenezi (tomu přispívá i kortizol) + ↑syntéze TAG → **hyperglykémie** + **nealkoholické jaterní steatóze** (s rizikem přechodu do steatofibrózy až cirhózy)
  - **svaly** — ↑přísun MK snižuje vychytávání glukózy → zhoršení inzulinorezistence
  - **cévy** — ↑MK vede k hromadění lipidů v jejich stěně, což je základem pro rozvoj **aterosklerózy** → ICHS a CMP
  - **myokard** — ↑TAG v kardiomyocytech **snižuje čerpací funkci srdce → riziko srdečního selhání**
  - **pankreas** — ↑MK přímo poškozuje β-buňky → **zvyšuje jejich apoptózu a snižuje sekreci inzulinu**

Hypertenze a inzulinorezistence

- štíhlí lidé s hypertenzí mají až v 50% inzulinovou rezistenci a obézní diabetici (DM II) mající hypertenzi, mají vždy inzulinovou rezistenci
- příčiny:
  1. **inzulin stimuluje produkci NO** — při inzulinorezistenci je endoteliální dysfunkce charakteristická sníženou schopností syntézy NO, a tudíž zhoršenou vazodilatací cév
  2. **hyperinzulinémie** doprovázející inzulinorezistenci **nadměrně aktivuje SNS** → ↑SV (↑TF a kontraktility), ↑R → hypertenze
  3. **hyperinzulinémie zvyšuje retenci vody a Na^+ v ledvinách** → hypervolémie → aby nedošlo k edémům a srdečnímu selhání kvůli nadměrné retenci Na a vody, je nutné tuto retenci kompenzovat zvýšenými ztrátami ledvinami, a to je možné pouze za předpokladu zvýšení tlaku → hypertenze (tzn. je to daň za ochranu před nadměrnou hypervolémií)
  4. **hyperinzulinémie má trofické účinky na cévní stěnu** → proliferace a hypertrofie → ↑R → hypertenze

Dg. inzulinorezistence

1. **hladina inzulinu (inzulinemie)** a hladina **C-peptidu —** odráží inzulinovou rezistenci, dá se stanovit **radioimunoanalýzou**
2. **euglykemický hyperinzulinový clamp —** test, kdy pacientovi podáváme do jedné žilní linky konstantní hladinu inzulinu a do 2. žilní linky podáváme glukózu tak, aby byla jeho glykémie v normálním rozmezí (3,4–5,6 mmol/l) — u pacienta s inzulinovou rezistencí bude zapotřebí méně glukózy (bude menší spotřeba) na to, aby se udržela normální glykémie
3. **orální glukózový toleranční test (oGTT)** — 75 g glukózy p.o., odběry krve na stanovení glykémie — pokud se po 2 h zvýší glykemie nad 7,8 mmol/l, značí to porušenou toleranci glukózy, pokud je glykemie vyšší nebo rovna 11,1mmol/l, jedná se o DM

- v **praxi k dg. stačí** přítomnost 2 a více zmíněných poruch a laboratorních abnormalit (například centrální obezita a esenciální hypertenze nebo KVS onemocnění a DM2)
- základní triádu metabolického syndromu tvoří 1) **vyšší krevní tlak**, 2) **dyslipidemie** (zvýšená hladina triglyceridů) a 3) **snížená hladina HDL-cholesterolu v plazmě**
- dalšími rizikovými faktory jsou porušená tolerance glukózy, hypomagnezemie, hyperurikemie atd.

Léčba inzulinorezistence

- musí být komplexní, musí zahrnovat ovlivnění všech rizikových faktorů
- nefarmakologická léčba zahrnuje:
  - **snížení tělesné hmotnosti a dostatečná tělesná aktivita** — zlepšují senzitivitu na insulin, snižují hladinu TAG a snižují riziko KVS onemocnění
    - redukční strava spočívá ve snížení energetického příjmu a rozložení jídel během dne — celkodenní energetická hodnota potravin by měla být 6000 kJ a méně
    - fyzická aktivita 30-45 min 3x až 4x týdně, základem je běžný pohyb, například chůze v rychlejším tempu, práce na zahradě, jízda na kole aj.
  - **snížení příjmu alkoholu** — muži do 30 g/den, ženy do 15-20 g/den
  - **omezení příjmu solí** — do 5-6 g/den
  - **zvýšená konzumace zeleniny** — příjem vitamínů a vlákniny
  - **snížení celkového příjmu tuků** – hlavně živočišný tuk, rostlinný tuk by se měl omezit na 7-10% kalorického příjmu
  - **zanechání kouření**
- farmakolofická léčba zahrnuje:
  - **antiobezitika** – siutramin, což je selektivní inhibitor zpětného vychytávání serotoninu a noradrenalinu, a orlistat, specifický dlouhodobě působící inhibitor lipáz zažívacího traktu
  - **thiazolidindiony**, **metformin** která ovlivňují inzulinovou resistenci
  - **perorální antidiabetika** – akarbóza
  - **hypolipidemika** – statiny u osob v sekundární prevenci kardiovaskulárních onemocnění, kombinace statinů s fibráty u pacientů, u kterých nejsou monoterapií dosaženy optimální výsledky
  - **antihypertenziva** – diuretika, β-blokátory, blokátory kalciového kanálu, ACE-inhibitory, AT1-blokátory; málokdy se vystačí s monoterapií, většinou kombinace léčiv

127 — Urgentní stavy vzniklé z endokrinních příčin

PORUCHY HYPOTHALAMU, NADLEDVIN, ŠTÍTNÉ ŽLÁZY A PŘÍŠTÍTNÝCH TĚLÍSEK, SLINIVKY — VIZ TÉŽ OTÁZKU 68

Poruchy hypothalamu

1. Akutní diabetes insipidus (centrální typ)

- etiopatogeneze
  1. akutní vznik — po neurochirurgickém traumatu či operaci
  2. akutní zhoršení — vynechání substituce desmopresinem u nemocných s DI
  3. spolupodíl hyperglykémie, tubulárního poškození (manitol, kontrastní látky, myoglobinurie)
- **projevy —** polyurie, polydipsie, nykturie
  - hyperosmolární **dehydratace** (hypernatrémie), dehydratace buněk a **svraštění buněk**
  - arteriální hypotenze
  - cirkulační šok a ztráta vědomí

2. Hypopituitární krize

- etiologie:
  1. **pituitární apoplexie (CMP v hypofýze) — ischémie, či hemoragie, úraz hypofýzy** (po porodu, při adenomu + trauma, operace, antikoagulační, fibrinolytická léčba, stimulační testy s liberiny)
  2. **akutní dekompenzace chronického hypopituitarismu** při akutním onemocnění (infekce, trauma, operace, IM, CMP)
- klinický obraz — bolesti hlavy, nauzea, zvracení, porucha zraku (diplopie, výpadek zorného pole), křeče, poruchy vědomí, hypotenze, hypoventilace, řídké axilární a pubické ochlupení

3. Sheehanův syndrom

- **hypofýza během těhotenství hypertrofuje** → zvýšení metabolismu a závislosti na dostatečném průtoku krve a dodávce O_2
- **<u>při porodu ztráta krve</u> → poporodní hypotenze → ↓průtoku krve portálním oběhem hypofýzy → poškození až nekróza** (nekróza 90% funkční tkáně je tzv. Sheehanův syndrom)
- příznaky:
  - ↓prolaktin → porucha laktace
  - ↓FSH, ↓LH → amenorea po šestinedělí, ztráta ochlupení
  - ↓TSH → hypothyreóza (zimomřivost, somnolence, apatie)
  - ↓ACTH → hypofunkce kůry nadledvin → ↑unavitelnost, hypotenze, ↓odolnost na zátěž

Poruchy kůry nadledvin

1. Akutní Addisonská (adrenokortikální) krize

- příčiny:
  1. akutní krvácení do nadledvin u pacientů s dlouhodobě sníženou funkcí nadledvin
  2. náhlým vysazením kortikosteroidů
  3. nadměrný stres
  4. trauma
  5. operace
  6. infekce
  7. nekróza u menignokokových infekcí (protože k DIC v kůře nadledvin je tvz. Waterhouse-Friedrichsenův syndrom)
- příznaky — vyplývají z nedostatku glukokortikoidů a mineralokortikoidů
  1. **šokový stav s tachykardií**
  2. **↑TT, ↑DF, ↑TF**
  3. **hyponatremie (↓Na^+)**
  4. **hyperkalemie (↑K^+) → MAc**
  5. **hypoglykemie → hypoglykemické kóma**
  6. **slabost, nauzea, vomitus (dehydratace)**
  7. **dehydratační šok** — dehydratace → renální insuficience → hyperazotemie → koma **+ z dehydratace hypotenze a život ohrožující cirkulační šok**

Poruchy štítné žlázy

1. Hyperthyreóza — tyreotoxická krize

= náhlé masivní vyplavení hormonů štítné žlázy nebo náhlý pokles TBG (tyroxin-binding globulin)

- není korelace mezi hladinou hormonů a závažností krize

- příčiny — tyreopatie (Graves-Basedowova choroba, toxický adenom, polynodózní struma), **operace**, **infekce**, **trauma**, porod, podání jodovaných kontrastních látek, vynechání tyreostatik
- projevy:
  - TT až 41°C
  - kardiální insuficience — sinusová tachykardie, tachyfirbilace → srdeční selhání
  - průjem + profuzní pocení → dehydratace → hypovolemický šok
  - kůže vlhká, horká, exoftalmus
  - svalová adynamie

2. Hypothyreóza — myxedémové kóma

- příčiny — tyreopatie (**atrofická autoimunitní tyreoitida**, **ozařování štítné žlázy**), **vynechání substituce T4**, akutní onemocnění (**trauma**, **infekce**, **sepse**, **CMP**, **operace**, **krvácení**, dehydratace), podchlazení, sedativa, encefalopatie
- postihuje spíše starší osoby; vystupňované příznaky — hypotermie (až pod 30°C), bradykardie, hypotenze, bradypnoe, myxedém (edém z mukopolysacharidů v podkoží)
- mortalita 50-70%

Poruchy příštítných tělísek

1. Hypokalcemie (↓Ca^{2+})

- příčiny:
  1. **hypoparathyreóza** (po operacích pro hyperparathyreózu nebo chyba při operaci štítné žlázy, AIO hypoparathyreóza, deficit Mg, ozáření krku, léčba radiojódem)
  2. **akutní pankreatitida, sepse, renální insuficience, hepatopatie, malabsorpce,** nedostatečná substituce Ca či vitaminu D, citráty v transfuzích, **hypoalbuminemie**, **rhabdomyolýza**, léky (fenytoin, ketokonazol)
- projevy:
  - **parestezie, tetanie, generalizované křeče**
  - trofické změny na oční čočce **(katarakta)** i v kůži, nehtech, vlasech, zubech
  - **psychické změny**
- **hyperfosfatemie** vede k hypokalcemii

2. Hyperkalcemie (↑Ca^{2+})

- příčiny:
  1. endokrinní — primární hyperparathyreóza, hyperthyreóza, Addisonova choroba
  2. metabolické — milk-alkalic syndrom, intoxikace vitaminem D i A, familiární hypokalciurická hyperkalcemie, imobilizace
  3. maligní — metastázy na kostech, myelom (IL-6), lymfomy (kalcitriol), solidní karcinomy (PTHrP)
  4. granulomatózní — sarkoidóza, TBC, berylióza
  5. lékové — Ca, vitamin D i A, thiazidy, lithium, tamoxifen, tyroxin
- projevy:
  - kosti — **demineralizace** → **osteoporóza** → fragilita kostí → častější zlomeniny
  - ledviny — **hyperkalciurie** → **nefrolitiáza + nefrokalcinóza** (pokles funkce tubulů až selhání)
  - srdce — **kalcifikace v srdci (chlopně) + arytmie až zástava v systole, zkrácení QT, bradykardie**
  - cévy — riziko **aterosklerózy** (kalcifikace plátů, destabilizace)
  - GIT — **žaludeční vředy**, **pankreatitida**, **cholelitiáza**
  - CNS — apatie, deprese, halucinace, paranoia, dezorientace

Jaterní selhání

- játra inaktivují mnohé hormony — při snížení jejich funkce může dojít k hormonální nerovnováze
- u mužů snížená clearence androgenů → větší konverze na estrogeny → **gynekomastie**, **řídne ochlupení, poruchy potence, atrofie varlat**
- u žen **poruchy menstruačního cyklu**
- vznik **pavoučkovutých névů** (důsledek hyperestrogenismu)
- změny v metabolismu hormonů se mohou projevit i v **poruchách hormonů GIT**
- snížená inaktivace aldosteronu → vznik **sekundárního hyperaldosteronismu a retence Na a vody**

Poruchy pankreatu

KOMATA U DM

128 — Patofyziologie osteoporózy

PŘÍČINY, ROZVOJ, DŮSLEDKY.

Fyziologie kostí

- funkce kostí:
  1. **mechanická opora a ochrana orgánů**
  2. **hematopoéza v kostní dřeni**
  3. **zásobárna Ca a fosfátů, vliv na metabolismus Ca, P, Mg, Na**
- typy kostní tkáně:
  A. **kompaktní (70%)** — komplex lamel s centrální kanálkem (Haversův systém) vlastní cévní zásobení
  B. **spongiózní (30%)** — trámčitá kost bez vlastních cév, výživa proniká difuzí z povrchu, metabolicky aktivnější

Kostní remodelace

- kost je metabolicky velmi aktivní orgán — celoživotně probíhající přestavba (remodelace) → kontinuální odbourávání a novotvorba kosti (osteoblasty a osteoklasty)
- vrcholu kostní hmoty (PBM, peak bone mass) je dosaženo asi ve 25 letech
- účast osteoblastů, resp. osteocytů a osteoklastů
  - osteoblasty — novotvorba kosti — sekrece monomerů kolagenu a proteoglykanů základní substance → výsledkem je vznik osteoidů (zde se funkčně a tvarově mění na osteocyty)
  - osteocyty — svými výběžky komunikují mezi sebou a s osteoblasty (detekce mechanického zatížení kosti) + aktivní účast na přesunu minerálů ve stěně lakuny + mohou se reaktivovat v osteoblasty dle potřeby
  - osteoklasty — proteolytickými účinky a sekrecí kyselin resorbují kost, dlouhodobě zvyšují Ca^{2+}, participují na předávání informací osteoblastům cesou lokálních faktorů (prostaglandiny, růstové hormony, natrávené složky osteoidu)

Remodelační cyklus

1. **resorpční fáze** — osteoklasty přilnou k povrchu, pomocí lysozomálních enzymů a kyselin vytvoří na povrchu **kavity**
2. **osteoblasty vyplňují kavity**
3. **mineralizační fáze (hydroxyapatitové krystaly)**

- **význam:**
  - adaptace tvaru a organizace struktury kosti na změny biomechanických sil
  - udržování homeostázy Ca a fosfátů
  - udržování strukturní integrity kosti (opravy mikrotraumat)
- remodelace při osteoporóze:
  - osteoporóza vede k zeslabování kosti
  - resorpce většího množství tkáně – hlubší dutina (kavita)
  - osteoblasty tvoří méně kostní hmoty než bylo resorbováno
  - převaha resorpce nad novotvorbou → úbytek kostní hmoty, zeslabování kosti, fraktury

Odbourávání kosti

- neprobíhá stejnosměrně
- **kompaktní kost se odbourává méně než spongiózní** — spongiózní se tak lépe láme
- převaha trámčité kosti v lopatce, pánvi, patní kosti, mandibule, distální části předloketních kostí, oblast krčku femuru
- při osteoporóze jsou **spongiózní kosti nejčastějším místem fraktury** — fraktury obratlů, předloktí, krček stehenní kosti

Hormony regulující remodelaci

hormon/cílový orgán	Kost	Ledviny	Střevo
Parathormon (PTH)	aktivace osteoklastů, ↑Ca, ↑fosfáty	resorpce Ca, tlumí resorpci fosfátů, stimuluje syntézu vit. D	resorpce Ca i fosfátů
Kalcitonin	inhibice osteoklastů, ukládání Ca do kostí	vylučování Ca i fosfátů	x
Vitamin D	mineralizace skeletu, vysoké hladiny naopak odvápňují	reabsorpce Ca i fosfátů	resorpce Ca i fosfátů

- další hormony:
  1. **inzulin** — stimuluje syntézu kostní hmoty
  2. **androgeny, progesteron** — anabolický účinek na kost
  3. **estrogeny** — podpora novotvorby kosti (zvýšení počtu a funkce osteoblastů), proti resorpci
  4. **STH** — stimuluje aktivitu osteoblastů + zvyšuje vylučování Ca močí + zvýšené vstřebávání Ca ze střeva (výsledná bilance Ca je pozitivní)
  5. **thyroidní hormony (T3, T4)** — stimulují osteoblasty, stimulují syntézu osteoidu a mineralizaci, stimulují resorpci kosti zvýšení počtu osteoklastů → zvýšení hladiny vede k **hyperkalcemii**, **hyperkalciurii** a **osteoporóze**
  6. **glukokortikoidy (kortizol)** — ve vysokých koncentracích mají **katabolický** účinek — blokáda osteoblastů (snížena výstavba kosti), snížená resorpce Ca ze střeva + zvýšené ztráty močí, blokáda tvorby pohlavních hormonů (chybí estrogeny), oslabení svalové síly (chybí fyzikální aktivace remodelace kosti) → vede k negativním následkům pro kost
- lokální faktory regulující modelaci:
  1. zánětlivé cytokiny — ↑resorpce, ↓formace kosti
  2. prostaglandiny (například PGE_2) — ↑resorpce, ↑formace kosti
  3. růstové faktory — nepřímo ↑resorpci, ↑formace kosti
  4. vitamin C — zúčastňuje se na syntéze kolagenu a kyselých mukopolysacharidů
  5. vitamin K — potřebný pro biosyntézu **Ca-vážících proteinů**
  6. vitamin A — podporuje osteoklasty v osteoresorpci kosti

Osteoporóza

= chronické progredující systémové onemocnění skeletu charakteristické **úbytkem normálně mineralizované kostní hmoty** a **porušenou stavbou kostí**

- **pozorujeme nerovnováhu mezi odbouráváním (resorpcí) a syntézou kostní hmoty**
- **osteoporóza vede ke zvýšené fragilitě kostí → větší riziko fraktur** (kompresivní zlomeniny obratlů, úrazové zlomeniny distálního předloktí nebo krčku femuru…)
- porušena je zejména trámčitá (spongiózní) kost
- faktory rozvoje:
  - genetické — defekty kolagenu, receptorů, pozitivní RA
  - etnické — častěji běloši
  - pohlaví — častěji ženy, u mužů při vyšším vzrůstu silnější kortikalis
  - hormonální — po menopauze
  - metabolické — nedostatek Ca
  - životní styl — nedostatek pohybu, složení potravy (nadměrný přívod fosfátů v citrusích…)

Klasifikace osteoporózy

I. Primární osteoporóza

- nevzniká jako důsledek jiného základního onemocnění — je častější
- může být idiopatická (tzn. příčina není sekundární a primární nelze určit)

1. **Postmenozapuzální osteoporóza (typ I)**
   - **úbytek estrogenů** — ty zvyšují počet a funkci osteoblastů a tlumí kostní resorpci
   - nejčastěji ženy (6x častěji) 55-65 let
   - osteoporózu nacházíme zejména v kosti spongiózní (typicky zlomeniny dolního předloktí a obratlů), dlouhé kosti jsou ještě vyplněny tukem (žlutá kostní dřeň)
   - zvýšená zvýšená koncentrace Ca v krvi → **tlumí sekreci PTH** → což dále vede ke snížené tvorbě kalcitriolu → klesá absorpce Ca ze střeva i mineralizace kostí
2. **Senilní (involuční) osteoporóza (typ II)**
   - **nejčastěji po 70. roku — ženy 2x častěji jak muži**
   - **základním patogenetickým faktorem je nedostatek vitaminu D** — kvůli ↓příjmu v potravě + kvůli tomu, že se v kůži a ledvinách stářím hůře syntetizuje → klesá resorpce ve střevě
   - naopak budeme pozorovat ↑iPTH (imunoreaktivní PTH)
   - osteoporotický proces probíhá jak ve spongiózní, tak kompaktní kosti (typicky zlomenina krčku stehenního a dlouhých kostí)

II. Sekundární osteoporóza

- vzniká v důsledku jiného základního onemocnění — méně častá

1. **u endokrinopatií — hyperparatyreóza, hypertyreóza, hyperkortikalismus** (Cushingova choroba) — kortizol snižuje syntézu pohlavních hormonů → nedostatek estrogenu; snižuje aktivitu osteoblastů, snižuje resorpci Ca v střevě
2. **poruchy výživy (malnutrice)** — nedostatek Ca a vitaminu D
3. **chronická renální insuficience** → retence fosfátů → hypokalcémie → stimulace příštítných tělísek → **sekundární hyperparatyreóza**
4. **imobilizace —** není aktivace remodelace kosti pohybem
5. **záněty —** revmatoidní artritida
6. **nádor —** myelom
7. **léky —** glukokortikoidy, tyreoidní hormony, cytostatika

Dělení osteoporózy dle Bolleta

I) Primární osteoporóza

1. snížená osteogeneze

2. zvýšená osteoresorpce — primární odbourávání depozit minerálů
   - snížená tvorba osteoidu
   - primární odbourávání matrix
   - současné odbourávání minerálů a matrix

II) Sekundární osteoporóza

1. snížený přívod Ca
2. defektní mineralizace
3. zvýšená resorpce minerálů z kosti
4. ↑vylučování Ca

Rizikové faktory osteoporózy

A) neovlivnitelné

1. pohlaví — ženské pohlaví
2. věk — po menopauze (častěji u časné), pozdní menarche
3. genetické vlivy
4. etnicita a drobná kostra
5. geografické podmínky

B) částečně ovlivnitelné

1. onemocnění GIT
2. hyperkalciurie
3. endokrinopatie
4. iatrogenní příčiny

C) zcela ovlivnitelné

1. výživa — nedostatečný přísun Ca či vitaminu D, nedostatečný pobyt na slinci
2. pohyb — nedostatek pohybu, sedavý způsob života, imobilizace
3. nadměrné pití alkoholu a kávy (kofeinu)
4. stres

- **prevence —** dostatečný přívod Ca v dietě, přiměřené zatěžování kosti pohybem, slunění, ↓zlozvyky

Revmatická onemocnění

- **postihují pohybový aparát (klouby, svaly, páteř)**
- patří mezi nejrozšířenější choroby — nejčastější chronická zánětlivá revmatická onemocnění (revmatoidní artritida, systémový lupus erythematodes, ankylozující spondylitida) jsou spojena s **vyšším rizikem rozvoje osteoporózy**
- **faktory:**
  - zánětlivá onemocnění — působení prozánětlivých cytokinů (IL-6, TNF-α) → cytokiny zvyšují resorpci kosti
  - snížená fyzická aktivita nemocných – bolestivost kloubů, ztuhnutí
  - imunosupresivní léčba — vysoké dávky **glukokortikoidů**
  - **vyšší výskyt fraktu**r – hlavně vertebrálních deformit

Revmatoidní artritida

= **systémové chronické zánětlivé AIO postihující zejména klouby** (ale i může postihnout i jiné orgány jako **kůži** či **plíce**) — protilátky – **RF (revmatoidní faktor) proti Fc fragmentu IgG**

- příčiny a patogeneze:
  1. **genetické — HLA DR1, HLA DR4**
  2. **zevní prostředí** — **bakteriální infekce, cigarety** → vedou ke změně antigenity kolagenu či vimentinu → pohlcení APC buňkami → stimulace CD4+ T-lymfocytů — ty stimulují B-ly k diferenciaci v plazmocyty a tvorbu autoprotilátek + produkují cytokiny (chemokiny), které přilákají zánětlivé buňky do kloubu
     - makrofágy produkují další prozánětlivé cytokiny → stimulují buňky synoviální membrány k proliferaci → vzniká tlustá, edematózní synoviální membrána s fibroblasty, myofibroblasty a zánětlivými buňkami → **zánět kloubu, poškození kloubu proteázami proti kloubní chrupavce**
       - prozánětlivé cytokiny také stimulují T-lymfocyty k produkci **RANKL** (proteinu na jejich povrchu) — osteoklasty mají **RANK** (RANK je receptor pro RANKL) → aktivace osteoklastů → **resorpce kosti**
       - prozánětlivé cytokiny postihují další orgány — IL-1 a IL-6 způsobují v hypothalamu **horečku**, **v kůži revmatické noduly, fibróza plic, poškození cév, katabolismus proteinů v kosterních svalech**
     - **autoprotilátky —** protilátka **revmatoidní faktor (RF)** – vytváří **imunokomplexy** → hromadí se v synoviální tekutině → **aktivují komplement**
- **pannus** — hypertrofovaná edematózní klkovitě zbytnělá synovie se zánětlivou infiltrací
- projevy:
  1. **destrukce kloubní chrupavky**
  2. **dekalcifikace kosti (oteoporóza)**
  3. **revmatické uzlíky** hlavně v podkoží — centrálně nekróza, kolem palisádovitě fibroblasty a mnohojaderné bb, periferně vrstva chronického zánětu
  4. **symetrická polyartitida —** začíná od periferie — klouby ruky, ranní ztuhlost, bolest
     - **často postižené klouby:**
       - **klouby na ruce (metakarpofalangeální) a na noze (metatarsophalangeální)**
       - později ramenní, kolení, tarzální, loketní
       - **příznaky — ranní ztuhlost, ulnární deviace, syndrom labutí šíje na ruce**

Ankylozující spondylartritida (morbus Bechtěrev)

- **postihuje páteř** — postupná osifikace kloubních pouzder a vazů → ankylóza a ztuhlost
- vazba s HLA-B27
- v mladém věku, více u mužů
- bolesti zad, poruchy hybnosti páteře
- tvorba syndesmofytů, obratlová těla připomínají kvádr → na RTG obraz bambusové tyče
- mimokloubní potíže — uveiditida, perikarditida,…

Systémový lupus erythematodes (SLE)

- **systémový**, že postihuje více orgánů, **lupus** je označení pro různé nemoci postihující kůži, **erythematodes**, že je kůže zčervenalá

= SLE je **chronické systémové AIO** postihující převážně ženy (tak jako většina AIO) a má široké rozmězí příznaků — dg. je, když splňuje 4 a více kritérií

- jedná se o chronickou reakci hypersenzitivity III. typu
- příčiny:
    1. genetické predispozice (jako jediná AIO)
    2. zevní prostředí — **UV záření, léky, kouření, traumata, infekce**
- **patogeneze** — UV záření (nebo jiný zevní faktor) poškodí DNA → apoptóza buněk ěpk organismus s genetickými predispozicemi pro SLE vyhodnotí antigeny z DNA a histonů jako cizorodé → **tvorba antinukleárních autoprotilátek → tvorba imunokomplexů** a jejich ukládání do stěny cév a do glomerulů → **aktivace komplementu → rozvoj zánětu (hlavně vaskulitida) v ledvinách, kloubech, kůži, srdci**
    - **tvorba protilátek proti ery a leu**
- projevy:
    - celkové — **únavnost**, **horečka**
    - kůže — **motýlovitý erytém** (zarudnutí ve tváří), erytém v dekoltu, vínově červená bříška prstů na rukou, fotosenzitivita
    - sliznice — **vředy** v dutině ústní, ností i na genitálu
    - serózy — **pleuritida**, **perikarditida**
    - klouby — **artralgie**, **artritidy** + **osteoporóza**
    - srdce — **perikarditida**, **myokarditida**, **endokarditida** (s tvorbou vegetací)
    - ledviny — **lupusová glomerulonefritida** s proteinurií
    - krev — **anemie**, **trombocytopenie**, **leukopenie** (podle toho, které buňky jsou zasaženy protilátkami)
    - další — **neuropsychické potíže, GIT potíže, zvětšení lymfatických uzlin (50%), hepatosplenomegalie (33%)**